

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ BİLİM DALI

**Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt
Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)**

DOKTORA TEZİ

Cengiz Aslan

Ankara
Ocak, 2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ BİLİM DALI

**Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt
Dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)**

Cengiz Aslan

Danışman: Prof. Dr. İsmail Doğan

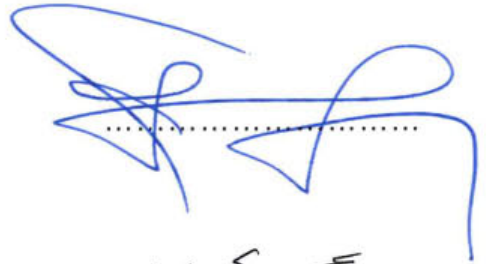
Ankara
Ocak, 2014

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı'nda
DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. İsmail DOĞAN
(Danışman)

Üye Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN

Üye Prof. Dr. Recep BOZTEMUR

Üye Prof. Dr. Nükhet DEMİRTAŞLI

Üye Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2014

Prof. Dr. İsmail GÜVEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Osmanlıda başlayan, Cumhuriyetin Erken Dönemi'nde Batı model alınarak sürdürülen modernleşme düşüncesinin sonucu olarak yurt dışına öğrenim amacıyla gönderilen eğitim bilimi alanından öğrencilerin belirlenmesi ve bu öğrencilerin eğitim sistemine ilişkin görüşleri ve uygulamalarının değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Öncelikle doktora eğitimimin başından itibaren her türlü konuda bilgi ve birikimlerini paylaşarak gelişimimde değerli katkıları olan, çalışmalarımnda hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen, daima bana güvenerek her zaman destek olan, eğitim sosyolojisi ve eğitim tarihi disiplinlerini bana sevdiren ve alanda olmamı sağlayan danışmanım, hocam Prof. Dr. İsmail DOĞAN'a sonsuz teşekkür ederim.

Doktora eğitimim süresince, güler yüzlü paylaşımlarıyla ısrarla destek veren ve yardımcı olmaya çalışan, tezimin olgunlaşmasında değerli eleştirileriyle önemli katkıları olan hocam Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN'a,

Doktora tez konumun belirlenmesi ve tez sürecinde değerli eleştirileriyle önemli katkılar sağlayan, desteğini hep yanımda hissettiğim hocam Prof. Dr. Recep BOZTEMUR'a,

Doktora tez aşamasında değerli eleştirileriyle tezin sonlanması ve savunulmasındaki katkılarıyla sayın Prof. Dr. Nükhet DEMİRTAŞLI ve Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ'ye ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Doktora çalışmam sırasında bilgi ve deneyimlerini paylaşan Dr. Niyazi ALTUNYA'ya ve Dr. Mustafa SEVER'e teşekkür ederim.

Akademik yaşamın önemli bir bölümünü oluşturan lisans ve lisansüstü öğrencilik yıllarında insan, oluşturduğu arkadaşlık ve dostluklarıyla da bugünü var ederken, insanın uzun bir yolculukta yalnız olmadığını sürekli

fısıldayan yakınlıklarının olması büyük şansıdır. Bu yakınlıklara da teşekkürü bir borç bilirim.

Son söz de elbette hayatımın özel alanlarını paylaştığım ailem için olacaktır. Bu çerçevede onların fedakârlıkları, destekleri ve paylaşımları için, ne kadar teşekkür etsem azdır.

ÖZET

Erken Cumhuriyet Döneminde Eğitim Bilimleri Alanında Yurt dışına Öğrenci Gönderilmesi Olgusu (1923-1940)

Aslan, Cengiz

Doktora, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail DOĞAN

Ocak 2014, 262 + xii s.

Toplumsal yapının tüm öğeleri, düşünce ve faaliyetler, uygulanan politikalar aracılığı ile değişir ve dönüşürler. Türkiye'nin yoğun olarak değiştiği ve dönüştüğü bir süreç olan Cumhuriyet'in Erken Dönemi'nde Atatürk Devrimleri ile Batılı bir toplum olmanın koşulları hazırlanmıştır. Bu koşullardan önde geleni kuşkusuz eğitim sisteminin bu çerçevede düzenlemesidir. İmparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde “yeni insanı” yaratmada Batı eğitimi sistemi ve düşüncesinden yararlanılmasının temel taşları arasında yurt dışından uzmanlar çağırmak, yurt dışına araştırma ve inceleme için uzmanlar göndermek olduğu gibi yurt dışına öğrenci gönderilmesi olgusu olmuştur. “Milli güzidelerin yetiştirilmesi” için yurt dışına öğrenci gönderilmesi, muasır medeniyetlerin bilgilerinin aktarılmasında en etkili yol olarak kabul edilmiştir.

Bu araştırmada, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyetin erken döneminde yurt dışına gönderilmiş, Cumhuriyet dönemi eğitim uygulamalarında önemli katkılar ve yenilikler getiren eğitimciler incelenmiştir. Bu çerçevede çalışmanın temel problemi, Cumhuriyet öncesi son dönem Osmanlı eğitiminde ve Atatürk döneminde eğitim uygulamalarının oluşturulmasında eğitim bilimleri alanından Avrupa'ya gönderilmiş olan eğitimcileri belirlemek, özellikle Fransa ve Almanya'ya gönderilen eğitimcilerin görüş ve uygulamalarını ortaya koymaktır.

Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan tarihsel araştırmadır. Araştırmanın deseni ise durum (vaka) çalışmasıdır. Çalışma kapsamında yer alan belge ve dokümanlar, betimsel analiz yaklaşımına göre incelenmiştir. Çalışmanın örnekleme amaçlı örnekleme yaklaşımıyla belirlenmiştir. Bu çerçevede ilk olarak yurt dışına öğrenci gönderilmesindeki yasal dayanakların neler olduğu, gönderilme sürecinde yapılan sınavlar, öğrencilerin gönderildikleri ülkeler, teftişleri, gönderildikleri alanlar, kimlerin gönderildiği, karşılaştıkları sorunlar, yurt dışına gidiş ve yurt dışından dönüş tarihleri, yurt dışından döndüklerinde çalıştıkları kurumlar, betimlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra yurt dışında eğitim almış öğrencilerden Fransa ve Almanya'ya gönderilen Sadrettin Celal Antel ve Halil Fikret Kanad'ın eğitime ilişkin görüş ve uygulamaları; eğitimin amacı ve pedagoji, okullar ve sorunları, öğretmen yetiştirilmesi ve nitelikleri, öğretim programı, yöntemi ve ilkeleri, çocuğa yönelik davranış ve disiplin, eğitimde sorunlar ve çözüm önerileri açılarından betimlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yurt dışı eğitimi, Avrupa'da eğitim, 1416 Sayılı Kanun, Erken Cumhuriyet Dönemi.

ABSTRACT

Students in Foreign Countries in the Field of Educational Sciences
in Early Period of Turkish Republic (1923-1940)

Aslan, Cengiz

PhD, Cultural Foundation of Education

Advisor: Prof. Dr. İsmail DOĞAN

October 2014, 262 + xii p.

All components of societies change in accordance with ideas, activities and applied politics in that society. In Turkey, during the early periods of republic a western style society prepared with the Atatürk's Revolutions. Certainly, regulations in the education system are one of the important arrangements to adapt new society in this period. During this period foreign experts are invited to country and students have been sent to foreign countries in order to create "new citizen" in the adaptation period from empire to republic. Sending students to grow up "national distinguishes" in foreign countries have seen the most important component of contemporary civilizations.

In this research, Turkish educators who have contributed educational improvements of Turkish republic, before and early periods of the republic, have been investigated. The main problem of this research is to define educators who have been sent to European countries in Ataturk's period and investigate their impact on Turkish education system with the views and implications of students sent in France and Germany.

The methodology of the research is a historical research within qualitative researches. The design of the research is case study. Descriptive analyses implemented on collected documents. Sample of the study defined using purposeful sampling methodology. In this framework all students taking scholarship, their field of study, host countries are defined and aims of sending those students, legal regulations, their work place and positions after

coming back to country are defined and evaluated. Later views and implications of two educators, who have been sent to France and Germany, Sadrettin Celal Antel and Halil Fikret Kanad investigated according to their views on; aims of education and pedagogy, schools and their problems, teacher training and qualifications, curriculum and principles and methods of teaching, discipline and attitudes towards children, problems and solutions in education.

Keywords: Education in foreign countries, education in Europe, law numbered 1416, early period of the republic.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xii
BÖLÜM	
1. GİRİŞ	1
Problem Durumu	8
Araştırmanın Amacı	13
Araştırmanın Önemi	15
Sınırlılıklar	15
Tanımlar	16
Kısaltmalar	17
2. YÖNTEM	18
Araştırmanın Modeli	18
Örneklem	18
Veriler Ve Toplanması	19
Verilerin Analizi	22
3. TARİHSEL ARKA PLAN: TANZİMATTAN CUMHURİYETE YURT DIŞI EĞİTİMİ	24
TANZİMAT DÖNEMİNDE YURT DIŞINA ÖĞRENCİ GÖNDERİLMESİ	24
II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE YURT DIŞINA ÖĞRENCİ GÖNDERİLMESİ	30
II. Meşrutiyet Dönemi'nde Yurt Dışına Gönderilen Eğitimciler	37
CUMHURİYET EĞİTİMİ VE GENEL DURUM	46
Eğitimde Genel Durum	58

Devlet Memuru/Memuresi iken Yurt Dışına Çeşitli Kongrelere / Toplantılara Gönderilenler	62
4. BULGULAR ve YORUMLAR	70
CUMHURİYETİN ERKEN DÖNEMİNDE YURT DIŞINA ÖĞRENCİ GÖNDERİLMESİ VE YASAL DÜZENLEMELER (1923-1940).....	70
Avrupa'ya Öğrenci Gönderilmesi İçin Yapılan Sınavlar	90
Sınavların Yapılışı ve İçeriği	94
Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler ve Gönderildikleri Ülkeler.....	97
Öğrenci Gönderilen Ülkeler ve Gönderilen Öğrenci Sayıları	98
Öğrencilerin Teftişleri ve Teftiş Bölgeleri	111
Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler ve Gönderildikleri Alanlar	113
Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler	125
YURT DIŞI EĞİTİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	140
Dış Faktörler	143
a. Gönderildiği ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik koşulları	143
b.Üniversite / okuldaki işleyiş	146
c.Tahsil planları ve süreleri	147
d.Paralarını zamanında alamamalarının sonucu karşılaşılan sorunlar	150
İç Faktörler	152
a.Yaş ve cinsiyet farklılığı	152
b.Dil problemleri	155
c.Okula ve çevreye yönelik tutumlar	156
d.Derslerden başarısızlık	157
e.Sağlık sorunları	160
f.Evlilik.....	162
g.Ailevi nedenler	163
Yurt Dışındaki Öğrencilerin Yaşam Koşulları	164
Yurda Döndükten Sonra Karşılaşılan Sorunlar	169
YURT DIŞINA GÖNDERİLEN EĞİTİMCİLERİN DÜŞÜNCE VE UYGULAMALARI	173
Sadrettin Celal Antel'e Göre Eğitimin Amacı ve Pedagoji.....	175
Halil Fikret Kanad'a Göre Eğitimin Amacı ve Pedagoji	176

Sadrettin Celal Antel'e Göre Okullar ve Sorunları.....	178
Halil Fikret Kanad'a Göre Okullar ve Sorunları	184
Sadrettin Celal Antel'e Göre Öğretmen Yetiştirilmesi ve Nitelikleri	189
Halil Fikret Kanad'a Göre Öğretmen Yetiştirilmesi ve Nitelikleri....	192
Sadrettin Celal Antel'e Göre Öğretim Programı, Yöntemi ve İlkeleri	195
Halil Fikret Kanad'a Göre Öğretim Programı,Yöntemi ve İlkeleri ..	199
Sadrettin Celal Antel'e Göre Çocuğa Yönelik Davranış ve Disiplin	202
Halil Fikret Kanad'a Göre Çocuğa Yönelik Davranış ve Disiplin ...	206
Sadrettin Celal Antel'e Göre Eğitimde Sorunlar ve Çözüm Önerileri	207
Halil Fikret Kanad'a Göre Eğitimde Sorunlar ve Çözüm Önerileri.	210
5. GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER	214
Genel Değerlendirme ve Sonuç	214
Öneriler.....	227
KAYNAKÇA	229
EKLER.....	243

Ek:1. Memâlik-i Ecnebiyeye Gönderilecek Talebe Hakkında Nizamname

Ek:2. Ecnebi Memleketlere Tahsil İçin Gönderilecek Talebeye Mahsus Kanun Projesi

Ek:3. Maarif Vekâleti Hesabına Memalik-i Ecnebiyeye Gönderilecek Talebeye Ait Talimatname

Ek:4. Taahhütname Örneği

Ek:5. Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Talimatnamesi

Ek:6. Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun (1416 Sayılı Kanun)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Eski ve yeni okulların karşılaştırılması

Tablo 2. Tarih eğitimi için Avrupa'ya gönderilen öğrenciler

Tablo 3. İlkokullarda yıllara göre okul, öğretmen ve öğrenci sayıları(1923-1939)

Tablo 4. 1923-1932 yılları arası yurt dışında bulunan öğrenci sayıları ve gönderildikleri ülkeler

Tablo 5. 1932-1940 yılları arası yurt dışında bulunan öğrenci sayıları ve gönderildikleri ülkeler

Tablo 6. Maarif Vekâleti hesabına Avrupa'da tahsilde bulunan Türk talebesi sayıları

Tablo 7 1923-1940 yılları arası yurt dışına öğrenci gönderilen alanlar

Tablo 8. Çeşitli alanlardan Avrupa'ya gönderilen öğrenciler (1930)

Tablo 9. Köycülük ve Halkçılık öğrenimi için gönderilen öğrenciler

Tablo 10. 1923-24 yılında Avrupa'da bulunan öğrencilerin aylık maaşları

BÖLÜM I

Bu bölümde araştırmanın temel problematiği, araştırmanın amacı, önemi ve sınırlıklarına yer verilmiştir.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın ikinci yarısından XVIII. yüzyılın sonuna kadar duraklama ve gerileme dönemlerini yaşarken Batı’da Rönesans ve reform hareketlerinin sonucu olarak hızlı biçimde büyük değişimler yaşanmaktaydı. Osmanlı Devleti, bu yüzyıllarda Batı ile çeşitli biçimlerde etkileşim içinde olsa da “fikir temasına girmeden kendi içine kapanmış bulunuyordu.”¹ Bu durumun, Batı teknolojisinin geç alınmasına ve Batı’dan geri kalınmasına yol açtığı söylenebilir. “İmparatorluğun en uzun yüzyılı” olarak nitelendirilen XIX. yüzyıl ise, gerilemenin nedeni olarak görülen ordunun başarısızlığına çözüm arayışlarıyla başlayan modernleşme çabalarının yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde “merkezî bürokrasi, devletin bütünlüğünü korumak amacıyla, devlet için en iyi siyasetin Batı ile ittifak ve Batılılaşmak olduğunu ileri sürüyordu.”² Batılı kültür akışının fiili olarak başlangıcı ise matbaa yoluyla olmuştur.³ Bu süreçte dergi ve gazete gibi süreli yayınların yaygınlaşması, toplumun düşünsel yapısının zenginleşmesinde önemli bir yere sahiptir.

XIX. yüzyılın özellikle ikinci yarısı ve XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti’nde Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık, Türkçülük gibi fikir akımlarının yoğun olarak tartışıldığı, “Batılılaşma”, “Batıcılışma”, “Modernleşme” olarak da adlandırılan bu süreçte, “Osmanlı aydınının temel kaygısı ‘bu devlet nasıl

¹ Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001, s.64.

² Halil İnalcık, **Rönesans Avrupası, Türkiye’nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012, s. 317.

³ İsmail Doğan, **Tanzimatın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi (Sosyo-Pedagojik Bir Karşılaştırma)**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 393.

kurtarılabılır?’ sorusuna yanıt aramak”⁴ olmuştur. Bu yanıtta, “Batılılaşmanın yöntemini ve derecesini tayin ederek aranma yolu”⁵ öne çıkmaktadır. Dönemin aydınları, Osmanlı çöküşünün ve Avrupa emperyalizminin baskısının getirdiği yeni sorunları çözümleyebilecekleri yeni bir bilim olarak sosyolojiyi görmüşlerdir. Sosyoloji biliminin Fransa’da ortaya çıkmasının hemen arkasından Türkiye’de de kabul görmesinde ve yaygınlaşmasında onların, sosyoloji aracılığıyla toplumda ortaya çıkan düzensizliklerin ve huzursuzlukların giderilebileceği düşüncesini benimsemelerinin önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Dönemin aydınları, “çıkardıkları gazete ve dergilerde siyasal sorunlar kadar değişen ve Batı karşısında gerilemekte olan toplum olarak Memalik-i Osmaniye’nin toplumsal ve kültürel sorunlarına ağırlıklı olarak yer vermişlerdir.”⁶ Dolayısıyla ilerleyen Batı karşısında Osmanlının yeniden eski gücünü elde edebilmesinde toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunların çözümünde Batı biliminin ve bilgisinin “halka intikali ve yaygınlaştırılmasına” olan inancın büyük etkisi olduğu söylenebilir. Bu inançta sosyoloji, “önce Batı düşüncesinin ulaştığı yeni çözüm ve sonuçlarını tanıtmayı ve Batı’nın, hatta Batı düşüncesinin üstünlüğünü savunmayı üstlenmiştir.”⁷

Osmanlı aydınları, Batı’daki gelişmeleri yayın etkinliklerinde izlemenin ve halka ulaştırmanın yanı sıra, Batılı dostlar edinmek suretiyle de önemli bir kültür çevresi oluşturmaktaydılar. Bu çerçevede Münif Paşa gibi dönemin aydınlarının bazıları, tamamıyla Batılı gibi olmayı “Batılılaşmayı” savunurken; Said Halim Paşa gibi aydınlar ise bunun tam karşısında olup Batı’nın taklit edilmesinin bir fayda sağlamayacağını düşünmüşlerdir. Ayrıca Ali Suavi gibi Batı’daki oluşumları red ya da kabul konusunda aceleci olmayan kuşkulu, ölçülü ve tedbirli bir tutuma sahip olan aydınlar da diğer bir tarafta yer almışlardır. Ancak burada bahsedilen ve diğer bütün aydınların ortak

⁴ François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 1996, s. 135

⁵ Tarık Zafer Tunaya, “Batılılaşmada Temel Araştırmalar ve Yaklaşımlar”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, C. I, 1983, s. 238.

⁶ İsmail Doğan, **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2012, s.47.

⁷ Baykan Sezer, **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları**, Kızılirma Yayınları, İstanbul, 2006, s. 8.

noktaları olan durum, memleketin durumunun düzeltilmesi ve kurtulmasında bilime önem vermeleri ve “bu memleket nasıl kurtulur?” sorusuna kendi düşünce ufku ve etkileşimde bulunduğu kültür çevrelerinin sonucu olarak yanıt aramış olmalarıdır. Dolayısıyla Batı değerlendirmeleri, “herkesin kendi meslek ve meşrebine, bakış açısına göre olmuş; XVIII. yüzyıldan başlayarak Batı kâh gıpta edilen fakat korkulan bir zihniyet, kâh tek örnek, kâh alçalmış bir zihniyet, bazen de ırkçı sömürücü bir düzen”⁸ olarak kabul görmüştür.

Osmanlı’da Batılılaşma düşüncesinin hayata geçirildiği ilk alan, 18. yüzyılın ilk yarısında açılan modern askeri okullar ve Batıya öğrenci gönderilmesi örneklerinde olduğu gibi eğitim alanı olmuştur. Bu itibarla, yeniliklerin benimsenmesi ve halka intikalinde Batılılaşmanın eğitim kanadını temsil eden aydınların önemli ölçüde pay sahibi oldukları düşünülebilir.⁹ Onlara göre Osmanlı’nın Batı karşısında geri kalmasına karşı çözüm yolu, eksik görülen alanlardaki eğitim kurumlarının Batı’dan alınarak Osmanlı Devleti içinde örneklerinin oluşturulmasıydı.¹⁰ Bu dönemde klasik modernleşme anlayışının hakim olduğu söylenebilir. Klasik modernleşme, Batı’nın bazı seçilmiş somut kurumlarını ve yaşam biçimlerini benimsemek olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, modernleşme süreci de, endüstrileşmiş Batı’nın bazı üst yapı kurumlarını aktarmak olarak ifade edilebilir.¹¹ Batılılaşmanın eğitim kanadındaki aydınlar için, Batının üst yapı kurumlarından benimsenmesi gereken kurumların en önemlisi eğitim kurumları olmuştur. Sadece eğitim yoluyla Memâlik-i Osmaniye’nin sorunlarına ve Batı karşısında geri kalmışlığına çözüm bulunabileceğine inanılmaktadır. Ancak yenilikler, Osmanlı İmparatorluğu’nda esas itibari ile küçük bir aydınlar zümresinde tutulmuştur. Yenileşme hareketi halk yığınlarına inememiş ve bunun için de kültürel reformlardan öteye

⁸ Yümni Sezen, **Hümanizm ve Atatürk Devrimleri**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1997, s. 261.

⁹ İsmail Doğan, **Türk kültür ve Eğitime Katkıları Açısından Mehmed Tahir Münif Paşa ve Ali Suavi Üzerinde Mukayeseli Bir Çalışma**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, 1989, s.516; İsmail Doğan, **a.g.e.**, 1991, s. 393.

¹⁰ Kansu Şarman, **Türk Promethe’ler**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2005, s. 21.

¹¹ Metin Heper, **Modernleşme ve Bürokrasi**, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1973, s. 19.

geçememiştir.¹² Tanzimat Dönemi'nin eğitim gelişmeleri İstanbul içinde kalmış ve imparatorluk sathına yayılamamıştır. Diğer bir ifadeyle eğitim konusundaki çalışmalar büyük sayılarda eğitim yapar hale gelememiştir.¹³

Tanzimat Dönemi'nin en önemli reformu olan, 1869 Maarifi Umumiye Nizamnamesi'nden önce maarifin genel durumu şöyledir:¹⁴

- Mevcut okulların türleri ve dereceleri maarifin tâtimine uygun değildir.
- Yüksek öğretimin faydalı olabilmesi, ilk ve orta tahsilin yaygın ve düzenli olmasına bağlıyken, memleket içinde “Sıbyan Mektepleri” nüfusa göre pek azdır.
- Sayısı pek az olan bu okullarda da öğretim yalnız din dersleri başlangıçlarına özgüdür.
- Bu okulların idareleri ehliyet ve mahiyetleri meçhul birtakım hocalara verilmekte olduğu için senelerce bu okullara devam etmiş olan çocuklar, ekseriyetle bir şeyler öğrenmeden mektepten çıkıyorlardı.
- Rüşdiyelere girenler de öğretim zamanlarının çoğunu mahalle mekteplerinde öğrenilmesi lâzım gelen derslerin tekrarı ile uğraşarak zamanlarını kaybetmekteydiler.
- Muhtelif ilim ve fenler için yüksek okullar yoktu. Bunun için rüşdiyeden çıkanlar ya kalemlere veya askeri mekteplere girmektedirler.

“Maarif-i Umumiye Nizamnamesi”nde ise, “okulların dereceleri, öğrenci kabulü ve öğretim esasları ile Bakanlık dairelerinin, eğitim kurullarının ve öğretmenlerin görevleri açıklanmıştır. Eğitim bilimleri açısından, Tanzimat Dönemi'nin en belirgin özelliği, öğretmen okullarının kuruluş ve gelişmesiyle çok yakın ilgisi bulunan “Usûl-i Cedide” hareketidir.¹⁵ Usûl-i Cedide*, ders araç gereçlerinin kullanımında ve özellikle okuma öğretmede yeni

¹²Kemal Karpaz, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temelleri**, Afa Yayınları, İstanbul, 1996, s. 48.

¹³ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1993, s. 75.

¹⁴ Nafi Atuf, “1869 Maarif Nizamnamesi”,**Terbiye**, Maarif Vekaleti Yayınları, C. IV, No: 17, 1929, s. 23.

¹⁵ Cavit Binbaşoğlu, **Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi**, MEB yayınları, Ankara,1995, s.41, 46.

* 1310-1311 (1894-95) yılına ait bir istatistiğe göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda 27.000 ilk mektepten ancak 5000’inde Usûl-i Cedide üzerine tedrisatta bulunmaktadır. Bu konuda bkz. **Maarif Sergisi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 3.

yöntemlerin kullanılmasını ifade etmektedir. Ayrıca bu düzenlemeyle ilk kez ortaokul ve liselerin programlarına normal ders olarak yabancı dil dersleri konulmuştur.¹⁶

“Maarif-i Umumiye Nizamnamesi”nin açtığı “yeni eğitim” düşüncesi doğrultusunda Meşrutiyet eğitimi şekillenmiştir. Bu düzenlemeyle eğitim sistemi, umumî (genel) ve hususî (özel) olarak ikiye ayrılmıştır: Umumi mektepler ilköğretim (sıbyan mektepleri), orta öğretim (rüşdiye, idadi ve sultani), yükseköğretim (Darülmualimin, Darülmualimat ve Darülfünun) olarak derecelendirilmiştir. Hususi mektepler ise Müslüman, Gayri Müslim ve yabancıların açacakları özel kurumlardır.¹⁷

II. Meşrutiyet Dönemi eğitim anlayışının temel sorunları arasında, 1869’da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’yle birlikte tartışılmaya başlanan eğitimin nasıl yeniden düzenleneceği, eğitimde reformun hangi kademedan başlayacağı, eğitim yönetiminde “tevhid (birlik) mi, tefrik (ayrı) mi?” düşüncelerinden hangisinin ele alınacağı, eğitimin içeriği ve yöntemleri, ihtiyaç duyulan insan profilinin belirlenmesi, yerel dillerde eğitime izin verilip verilmeyeceği ve kadın eğitimi gibi temel sorunlar gösterilebilir.¹⁸

Bu sorunlar çerçevesinde Meşrutiyet Dönemi eğitim anlayışı, Tanzimat Dönemi’nin eğitim anlayışından farklı bir eğitim anlayışını geliştirmiştir. Başta gelen yenilik Tanzimat’ın aydınlatıcı münevver tipinden, daha sonra Ahmet Mithat Efendi’nin muallim-i evvel (ya da “akl-ı evvel”) tipinden farklı olarak, profesyonel öğretmen tipinin gelişmesi olmuştur. İlk kez toplum içinde muallim, bir meslek adamı, bir yetiştirme uzmanı olarak tanınmaya başlamıştır. Subay, doktor, hakim, ebe gibi muallim de bir fennin uygulayıcısı olmuştur. Öğretmen yetiştiren okullar, öğretmen sayısı, genç öğretmen, öğretmenler için meslek yayınları bu dönemin yenilikleri arasında gösterilebilir. Bu dönemin uygarlık çağdaşlaşmasında öğretimin yeni bireyler yetiştirmesi düşüncesinin öncüleri ise Tefik Fikret ile Satı Bey olmuşlardır.¹⁹

¹⁶ Kemal Turan, **Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000, s. 77.

¹⁷ Cahit Yalçın Bilim, **Tanzimat Devri’nde Çağdaşlaşma (1839-1876)**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1984, s.33.

¹⁸ Tekeli ve İlkin, **a.g.e.** s. 84,85.

¹⁹ Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 454.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin en önemli değişiklikleri eğitim öğretim metodlarında görülmektedir: Tek tek ve deneme halinde kalmakla beraber, okullara yargılama ve gözlem usulleri girmiş; vatan, millet ve sanat duyguları gelişmeye başlamış; lâik ahlakın temelleri atılmış; karma eğitim denemelerine girilmiş; resim ve eliş öğretilimi, öğretim ve eğitimin ciddi bir parçası haline gelmiştir.²⁰

Meşrutiyet eğitimi ile öğretmenlerin ilk kez yasal güvenceye kavuşup meslek örgütlerini kurabildikleri, kadınların eğitimin tüm aşamalarından yararlanma olanağı buldukları, eğitim ve öğretime dönük yayınların öteki alanlarındaki yayınların önüne geçtiği, öğretim birliği düşüncesinin uyandığı, okul, ders kitabı, metot, öğretmen kavramlarının topluma mal edildiği bir gelişim yaşandığı söylenebilir. Meşrutiyet Dönemi'nin iç ve dış eğitim dinamikleri, doğan çelişkileri Cumhuriyet'in çözümleyeceği olumlu bir miras bırakmıştır.²¹

Osmanlıda, temel eğitim kurumlarından sıbyan mektepleri ve medrese gibi örgün eğitim basamaklarına geniş kitlelerin katılımı söz konusu değildir. Bunun yanı sıra “örgün eğitim dışındaki kitlenin, geniş halk yığınlarının eğitim ihtiyacı, geleneksel sosyalleşme ortamlarından karşılanmaktadır.”²² Böylesi bir süreçte, Osmanlı eğitim sistemi Batı'ya çok yavaş bir süreçle açılırken içteki muhalefeti azaltabilmek için geleneksel medrese sistemine dokunmayan onun yanı sıra yeni bir sistemin doğmasına olanak sağlayan bir strateji izlemiştir. Yüksek öğretim sistemi ister yüksek okullarıyla olsun, ister Darülfünun ile olsun büyük ölçüde Batı'daki gelişmeleri izleyici ve nakledici nitelikte olmuştur.²³ Osmanlı eğitim reformları, öğrencilerde merkezi otoriteye karşı itaat ve sadakat duyguları uyandırmayı hedefleyen, eğitimi dinsel ve ahlaki değerler telkini için bir araç olarak gören kadim geleneğe büyük ölçüde

²⁰ Howard E. Wilson ve İlhan Başgöz, **Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk**, Dost Yayınları, Ankara, 1968, s. 51.

²¹ Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 149.

²² İsmail Doğan, **Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri, Kurumlar, Kişiler ve Söylemler**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2012, s.413.

²³ Tekeli ve İlkin, **a.g.e.**, s. 93,125.

bağlı kalmıştır.²⁴ Benzer biçimde “otorite, ilerleme ve tek düzenlik tutkusu kendini Cumhuriyet inkılaplarının her aşamasında göstermiştir. Öyle ki, düzenleyici kurallar tek tek sivil bireylerin giyim-kuşamlarının bile belirlenmesi* seviyesinde etkili olmuştur.²⁵ Bu benzerlik üzerine değerlendirmenin dışında Cumhuriyet eğitim sisteminin birlik yaratma düşüncesinin tezahürü olarak tek bir okul sistemi inşa etmesi ve bu yönde düzenlemeler yapması kaçınılmazdır denilebilir. Aslında bu durum ulus devletlerin tarih sahnesine çıktığı eski dini motivasyon yerine politik bir amacın geçtiği bir dönemde, farklı sosyo-kültürel yapılarıdaki insanları bir üst kimlik etrafında birlikte geleceğe yöneltme arzusuyla ilişkilendirilebilir. Bu düşüncenin sonucu olarak Cumhuriyet eğitim sisteminin “hangi mesleğe girecek olursa olsun, bütün vatandaşların öğrenim dönemlerinin baş tarafını bir ve ortak programlar üzerinde yapması” tek okul sistemi altında toplamanın²⁶ somut göstergesi olarak kabul edilebilir.

Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet’e evrilen süreçte ortaya çıkan toplumsal ve siyasal sorunların çözümünde kuşkusuz dönemin reformcu devlet adamları “fikirleri toplumu dönüştürmeye yetmese de dönüşüm sürecinin önemli bir unsuru olmuşlar”²⁷, kendi kavrayışı ve anlayışı ölçüsünde Batı’dan bir şeyler almaya gayret etmişlerdir. Ancak, “alınanlar daima sınırlı”, “yapılanlar daima yetersiz kalmış”, “neyin, ne kadar ve nasıl alınacağı” özellikle “neyin alınıp, neyin bırakılacağı” tartışması, Atatürk’e kadar devam

²⁴ Selçuk Akşin Somel, **Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi(1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 25.

* Toplumsal alanda tek tip kıyafet uygulaması eleştirilerinin kaynağı Şapka ve Kıyafet Devrimleridir. Bu uygulama yeni kurulan Cumhuriyetin vatandaşlarının kıyafetlerinin Batı ülkelerindeki normlara uygun hale getirilmesi ile ilgili olduğu gibi din ve devlet işlerinin ayrılmasında da önemli bir aşama olarak da değerlendirilebilir. Eğitimde tek tip kıyafet konusu ise günümüzde de tartışılan bir uygulama olmakla beraber, dönemi içerisinde değerlendirildiğinde, Cumhuriyetin eşit yurttaşlar yaratma felsefesi içerisinde bu uygulaması, toplumsal sınıflar arası farklılığı okul ortamları yoluyla eşitlemeye çalışma, aza indirme çabası olarak da değerlendirilebilir.

²⁵ Somel, **a.g.e.** s. 342.

²⁶ A. Âfet İnan, **Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000,366.

²⁷ Feroz Ahmad, **a.g.e.**,s.35.

etmiştir.²⁸ Mutlakıyet rejimi eğitiminin ürettiği kuşaklar imparatorluğun dağılmasını önleyemeseler de Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmayı başarmışlardır.²⁹ İmparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinin inşasında ve yeni insanı yaratmada Batı eğitimi sistemi ve düşüncesinden yararlanılmıştır. Bu sürecin temel taşları arasında yurt dışından uzmanlar çağırmak, yurt dışına araştırma ve inceleme için uzmanlar göndermek olduğu gibi yurt dışına öğrenci gönderilmesi olgusu da olmuştur.

Problem Durumu

XVIII. yüzyılın sonlarında başlayan Batı yoluyla modernleşme düşüncesinin temel özelliği, “Batı eğitim sistemlerini model alarak kurulan mekteplerdeki eğitim anlayışı ve uygulamalarının yanı sıra Batı’da ortaya çıkan çağdaş eğitim akımlarını, düşünce ve faaliyetlerini içermesidir.”³⁰ Bu bağlamda modernleşme, toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin pek çok olay ve olguyu değiştirip dönüştürmesi sürecidir. Toplumsal yapının tüm öğeleri, uygulanan politikalar aracılığı ile değişir ve dönüşürler. Bu düşünce ve faaliyetlerin en yoğun olduğu ve kemikleştiği nokta, Atatürk’ün modernleşme düşüncesidir. Böylelikle Türkiye’nin Batılı bir toplum olmasının koşullarının Atatürk Devrimleri ile hazırlandığı³¹ söylenebilir. Bu çerçevede 1923-1946 yılları arası ülkenin yeniden doğuş, kuruluş yılları³² ve Cumhuriyet’in eğitim reformu yılları, sonraki dönemler ise restorasyon ve deformasyon dönemleri olarak nitelendirilebilir.³³ Diğer bir ifadeyle Cumhuriyet’in ilk 23 yılında eğitim ve kültür alanında başarılmış atılımlar

²⁸ Abdurrahman Çaycı, Atatürk ve Tarihi Boyutu İçinde Çağdaşlaşma, **Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 107.

²⁹ Somel, **a.g.e.**, s. 342.

³⁰ Osman Kafadar, **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 320

³¹ Cavit Orhan Tütengil, **Atatürk’ü Anlamak ve Tamamlamak**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s.96,97.

³² Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**. PegemA Yayıncılık, Ankara,2008, s.327.

³³ Murat Katoğlu, “Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim, Kültür, Sanat”, **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980** İstanbul, Cem Yayınları, 1997, s. 481.

nedeniyle Türkiye'yi, bir eğitim ve kültür devleti olarak nitelemek çok yerinde olur.³⁴

Atatürk'ün modernleşme düşüncesi yalnızca maddi ve teknik unsurlarda kendini göstermemiş, aynı zamanda Türk toplumunda bir tutum tayin eden hayat görüşü ile bir derece farkından öte, bir mahiyet farkı da doğurmuştur.³⁵ Cumhuriyet'in oluşturduğu modern devlet, bağımsızlık ve ulusal egemenlik ilkeleri ve kurumlarıyla toplumu, siyaseti, ekonomisi ve kültürüyle dünyayla bütünleşmiş, uluslar ailesinin eşit bir üyesi olarak çağdaş ve uygar bir Türkiye'yi oluşturma süreci içine girmiştir.³⁶ Sosyolojik anlamda çağdaşlaşmış toplumun insan prototipini ortaya koyup yaygınlaştırmadıkça çağdaşlaşmanın tam anlamıyla gerçekleştiği söylenemez.³⁷ Politik bir özelliğe sahip olan bu sürecin üretmiş olduğu değerlerin toplumun genelinde, tüm coğrafya içerisinde yaygınlaşması ve kalıcılışmasında, karar vericilerin uygulamış oldukları eğitim politikaları yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu çerçevede değişen, dönüşen politik ortamlar bir değerler sistemi etrafında yapılaşmaktadırlar. "Değerler grup bilincini geliştirerek toplumun tamliğini ve bütünlüğünü sürdürmesine yardım etmektedirler."³⁸ Yeni insanın yetiştirilmesi sürecinde değerlerin aktarılması, sistemin meşrulaştırılması ve devamlılığının sağlanmasında eğitim kurumlarının en önemli araçlardan biri ise öğretim programları olmuştur. Öğretim programları, devletlerin nasıl bir insan yetiştirmek istediklerinin somut göstergesi olarak kabul edilebilir. Örneğin, 1926 tarihli ilkokul programında ilkokulun başlıca amacının "genç nesli, muhitine faal bir halde intibak ettirmek sureti ile iyi vatandaşlar yetiştirmek"³⁹ olarak belirtilmesine karşın, 1936 programında* "kuvvetli

³⁴ M. Rauf İnan, "Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği", **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB Yayınları, İstanbul, 1983, s. 3.

³⁵ Halil İnalçık, Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi, **Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 118,119.

³⁶ Recep Boztemur, "Devlet Yapısıyla İlgili İncelemeler Üzerinde Bir Değerlendirme (1920-1938)", **Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü ve Atatürk Dönemi (1920-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, C. 1, 2009, s.231-238.

³⁷ Sulhi Dönmezer, "Atatürkçü Çağdaşlaşmada İnsan Prototipi", **Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 206.

³⁸ A. Ferhan Oğuzkan, **Öğretmenliğin Üç Yönü**, Tekişik Matbaası, Ankara, 1976, s. 8.

³⁹ İlk Mektep Müfredat Programı, **Maarif Vekâleti** İstanbul Devlet Matbaası, 1930,s.3.

* Dönemin Eğitim Bakanı Saffet Arıkan, 05.05.1935-21.09.1935 tarihlerinde çalışacak olan bir "İlkeğitim ve Öğretim Komisyonu" toplar. Bu komisyonda TTK üyelerinden Ali Haydar

cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik, inkılâpçı yurttaşlar yetiştirmek”⁴⁰ olarak belirtilmiştir. Bu farklılık, süreklilik ve ilerleme gibi Cumhuriyet’in modernleşme düşüncesinin sonucu olduğu gibi, oluşturulmaya çalışılan “yeni insan” prototipinin de bu süreç içerisinde aşamalı olarak çerçevesinin belirlendiğinin ve inşa edilmeye çalışıldığının göstergesidir. Bu çerçevede yeni kuşaklara seslenmenin en sağlıklı yollarından birisi de Cumhuriyet’in icat ettiği bayramlar olmuştur. Bayramlar çocuk ve gençlikten beklenen toplumsal rolleri açığa vurmuş; bayramların yeni kuşağa aktardığı mesaj ise Cumhuriyet’e, vatana, Atatürk’e ve hayata bağlı, sağlıklı ve üretken vatandaş biçiminde olmuştur.⁴¹

Bir ülkenin insanlarını tüm iletişim yollarıyla birbirlerine, topraklarının fiziksel, kimyasal ve canlı bütün zenginliklerine, geçmişteki köklerine ve geleceğin umutlarına bağlayan, böylelikle onları sağlıklı bir toplum düzeyine çıkaran güç, milli bir eğitimidir.⁴² Bu sürecin en önemli aracı olan öğretim programlarının uygulanmasında temel aktörler öğretmenlerdir. Dolayısıyla Cumhuriyet’in öğretmenlerinin yetiştirilecek yeni insan prototipine uygun tutum, değer ve düşüncelere sahip olması; öğretmenlerin nesillerin ulusal ve “uluslararası anlayışı geliştirme konusunda genç kuşaklar üzerindeki rolü”⁴³ bakımından önemlidir. Ancak “Cumhuriyet eğitimi için belirlenen ilkelerin güzel olmasına karşın bunları gerçekleştirecek kadro yoktu. Cumhuriyetin ilk yıllarında Milli Eğitimin “kurmay heyeti” yeterli değildi ve öğretmen okullarında çalışanların çoğu, imparatorluk devrinin zorlukları içinde yıpranmış

Taner ve Hikmet Türk, İlköğretim Genel Müdürü İ.Hakkı Tonguç, Şube Müdürleri Hıfzırrahman Raşit Öymen ve Fuat Baymur, Antalya Kültür Direktörü (Milli Eğitim Müdürü), Kemal Kaya, İlköğretim Müfettişlerinden Muvaffak Uyanık, Remzi Öncül, Fevzi Selen gibi isimler de bulunmaktadır. Hazırlanan raporun yazımını ise Ali Doğan Toran, Muvaffak Uyanık, Remzi Öncül, Fevzi Selen ve Asım Esen’den oluşan 5 kişilik komite yapmıştır. Bu konuda bkz. Engin Tonguç, **Bir Eğitim Devrimcisi Olarak İsmail Hakkı Tonguç, Yaşamı, Öğretisi ve Eylemi**, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, Ankara, 2007, s. 170.

⁴⁰ İlkokul Programı, **Kültür Bakanlığı**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936,s. 6.

⁴¹ Demo Ahmet Aslan, **Cumhuriyet’in Törenselleşmesi: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011, S.187.

⁴² Hüsnü Ciritli, İlköğretim, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB Yayınları, İstanbul, 1983, s. 261.

⁴³ Oğuzkan, a.g.e. 23.

kimselerdi; Cumhuriyet henüz kendi neslini yaratamamıştı.”⁴⁴ Bu koşullar altında, Hasan Âli’ Yücel’e göre Cumhuriyet’in en mühim davalarından biri, Türk camiasının, bilhassa XIX. asırda ilimde, teknikte, endüstri ve ekonomide dev adımlarla büyük hamleler yapmış olan Batı medeniyetine, onun tabii bir uzvu olarak dahil olmasıydı.⁴⁵ Bu ise Türkiye’nin inşasında “yeni insan”, “yeni vatandaş” yetiştirilmesi sürecinde muasır medeniyetlerin bilgi, görgü, deneyim ve teknolojisinden azami ölçüde faydalanmak yoluyla gerçekleşebilecek bir durumdu.

Avrupa’nın gelişmiş ülkelerinin düşünce sitemlerini, kurum ve kuruluşlarını yakından incelemenin en etkili yollarından birisi yurt dışına öğrenci gönderilmesi sürecidir. Yeni kurulan Cumhuriyet’te İcra Vekilleri Heyeti’nin 1923 tarihli programında yurt dışına öğrenci gönderimiyle ilgili şu ifadeler yer verilmiştir:⁴⁶ “Milli güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyeti tebarüz eden ailesinin kudret-i maliyesi müsaid olmayan gençler orta ve yüksek mekteplerde sureti mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa’daki irfan mekteplerine de gönderileceklerdir”. Cumhuriyet idaresi bir taraftan Türk yüksek kültür kurumlarının gelişimine çalışırken bir taraftan da Batı memleketlerine tahsillerini ilerletmek için öğrenci gönderilmesine büyük önem vermesinin⁴⁷ sonucunda, çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerini incelemek üzere yurt dışına eğitimciler gönderilmiş, onların ve yurt dışından davet edilen uzmanların raporlarına dayalı olarak eğitim politikaları belirlenmiştir.

Cumhuriyet kurmayları, eğitim alanındaki araç-gereç* kullanımından bina yapımına, yasa-yönetmelikten okul programlarına, öğrenci alımından

⁴⁴ İ. Hakkı Tonguç’tan Niyazi Altunya, **Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü**, Ankara, 2006, s.353.

⁴⁵ Maarif Vekilliği, **Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1940-1941**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941, s. 2.

⁴⁶ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, TBMM Matbaası, Ankara, 1961, C. 1-2, s. 423.

⁴⁷ CHP, **Uusal Eğitim Programı**, 1939.

* Okullar için tesisat eşyası ve ders aletleri için komisyonlar oluşturulmuş ve komisyonca yurt dışına gidilerek bunlar satın alınmıştır. Örneğin, Gazi Muallim, Musiki Muallim ve Ticaret Mektepleriyle, İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve çeşitli yerlerdeki lise ve orta okullar için, Kemal Zaim Bey başkanlığındaki komisyon yurt dışına giderek satın alma işlemini gerçekleştirerek kendilerine, Berlin’deki Bankalardan birinde açtırılan krediden, alınan eşya bedelinin yarısı kullandırılmış ve eşya satın alınan firmalara taahhüt edilen diğer yarısı ise eşyanın ülkeye gelmesinden sonra tahakkuku kararlaştırılmıştır. Bu konuda bkz. 23.03.1930 tarihli

personel yetiştirilmesine kadar birçok unsuru Batı standartlarına göre yeniden düzenlemiştir. Cumhuriyet projesinin önderleri, Tanzimat ve Meşrutiyet ikliminden filizlenen bir kuşağın bugün de izleri ve etkileri olan eğitim düşünürleridir. Bunlar arasında, Mahmut Cevat, Ziya Gökalp, Sadrettin Celal Antel, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Faik Reşit Unat, Osman Ergin, Halil Fikret Kanad⁴⁸, İhsan Sungu, M. Emin Erişirgil, Nafi Atuf, Rüştü Uzal, İ. Alaettin Gövsa, Selim Sırrı Tarcan, Mustafa Rahmi Balaban, İsmail Hakkı Tonguç, H. Raşit Öymen, Fuat Gündüzalp, Nizamettin Kırşan, Hayri Ardıç, Fuat Baymur, Malik Aksel, Hayrullah Örs, Şinasi Barutçu, İ. Hakkı Uludağ, M. Rauf İnan, Kemal Kaya, Muvaffak Uyanık⁴⁹ gibi daha çok sayıda eğitimci Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarına düşünce ve uygulamalarıyla yön vermişlerdir.

Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet'in Erken Dönemi'ne kadar birçok alandan Avrupa'nın çeşitli ülkelerine öğrenim için öğrenci gönderilmiştir. Tanzimat, Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde, çoğunlukla siyasi ilişkilerin sonucu olarak Fransa ve Almanya'ya öğrenci gönderilmiştir. "Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretim programları ve personel yetiştirme açısından ilköğretim sistemini en çok etkileyen görüşler Almanya ve Avusturya kuşağından gelmiştir".⁵⁰ Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi eğitim uygulamalarının oluşturulmasında özellikle Almanya ve Fransa'ya gönderilen kuşağın önemli katkıları olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet Dönemi her ne kadar birçok kurum ve uygulamalarıyla Osmanlı döneminden radikal bir kopuş ve farklılık gösteriyorsa da, eğitimde yetişmiş insan gücü bakımından Osmanlı deneyimi üzerine kendini inşa etmiştir. Bu süreci özellikle yurt dışına eğitim, bilgi ve görgü artırma amacıyla gönderilen öğrencilerin ve öğretmenlerin deneyimlerinden bağımsız olarak değerlendirmek olanaklı değildir. Kuşkusuz muasır medeniyetlerin bilgilerinin

Başvekâlet Muamelât Müdürlüğü kararı, Fon no: 030.0.18.01.02.9.15.01, BCA. Ayrıca bu komisyonda İsmail Hakkı Bey (Tonguç) de bulunmaktadır. Bu konuda bkz. Engin Tonguç, **a.g.e.**, 2007, s. 104..

⁴⁸ İsmail Doğan, "Cumhuriyetin Devraldığı Eğitim Mirası", **Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü ve Atatürk Dönemi (1920-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. 2, 2009, s.664.

⁴⁹ Altunya, **a.g.e.**, 2006, s.44.

⁵⁰ **aynı**, s.47.

aktarılmasında ve uygulanmasında en etkili yollardan birisi de yurt dışına öğrenci gönderilmesi konusudur.

Bu araştırmada, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyetin Erken Dönemi'nde yurt dışına gönderilmiş, Cumhuriyet dönemi eğitim uygulamalarında önemli katkılar ve yenilikler getiren eğitimciler incelenmiştir. Bu çerçevede çalışmanın problemi, Cumhuriyet'in Erken Dönemi'nde yurt dışına öğrenci gönderilmesi sürecini ve sonuçlarını ortaya koymaktır. Bu çerçevede öncelikli olarak son dönem Osmanlı eğitiminde ve Atatürk döneminde eğitim uygulamalarının oluşturulmasında eğitim bilimleri* alanından Avrupa'ya gönderilmiş olan eğitimciler belirlenmiş, daha sonra Fransa ve Almanya'ya gönderilen eğitimcilerin görüş ve uygulamaları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Osmanlı'da başlayan, Cumhuriyet'in Erken Dönemi'nde Batı model alınarak sürdürülen modernleşme düşüncesinin sonucu olarak yurt dışına öğrenci gönderilmesi politikalarının belirlenmesi ve eğitim bilimi alanından gönderilen öğrencilerin eğitim sistemine ilişkin görüşleri ve uygulamalarının değerlendirilmesidir. Bu çevrede Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet'in Erken Dönemi'nde yurt dışına gönderilmiş özellikle Atatürk Dönemi'nde eğitim politikalarının

* Çalışma kapsamında eğitim bilim kavramı, dönemin terminolojisi içerisinde alt disiplinleri aracılığıyla ele alınmıştır. Bu alt disiplinler arasında, pedagoji, psikoloji, ruhiyat, tedris usulü, köycülük ve halkçılık disiplinleri gösterilebilir. Dolayısıyla çalışma bu alanlardan yurt dışına gönderilmiş olan eğitimcileri kapsamaktadır. 1936 yılında kurulan İstanbul Pedagoji Enstitüsü'nün hocalarından Refia Şemin, Üniversitenin Fakülte Kurulu'nda dahi bu konunun tam anlaşılamadığını söyleyerek, Pedagoji Enstitüsü'nün adının Eğitim Bilimleri Enstitüsü olması gerektiğini belirtir. Pedagoji bilimini, çocuğun ve gencin eğitim ve öğretiminin gereğince yapılmasını sağlayan bütün bilimler olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu bilimler arasında çocuk ve gençlik psikolojisi, tecrübi psikoloji, eğitimsel psikoloji, eğitimsel sosyoloji, karşılaştırmalı eğitim, özel eğitim, genel eğitim tarihi, Türk Eğitim Tarihi, istatistik ve fizyoloji gibi bilimler başlıcalarını oluşturmaktadır. Bu konuda bkz. Refia Uğur Şemin, "Eğitim Bilimlerinin Üniversiteye Girişi: Pedagoji Enstitüsü'nün Kuruluşu ve Gelişimi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul 1973, s. 313,366. Bu çalışmaya, yurt dışına gönderilen öğrencilerden istatistik alanından gönderilenler, dönüşlerinde Milli Eğitim alanında çalışmadıkları, Başvekâlet İstatistik dairesinde çalıştıkları ve günümüz terminolojisi içerisinde bu bilim dalı eğitim bilim içerisinde yer almadığı için dahil edilmemiştir.

belirlenmesinde karar mekanizmalarında görev almış, görüş ve uygulamalarıyla sistem içerisinde önemli katkı ve yenilikler getiren, yurt dışına eğitim amacıyla gönderilmiş eğitimcilerin görüş ve uygulamaları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile Cumhuriyet tarihinin belirli bir kesitinde, yurt dışına gönderilmiş eğitimcilerin Cumhuriyet Dönemi eğitim sistemine katkıları tartışmaya açılmıştır. Diğer bir ifadeyle yurt dışı eğitim olgusu Cumhuriyet Dönemi'nin ele alınan kesitinde tarihsel bağlamında etraflıca ortaya konulmaya çalışılmış ve yurt dışı eğitiminin sonuçları tartışılmaya çalışılmıştır.

Araştırma sürecinde şu araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yurt dışına öğrenci gönderilmesinde nasıl bir politika izlenmiştir?
 - a. Yurt dışına öğrenci gönderilmesinde yapılan yasal düzenlemeler nelerdir?
 - b. Yurt dışına öğrenci gönderilmesinde öğrenci seçimi nasıl yapılmıştır?
 - c. Hangi ülkelere öğrenci gönderilmiştir?
 - d. Yurt dışına kaç öğrenci gönderilmiştir?
 - e. Yurt dışındaki öğrencilerin teftişleri nasıl yapılmıştır?
 - f. Hangi alanlardan yurt dışına öğrenci gönderilmiştir?
 - g. Yurt dışına eğitim bilim alanından gönderilen öğrenciler kimlerdir?
 - h. Yurt dışındaki öğrencilerin yaşam koşulları nasıldır?
 - i. Yurt dışındaki öğrenciler yurda dönüşlerinde hangi kademelerde görev yapmışlardır?
 - j. Yurt dışı eğitiminde karşılaşılan sorunlar nelerdir?
2. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde öğrenim amacıyla yurt dışına gönderilen öğrencilerin Türk eğitim sistemine ilişkin belirledikleri sorunlar ve çözüm önerileri nelerdir?

Araştırmanın Önemi

XVIII. yüzyılda başlayan Batılılaşma/Modernleşme siyaseti, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile belge niteliği kazanmış, iç ve dış koşulların zorlamasıyla da devletin resmi bir politikası haline dönüşmüştür. Osmanlı'dan devralınan bu politika daha radikal ve köklü biçimde Cumhuriyet'in modernleşme düşüncesinin biçimlenmesinde önemli bir rol oynadığı gibi, yeni insan yetiştirme politikalarının da temel dinamiği olmuştur. Cumhuriyet'in toplumsal yapısı ve kurumlarının inşa edilmesi sürecinde bu dinamiğin belirleyiciliği yadsınamaz. Özellikle “yeni insan”, “yeni vatandaş” yetiştirilmesi sürecinde Cumhuriyet'in modernleşme siyasetinin sonucu olarak eğitim politikaları da biçimlenmiştir. Eğitim politikalarının belirlenmesinde önemli etkileri olan karar alıcıların yetiştirme biçimleri ve aldıkları eğitim önemli bir konudur. Bu çerçevede, Cumhuriyet'in Erken Dönemi'nde (1923-1940) “Avrupa'daki irfan mekteplerine” öğrenci gönderilmesi muasır medeniyetlerin bilgilerinin aktarılmasında en etkili yol olarak kabul edilmiştir.

Cumhuriyet tarihi ile ilgili çalışmalarda yurt dışı eğitimine ilişkin çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Özellikle mevcut çalışmaların her alandan yurt dışına gönderilen öğrencilerle ilgili olması ve farklı dönemleri incelemesi; yurt dışına gönderilen eğitim bilim alanındaki eğitimcileri içermemesi veya bir kaçına değinilmesi; bazı çalışmalarda ise monografik/biyografik bir incelemeye konu olmaları bu çalışmayı orijinal kılmakta ve alana bu yönüyle katkı getireceği düşünülmektedir. Bu çalışma ile Cumhuriyet tarihinin ele alınan kesitinde (1923-1940), yurt dışı eğitimi ve sonuçları ile çalışma kapsamındaki eğitimcilerin düşünce ve uygulamaları ilk kez lisansüstü düzeyde konu edilmiştir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, amacıyla ve ulaşılan kaynaklarla sınırlıdır. Araştırmada öncelikle yurt dışına öğrenim amacıyla gönderilen eğitim bilimi alanından öğrenciler belirlenmeye çalışılmış, onların görüş ve uygulamaları

incelenmiştir. Çalışma kapsamındaki dönemde eğitim uygulamalarında, İstanbul Pedagoji Enstitüsü ve Gazi Terbiye Enstitüsü'nün önemli katkıları bulunmaktadır. Bu çerçevede İPE'de vefatına kadar çalışarak, Pedagoji Kürsüsü'nün kuruluşunda ve ilerlemesinde Pedagoji Profesörü olarak büyük katkılarda bulunan ve Cumhuriyet Dönemi öğretmen okullarında okutulan eğitim bilimlerine ilişkin testlerin geliştirilmesi, çevirileri, yazdığı ders kitapları ile birlikte 1928-1948 yılları arasında eğitim ve sorunlarına dair en çok kitabı yayımlanan insanlardan, Fransa'ya gönderilmiş olan Sadrettin Celal Antel ile GTE'nin kurucularından, 20 yıldan fazla bu bölümün başkanlığını yapan, Almanya'ya gönderilmiş olan Halil Fikret Kanad'ın eğitime ilişkin görüş ve uygulamaları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu görüş ve uygulamalar eğitimin amacı ve pedagoji, okullar ve sorunları, öğretmen yetiştirilmesi ve nitelikleri, öğretim programı, yöntemi ve ilkeleri, çocuğa yönelik davranış ve disiplin, eğitimde sorunlar ve çözüm önerileri olmak üzere altı alt başlık çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Tanımlar

Erken Cumhuriyet Dönemi: 1923-1940 yılları arasını kapsayan bu kavramsallaştırma, dönemsel bir sınırlandırmayı ifade etmektedir. Cumhuriyetin ilk yılları modern kurum ve kuruluşlarının ikame edilmeye başlandığı bir dönemdir. Cumhuriyet öncesi dönemin değer ve alışkanlıklarının gözlemlendiği bir toplumda bu durumu ortaya koymak için böylesi bir dönemsel kavramsallaştırma tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra bu kavramsallaştırma, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra herhangi bir keskin hatlarla çizilmiş, sosyolojik ve tarihsel bir dönemi karşılamamakla birlikte, çalışmanın sınırlarını belirlemek için kullanılan bir anlama sahiptir. Kaldı ki, kronolojik süreçte erken, orta ve geç dönem gibi dönemsel kavramsallaştırmalar sosyal bilimlerde kullanılmaktadır.

Yurt dışı eğitimi: Bu çalışmada yurt dışı eğitimi kavramı, ülke sınırları dışındaki yerlere öğrenci, öğretmen ve bürokratların eğitim, bilgi, görgü artırmak, araştırma ve inceleme yapmak için gönderilmesi sürecini karşılamaktadır.

Eğitim bilimleri: Çalışma kapsamındaki tarihsel dönemde, eğitim bilimleri kavramı kullanılan bir kavram değildir. Bu çerçevede dönemin istatistiklerinde ve terminolojisi içerisinde eğitim bilimleri kavramı alt disiplinleri aracılığıyla ele alınmıştır. Bu alt disiplinler arasında, pedagoji, psikoloji, ruhiyat, tedris usulü, köycülük ve halkçılık disiplinleri gösterilebilir.

Kısaltmalar

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
akt.	: aktaran
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
GTE	: Gazi Terbiye Enstitüsü
İPE	: İstanbul Pedagoji Enstitüsü
Md.	: madde
MTK	: Milli Eğitim Temel Kanunu
MTTH	: Milli Talim ve Terbiye Heyeti
MVM	: Maarif Vekâleti Mecmuası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

BÖLÜM II

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; araştırmanın modeli, örnekleme, veriler ve verilerin toplanması ile verilerin analizi bölümleri yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim bilimleri alanından yurt dışına öğrenci gönderilmesi olgusu (1923-1940) konulu bu araştırma nitel bir araştırmadır. Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan tarihsel araştırmadır. Tarihsel araştırmalar, geçmiş bir zamanda ol(uş)muş eylem ya da olayların anlaşılması için tanımlama ve açıklama amacına yönelik sistematik biçimde veri toplama ve değerlendirme çabası olarak tanımlanabilir. Tarihsel bir araştırmanın gerçekleştirilmesi ise araştırılacak problemin tanımlanması; tarihi bilgiyle ilişkili kaynakların tespiti; bu kaynaklardan elde edilen bilgilerin özetlenmesi ve değerlendirilmesi; araştırma sorusuyla ilişkili bilginin yorumlanması ve sunumu olmak üzere temel olarak dört ana basamakta olmaktadır.⁵¹

Araştırmanın deseni ise tarihsel araştırma desenlerinden biri olan durum (vaka) çalışmasıdır. Durum çalışması, tarihteki herhangi bir fenomeni örnekleyebilecek bir durumu derinlemesine inceleyerek, tarihsel bir soruna ışık tutmayı amaçlar. Söz konusu durum, birey olabileceği gibi bir grup, olay ya da kurum da olabilir. Durum çalışmaları genellikle daha derinlemesine nitel veriler elde etmek için göreceli olarak küçük örneklemi veri kaynağı olarak seçme eğilimindedirler.⁵²

Örnekleme

Araştırmanın örnekleme, “olasılı ve seçkisiz olmayan” bir örnekleme yaklaşımı olan “amaçsal (amaçlı) örnekleme” yaklaşımıyla belirlenmiştir.

⁵¹ Fraenkel Jack; Wallen Norman; Hyun, Helen, **How To Design And Evaluate Research In Education**, London, McGraw-Hill Higher Education, 2012 s. 535-537.

⁵² Karen Saucier Lundy, Historical Research, (Aut).Lisa M.Given, **Encyclopedia of Qualitative Research Methods**, Los Angeles, Sage Publications, 2008, s.398.

Amaçsal örnekleme yaklaşımı, seçilen durumlar bağlamında olay ve olguları anlamaya, bunlar arasındaki ilişkileri keşfetmeye ve açıklamaya çalışır.⁵³ Araştırmada seçilen örneklem, bu yaklaşımın türlerinden birisi olan tipik örneklem türüne dahildir. Bu örneklem türü, araştırma konusunun temsil ettiği düşünülen ve konuyla ilgili tipik özellikleri gösterdiğine inanılan örneklemdir.⁵⁴ Böylece çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumlar seçilerek derinlemesine araştırma yapma olanağı⁵⁵ elde edilebilir. Bu çerçevede araştırmanın örneklemini, yurt dışı eğitimiyle ilgili dönemin kurumlar arası yazışmaları, tutanakları, raporları, istatistikleri, makale, kitap, gazete ve dergileri oluşturmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet öncesi son dönem Osmanlı eğitiminde eğitim bilimi alanından Fransa ve Almanya'ya gönderilerek Cumhuriyet Dönemi eğitim uygulamalarında önemli konumda yer alan Sadrettin Celal Antel ve Halil Fikret Kanad'ın yazmış oldukları eserler ve ilgili metinler de çalışmanın örneklemini içerisinde yer almaktadır.

Veriler ve Toplanması

Eğitim kuramı, nesnesini yani eğitimsel gerçekliği tam olarak kavrayabilmek için eğitim tarihi disiplininin veya tarih yazımının sonuçlarından yararlanmalıdır.⁵⁶ Bu sonuçlara ulaşmada tarihsel kayıtların gerçekliği, sonuçların geçerliği ve güvenirliğinde temel oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışma kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı arşivinde bulunan bilgi ve belgeler, Bakanlığın çeşitli birimlerinde bulunan öğrenci ve personel dosyaları, birimler arası yazışmalar, tutanaklar, dönemin Milli Talim ve Terbiye Heyeti kararları, Cumhuriyet Halk Partisi'nin program ve raporları, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi arşiv belgeleri, TBMM Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu, Milli Kütüphane, Üniversite Kütüphaneleri, çeşitli kuruluşların kütüphaneleri ve konu ile ilgili yapılan çalışmalar (tez, kitap, dergi, makale, gazete vs.) taranmıştır. Araştırma amacı kapsamında yer alan eğitimcilerin yazdığı

⁵³ Şener Büyüköztürk, Ebru K. Çakmak, Özcan E. Akgün, Şirin Karadeniz ve Funda Demirel, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, PegemA Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 78.

⁵⁴ Fraenkel ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 436.

⁵⁵ Büyüköztürk ve diğerleri, **a.g.e.**, s. 78.

⁵⁶ Christoph Wulf, **Eğitim Bilimi Yorumsamacı Yöntem, Görgül Araştırma, Eleştirel Teori**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s.72.

makale ve kitaplar incelenmiştir. Ayrıca internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Bu belge ve bilgiler “doküman inceleme yaklaşımı” kullanılarak elde edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı merkez binada yer alan Personel Genel Müdürlüğü’nün arşiv belgeleri arasında yer alan, personel bilgilerinin tutulduğu “441 Kütük Defterleri”nden 1920-1940 arası kayıtların tutulduğu, her biri 400-500’er sayfadan oluşan 20 defter incelenmiştir. Bu defterlerde Bakanlığa bağlı merkez, il, ilçe ve köylerde yer alan tüm kademedeki hizmet birimlerinde çalışmış her düzeydeki personele ait bilgiler yer almaktadır. İncelenen birimler: İlk, Orta, Mesleki Ve Teknik, Yüksek Tedrisat; Arşiv Dairesi, Evrak Dairesi, Siyasi Müsteşarlık, Hususi Kalem, Zat İşleri, Müzeler, Kütüphaneler, Kültür Kurulu, Meslek Mektepleri, Teftiş Heyeti, İstatistik Dairesi, Milli Talim Ve Terbiye Heyeti, İnşaat Dairesi, Mektep Müzeleri, Levazım Dairesi, Ankara Arkeoloji, Etnoğrafya Müzeleri, Ankara Umumi Kütüphane, Hukuk Müşavirliği, İstanbul Kütüphaneleri, Latin Harfleri Heyeti, Arz Genel Dairesi, Türk Dili Heyeti, Eğitim Enstitüleri, Öğretmen Yetiştiren Okullardır. Bu defterlerdeki bilgiler şöyle sıralanmaktadır: adı soyadı, doğum tarihi, son çıktığı mektep, eski görevi, sicil no, göreve başladığı tarihi, göreve başladığı kararname tarihi, görevden ayrıldığı tarih ve ayrılma sebebi bilgileri yer almaktadır. Burada yer alan kişinin sicil numarası ile kişi özlük dosyasına ulaşmaya çalışılmıştır. Bu özlük dosyasında ise o kişiye ait bakanlık birimlerinin tuttuğu her türlü kayıt yer almaktadır. Buna göre kişinin mezun olduğu okul bilgileri, göreve başlama ve ayrılma yazıları, sicil bilgileri, sağlıkla ilgili işlemleri (sevk, rapor vs.), izin belgeleri vb. gibi tüm görev yaşamı boyunca yaptığı resmi işlemlere ait belgeler yer almaktadır. İncelenen defter numaraları, 174, 273, 274, 275, 276,279, 282,307, 316,321, 322, 323, 324, 325, 326, 327 ve 336 nolu kütük defterleridir.

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki birimlerde çalışanların kayıtlarının tutulduğu bu kütük defterlerinde yurt dışına gönderilen öğrencilerden yalnızca bir kaçının yurt dışına gidiş ve dönüş tarihleri yer almaktadır. Buna karşılık son mezun oldukları okul ismi neredeyse çoğunda yer almaktadır. Ayrıca devlet memuru olan bu kişilerin bir yerden başka bir yere nakilleri (tayin ve

görev değişikliği), istifa, askerlik, ölüm gibi durumlarda yapılan düzenlemeleri gösteren tarih kayıtları da yer almaktadır. Örneğin, son mezun olunan okulun adının yazıldığı bir kişinin “A” biriminden “B” birimine geçişinde işlem yapılan tarihin kayıtları bize o kişinin belirtilen tarihten önce yurt dışına gittiğini kesin olarak vermektedir. Yurt dışına kesin gidiş tarihini söyleyebilmek zor olsa da belirli bir tarih aralığı verilebilir. Dolayısıyla çalışma kapsamında ele alınan tarih aralığında kişilerin yurt dışına gittikleri söylenebilir. Hatta bazı kişilerin stajyer olarak çalıştıkları bilgisi, bize o kişinin/kişilerin göreve yeni başladığını ve yurt dışından yeni döndüğü bilgisini verir gibi görünse de çeşitli nedenlerle göreve geç başlama ihtimalinden dolayı net tarih vermek zordur.

Kütük defterlerindeki tüm bu bilgiler, yurt dışında eğitim almış insanların döndüklerinde hangi birimlerde görev alıp almadıklarına dair net bilgiler vermektedir. Bu defterlerde kişi kurum bilgilerinden sicil numarasını bulup, kişi dosyasına ulaşmak istenildiğinde bu dosyaların arşiv düzenleme ilkelerine uygun bir biçimde olmadığı, tozlu ve nem kokan bir ortamda çürümeye terk edildiği gözlenmiştir. Kişi dosyalarına ulaşabilmek, sistemli bir numaralandırma olmadığı için, yüz binlerce çürümeye terk edilmiş dosya arasından istenilen dosyayı bulabilmek mekanın darlığı, havasızlığı, nem ve küf kokan ortamın karmaşıklığı gibi nedenlerin yanı sıra bu dosyalara bakma yetkinizin olmayışından da kaynaklanmaktadır. İstenilen dosyalara ulaşmak ancak tümünün gözden geçirilmesiyle ilgili bir durumdur ve bu da yıllar sürecektir bir dosyalama ile mümkündür.

Dolayısıyla Milli Eğitim Bakanlığı’nın personel bilgilerinin bir biçimde tutulduğu ve muhafaza edildiği söylenebilirken; bu kayıtların, özellikle Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet’in Erken Dönemi’ne ilişkin olan personel dosyalarının düzenli bir biçimde korunmadığı, arşiv düzenleme ilkelerine uygun biçimde düzenlenmediği ve araştırmacıların kullanımına açılma konusunda yetersiz olduğu söylenebilir. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı’ndan alınan izin yazısında, ancak ilgili birim amirinin onayı ile araştırma ve inceleme olanağı elde edilebildiği için, sınırlı sayıda dosya ve belge görmek mümkün olmuştur. Bu sınırlı durumların yanı sıra kütük defterlerinden sicil numarası bulunan kişilerin dosyasına ulaşıldığında ise, dosyadaki bilgilerin

aranan kişi ile örtüşmediğı durumlar da yaşanmıştır. Bunun yanı sıra kişi dosyasının bulunamadığı durumlara da rastlanmıştır. Tüm bu sorunlar çerçevesinde çalışma kapsamındaki kişilerin bilgilerinin olduğu sicil dosyalarından hiçbirisine ulaşılammıştır.

Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında yer alan belge ve dokümanlar, betimsel analiz yaklaşımına göre incelenmiştir. Betimsel analiz yaklaşımına göre “önceden belirlenen temalara göre elde edilen veriler özetlenir ve yorumlanırlar.⁵⁷ Bu çerçevede yurt dışına gönderilen öğrencilerin;

- a. Gönderilmesindeki yasal dayanakları,
- b. Gönderilme sürecinde yapılan sınavlar,
- c. Belirlenmesi,
- d. Gönderildikleri ülkeler,
- e. Teftişleri
- f. Gönderildikleri alanlar,
- g. Karşılaştıkları sorunlar,
- h. Yurt dışına gidiş ve yurt dışından dönüş tarihleri,
- i. Yurt dışından döndüklerinde çalıştıkları kurumlar, ulaşılan belge

ve bilgiler çerçevesinde betimlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, yurt dışında eğitim almış öğrencilerin görüş ve uygulamaları;

- a. Eğitimin amacı ve pedagoji,
- b. Okullar ve sorunları,
- c. Öğretmen yetiştirilmesi ve nitelikleri,
- d. Öğretim programı, yöntemi ve ilkeleri,
- e. Çocuğa yönelik davranış ve disiplin,
- f. Eğitimde sorunlar ve çözüm önerileri gibi açılardan betimlenmeye

ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle araştırmadan elde edilen veriler kategorik olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturulan eğitimcilerin görüşlerinin analizinde ele alınan kategorilerin

⁵⁷ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 224.

belirlenmesine iki temel yöntem kullanılarak karar verilmiştir. Öncelikli olarak, her iki eğitimcinin de eserleri titizlikle incelenerek, eğitim bilimleri açısından üzerine en çok vurgu yaptıkları konular belirlenmiştir. İkinci aşamada, her iki eğitim bilimcinin de ortak olarak üzerinde durduğu konular, karşılaştırma yapabilmek amacıyla kategoriler halinde belirlenmiştir. Bunu yaparken, makro sorunlardan mikro sorunlara doğru hiyerarşik bir anlayış haritasının çıkartılmasına dikkat edilmiştir. Örneğin, “eğitimin amacı” gibi genel bir felsefi tartışma alanından başlayarak, daha mikro düzeyde olan “çocuğa yönelik davranış ve disiplin” gibi doğrudan sınıf içi etkileşimleri konu edinen kategoriler oluşturulmuştur. Benzer biçimde, dönemin eğitim sistemini ve felsefesini oluşturan temel sorunlar da tartışmalara dahil edilmiştir.

BÖLÜM III

TARİHSEL ARKA PLAN: TANZİMATTAN CUMHURİYETE YURT DIŞI EĞİTİMİ

Araştırmanın bu bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Dönemi'nde başlayan yurt dışına öğrenci gönderilmesi meselesinin Cumhuriyet'in ilan edilme sürecine kadar geçirdiği serüveni, ulaşılan kaynaklar çerçevesinde betimlenmeye çalışılmıştır.

TANZİMAT DÖNEMİNDE YURT DIŞINA ÖĞRENCİ GÖNDERİLMESİ

İmparatorluğun askeri teşkilatını kuvvetlendirerek Batı'nın üstünlüğüne karşı bir denge kurabilmek amacı ile Osmanlı padişahları orduda ve devlet idaresinde ilk reformları yapmışlardır. Bu reformlar zamanla toplum hayatının her safhasında köklü değişimleri zorunlu kılmıştır.⁵⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitimin yaygınlaştırılmasının ve modernizasyonunun başlıca saiklerinden biri, ihtiyacı duyulan pratik ve pozitif bilgilerle donanmış yeni bir yönetici kuşağın yetiştirilmesini sağlamaktır. Bu bağlamda eğitimde ilerleme imparatorluğun idari modernizasyonunun bir parçası olarak algılanıyordu.⁵⁹

Osmanlı'da yurt dışı eğitim faaliyetleri, başlangıçta özellikle savaş meydanlarında yenilgilerin kaynağı olarak değerlendirilen ordunun Batılı ölçülerinde düzenlenmesi isteğinin sonucu olarak başlamışsa da sonraları Osmanlı'nın Batılılaşma siyasetinin ve sadece ordunun değil Batı standartlarında kurumlar oluşturulmaya çalışılması isteğine bağlı olarak devam etmiştir. Bu çerçevede yurt dışına çeşitli alanlardan öğrenciler gönderilmiştir. Böylece Batı standartlarında açılan askeri okulların öğretim kadrosu ihtiyacı Avrupa'dan gelen yabancı hocaların yanı sıra Avrupa'ya eğitim amaçlı gönderilen öğrencilerden de karşılanmıştır. Bu çerçevede

⁵⁸ Karpat, **a.g.e.** s. 20.

⁵⁹ Somel, **a.g.e.** s. 80.

Batılılaşma çabalarının içerisinde Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi önemli bir değişimi de beraberinde getirmiştir.

Osmanlı'da ilk olarak Sultan III. Selim zamanında, yetişmiş insan gücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle Osmanlı yönetimi, Fransa Büyükelçisi'nin yardımı ile İshak Efendi'yi eğitim alması için Fransa'ya göndermiştir.⁶⁰ Daha sonra ise Lewis "II. Mahmud'un 1827'de güçlü bir dini muhalefete rağmen çeşitli ülkelere yaklaşık 150 öğrenciyi tahsil için gönderdiğini belirtmektedir.* Fransa'ya gönderilen ilk öğrenciler sadrazam Hüsrev Paşa'nın himayesinde Daire-i Seniyye'de eğitim gören ve tahsil masrafları devletçe karşılanan Hüseyin, Ahmet, Abdülatif ve Edhem'dir.⁶¹ Bu dönemde Harbiye Mektebi'nden çıkan öğrenciler öğrenimlerini tamamlamak için Viyana, Paris ve Londra'daki Askeri Mekteplere gönderilmişlerdir.⁶²

Tanzimat Fermanı ilan edildikten sonra Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi politikalarında değişiklik olmuş ve her alanda yeni yapılanma olduğu ve eşitlik ön plana çıktığı için eğitim konusunda sivil ve gayr-i müslimlere de bu imkan tanınmıştır.⁶³ Tahsile gidenlerin sayısı çoğaldıkça bunların orada idaresi, daha iyi bir surette tahsil ettirilmeleri ve o zamanlarda pek ziyade dikkat edilen dini terbiyelerini kontrol etmek fikri ortaya çıkmıştır.⁶⁴ Bu çerçevede 1855 tarihinde Paris'te "Mekteb-i Osmani" açılmıştır.** Burada öğrenciler,

⁶⁰Şarman, a.g.e., s. 22. Bu konuda Sezer, III. Selim zamanında gerçekleşen bu uygulamanın bir nevi eğitim kapsamında sayılabilse de eğitim-öğretim amacıyla öğrenci gönderilmesinin ilk olarak II. Mahmut zamanında gönderildiğini yazmaktadır. Bkz. Hamiyet Sezer, "Tanzimat Dönemi'nde Avrupa Şehirlerine Gönderilen Öğrenciler", **Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim**, Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, İstanbul, 1999, s. 688.; Benzer şekilde Şişman da bu düşünceyi paylaşmaktadır. Bkz. Şişman, a.g.e. 2004, s. 2.

* Avrupa'ya öğrenci gönderiliş tarihlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bazı kaynaklarda 150 öğrencinin medresenin güçlü muhalefetine sonucunda gönderilemediği belirtilmektedir. Bu konuda bkz. Sadrettin Celal, "Tanzimat Maarifi", **Tanzimat I**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999, s. 444.; Sezer, a.g.e., 1999, s. 687. Ayrıca II. Mahmud'un Tıbbîye, Harbiye, Mühendis Mektebi öğrencilerinden 150 kişiyi gönderme kararından, Frenkleşme cereyanına yol açacağı dedikoduları üzerine yalnız Harbiye ve Mühendis Mektebi öğrencilerinin gönderilmesi kararını verdiği de belirtilmektedir. Bu konuda bkz. Ziyaeddin Fahri, "Avrupa Talebesi Meselesi", **Ülkü Dergisi** S.85, C.XV, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s.34.

⁶¹ Adnan Şişman, **Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004, s. 2-5.

⁶² Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, İstanbul, Eser Matbaası, C.1-2, 1977, s. 454-455.

⁶³ Sezer, a.g.m., s. 694.

⁶⁴ Ergin, a.g.e., s. 454-455.

** Ergin, Islahat Fermanında yer alan "maarif ve ulum ve sermayeyi Avrupadan istifadeye bakılması" kaydına dayalı olarak Paris'te bir Mekteb-i Osmani açılmış olabileceğini

Türk mürebbiler idaresinde ama Fransız muallimler tarafından okutulup yetiştirilmektedirler. Mekteb-i Osmani'de hazırlıklarını tamamlayan öğrenciler daha sonra Fransızların harbiyesi niteliğindeki Saint Cyr'e, Ecole d'Etat-Major ve benzeri yüksek okullara devam ediyorlardı. Öğrenci sayısı 60 kadar olan bu okulun müdürlüğüne ilk olarak Viyana'da tahsil etmiş olan Ali Nizami Bey ve yine Avrupa'da tahsil etmiş olan ulemadan Tahsin, Kerim ve Selim Sabit Efendiler* de talebenin ahlak-ı milliye ve adab ve erkan-ı islamiyesini muhafazaya memur edilmişlerdi.⁶⁵ Hoca Tahsin ve Selim Sabit Efendiler döndüklerinde Darülfünun hocalığına atanmak üzere 1855 yılında 420 frank maaşla Paris'e gönderilmişlerdir.⁶⁶

Gülhane Hattı'nda maarif ve mektepler hakkında bir cümle bile yazılı değilken Islahat Fermanı'nda "memaliki mahrusei şahanenin menbaı serveti maddiyesi olan hususata iktiza eden sermayelerin tayiniyle ve mahsulatı sıhhiyenin icra olunması ve bunun için de maarif ve ulum ve sermayei Avrupa'dan istifadeye bakılması esbabının bilataraf mütala'sıyla peyderpey mevkii icraya konulması"⁶⁷ ifadesi, Osmanlı'nın Batılılaşma siyasetinin ve Batı'dan geri kalındığının resmi kabulü anlamına gelmektedir.

Fransa'ya (Paris), 1840 yılına kadar litografya, tıp, kimya ve 7'si askeri alandan olmak üzere toplam 23 öğrenci gönderilmiştir.⁶⁸ Tanzimat Fermanı ile Islahat Fermanı arasındaki 17 yıllık dönemde ise Fransa'ya 43 öğrenci**

belirtmektedir. Buna kanıt olarak da Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın daha önce Paris'te bir Lisan mektebi ve Ermenilerin de Muratyan Mektebini açmalarının ortaya çıkarabileceği rekabet ve kıskançlık kasdını göstermektedir. Daha sonra Alman-Fransız harbinin çıkması, mektebin hükümete pahalıya mal olması ve aynı mahiyette ve aynı şekilde Fransızca tedrisatta bulunmak üzere İstanbul'da Mektebi Sultani'nin açılması gibi nedenlerle bu mektep 1874 yılında kapatılmış, talebeleri İstanbul'a getirilmiş, buradan tasarruf edilen tahsisatın bir kısmıyla 1875'de İstanbul'da 9 Askeri Rüşdiye mektebi açılmıştır. Bkz. Ergin, **a.g.e.** s.424-426.

* Selim Sabit Efendi, 1861'de yurda dönmüştür. Usul-i Cedit hareketinin öncülerinden olduğu için, yaşadığı zamana göre önemli olan okulda sıra, yazı tahtası, yer küre ve harita gibi ders araçları kullanmıştır. Bkz. Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.28.

⁶⁵ Ergin, **a.g.e.**, s. 429-430; Nevzat Ayas, **TC Milli Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1949, s. 455.

⁶⁶ Fahri Temizyürek, Selim Sâbit Efendi ve Usûl-i Cedîd Hareketi İçerisindeki Yeri, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1999, s. 21.

⁶⁷ Ergin, **a.g.e.**, s. 418,419.

⁶⁸ Aynur Erdoğan, "Tanzimat Döneminde Yurt dışına Öğrenci Gönderme Olgusu ve Osmanlı Modernleşmesine Etkileri", **Sosyoloji Dergisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 3. Dizi, S.20, 2010, s.130.

** Tanzimat ile meşrutiyet arası dönemde gönderilen öğrenci sayılarında farklılıklar bulunmaktadır. Erdoğan, Tanzimat ile Islahat Fermanları arasındaki dönemde 12'si gayri

gönderilmiştir. Gönderilen öğrencilerin 26'sı Müslim, 17'si gayri Müslim'dir. 1856 ıslahat fermanının ilan edilmesinden sonra fermanla zikredilen maarif ulum ve Avrupa sermayesinden istifade edilmesi kaydı uyarınca masrafları Osmanlı Hükümeti tarafından karşılanmak üzere hariciye, dahiliye, ticaret nezaretinden 11 öğrenci Mekteb-i Harbiye'den 10, Mühendishane-i Hümayun'dan 10 öğrenci, masrafları ebeveynleri tarafından karşılanmak üzere Mekteb-i Harbiye'den 3, hariciye nezaretinde 2 olmak üzere toplam 36 öğrenci Fransa'ya gönderilmiştir. 1857-64 yılları arasında Fransa'ya 38'i Müslim, 23'ü gayri Müslim olmak üzere toplam 61 öğrenci gönderilmiş, bunlardan 2'si kendi imkanlarıyla eğitim görmüşlerdir. 1864-76 yılları arasında Fransa'ya 55'i Müslim, 38'i gayri Müslim olmak üzere toplam 93 öğrenci gönderilmiştir. Bunlardan 42'sini ilim tahsili yapan öğrenciler, staj için gönderilen subay ve doktorlar, 51'ini de çıraklık eğitimi yapan öğrenciler oluşturmaktadır.

Fransa'da tahsil görenlerden bir kısmı memlekete dönüşlerinde önemli vazifelere getirilmişler ve bazı sahalarda öncü olmuşlardır.⁶⁹ Öğrenimlerini tamamlayarak yurda dönen askeri öğrencilerin bir kısmı "idareci ve öğretmen subay olarak Mekteb-i Harbiye'de görevlendirilmişlerdir."⁷⁰ 1863 tarihinden itibaren Darülfünun binasında açılan dersanelerde konferans şeklinde serbest dersler verilmeye başlanmıştı.⁷¹ İlk açılan serbest ders, Avrupa'da tahsil etmiş olan "saadetli Derviş Paşa Hazretlerince" verilmiştir ve bu derste hikmet-i tabiye (fizik) ve kimya derslerinin önemi üzerinde durulmuştur.⁷²

1868 yılında 64 maddelik bir nizamname ile faaliyetlere başlayan Mektebi Sanayi öğrencilerinin Paris'e gönderilmesi hakkında 22 Nisan 1286 tarihli Tezkere-i Seniyye'de şu bilgiler yer almaktadır:⁷³ "Mektebi Sanayi talebesinden 20 kişi sanayii mütenevvia tahsil etmek üzere Paris'e gönderilmişlerdir. Darüşşafaka Lisesi mezunlarından Fahri, Mustafa Fuat,

Müslim olmak üzere 69 öğrencinin; 1856-1869 arası ise, 56'sı gayrimüslim 153 öğrencinin Paris'e gönderildiğini belirtmektedir. Bkz. Erdoğan, **a.g.m.**, s. 130.

⁶⁹ Şişman, **a.g.e.** 2004, s. 20-86.

⁷⁰ **Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim**, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.325.

⁷¹ Ergin, **a.g.e.**, s. 551.

⁷² Doğan, **a.g.e.**, 1991, s. 393. Bu ilk dersi 300'ü aşkın bir kalabalık ilgiyle izlemiştir ve dersi izlemeye gelenlerin bir kısmı ayakta kalmış, salon yetmemiştir.

⁷³ Ergin, **a.g.e.**, s. 635-636.

Şevki ve Salih Zeki 1883'te; Mehmet Ali ve Mustafa Nesimi 1885'te; Mehmet Emin ve İhsan 1887'de; Mehmet Sait ve Mehmet Ferit 1889'da; Giritli Hüseyin ve Mazlum 1891'de Paris'teki Yüksek Telgraf Mektebi'nde telgraf mühendisliği tahsil etmek üzere Fransa'ya gönderilmişlerdir. 1892'den itibaren Harbiye'de bulunan baytar sınıflarının birincileri arasından ayrılan Adil, Mehmet, Nuri, Hayrettin ve İsmail Hakkı Efendiler Fransa'da Alfor Baytar Mektebi'ne gönderilmişlerdir. Bu efendiler orada dört sene okuduktan sonra İstanbul'a dönmüşler ve her biri birer derse öğretmen tayin olunmuşlardır. Bu durum baytar mektepleri için "yenilik devri" olarak nitelendirilmektedir.⁷⁴

Haydarpaşa Hastanesinin ilk göz mütehassısı Paris'te ihtisas yapmış olan doktor Binbaşı Bahattin Bey'dir. Bu tayinle beraber 1871 yılında ilk göz servisi de açılmıştır. 1872 yılında stajlarını bitirenlere diplomaları verilmiş, yapılan yarışma sınavının sonunda 18 genç hekim yüksek ihtisas yapmak üzere Viyana ve Paris'e gönderilmiştir.⁷⁵ Bu tarihten önce de beş ayrı dönemde Mekteb-i Tıbbiye mezunlarından 21 öğrenci Avrupa'ya gönderilmiştir. 1875'te Mektebi Tıbbiyei Askeriye'den yeni mezun olmuş doktorlardan Nuri Efendi Viyana'ya, Hayreddin ve Osman Efendiler de Paris'e gönderilmişlerdir. Cemil Efendinin de içinde olduğu 11 öğrenci grubu ise 1887'de Paris'e gitmiştir.⁷⁶ Almanya'ya öğrenci gönderilmesi ise 1890'dan sonraki yıllarda başlamıştır.* 1893'te Paris'e gönderilmekte olan öğrencilerden bazılarının sefâhate daldıklarından ve "fesad-ı ahlaka duçar" oldukları belirtilmektedir. Ayrıca Paris'in "mahall-i sefâhat" olduğu için talebelerin bundan sonra Almanya ve Viyana'ya gönderilmeleri emredilmiştir.

⁷⁴ Ergin, **a.g.e.**, s. 429-623.

⁷⁵ <http://www.gata.edu.tr/hpasa/tarihce.htm>

⁷⁶ Cemil Topuzlu, **İstibdat- Meşrutiyet- Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım**, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1982, s. 21,200.

* Her ne kadar Almanya'ya öğrenci gönderilmesinin ilk olarak bu tarihlerde olduğu söylene de, Şişman, 1839'da Berlin'e ilk olarak askerî eğitimlerini tamamlamak üzere 2 subayın, 1855-59 yılında topçuluk tahsili için 6 öğrencinin, 1883'te 12 subayın, 6 ziraat öğrencisinin gönderildiğini belirtmektedir. Bkz. Adnan Şişman, XIX. Yüzyılda Avrupa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri, **XII. Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı**, Ankara, 12-16 Eylül 1994, s. 963-971. Benzer biçimde Erdoğan da, bu tarihe işaret etmekte ve en az 10 öğrencinin Berlin'e gönderildiğini belirtmektedir. Bkz. Erdoğan **a.g.m.**, s.133. Ancak Topuzlu'nun anlattığı bu durum, tıp eğitimi için Almanya'ya gönderilmiş olanları anlatmak için de söylenmiş olabilir. Bkz. Cemil Topuzlu, **a.g.e.**, s. 21,200.

Bunun sonucunda 1896'da kaldırılan tahsisatlar bir yıl sonra tekrar verilmeye başlanmıştır.⁷⁷ 1878 yılından itibaren, Kulak Burun Boğaz Kliniğinin ilk yöneticileri Paris'te öğrenim gören Civani Ananyan Bey ve Fatiyodis Bey olmuşlardır. Civani Ananyan Bey'in öğrencisi olarak Paris'e giderek KBB eğitimi alan ikinci kişi Saray-ı Hümayun'dan Şefik Paşa olup 1890 yılında yurda dönüşünden sonra ilk bağımsız KBB kliniğini kurmuştur. Gülhane daha önce Almanya'ya öğrenime gönderilen ve 1900 yılında geri dönen 5 hekimi de Dr.Rieder'in ve Dr.Deycke ile yanlarında çalıştırdı. Bu hekimlerin yeterli tecrübeyi elde ettiklerine inandıktan sonra kendilerine bağımsız birer klinik verildi. Dahiliye kliniği Süleyman Numan Bey'e, hariciye kliniği kısmen Kerim Sebati Bey'e, kadın doğum kliniği Asaf Derviş Bey'e, deri ve frengi kliniği Eşref Ruşen Bey'e ve kulak burun boğaz kliniği "Emraz-ı Üzniye, Enfiye ve Hançereviye" adı altında Ziya Nuri Bey'e⁷⁸ verildi. Ayrıca 1887'de Fransa'ya giden grupta yer alan Cemil Paşa (Topuzlu), yeni stajyerler arasından seçtiği Hamdi Suad, Orhan Abdi, Tefik Recep, Ziya Gün, İhsan Ali efendileri Almanya'ya tıp tahsiline göndermiştir.⁷⁹ Sani Yaver 1903 yılı tıbbiye mezunu olup KBB ihtisasından sonra eğitimine Fransa'da Portmann kliniğinde devam etmiştir. 1905 yılında askeri tıbbiye mezunu olan Bahri İsmet Bey ihtisasını yapmak üzere Bordeaux ve Paris Tıp Fakültelerinde iki yıl çalışmıştır.⁸⁰ Hastane de röntgen servisi 1907 yılında Paris'te ihtisas yapan doktor Hasan Şükrü Bey tarafından faaliyete geçirilmiştir.⁸¹

1830-1908 tarihleri arasında Batı ülkelerine toplam 906 kişi (belirlenebildiği kadarıyla 748 kişi Müslim, 46 kişi ise gayri Müslimdir) eğitim için Avrupa'ya gönderilmiştir. Avrupa'daki Osmanlı öğrencilerinden Fransa'da 504 (yaklaşık % 93'ü Paris'te), Almanya'da 207, İngiltere'de 84, Avusturya'da

⁷⁷ Mustafa Gençoğlu, **Osmanlı Devleti'nde Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler (1830-1908) -Bir Grup Biyografisi Araştırması**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 68.

⁷⁸ Ziya Nuri Bey 1894 yılında Berlin'e gönderilmişti. Berlin Kaiser Wilhelm Akademisi'nde eğitim gören ve yeniden diploma alan Ziya Nuri Bey Charite Hastanesi KBB kliniğinde Prof. Trautmann ve Prof. Frankel ile birlikte çalışmış ve KBB uzmanı olmuştur. Daha sonra Hartmann ve Babinsky kliniklerine devam etmiş, Leipzig, Halle ve Viyana'da KBB kliniklerinde gözlemlerde bulunmuş ve 1900 yılında yurda dönmüştür (bkz. **GATA tarihçesi**).

⁷⁹ Cemil Topuzlu, **a.g.e.**, s. 23.

⁸⁰ <http://www.gata.edu.tr/cerrahibilimler/kbb/tarihce.htm>

⁸¹ <http://www.gata.edu.tr/hpasa/tarihce.htm>

71, İsviçre 16, Belçika'da 5, İtalya'da 2 kişi tahsil görmüşlerdir.⁸² Bu verilerden de anlaşıldığı üzere Tanzimat Dönemi'nde hem Fransa ile olan yoğun ilişkilerin hem de bu dönemde Fransa'nın bilim alanında önde olmasının sonucu olarak bu ülke öğrenci gönderiminde birinci sırada yer almaktadır. Dolayısıyla eğitimde bir Fransız etkisinden söz edilebilir.

II. Meşrutiyet Döneminde Yurt Dışına Öğrenci Gönderilmesi

II. Meşrutiyet Dönemi eğitimde Avrupa yaklaşımının en hakim olduğu dönemlerden biri olmuştur. Mülkiye Mektebi'nden Ticaret Mektebi'ne, Harbiye'den Sanayi-i Nefise Mektebi'ne kadar pek çok okulun öğrencileri Avrupa'ya, özellikle de Fransa ve Almanya'ya yükseköğrenimlerini tamamlamak ve geliştirmek amacıyla gönderilmiştir.⁸³

Maarif Nezareti Avrupa'ya öğrenci gönderirken en çok orta ve yüksek derecedeki okullara öğretmen yetiştirmek amacını güdüyordu. Örneğin Emrullah Efendi yeni kuracağı liseler için Avrupa ülkelerinde öğretmen yetiştirmeye başlamıştı.⁸⁴ Bunlar döndüğünde Sultanilerde öğretmenliğe, Darülfünun ya da yüksek okullarda öğretmen yardımcılığına atanıyorlardı. 1325 (1909) yılında Avrupa'ya 70 kadar öğrenci gönderilmiştir.⁸⁵ Ancak, bu tarihte Avrupa'ya gönderilen 71 öğrenciden 27'si, 1326'da (1910) 91 öğrenciden 22'si, Balkan Savaşı sıralarında ise 30 öğrenciden 11'i Türk değildir. Türk olmayanların hiçbiri Türkiye'ye dönmemiş yabancı ülkelerde görev almış ve Türklüğe düşman teşkilatlara iltihak etmiştir.⁸⁶ Avrupa'ya öğrenci gönderilmesiyle ilgili dönemin dergi ve gazetelerinde konu tartışılmıştır. Dönemin eğitimcilerinden Sâti Bey 1326 tarihli (1910/11) "Layihalarım" adlı eserinde genişçe bir tartışmayı açmıştır. Öğrenci seçimi ve gönderiminde esaslı bir program yapılmadan, iki gün içinde bir karar verildiğini ve bu karar ilan edilerek, birkaç gün içinde öğrencilerin sınava tabi

⁸² Gençöğlu, a.g.e., s. 83.

⁸³ Şarman, a.g.e. s. 27.

⁸⁴ Niyazi Altunya, **Milli Eğitimde Mustafa Necati Dönemi**, Uygun Basım, İstanbul, 2009, s.106.

⁸⁵ **Mustafa Sâti Bey ve Eğitime Dair Lâyhaları**, Haz. Uğur Ünal ve Togay Seçkin Birbudak, Murat Kitabevi, Ankara, 2010, s. 86.

⁸⁶ İsmayıl Hakkı Tonguç ve Faik Reşit Unat, **Muallim Yıllığı**, Türk Maarif Cemiyeti Yayınları, 1929, s. 65.

tutulduğunu; sınavda ise Fransızca'dan başka bir bilgi aranmadığını, hatta öğrencilerin mesleğe ilgileri ve hazırlıklarına bakılmaksızın seçim yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin amaçlarının, Avrupa'ya gitmek ve Avrupa üniversitelerinden bir şahâdetnâme almak olduğunu, ne suretle olursa olsun gidelim, sonra çaresini buluruz düşünceleri içerisinde, sevmedikleri bir mesleğe aday olmak istedikleri yönünde gözlemlerini ve değerlendirmelerini belirtmiştir.⁸⁷

1907-1911 yılları arasında Fransa, Almanya, İsviçre, İtalya, Rusya, Belçika, Macaristan ve Amerika'da öğrenciler öğrenim görmektedirler. Öğrenim görülen alanlar ise felsefe, tabiye, riya ziye, kimya, tarih ve coğrafya, edebiyat, maliye, diplomasi, dışçılık, ticaret, müzik, resim, heykeltıraş, hukuk, ana muallimliğı, el işleri, mimari, mühendislik ve elektrik alanlarından oluşmaktadır. 1327 (1911) yılında bu 8 ülkede öğrenim gören öğrenci sayısı 135'tir. Gönderilen öğrencilerden 9'u kız öğrencidir. Kız öğrencilerden 1'i Paris Konservatuvarında musiki (Piyano eğitimi), 2'si İsviçre'de el işleri, 1'i musiki; 1'i Rusya'da Petersburg Üniversitesi'nde; 4'ü ise Versay İnas Mekteblerinde, Ana Mektepleri için öğrenim görmektedirler. Sadece Fransa'da tahsillerini sürdürüp, tahsil planlarına göre 1328 (1912) sonu itibariyle yurda dönmesi gereken öğrenci sayısı 46'dır.⁸⁸

Çeşitli olumsuzlukların ve gönderilen öğrencilerin sorunlarıyla yakından ilgilenmek için Berlin'de "Avrupa Öğrenci Müfettişliğı" ile 1912'de Maarif Nezareti içinde yüksek öğretim ile ilgili bir daire kurulmuştur.⁸⁹ Ayrıca 1330'da (1914) 25 maddeden oluşan "Memâlik-i Ecnebiyeye Gönderilecek Talebe Hakkında Nizamname" düzenlenmiştir.⁹⁰ Bu nizamname ile öğrenci

⁸⁷ Sâti Bey a.g.e. s. 86,87.

⁸⁸ Bkz. Dersaadet ve Vilayate Kain Mekatib-i Resmiye ve Hususiyeye ve Dersaadette Bulunan Medaris-i İslamiye ile Kütüphanelere Dair İstatistik Mecmuası, 1327, s. 44-46.

⁸⁹ Tekeli ve İlkin, a.g.e., s.93.

⁹⁰ **Takvim-i Vekayi**, 18 Mayıs 1330/ 6 Recep 1332, Numara:1833, s. 1-3. Bu belge ilk olarak Reşat Özalp Tarafından tercüme edilmiş ve yayımlanmıştır. Araştırmacı tarafından bu tercümeğe bağlı kalınarak sadeleştirilmiştir. Belgenin orijinali için bkz. Ek:1. Ayrıca bu belge ilk olarak başka bir doktora tezinde kullanılmıştır. Bkz. Seyfi Yıldırım, "Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler (1940-1970): Prosopografik Bir Çalışma Örneğı", Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.

seçimi, tahsil süreleri, teftiş işlerinin nasıl olacağı açıklanmıştır. Buna göre;⁹¹
Yurt dışı eğitiminin amacı: Genel eğitim kurumlarına, uzmanlık sahibi öğretmenleri yetiştirmek üzere yabancı ülkelere öğrenci gönderilmesidir (md.1).

Kimlerin gönderileceği hususu ve Öğrenci gönderilmesinde aranan şartlar: Gönderilecek öğrencinin Osmanlı tabiiyetinde olması, Mekâtib-i Âliye şehâdetnâmesi veya mülazemet rûusunun* olması, on sekiz yaşından küçük ve yirmi beş yaştan büyük olmaması, cinayet veya namus bozan küçük suçlar ile mahkum olmaması, talim ve tedrise mani olacak derecede bir engelinin bulunmaması gibi koşullara uyması gerekmektedir (md.2).

Sınavların duyurulması ve zamanı: Maarif Nezareti hangi alanlardan, ne kadar öğrenci gönderileceğini, sınavın zamanı ve yapılma biçimini gazetelerde ilan edecektir (md.3).

Sınavların yapılması: Sınavlar Darülfünunda Nezaret tarafından belirlenen heyet tarafından gerçekleştirilecektir (Md.5). Sınavda her ders için alınacak tam puan ondur. Herhangi bir dersten yedi puandan eksik alanlar ile sıfır puan alanlar kabul edilmezler. Sınav sonucunda eşit puan alanlardan, gönderilecekleri ülkenin lisanını bilenler kabul edilecek, bunun da olmadığı durumda kura ile tercih edileceklerdir (md.6).

Öğrenciye verilecek ücretler: Gönderilecek öğrencinin harcırahları, tahsisatı ve öğretim masrafları ve imtihan ücretleri gönderilecekleri mahallere ve devam edecekleri kurumlara göre belirlenerek, Maarif Nezareti bütçesinden peşin ödenir (md.1).

Ücretlerin kesilmesi durumu ve geriye çağırılma: Her sene sonunda öğrenci sınav sonuçlarına ilişkin bir belgeyi bir ay içinde Nezarete veya müfettişe göndermek zorundadır (md.10). Bulunduğu okulda bir sene sınıf geçemeyen, sene sonu durum belgesini göndermeyen veya öğrenciliğe yakışmayan haller içinde bulunanların kaydı silinir. Sınavlarından kalan öğrencinin aylığı

⁹¹ Reşat Özalp, **Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1827-1923)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982, s.525-529.

* Medreselerde öğrenimini bitirip mülazim olanların yedi senelik mülazemet süresini tamamladıktan sonra, şeyhülislamın da bulunduğu jüri önünde yapılan yeterlik sınavıdır ve kazananlar, müderris olurlardı. Bkz. İsmail Parlatır, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006, s. 1426.

verilecek; ancak, sınav masrafı kendisine ait olacaktır. Son senelerinde sınavlarını vermeyenlerin kayıtları silinmeyecek; ancak, kendi masraflarıyla bir sene daha tahsillerine devam etmelerine izin verilecektir. Bu izinden yararlanmak istemeyenlerle, istifade edip yine sınavlarını vermeyenlerin kayıtları silinir (md.11).

Tahsil planları ve süreleri: Tahsil süreleri, öğrenim gördükleri alanın süresi kadardır, ancak gidecekleri ülkenin lisanına yeteri kadar sahip olmayanlara, öğrenim sürelerine bir veya iki sene ilave edilecektir. Ayrıca lüzum görüldüğü takdirde, Nezaretçe uygulama, araştırma ve inceleme için bir sene daha ilave edilebilecektir (md.8). İlim ve fen şubelerinde öğrenim görececek olan öğrenciler lisans derecesi almakla mükelleftir. Çok iyi derecede mezuniyet belgesi alanların doktora tedrisatını takip etmelerine izin verilecektir. Bu izin lüzumu kadar uzatılabilecektir (md.9).

Kendi hesabına gidenler: Bu durumda olan öğrenciler, Nezaret adına öğrenim görebilmek için durumlarını belgelemeleri, yurda döneceklerine ve öğrenim masraflarını öğrenimini bitirdiği tarihten bir sene geçtikten itibaren sekiz sene zarfında taksitle, Maarif Nezaretine ödeyeceklerine dair Mukavelât Muharrirliği'nden (noterlik) bir kefaletname vermek zorundadırlar. Ancak talebenin tahsil şubesi, memleketin ihtiyacına muvafık görüldüğü takdirde, eğitimi bitirene kadar, asıl talebe tahsisatının yarısını geçmeyecek derecede tahsisat verilmesi uygundur (md.18).

Öğrencilerin teftişleri: Öğrenciler her türlü durumları ile ilgili olarak müfettişler ve Nezaret tarafından gerekli durumlarda gönderilen memurlar tarafından teftiş edilirler. Müfettişler her öğrenci için üç ayda bir hazırladıkları teftiş belgesini ve her sene ders yılı sonunda öğrencinin sınav sonuç belgelerini Nezarete göndermek zorundadırlar (md.19-21).

Yurda dönüşlerindeki durumları: Tahsillerini bitirip yurda dönen öğrencilere, Nezaretçe belirlenen heyet huzurunda yapılacak iki sınavdan oluşan ehliyet sınavları uygulanır. Bu uygulama, öğrencinin tahsil alanının konuları üzerine sözlü bir sınav ve sınav sırasında heyetin eleştirilerini öğrenim gördüğü ülkenin lisanı ile sözlü ve yazılı olarak yanıt vermekten oluşmaktadır (md.13). Ehliyet sınavında başarılı bulunanlar ihtisaslarına göre, Darülmualimin-i

İptidaiye, Mekatibi-i İdadiye, Sultaniye muallimliklerine ve Darülfünun şubâtı (şubeler) ile Mekâtib-i Âliye, Darülmuaallimin-i Âliye ve muallim muavinliklerine tayin edilirler (md.14). Birinci imtihanda başarılı olamayanlara bir sonraki sene ehliyet sınavına girmesine izin verilir. Darülfünun ve Darülmuaallimin-i Âliye muallim muavinlikleri için ehliyet sınavında başarılı olamayanlar, Darülmuaallimin-i İptidaiye, Mekatibi-i İdadiye ve Sultaniye muallimlikleri için tahsillerine göre teklif olunacak hizmeti, kabulde veya tazminatı verip çıkmakta serbesttirler. Ehliyet sınavlarında hiçbir biçimde başarılı olamayanlara maaş verilmez ve tahsil masrafları kendilerine veya kefillerine ödetilir (md.15).

Hizmet mecburiyeti: Gönderilen öğrenciler, dönüş veya bir memuriyete tayin tarihlerinden itibaren sekiz sene görev yapacaklar ve bu sürede maaşlarının % 10'unu tahsil masrafı olarak devlete geri ödeyeceklerdir. Ancak on ikinci maddedeki gibi, tahsillerini bitirip yurda dönüşlerinde belirlenen süre zarfında teklif edilen hizmeti ve maaşı kabul etmeyen veya on birinci maddedeki durumlardan dolayı kayıtları silinenlerin tahsil masrafları kendileri veya kefilleri tarafından ödenecektir (md.7,16).

1914 yılındaki bu talimatnameyle öğrenci gönderilmesi sürecinin daha kontrollü yapılmaya çalışıldığı söylenebilir. 1913-1914 ders yılında Sultani ve Darülmuaallimin öğretmenlerinden bazıları da yetiştirmeleri için Avrupa'ya gönderilmiştir.⁹² 1916 yılında İsviçre'deki Cenevre (98) ve Lozan Üniversitelerinde (77) toplam 175 Osmanlı (Mısırlılar Hariç) öğrencisi bulunuyordu. Lozan Üniversitesi'ndeki 77 öğrencinin 55'i Ermeni ve Yunan Hristiyandır. Öğrenci sayıları I. Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında* tüm İsviçre'deki yüksekokullarda kadın ve erkek dahil 300 kişidir. Bu öğrencilerin 31'i devlet burslusuydu ve bunların da 4'ü kadındı.⁹³

II. Meşrutiyet döneminde sekiz ülkeye öğrenci gönderilebiliyorken, "I. Dünya Savaşı sırasında sadece Almanya, Avusturya ve Macaristan'a öğrenci

⁹² Tekeli ve İlkin, **a.g.e.**, s.93.

* 1918 tarihli Lozan Türk Yurdu üyelik defterinde 6'sı kadın (3'ü devlet burslu), toplam 89 üye görülmektedir. Ayrıca 1946 yılında İsviçre Üniversite ve Yüksekokullarında devletten burs alan 470 kadın ve erkek öğrenci bulunmaktadır. Bu konuda bkz. Hans-Lukas Kieser, **Türklüğe İhtida, 1870-1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 99-118.

⁹³ Kieser, **a.g.e.**, s. 99,100.

gönderilebiliyordu”.⁹⁴ Kuşkusuz 1908-1918 döneminde farklı ülkelere öğrenci gönderilmesinde Avrupa’nın yalnız “Frenkistan” olmadığı; Avrupa’nın başka ülkelerinde de aranan şeylerin daha fazlasıyla bulunabileceği inancının da bir etken olduğu söylenebilir.⁹⁵

Almanya ile ekonomik, siyasi, askeri ve eğitim alanlarında geliştirilen ilişkilerin sonucu olarak, hem eğitimde Alman modelini geliştirmek hem de savaş içerisinde İttihat ve Terakki Hükümeti’nin milli iktisat programı çerçevesinde Milli Endüstri kurumlarında çalışacak bir kuşak oluşturmak için Babiali, Alman hükümetinden, 1914’ten itibaren savaşın ilk yıllarında 10.000* dolayında 15-18 yaş grubundan gençleri mesleki ve teknik öğrenim için Alman fabrikalarına kabul edilmesini istemiş ve bu yönde bir protokol hazırlanmıştır. Bu çerçevede çeşitli fabrikalar için Harbiye Nezareti debbağ, kunduracı, saraç, makinist, dokumacı, boyacı, iplikçi, terzi, ve makaskar olarak yetişecek 200 kişi, 2 yıl süreliğine Almanya’ya göndermiştir. Maarif Nezareti ise demircilik, marangozluk, terzilik, saatçilik, postacılık, binek ve yük arabacılığı imalatı vb. alanlarda ihtisas görmek üzere, 292’si yetimhaneden 330 öğrenciyi Almanya’ya göndermiştir.⁹⁶ 1917 yılında ise çoğunluğu savaşta yetim kalan 314 esnaf ve 160 maden işçi çırağından oluşan katile Berlin’e gönderilmiştir.⁹⁷ 1915-1919 yılları arasında İstanbul’a davet edilen Schmidt’in** verdiği bilgilere göre, Berlin Cemiyeti ve Türk-Alman Cemiyeti’nin çabaları sonucunda, Almanya’daki belediyelerden 150’den fazlası Türk öğrenciler için okul parası istemediklerini veya para yardımı sağlamaya hazır olduklarını beyan etmişlerdir. Bunun üzerine hem

⁹⁴ Tekeli ve İlkin, a.g.e., s.93.; Ayas, a.g.e.,1949, s. 460.

⁹⁵ Ziyaeddin Fahri, “Avrupa Talebesi Meselesi”, **Ülkü Dergisi** S.85, C.XV, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s.35.

* Rakamın bu kadar yüksek olmasında sadece öğrenci olarak gönderilenlerin dışında esnaf çıraklarının da eğitim için gönderilmesi etken olmuş olabilir, ancak bu kadar fazla bir sayıda öğrencinin gönderildiğine ilişkin bir belgeye ulaşılamamış olup, bu yüksek sayının yapılan protokolün hedeflenen sayısı olduğu söylenebilir.

⁹⁶ Zafer Toprak, “Almanya’ya İlk İşçi ve Öğrenci Göçü: 1916-1918”, **Bilim ve Sanat Dergisi**, Kelaynak Yayınevi, sayı 3, 1981, , s. 26,27.

⁹⁷ Franz Schmidt 1928’den, Kemal Turan, a.g.e.,s. 114.

** Profesör olan Schmidt, Almanya’ya gönderilecek olan gurubu seçen seçici komisyonda da bulunmuştur

Türk hem de Alman taraflarının bulunduğu seçici komisyon* 1916-1917 yılları arasında öğrenim amacıyla başvuran 545 öğrenci arasından 382'sini seçmiştir ve bunlardan ancak 272'si Almanya'ya gönderilebilmiştir. Bu öğrencilerden 150'si masraflarını kendileri karşılamış, 24'ü parasız olarak yerleştirilmiş, 98 kişiye de maddi yardım yapılmıştır. Gönderilen 272 öğrenciden 138'den fazlası mühendis, 28'i ziraatçı, 27'si doktor, 23'ü tüccar, 8'i öğretmen, 5'i mimar, 4'ü kimyacı, 4'ü politikacı, 3'ü hukukçu, 2'si eczacı, 1'i subay, 8'i fabrikatör ve 5'i de sanatkâr olmak istiyordu.⁹⁸

Dönemin öğretmen dergisi *Muallim*'de 1918 yılı itibariyle Osmanlı öğrencisinin Avrupa'daki sayısının 1000'i geçtiği⁹⁹ belirtilirken, Alman Ryll, Temmuz 1918 yılında, Almanya'da 1500 kadar Türk genci bulunduğunu, bunlardan yaklaşık 800'ünün (300 öğrenci, 200 küçük esnaf, 150 madenci, 150 ziraat eğitimi almış) İstanbul'daki Türk- Alman Cemiyeti'nin vasıtasıyla Almanya'ya gönderildiğini belirtmektedir.¹⁰⁰

Bu kadar çok sayıda öğrencinin gönderilmesinde ve gittiklerinde karşılaşılan sorunların giderilmesinde bazı düzenlemeler yapılmıştır. 1330'da (1914) yayınlanan "Memâlik-i Ecnebiyeye Gönderilecek Talebe Hakkında Nizamnamesi"nden sonra 1334/5'te (1918/9), ordunun ihtiyacı olan uzmanlar için "Fenni Zabıt ve Mühendis Yetiştirilmek Üzere Memâlik-i Ecnebiyeye Gönderilecek Zabitan ve Talebe Hakkında Kanun" düzenlenir.¹⁰¹

Yapılan bu düzenlemeler aslında, yurt dışına öğrenci gönderilmesindeki belirsizlikleri gidermenin ve kontrollü yapmaya çalışmanın göstergeleri olsa da, dönemin yapılan tartışmalarında da görüleceği üzere istenilen verimin elde edilemediği söylenebilir. Kuşkusuz bunda ülkenin içinde bulunduğu çalkantılı ve sancılı savaş yıllarının da etkisinin büyük olduğu göz ardı edilmemelidir. Ayrıca ulaşılan belge ve bilgiler çerçevesinde, bu dönemde ne kadar öğrencinin yurt dışına gönderildiği ya da yurt dışında bulunduğu bilgisinin net olarak ortaya konulamadığı söylenebilir.

* Türk Alman Cemiyeti'nin bu komisyonunda Türk tarafından Halit Ziya, Hüseyin Cahit, Ahmet Emin, Dr. Nazım Bey gibi önemli aydınlar yer almıştır. Bkz. Toprak, **a.g.m.**, s. 27.

⁹⁸ Franz Schmidt, 1928'den Turan, **a.g.e.**, s. 113.

⁹⁹ "Avrupadaki Osmanlı Talebesi" **Muallim**, İstanbul, 15 Nisan 1334 (1918), C.2, S. 21, s.733.

¹⁰⁰ Ryll 1928'den Turan, **a.g.e.**, s. 131.

¹⁰¹ Bu konuda bkz. 15.R.1335 tarihli 246.99.MV, BOA.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Yurt Dışına Gönderilen Eğitimciler

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Fransa, Almanya, İsviçre, İtalya, Rusya, Belçika, Macaristan ve Amerika olmak üzere 8 ülkeye öğrenci gönderilirken, I. Dünya Savaşı sırasında sadece Almanya, Avusturya ve Macaristan'a öğrenci gönderiliyordu. Eğitimdeki ikili uygulamaların, tek bir elden yönetilmeyişin ve farklı Vekâletlerin de öğrenci göndermesinin sonucunda yurt dışına kaç öğrenci gönderildiği ve gönderilen öğrencilerin ne kadarının yurda döndüğü belirlenememiştir. Ancak Türk düşünce dünyasının elitlerini oluşturacak olan Osmanlı son döneminde Avrupa'ya gönderilen yüzlerce Türk öğrencisi 1923 sonrasında genç Cumhuriyet'in en üst mevkilerine yerleşmişlerdir. Örneğin, Friborg'da Hukuk doktorasını yapan Lozan Türk Yurdu Başkanı Mahmut Esat Bozkurt, İktisat ve Adalet Bakanlıkları, Cenevre'de siyaset bilimi dalında lisans diploması alan Cenevre Türk Yurdu Başkanı Şükrü Saraçoğlu Maliye Bakanı ve Başbakan, Cemal Hüsnü Taray ise Eğitim Bakanı olmuştur.¹⁰² Çalışma çeşitli alanlardan yurt dışına gönderilen öğrencileri kapsamadığı için, burada eğitim bilim alanlarından gönderilen öğrenciler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Cumhuriyet öncesi 1907-1918 yılları arasında yurt dışına gönderilen ve Cumhuriyet'in Erken Dönemi eğitim politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında önemli katkılar ve yenilikler getiren eğitimciler arasında Ali Haydar Taner, Selim Sırrı Tarcan, Sadrettin Celal Antel, Halil Fikret Kanad, Rüştü Uzel, Avni Refik Berkman, Necmettin Sadak, Cevat Dursunoğlu, Cevdet Nasuhi Bey, Mustafa Rahmi Balaban, İbrahim Alâettin Gövsa, Mustafa Şekip Tunç, Hüviyet Bekir Örs, Nihat Adil Erkman, Ekrem Saraç, Hüseyin Avni Yukarıuç, M. Fuat Gündüzalp, Hıfzırrahman Raşit Öymen, İsmail Hakkı Tonguç, Eyüp Hamdi Akman, Hamit Zübeyir Koşay, Mehmet Ali Sancaktar bulunmaktadır. Kuşkusuz bu isimler ulaşılabilen belge ve bilgiler çerçevesinde belirlenmiştir. Bu öğrencilere ait bilgiler aşağıda yer almaktadır:

Ali Haydar Taner, Bulgaristan Türklerindendir. 1907'de orada öğretmenken mesleğini bırakarak, kendi parasıyla Almanya'ya gitmiş, Jena Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ne yazılarak, Prof. Wilhem Rein'in Pedagoji ve

¹⁰² Kieser, **a.g.e.**, s.230,31.

Psikoloji derslerini takip etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında İstanbul'a gelerek, Türk vatandaşlığına geçmiş ve hükümet tarafından öğrenimini tamamlamak için tekrar Jena Üniversitesi'ne gönderilmiştir. 1910 yılında Avrupa'ya gönderilip de yurda dönen ilk talebe sıfatıyla Selanik Lisesi Ders Nazırlığı'na (bir çeşit müdür yardımcılığı) atanmıştır. Selanik İdadisi'nde sosyoloji derslerini Ziya Gökalp, psikoloji derslerini ise kendisi vermektedir. I. Dünya Savaşı yıllarında Almanya'daki öğrenciler için gönderilen beş kişilik teftiş heyetinin başkanlığını da yapmıştır.¹⁰³ Ali Haydar Taner, 1915'te Almanya'dan getirilen "Tecrübi Pedagoji ve Tecrübi Psikoloji" profesörü Anschütz'un yanına asistan olarak girmiş, 1926-1938 arasında Milli Talim ve Terbiye Heyeti üyeliği yapmıştır. Psikoloji adlı kitabı ve Hüviyet Bekir Öz ile yazdıkları "Özel Öğretim Metodları" adlı kitabı 1952 yılına kadar öğretmen okullarında ders kitabı olarak okutulmuştur.¹⁰⁴ Darülfünun müderrisliği¹⁰⁵ ve Avrupa talebe müfettişliği görevlerinin yanı sıra Avrupa'ya öğrenci gönderilirken yapılan sınavlarda görev almış¹⁰⁶ ve çeşitli okullarda psikoloji, terbiye ve ruhiyat öğretmenliği görevlerinde de bulunmuştur.

Selim Sırrı Tarcan, Harbiye Nezareti'nin kendisini bir süre için memleketten uzaklaştırmak üzere önerdiği Paris Askeri Ateşeliği'ni kabul etmeyerek, 1909 ilkbaharında isteğiyle İsveç'e Stockholm Beden Eğitimi Merkez Enstitüsü'ne jimnastik öğrenimine gönderilmiştir. 1910'da yurda döndükten sonra, Müfettişlik, Yüksek Öğretmen Okulu Müdürlüğü, Galatasaray Lisesi Beden Eğitimi Öğretmenliğinin yanı sıra Gazi Terbiye Enstitüsü'nde Beden Eğitimi Bölümü'nü kurmuştur. Ayrıca 1935 yılında Ordu milletvekilliği yapmıştır.¹⁰⁷

¹⁰³ Fuat Gündüzalp, **Öğretmen Meslek Kitapları**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, C. IV, 1961, s. 286. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Bünyamin Erdem, **Ali Haydar Taner'in Eğitim ve Din Eğitimi Görüşleri**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans tezi, Erzurum, 2007; Bahir Sorguç, "Ali Haydar Taner", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, Ankara, 1987, s. 451-463.

¹⁰⁴ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.159.

¹⁰⁵ 322 nolu kütük defteri, s.237.

¹⁰⁶ Bkz. Milli Talim ve Terbiye Heyeti kararları.

¹⁰⁷ Cemal Alpman, "Selim Sırrı Tarcan", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara: UNESCO Yayınları, 1987, s. 465-485. Ayrıca Bkz. Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.101.

Sadrettin Celal Antel*, Fransızca öğrenmek için, 1909-1910 öğretim yılında Paris'te Lycee Louise Le Grand'da; 1910- 1911 öğretim yılında da Ecole Normale d'Auteuile'de öğrenim gördü. 1911'de girdiği Ecole Normale Superieure de Saint Clode'u (Saint Clode Yüksek Öğretmen Okulu) bitirdi. Sorbonne Üniversitesi'nde Emile Durkheim'ın eğitim derslerini izledi¹⁰⁸ ve orada Pedagoji eğitimi almıştır.¹⁰⁹ 1913'te yurda dönünce Adana ve İstanbul'da çeşitli okullarda müdürlük, pedagoji, felsefe ve öğretim metodları dersleri öğretmenliği yapmıştır. 1936'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji profesörü olmuştur. İstanbul Üniversitesi Pedagoji Kürsüsü'nün kuruluşunda ve ilerlemesinde pedagoji profesörü olarak önemli

* Antel'in 1 Haziran 1926 tarihli Maarif Vekâleti Mecmuası'nda yayımlanan "Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha" adlı uzun incelemesini hapiste olduğu günlerde yazdığı söylenebilir. Siyasi bir tutuklunun böylesi bir önemli çalışmayı, yurt dışından çağrılan uzmanlardan önce kaleme alması ve kendisini Cumhuriyet eğitimine adanması çok önemlidir. Ayrıca Antel, Şubat 1919'da kurulan Türkiye Sosyalist Fırkası'nın, yapılan genel seçimlerde İstanbul için gösterdiği iki adaydan birisidir ve hiç oy alamamıştır. TSF, 1922'nin sonlarında dağılmıştır. 22 Eylül 1919'da kurulan bir başka sosyalist parti olan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi ve yayın organı olan Kurtuluş, 16 Mart 1920'de İngilizlerin İstanbul'u işgali sonrası kapatılmış ve yasaklanmış; 1921'de devamı niteliğinde olan Aydınlık dergisi yayımlanmaya başlamıştır. Her iki dergide de yazılar yazan Antel, Aydınlık dergisinin sorumlu müdürüdür ve daha çok eğitim ve kültür konularıyla ilgilenmektedir. 1 Mayıs 1925'te yayımladıkları bir beyanname üzerine 38 kişi tevkif edilmiştir. 1925'te tutuklananlar arasında Antel ile birlikte Hikmet Kıvılcım, Şevket Süreyya gibi dönemin önemli aydınları bulunmaktadır. İstiklâl Mahkemesi'nde 7 yıl (13 Ağustos 1925 tarihli Cumhuriyet gazetesi 10 yıl olduğunu yazmaktadır. Bu konuda bkz. 13 Ağustos 1964 tarihli Cumhuriyet gazetesi) mahkumiyet alan Antel, 18 ay tutukluluktan sonra 19 Ekim 1926'da tüm siyasi tutuklular için çıkarılan af yasasından yararlanarak serbest kalır. Bu konuda bkz. Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1967, s-48-190; Refia Şemin, "Sadrettin Celal Antel", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, 1987, s. 26. Her ne kadar Antel'in siyasi yaşamı hareketli olsa da, dönemin sosyalist partileri Kurtuluş Savaşı'nı destekleseler de Attilâ İlhan, Antel'in müterake yıllarında, Anadolu'ya iltihak ve intihap etmeyip İstanbul'da kalmasını ve TİÇSF'nin o dönem amele gruplarıyla başlattığı anti emperyalist grevlere uzak durmasını eleştirir. Bu konuda bkz. **Atillâ İlhan ile Söyleşi**, 20 Eylül 2000 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.20. Aslında bu eleştiri genel olarak dönemin sosyalistleri için yapılan bir eleştiri olarak da nitelendirilebilir. Ayrıca Berlin'de kurulan TİÇSF, üyeleriyle Türkiye'ye dönmüş ve ilk kadrolarından olan "Spartakistler" arasında bulunan Nafi Atuf ve bazı parti yöneticileri parti çalışmalarını bırakarak, Anadolu'ya geçmeye karar vermişlerdir. O dönemde Ankara'ya geçmek üzere gelenler İnebolu'da 15 gün ile 2 ay arasında haklarında gizli soruşturma yapıldıktan sonra Ankara'ya geçiş izni verilerek Milli Mücadeleye katılırlardı. Nafi Atuf, Nazım Hikmet'le birlikte geçiş izni verilerek Ankara'ya gelenler arasındadır. 1921 yılının ilk aylarında Hakimiyet-i Milliye gazetesinin yazı işleri müdürü olur ve ilerleyen yıllarda Ankara Atatürk Lisesi ve Kayseri Lisesi Müdürlüğü, Orta Öğretim Genel Müdürlüğü, Maarif Vekaleti Müsteşarlığı (1924-27) görevlerinde bulunmuştur. 1927 seçimleri Kansu, TBMM'de 22 yıl aralıksız çeşitli illerden milletvekili olmuştur. Bkz. **Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı, Nafi Atuf Kansu, Yaşamı ve Yazıları**, Haz. Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara, 2011, s. 54-78.

¹⁰⁸ Bülent Berkol, 12.02.2004 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.14.

¹⁰⁹ Tunçay, a.g.e., s.149.

katkılarda bulunmuştur. Cumhuriyet Dönemi öğretmen okullarında okutulan eğitim bilimlerine ilişkin testler geliştirmiş, çeviriler yapmış ve ders kitapları yazmıştır. Deneysel verilere dayanan pedagojiyi Türkiye'ye kazandırmış, zekâ ve bilgi yoklamalarında test yöntemini ilk uygulayan kişidir. Ayrıca İlkokul aritmetik kitaplarının incelenmesinde, ilk tahsil verim testi üzerinde, ortaokul ve lise imtihan talimatnamesinin hazırlanmasında çalışmış, Bakanlığa raporlar sunmuştur. 1928-1948 yılları arasında eğitim ve sorunlarına dair en çok kitabı yayımlanan insanlardan birisidir.¹¹⁰

Halil Fikret Kanad, 1910 yılında Almanya'ya Leibzig şehrine pedagoji tahsiline gönderildi. Pedagoji doktorasını* yaparak 1917 yılında yurda dönmüştür. Berlin ve Leipzig'de W.Wundt ve Edvard Spranger'den felsefe, eğitim psikolojisi ve tarih dersleri almıştır.¹¹¹ İstanbul'da çeşitli okullarda, Malumat-ı Ahlakiye ve Terbiye derslerini okuttu ve 1923-1926 yıllarında Azerbaycan Bakü Üniversitesi Yüksek Pedagoji Enstitüsü'nde pedagoji ve tarihi doçenti olarak görev yaptı.¹¹² Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğinin yanı sıra Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü Pedagoji Bölümü'nün 20 yıldan fazla bu başkanlığını yapmıştır. Cumhuriyet Dönemi öğretmen okullarında okutulan "Terbiye ve Tedris Tarihi" kitabı 1980'e kadar ders kitabı olarak okutulmuştur.¹¹³

Rüştü Uzel, Askeri Tabip Okulunda öğrenciyken 1910 yılında Fransa'ya gönderilmiştir. Dijon'da dil eğitimi için liseye devam ettikten sonra, Clermont-Ferrand Üniversitesi'nde Genel Kimya, Endüstri ve Tarım Kimyası öğrenimi görerek Temmuz 1913'te yurda döndü. Kastamonu ve İstanbul'da

¹¹⁰ Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s.143; bkz. Fuat Gündüzalp, **Öğretmen Meslek Kitapları**, MEB Yayınları, C. 1-5, 1951; Şemin, **a.g.m.** 1987, s. 25-36.

* Doktora tez konusu, "Pestalozzi'nin Kamu Okulları Hakkındaki Düşünceleri"dir. Leipzig'deki öğretmenleri arasında Edward Spranger, Johannes Volkent, Paul Barth, Paul Bergman, Max Brahn, Karl Lamprecht, Wilhem Wundt, Max Dessoir, Benno Erdman, Max Frisheisen, Köhler ve Alfred Vierkandt gibi üniversitenin sosyolog, filozof ve pedagoğları bulunmaktadır. Bkz. Elmar Tenorth, "Leipzig'de Eğitim Bilimi, Üniversite, Devlet ve Otonom Meslek Arasındaki Disiplin", **Reform pedagojisi, eğitim bilimleri, okul reformu, öğretmen eğitimi ve Dr. Halil Fikret Kanad (Modern pedagoji açısından Türk Alman ilişkiler - 1900'den günümüze)**, Haz. Berka Özdoğan, Helga Schwenk, Selçuk Uygun, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2002, s.20-31.

¹¹¹ Widmann 1993'ten, Kemal Turan, **a.g.e.**, s. 129.

¹¹² Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s.339.

¹¹³ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1999, s. 45-57; Hasan Cicioğlu, "Halil Fikret Kanad", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, 1987, s.327-335.

Fizik-kimya öğretmenliği görevlerinin yanı sıra Yükseköğretim Genel Müdürlüğü, Meslekî ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, Meslekî ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı görevlerinde de bulunmuştur. Ayrıca Milli Talim ve Terbiye Heyeti üyeliği de yapmıştır.¹¹⁴ Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin gelişiminde önemli katkıları bulunmaktadır.

Avni Refik Berkman, 1910 yılında Ankara İdadisi’nden mezun olduktan sonra Almanya’ya giderek Reichenbach Realgimnasium’undan 1912 yılında mezun oldu. Daha sonra Berlin Üniversitesi’nde umumi kimya, fizik ve felsefe derslerini takip ederek yüksek kimyager ve felsefe doktoru olarak 1918 yılında mezun oldu. Yurda döndükten sonra Ankara’da öğretmenlik yaptı. Sıhhiye Vekâleti Merkez Kimyahanesi Müdürlüğü*, müfettişlik, MTTH üyeliği, Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi’nin kuruculuğu ve fakülte dekanlığı görevlerinden sonra 1946’da Ankara milletvekiliği yapmıştır.¹¹⁵

Necmettin Sadak, 1910 yılında gittiği Fransa’da Lion Üniversitesi Edebiyat Fakültesini 1914 yılında bitirdi. Yurda dönüşte bir süre Bakanlıkta Telif ve Tercüme üyeliğinden sonra Darülfünun’da Sosyoloji bölümünde çalıştı. Sosyoloji kitabı 1936’dan sonra öğretmen okulları ve liselerde ders kitabı olarak okutuldu.¹¹⁶

Cevat Dursunoğlu, 1910-1914 yılları arasında, iki dönem Berlin’de dil eğitiminden sonra Almanya Jena Üniversitesi’nde, felsefe, sosyoloji ve pedagoji öğrenimi gördü. Orta Öğretim Umum Müdürlüğü, Almanya-Avusturya-Macaristan Türk talebe müfettişliği**, 1935 yılında ise Maarif

¹¹⁴ Reşat Özalp, “Rüştü Uzel”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara: UNESCO Yayınları, 1987, s. 577-593.

* Bu görevi sırasında Atatürk’e suikast yapmak üzere Ankara’ya gelen casus Mustafa Sağır’ın özel bir mürekkeple yazdığı mektuptaki gizli yazıları meydana çıkararak, suikast tertibini aydınlatmış ve delillerin ortaya çıkmasında önemli bir görev yapmıştır. 1938’den sonra uzun bir süre Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye kimya dersleri de vermiştir.

¹¹⁵ Reşat Özalp ve Aydoğan Ataunal, **Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s. 773,774. Kütük defterinde Berlin Darülfünununda felsefe tahsilinde bulunduğu ve GTE’de kimya muallimi olarak çalıştığı belirtilmektedir. Bkz. 322 nolu kütük defteri, s. 237.

¹¹⁶ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.103.

** Bu görevi sırasında, Alman şair Goethe’nin ölümünün 100. Yıldönümünde Reich ve Thuringe kentlerinde yapılan merasime Cumhuriyet Hükümetini temsilen, Berlin Türk Talebe Müfettişi olarak katılması kararlaştırılmıştır. Bkz. Başvekâlet Muamelât Müdürlüğü’nün 22.02.1932 tarihli kararı, Fon no:030.0.010.231.554.3, BCA.

Vekâleti Teftiş Heyeti Reisliği'ne atandı.¹¹⁷ Berlin ve Jena'da Simmel'den sosyoloji, W. Rein'den pedagoji, Berlin ve Leipzig'de W.Wundt ve Edvard Spranger'den felsefe, eğitim psikolojisi ve tarih dersleri almıştır.¹¹⁸

Cevdet Nasuhi Bey*, İstanbul Erkek Muallim Mektebi öğretmenlerindendir. Cenevre Ziraat Fakültesinde öğrenimini tamamlamıştır. Tecrübi pedagoji öğretmenliği görevinden sonra Darülfünun'da tecrübi ruhiyat müderris muavinliği görevinde bulunmuştur.¹¹⁹

Mustafa Rahmi Balaban, 1913 yılında öğrenim için Cenevre'ye gönderilmiş ve orada 7 yıl kalarak felsefe, pedagoji ve psikoloji okumuş ve psikoloji alanın önde gelen isimlerinden Claparède'e asistan olmuştur. Lise ve öğretmen okullarında Felsefe ve Pedagoji öğretmenliklerinin yanı sıra müdürlük görevinde de bulunmuş, Telif ve Tercüme Kurulu üyeliğinde bulunmuştur. Türkiye'de eğitimle ilgili en çok kitap ve makale yazan eğitimcilerden biridir.¹²⁰

İbrahim Alâettin Gövsa, 1913-1916 yılları arasında İsviçre'de Jean Jacques Rousseau Enstitüsü ve Cenevre Üniversitesi'nde pedagoji ve psikoloji öğrenimi gördü. Yurda döndükten sonra İstanbul öğretmen okulunda pedagoji ve psikoloji öğretmenliği, müdür yardımcılığı ve müdürlük yaptıktan sonra 1926 yılında MTTH üyeliğine atanmıştır. Sivas ve Sinop

¹¹⁷ 322 nolu kütük defteri, s.187; Bahir Sorguç, "Cevat Dursunoğlu", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara: UNESCO Yayınları, 1987, s.145-164.

¹¹⁸ Widmann 1993'ten Kemal Turan, **a.g.e.**, s. 129.

* Niyazi Berkes, Cevdet Beyin İsviçre'de psikiyatri öğrenimi gördüğünü ve kendisinin DTCF'deki ilk yıllarında Cevdet Beyin Gazi Eğitim Enstitüsü'nde psikoloji öğretmenliği ile Ziraat Bankası Yönetim Kurulu üyeliği yaptığını söylemektedir. Bu konuda bkz. Niyazi Berkes, **Unutulan Yıllar**, Haz. Ruşen Sezer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 73; Nasuhi Beyin 1944 yılında öldüğü Cumhuriyet gazetesinin 13 Haziran 1944 tarihli baskısında duyurulmaktadır. 7 Eylül 1337 (1921) tarihli bir belgede ise , Darülfünun Fiziyolojiya-i Ruhیات Profesörü olan Doktor Cevdet Nasuhi Beyin Yüksek Muallim Mektebinde verdiği "Sosyal Hayatımızda Delilik" başlıklı konferansında dine ağır küfürler edildiği iddiasıyla, dönemin Şeyhülislamı Mehmet Nuri Bey tarafından Maarif Nezareti'ne gerekli incelemenin başlatılması için bir yazı yazılmıştır. Bunun sonucunda okul müdürü Selim Sırrı, yardımcısı İbrahim Alâeddin Gövsa ve Tatbikat Müdürü İhsan Sungu soruşturma geçirmiştir. Bu konuda bkz. 25 Şubat 1963 tarihli Cumhuriyet Gazetesi; Ayrıca Muğlalı olan Nasuhi Beyin İsviçreye gitmeden önce nişanlısı Hadiye Hanıma yazdığı şiir, daha sonra bestelenmiş ve günümüzde ise Muğla Zeybeği olarak okunmaktadır. Bu konuda bkz. <http://www.ibrahimethemyagci.com/icerik.php?cid=25>

¹¹⁹ 282 nolu kütük defteri.

¹²⁰ Binbaşioğlu, **a.g.e.**,1995, s.150-153; Fuat Gündüzalp, **Öğretmen Meslek Kitapları**, MEB Yayınları, C.V,1984, s.294.

milletvekilliklerinden sonra bakanlık başmüfettişliği, Türk Ansiklopedisi Genel Sekreterliği gibi görevlerde bulunmuştur.¹²¹

Mustafa Şekip Tunç, Balıkesir Sultanisi'nde Edebiyat öğretmenliği yaparken, 1913'te Maarif Nezaretinin açtığı sınavı kazanarak Avrupa'ya gönderilen 15 öğretmenden birisi olmuştur. Nezaret, Mustafa Şekip Beyi, Lozan'da Fransız Edebiyatı Tarihi öğrenimi için göndermişse de, kendisi o zaman yeni açılmış bulunan Jean-Jacques Rousseau Pedagoji Enstitüsünü görmek ve terbiye ilimlerini ve ruhiyatı öğrenmek için Cenevre'ye gitmeyi istemiştir. Nezaretin bu enstitüde eğitimine izin verdiği Mustafa Şekip Bey, enstitüyü bitirerek diploma almıştır. Aynı zamanda, Cenevre Üniversitesi'nden de Psikoloji Sertifikası alarak 1916 yılında yurda dönmüştür. Çapa Dârül-Muallimât-ı Aliye'de Terbiye ve Ruhیات öğretmeni olarak görev yaptıktan sonra, Bakanlık ortaöğretim şube müdürlüğü, 1919'da Darülfünun Edebiyat Fakültesi müderrisi olur. 1933'ten sonra da ordinaryüs profesör olarak fakültenin Umumi Psikoloji Kürsü Başkanı olur.¹²²

Hüviyet Bekir Örs (Bek), 1917 yılında Almanya'ya giderek Breslav'da ilk ve orta okul öğretmeni yetiştiren bir öğretmen okulundan 1923 yılında mezun olmuştur.¹²³ İstanbul'da Erkek ve Kız Öğretmen Okullarında öğretim metodu üzerine derler vermiştir.¹²⁴

Nihat Adil Erkman, 1917- 1922 yılları arasında yüksek öğrenimini Almanya'da yaptı. İstanbul Erkek Öğretmen Okulu müdür yardımcılığı ve usulü tedris öğretmenliği görevlerinden sonra, GTE'de müdür yardımcılığı ve meslek dersleri öğretmenliği, Konya Erkek Öğretmen Okulu Müdürlüğü, Bakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Okullar Dairesi Müdürlüğü, Orta Avrupa Öğrenci Müfettişliği, TTK üyeliği ve Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur.¹²⁵

¹²¹ M. Feyzi Öz, "İbrahim Alâettin Gövsa", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, Ankara, 1987, s.281-301.

¹²² Nezahat Arkun, "Mustafa Şekip Tunç", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, Ankara, 1987, s.521-530; Hayrani Altıntaş, **Mustafa Şekip Tunç**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.5.

¹²³ Binbaşioğlu, **a.g.e.**, 1995, s.160

¹²⁴ 276 nolu kütük defteri.

¹²⁵ Özalp, ve Ataunal, **a.g.e.**,1977, s.810.

Ekrem Saraç, Fransa Lille Üniversitesi mezunudur.¹²⁶ Bakanlıkta müfettişlik, başmüfettişlik ve Teftiş Kurulu Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.¹²⁷

Hüseyin Avni Yukarıuç, Fransa Besançon Öğretmen Okulu mezunudur. 1924 yılında Yozgat Öğretmen Okulu'nda öğretmenken, Bakanlık müfettişi olmuş ve 1926 yılında ise Konya Mıntıkası Maarif Eminliği görevine getirilmiştir.¹²⁸

M. Fuat Gündüzalp, İstanbul Öğretmen Okulu mezunudur. 1918 yılı mezunlarından öğrenim için Almanya'ya gönderilen 20 kişilik öğrenci grubunun içindedir; ancak savaş nedeniyle 1 yıl sonra yurda dönmek zorunda kalmıştır. Çeşitli okullarda öğretmenlik ve yöneticiliğin yanı sıra Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü ve GTE'de de öğretmenlik yapmıştır.¹²⁹

Hıfzırrahman Raşit Öymen, 1918 yılında öğrenim için Almanya'ya gönderilen 20 kişilik öğrenci grubunun içindedir. Almanya'da pedagoji tahsiline¹³⁰ devam ederken, Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı ve Almanya aleyhine sonuçlanması üzerine, 1919 yılında yurda dönüş yapmak zorunda kaldı.* Kastamonu Dârülmualimîn'ine İlm-i Ahval-i Ruh öğretmeni oldu ve Fenn-i Pedagoji derslerini okuttu.¹³¹ Çeşitli okullardaki öğretmenlik görevlerinde bulundu ve 1924-1925 yılında tedavi amaçlı Viyana'ya gitti ve orada Avusturya'daki okulları ve eğitim hareketlerini inceleme fırsatı buldu. Kastamonu ve İstanbul Erkek Öğretmen Liselerinde öğretmenliğinin yanı sıra GTE'de de çalıştı. Bakanlıkta ilköğretim şube müdürlüğü görevinde bulunmuş

¹²⁶ 322 nolu kütük defteri.

¹²⁷ **Cumhuriyet Devrinde Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s.34. Buradaki bilgilerde kendisinin Fransa'daki Mobil Öğretmen Okulu mezunu olduğu yazılıdır.

¹²⁸ **a.g.e.**, s.51.

¹²⁹ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.335; Niyazi Altunya, **a.g.e.**, 2009, s.106.

¹³⁰ Rahmi Dereköy, "Hıfzırrahman Raşit Öymen", **Eğitim Hareketleri Dergisi**, Son ve Özel Sayı, 1980, C.23, S. 286, s.132.

* Almanya'da pedagoji öğrenimine 6 ay devam edebilmiştir. Bu konuda bkz. Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 325.

¹³¹ Yahya Akyüz, "Hıfzırrahman Raşit Öymen", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, Ankara, 1987, s.387-400.

ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve DTCF’de Din Psikolojisi, Pedagoji ve Pedagoji tarihi derslerini okutmuştur.¹³²

İsmail Hakkı Tonguç, 1918 yılında öğrenim için Almanya’ya gönderilen 20 kişilik öğrenci grubunun içinde bulunmaktadır. Eğitimini tamamlayamadan dönmek zorunda kalan Tonguç Almanya’da resim, el işi, beden eğitimi ve iş eğitimi konularında seminerlere ve kurslara katılmıştır. Yurda döndükten sonra Eskişehir, Konya, Adana ve Ankara öğretmen okullarında resim, el işleri ve beden eğitimi öğretmenlik yapmıştır. Levazım ve Ders Araçları Genel Müdürlüğü’nün yanı sıra, İlköğretim Genel Müdürlüğü, MTTH üyeliği görevlerinde bulunmuştur.¹³³

Eyüp Hamdi Akman, Romanya’da doğmuş, orta ve yüksek öğrenimini orada tamamlayıp, 1918’de Türkiye’ye gelmiştir. Birçok öğretmen okulu ve eğitim enstitülerinde meslek dersleri öğretmeni olarak çalışmıştır.¹³⁴

Hamit Zübeyir Koşay, 1918’de Macaristan’a giderek üç yıllık okullara öğretmen yetiştiren “pedagogium”a, daha sonra Felsefe Fakültesi’nin Lisaniyat ve Türkoloji bölümüne devam ederek, 1923’te doktorasını tamamladı. 1924 yılında Berlin Üniversitesi’nde Prof. Bang Kaup’un derslerini izledi ve milli kütüphane ve müzelerde incelemelerde bulundu. 1925’te yurda döndükten sonra Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Bakanlık Hars, Asar, Atika ve Kütüphaneler Genel müdürlüğü, Bakanlık Müzeler Dairesi Müdürlüğü, TTK üyeliği ve Etnoğrafya Müzesi Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur.¹³⁵

Mehmet Ali Sancaktar, A. Binet’in öğrencisidir ve Sorbon’da öğrenimini tamamlamıştır. Çeşitli okullarda öğretmenlik ve Bakanlık müfettişliği görevlerinde bulunmuştur.¹³⁶

Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyet’ine gelişen süreçte yurt dışı eğitiminin, “Batı ilim ve fenni”nden azami ölçüde yararlanma düşüncesinin sonucu olarak, toplumun Batı düşünce ve anlayışıyla tanışmasında, süreli

¹³² İbrahim Ağâh Çubukçu, “Öymen’le Bir Söyleşi”, **Eğitim Hareketleri Dergisi Son ve Özel Sayı**, C.23 S. 286, 1980, s.4-6.

¹³³ Yahya Kemal Kaya, “İsmail Hakkı Tonguç”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, Ankara, 1987, s. 514

¹³⁴ Binbaşıoğlu a.g.e., 1995, s.153,154; Akman’ın meslek dersleriyle ilgili en önemli eseri “Usul-ü Tedris: Nazariyat ve Tatbikatı” kitabıdır.

¹³⁵ Özalp, ve Ataunal, a.g.e.,1977, s. 814.

¹³⁶ Binbaşıoğlu, a.g.e., 1995, s.103.

yayın etkinliklerinin yanı sıra önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle yurt dışında eğitim almış öğretmenlerin varlığı, Cumhuriyet için olumlu bir mirastır. Her ne kadar yurt dışı eğitimiyle ilgili dönemin aydınları arasında tartışmalar yaşansa da bu süreç kesintisiz olarak devam etmiştir. Yurt dışına çeşitli alanlardan öğrenciler gönderilse de özellikle eğitim alanından gönderilen öğrenciler döndüklerinde Maarif teşkilatının çeşitli birimlerinde görev yapmışlardır. Bu öğrencilerin Cumhuriyetle birlikte, Cumhuriyet eğitiminin kökleşmesinde ve gelişmesinde, eğitim politikalarının belirlenmesinde çeşitli düzeylerde Cumhuriyetin bürokrasi kadrosunda önemli görevlerde bulundukları söylenebilir. Bu görevler arasında öğretmenlik, çeşitli okul düzeylerinde müfettişlik, çeşitli kurumlarda müdürlük, şube müdürlüğü, genel müdürlük, öğretim üyeliği, Talim ve Terbiye Heyeti'nde üyelik, çeşitli birimlerde başkanlık ve müsteşarlık gibi görevler bulunmaktadır. Her ne kadar bu dönemde gönderilenlerin bir kısmı eğitimini tamamlayamadan yurda dönmek zorunda kalsa da, Cumhuriyetle birlikte bilgi ve görgüsünü artırmak için yurt dışı deneyimini tekrar yaşamışlar ve Cumhuriyet bürokrasi içerisinde önemli görevlerde bulunarak katkılarını sürdürmüşlerdir.

CUMHURİYET EĞİTİMİ VE GENEL DURUM

Cumhuriyetin Erken Dönemi'nde eğitim sistemine yüklenen anlam, bir yandan Cumhuriyet vatandaşlarını yetiştirme, bir yandan da ekonominin istediği niteliklere sahip bireyleri, belirli mesleklere hazırlama ve yetiştirme işlevleriyle ilgili olmuştur. Bu bağlamda sosyalleşmenin belirleyicileri toplumsal ortamlarla birlikte toplumun talepleri, ihtiyaçları, beklenti ve idealleri¹³⁷ olmuştur. Ancak Cumhuriyetin değerlerini dağıtan okulların geniş halk kitlelerine ulaştırılması ve yaygınlaştırılması ise, devlet ve toplumun aynı düzeyde gelişmemesinin de etkisiyle, halkın talebinden daha çok yönetici erkin konuya ilişkin bakış açısının sonucu olduğu söylenebilir.

Eğitim sistemlerinin genel özellikleri ve içeriği ülkelerin içinde bulunduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullardan bağımsız bir biçimde değerlendirilemez. Dolayısıyla eğitimde yapılan düzenlemeler ve reformlar

¹³⁷ İsmail Doğan, **Eğitim Sosyolojisi**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2012,s.103.

bu yapının koşulları sonucu biçimlendirilmiştir. Cumhuriyet Dönemi eğitim sisteminin en önemli işlevi, siyasal ve toplumsal yapıda meydana gelen değişiklikleri, yeni değerleri, toplumun geneline aktararak ve yayarak, yeni kurulan rejimin devamlılığını sağlamak ve ortak, ulusal bir bilinç yaratmak olmuştur. “İdeolojiyi birleştirici unsur olarak kullanan Mustafa Kemal tümüyle bu birleştirici işlevin bilincinde olmuş farklı sınıfları, farklı dinleri, farklı dilleri, farklı inançları, farklı meslekleri, hatta kimi zaman birbirlerine düşman olan insanları tek bir amaç çerçevesinde birleştirmiştir: Türk Kurtuluş Savaşı ve sonra da Türkiye Cumhuriyeti.”¹³⁸

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Batı bilim ve kültürünü benimseme, Türkiye’nin önderleri tarafından ulusal bir hedef olarak belirlenmiştir.¹³⁹ Türk Devrimi, siyaseti ve toplumu dinsel anlayışın hakimiyetinden kurtarıp lâikleştirdiği gibi, eğitim, sanat, kültür, teknik ve bilimsel bilgiyi geliştirecek, topluma yaygınlaştıracak kurumları oluşturmuş, yeni yaklaşımlar ve yöntemler geliştirmiştir.¹⁴⁰ Bir aydınlanma devrimi olan Atatürk Devrimi Türk halkının aydınlatılması, kafaca ortaçağdan son çağa geçirilmesi hareketidir.¹⁴¹ Bu çerçevede Cumhuriyet Dönemi, Osmanlı Devleti’nden aldığı miras üzerine kendini inşa etme sürecinde, felsefesini ve kültür politikalarını halkın geneline yayma ve böylece toplumun kültür hayatına dinamizm kazandırma süreci olarak nitelendirilebilir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 1923 yılında Maarif Vekili adına Müsteşar Mustafa Şefik tarafından yayımlanan tebliğe göre; terbiye usullerinde yeni bir yön vermek mecburiyetinde olduğu; dünün kör bir itaat isteyen, çocuğu ve genci münfail bir vaziyette bırakan mektep terbiyesinin yerine genci hür ve mes’ul bir millet ferdi telakki eden faal bir terbiyenin olması gerektiği; mektep tedrisatında Cumhuriyet’in esaslarına sadık kalmayı telkin etme

¹³⁸ Emre Kongar, **Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk**, Remzi Kitabevi, Ankara, 1993.

¹³⁹ Şarman, **a.g.e.**, s. 7.

¹⁴⁰ Recep Boztemur, Tarih Anlayışı ve Tarih Araştırmaları, **Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü ve Atatürk Dönemi (1920-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. 1, 2009, s. 60.

¹⁴¹ Sina Akşin. **Siyasal Tarih, Yakınçağ Türkiye Tarihi I 1908-1980**, Milliyet Yayınları, s.115

mecburiyetinde olduğu¹⁴² gibi eğitim-öğretim uygulamalarının işe koşulması istenmiştir. Bu dönüşümü gerçekleştirecek olan Atatürkçü ulusal eğitim siyasetinin temel ilkeleri arasında “yabancı fikirlerden doğudan ve batıdan gelecek etkilerden arınmış bir ulusal eğitim programı; yurt çocuklarının bütün öğretim evrelerinde, iktisadi hayatta yararlı ve etkili bir biçimde olacak şekilde donatılması; cehaletin ortadan kaldırılması, yurttaşların tümünün okuryazar duruma getirilmesi, okulun eğitim ve öğretimde bir “merkez” olarak ele alınmaması, bağımsızlığın korunmasında görevler yüklenmesi; bilimin ve tekniğin, diğer bir ifadeyle akılcı dünya görüşünün başlıca kılavuz olması; fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür kuşaklar yetiştirilmesi; ulusları kurtaranların öğretmenler olduğu, öğretmenlerin başarısının cumhuriyetin başarısı sayılacağı; gerçek yol göstericinin bilim ve teknik olması” gibi ilkeler gösterilebilir.¹⁴³

Osmanlı dönemi eğitim anlayışıyla Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışları arasındaki en belirleyici fark “Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ortaya konmuştur. Bu çerçevede “bütün vatandaşların aynı esasların ve zihniyetin hakim olduğu eğitim kurumlarında milli şuur ve iradeye, asri ve dünyevi (lâik) zihniyete sahip olarak yetişmeleri”¹⁴⁴ amaçlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, Osmanlı dönemi eğitim idaresinin bir mektep nezaretinden başka bir şey olmadığı; senelerce maarifin programının dar ve sıkışıklık içerisinde soluk bir değişim geçirdiği söylenebilir. Bu değişimde okullarda yalnız okuyup yazmanın, yalnız bilgisizliğin yok edilmesi, yalnız yetişecek neslin aktan karayı seçmesinin amaçlandığı söylenebilir.¹⁴⁵ İki dönem arasındaki bu genel amaçlarının dışında, genel karakteristikleri şöyle sıralanabilir:¹⁴⁶

Osmanlı dönemi eğitiminin;

1. Kapsamının boş, bölük ve gayr-ı milli,
2. Genel eğitimin dini tesirlerin etkisinde,

¹⁴² Ahmet Bekir Palazoğlu, **Başöğretmen Atatürk (1919-1928)**, MEB Yayınları, Ankara, 1991, C.1. s. 148,149.

¹⁴³ Tütengil, **a.g.e.** s. 60,61.

¹⁴⁴ Akçuraoğlu Yusuf, **Türk Yılı 1928**, Türk Tarih Kurum Yayınları, 2009, s. 125.

¹⁴⁵ “Terbiye Gayemiz”, **Maarif Vekâleti Mecmuası**, 1925, S.1, s. 49.

¹⁴⁶ Akçura, **a.g.e.** s. 127,128.

3. Eğitimin amacı sadık tebaalar ve Saltanat hükûmetine memurlar yetiştirdiği,
4. Okul disiplininde korkuya dayanan bir itaatın olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet dönemi eğitiminin ise;

1. Kapsayan, millî ve dünyevî,
2. Öğretimin tamamıyla özgür, programlarda ve derslerde yalnız ilimlerin usûllerinin hâkim olduğu
3. Eğitimin amacının millî şuur ve irâdeye sahip, devletteki hak ve vazifesinin farkında, sosyal kabiliyetlerle donatılmış özgür vatandaşların yetiştirilmesi,
4. Okul disiplininde ise, öğrencinin okulun özgür bir bireyi sıfatıyla hak ve vazifelere sahip insanlar gibi hareket etmesi ve bizzat kendi kendilerini idare etmeye alışmaları esasına dayandığı söylenebilir.

Ayrıca eski ve yeni okullar arasındaki farklara ilişkin genelden özele bir ayrım ise aşağıdaki tabloda olduğu haliyle görülebilir:¹⁴⁷

Tablo 1. Eski ve Yeni Okulların Karşılaştırılması

Eski okullar	Yeni okullar
Sunî alakalar	Tabii alakalar
Saiksiz angaryalar	Tabii faaliyetler
Mutâvî tavır(uyum gösteren)	Münekkıdâne(eleştiren) tavır
Gayri ictimâî hareket	İctimâî hareket
Zoruna çalışma	İsteyerek cehd(çalışma, gayret)
Ezberleme	Düşünme
Aldığı dersi iade	Düşünceyi ifade
Tâbi'yyet	İstiklâl
Tepeden inme idare	Kendi kendini idare
Kıymetlere vukûfsuzluk (kayıtsızlık)	Kıymetlere vukûf
Sunî'i yollardan ders veriş	Tabi'i mahiyette
Muallimin gayretini istihsâle(çıkarma, üretim) icbar	Çocuğun gayretinden istifade
Sunî cehde(çalışma, gayret) icbar(zorlama)	Tabi'i faaliyetlere rehberlik
Bütün malumatı aktaracak bir menba' (kaynak)	Talebe ile birlikte tedkik edecek bir unsur
En ziyade mevzuyla karşı alaka	En ziyade çocuğa karşı alaka
Mevzuyla dikkat	Mukayyid (kayıtlı) gayelere davet

¹⁴⁷, "Eski Mektep İle Yeni Mektep Arasındaki Farklar", **Terbiye**, Maarif Vekâleti Yayınları, C. 2, S. 6. 1927,s.7,8.

Henüz Anadolu'nun işgalden kurtulmadığı bir dönemde, 2 Mayıs 1920 tarihinde kurulan on bir icra vekilliği heyetinin bakanlıklarından birisi olan Maarif Vekâleti'nin¹⁴⁸ icraatlarından biri de Maarif Kongresi düzenlemek olmuştur. Kuşkusuz Cumhuriyet yetiştirmeyi istediği yurttaşları eski maarif usûl ve esasları ile inşa edemezdi. 1921 yılında Ankara'da düzenlenen maarif kongresinde Atatürk'ün yaptığı konuşmada, eski devrin hurafelerinden ve yaratılış özelliklerimizle hiç de ilişkisi olmayan yabancı fikirlerden, Şarktan ve Garptan gelen tüm tesirlerden tamamen uzak, milli karakter ve tarihimizle uyumlu bir kültürle yoğrulmuş milli bir terbiye programından söz etmiştir.¹⁴⁹ Kongrede, halk mektepleri hakkında düzenlenen bir proje tartışılmıştır. Bu projede, çocukları hayat içinde başarılı olacak bir kabiliyette yetiştirmek için bir programın hazırlanmasına ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve dört sene olan ilköğrenimin beş seneye çıkarılması uygun görülmüştür. O zamana kadar uygulanan ilköğretim programlarının uygulanabilir olmadığı, altı senelik iptidaî okullarında okutulan birçok derse ihtiyaç olmadığı, halk eğitimi için yüksek programların değil, halkın daha çok ihtiyaç duyduğu ve istediği lisan, din ve hesap gibi derslerin okutulmasıyla yetinilmesini, halk eğitiminin ancak bu şekilde sağlanabileceği, köylü ve kentlilerin ihtiyaçlarının farklı olması sebebiyle ilkokul programlarının buna göre ayrı ayrı düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Projede yer alan meslek derslerinin ilkokullarda bütünüyle öğretilmesinin mümkün olmadığı, ancak sanat ve bir iş için kabiliyetlerin esas olduğu ve kız okullarının, kızların ev kadını olabilmeleri için gerekli pratik bilgilerin konulması gerektiği belirtilmiştir.¹⁵⁰

Kongredeki konuşmasıyla benzer biçimde Atatürk 1 Mart 1338 (1922) tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada, asırlardan beri ülkeyi yönetenlerin şarkı ve garbı taklitten kurtulamadıkları için, milletin bilgisizliğini ortadan kaldıramadıklarını; ancak takip etmeleri gereken maarif siyasetinin temelini,

¹⁴⁸ Bu konuda bkz. Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin sureti intihabına dair kanun, TBMM Zabıt Ceridesi C.1, İ. I, s.4. Ayrıca Vekalet, 1923'ten 27 Aralık 1935 tarihine kadar "Maarif Vekâleti", 28 Aralık 1935'den 21 Eylül 1941 tarihine kadar "Kültür Bakanlığı", 22 Eylül 1941'den 9 Ekim 1946 tarihine kadar "Maarif Vekilliği", 10 Ekim 1946'dan sonra "Millî Eğitim Bakanlığı", 1950'den sonra "Maarif Vekâleti", 27 Mayıs 1960 tarihinden sonra "Millî Eğitim Bakanlığı" adıyla çalışmalarını sürdürmüştür. Bkz. <http://www.meb.gov.tr/meb/tarihce.html>

¹⁴⁹ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946, s.4.

¹⁵⁰ http://secmeler/sura/heyeti_ilmiye.pdf

mevcut bilgisizliği ortadan kaldırmak olduğu ve milletin esas unsuru köylü olduğu için köylüye okuma, yazma, vatanını, dinini ve dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihi, dini ve ahlaki bilgiler ile dört işlemleri öğretmenin, maarif programının ilk hedefi olduğunu belirtmiştir.¹⁵¹

Kongreden sonra Heyet-i İlmiye'ler toplanmıştır. Eğitim politikalarının belirlendiği, eğitim meselelerinin tanınmış eğitimcilerin fikir, düşünce ve tecrübelerinden yararlanarak tartışılıp karara bağlandığı, belli bir uygulama gücü olan bu toplantılar Cumhuriyetin ilânından bir kaç ay öncesinden başlamak üzere 1926 yılına kadar üç defa gerçekleştirilmiştir. Ankara'da 15 Temmuz - 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Birinci Heyet-i İlmiye, 1924 yılında İkinci Heyet-i İlmiye, 27 Aralık 1925 tarihinde ise Üçüncü Heyet-i İlmiye toplanmıştır.

Cumhuriyetin kabul edildiği günlerde Milli Eğitim Bakanlığı'nın okullara gönderdiği genelgede CHF'nin parti programıyla örtüşen biçimde ulusal eğitimin amaçları şöyle belirtilmiştir:¹⁵²

1. Ulusçu, halkçı, devrimci, laik, cumhuriyetçi yurttaşlar yetiştirmek,
2. İlköğretimi uygulamalı, eylemli olarak yaygınlaştırmak, herkese okuma yazma öğretmek,
3. Yeni kuşakları, bütün öğretim basamaklarında genellikle bilimsel, özellikle ekonomik yaşamda etkin ve başarılı kılacak bilgilerle donatmak,
4. Özgürlükle düzenin uzlaşmasına dayanan gerçek ahlak ve erdemi egemen kılmak,
5. Türk Ulusunu uygarlıkta en ileriye götürme ülküsünü kazandırmak.

Yapılan yasal düzenlemelerle var olan eğitimdeki farklı uygulamalar, ikilikler kaldırılarak "eğitim-öğretim birliği" sağlanması sonucunda bütünlükçü, genel ve herkes için bir eğitim siteminden bahsedilebilmiştir. Bütün garplaşma hamleleri boyunca Türk maarifinin bir gölge-hadise şeklinde ortaya çıktığı, memleketin hakiki ihtiyaçları dışında, şekli bir inkişaf

¹⁵¹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Ankara, TBMM Matbaası , İ:1, C.1, Cilt 18, 1959,s. 7,8.

¹⁵² Tahsin Yücel, **Atatürk ve Atatürkçülük**, Gözde Dizgi, İstanbul, 2000, s. 77.

kaydettiği”¹⁵³ eleştirileri olsa da, Cumhuriyet’in ilk beş yılının bilançosu, bir başka deyimle Tevhid-i Tedrisat’tan (1924) Harf Devrimi’ne (1928) kadarki dört yılın başarıları şöyle özetlenebilir: ¹⁵⁴ Maarif örgütünün yenilenmesi, öğretim birliği sağlanarak ülkenin her tarafında ortak programların uygulamaya konulması, ümmet eğitimi yerine milli eğitimin ve giderek laik eğitimin yaygınlaştırılması, liselerin “kısım-ı iptidai” denen hazırlık sınıfının kaldırılması, ilköğretimin parasız ve zorunlu olması yanında orta öğretimde de parasız öğrenime geçilmesi, devlet parasız yatılı imkanının sağlanması, din eğitiminin okuldan çok aileyi ilgilendirdiği görüşünden hareketle din derslerinin okul programındaki ağırlığının asgari düzeye indirilmesi, kadın ve erkekler için eğitim-öğretimde eşitlik ilkesinin getirilmesi ve karma eğitim ortaokul ve liselerde yaygınlaştırılması, “karma öğretim-ortak eğitim” ilkesinin benimsenmesi, yüksek öğretim kurumlarının kızlara da açılması, okul programlarının sırf pedagojik bir amaca değil aynı zamanda toplumsal amaçlara da yönelik tarzda yenilenmesi, derslerin yaşamla doğrudan ilgili alanlara göre belirlenmesi, sınıf imtihanlarının kaldırılıp mezuniyet imtihanlarının konması vs’dir.

Toplumun sosyal, kültürel, politik ve ekonomik yönden kalkınmasında ve bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinde önemli bir role sahip olan eğitim sistemi, “yeni insan”ı oluşturmaya dönük çabalar ve düzenlemeleri işe koşmuştur. Öyle ki bu durum parti ve devletin uygulamalarının bütünleştiği bu dönemde, partinin programlarında da görülebilir. 1931 tarihli CHF’nin parti programında yazdığı üzere, talim ve terbiyedeki esaslar şöyledir.¹⁵⁵

1. Maarif siyasetimizde temel taşı, bilgisizliğin yok edilmesidir. Maarifimizde her gün nispeten daha fazla çocuk ve vatandaş okutacak ve yetiştirecek bir program takip olunacaktır.
2. Kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi ve lâik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburî ihtimam noktasıdır. Türk milletine,

¹⁵³ Mümtaz Turhan, **Garplılaşmanın Neresindeyiz?**, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1959, s.62.

¹⁵⁴ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 186.

¹⁵⁵ **CHF Nizamnamesi ve Programı**, Ankara, TBMM Matbaası, 1931, s. 35.

Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Türkiye Devletine hürmet etmek ve ettirmek hassas bir vazife olarak telkin olunur.

3. Fikrî olduğu gibi bedenî gelişime de ehemmiyet vermek ve bilhassa milli karakteri derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecelere çıkarmak büyük emeldir.
4. Terbiye ve tedriste takip edilen usul, bilgiyi vatandaş için maddî hayatta muvaffak olmayı temin eden bir cihaz haline getirmektir. Terbiye her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, millî ve vatanperver olmalıdır.
5. Her tahsil ve terbiye müessesesinde talebenin teşebbüs kabiliyetini kırmamaya şefkat ve özen göstermekle beraber onları hayatta kusurlu olmaktan korumak için ciddî bir düzen, disiplin ve samimî ahlâk anlayışına alıştırmak,
6. Türkün derin tarihini bilmesidir.

Benzer biçimde Büyük Erkanıharbiye Reisliği'nin 1933 tarihli Maarif Vekaletine gönderdiği yazıda çocukların yetiştirilmesinde şu esasların gözetilmesi uygun görülmektedir.¹⁵⁶

1. Vatan, millet, ordu ve askerlik sevgisi.
2. Milli tarihini iyi bilmek, memleket uğruna yapılmış ferdi ve içtimai kahramanlıklar hakkında bilgisi olmak.
3. Cesur, müteşebbis, nefsine karşı itimadı olmak, Türklüğü her milletten üstün tutmak, azim ve irade sahibi olmak.
4. Her işte intizam sever, disiplinci ve teşkilatçı olmak, işini zamanında ve doğru yapmayı adet edinmek.
5. Büyüğüne karşı itaatli ve hürmetli olmayı adet edinmek.
6. Özü sözü doğru, vakar ve izzeti nefis sahibi olmak,
7. Arkadaşları ve yurttaşları ile iyi geçinmek, güç zamanlarda birbirine yardım etmek.

¹⁵⁶ **Maarif İşleri Hakkında Muhtelif Vekilliklerin Mütala'aları**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1939.

8. Oyunları emir ve kumandaya, araziden istifadeye vesile olacak şekilde tertip etmek, kır gezintileri yaptırarak araziye alışkanlığı ve yürüyüş kabiliyetini temin etmek.
9. Mevsimine göre spor.

Yeni kurulan Cumhuriyetin yetiştirmeyi istediği insanın “Türklük” üst kimliği altında toplanması kendisini dönemin ders kitaplarında ve programlarında göstermiştir. “Dönemin ders kitaplarında en çok kullanılan kavram ikilisinin devlet ve millet kavramlarıdır.”¹⁵⁷ Bu durum yurt dışına gönderilen öğrencilerin tahsil planlarında tarih eğitime verilen önemle de kendisini göstermektedir. Örneğin, Almanya ve Fransa’ya tarih tahsili için dokuz öğrenci gönderilmiş, bu öğrencilerin tarih şubelerinde yüksek ihtisasa hazırlanması, eski dillerle Latince ve eski Yunancada yazılmış metinleri tetkik ve tettebbua muktedir hale gelebilmeleri için tahsil planlarında bazı düzenlemeler yapılmıştır. Öğrenci adları ve istenen düzenlemeler tablo 2’de olduğu biçimiyledir.¹⁵⁸ Ayrıca 1938 tarihli parti programının ulusal eğitim kısmında eğitimin amacını “kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, devletçi, laik ve devrimci”¹⁵⁹ yurttaşlar yetiştirmek olarak ifade edilmesi de bu önemin tezahürleri olarak gösterilebilir. Dolayısıyla eğitimin yeni insanı yetiştirmedeki birleştiriciliği kurgulama ve yeniden üretme işlevleriyle siyasal ve toplumsal bir işlev yüklendiği söylenebilir.

¹⁵⁷ İsmet Parlak, **Kemalist İdeoloji’de Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme**, Turhan Yayınevi, Ankara, 2005, s. 482.

¹⁵⁸ 31.10.1932 tarihli MTTH kararı.

¹⁵⁹ CHP **Ulusal Eğitim Programı**, 1939, s.4.

Tablo 2. Tarih Eğitimi İçin Avrupa'ya Gönderilen Öğrenciler

Öğrenci Adı	Eklenen istekler
Akdes Nimet Bey	Orta Asya ve İskit tarihi, yazı ve vesikalarını tedkik etmesi
Ahmet Cevat Bey	Hunlar, Avarlar, Kumanlar, Peçenekler gibi Orta Asya'dan Avrupa'ya yayılmış kavimler hakkında tedkikat yapması ve doktora tezini bu sahada hazırlaması
Bekir Sıtkı Bey	Küçük Asya'da yaşamış kavimlerin tarihleri üzerinde ihtisas yapması ve doktora tezini bu sahada hazırlaması
Danyal İbrahim Bey	Türkiye ve Orta Asya coğrafyalarından mütehassıs birer profesör yanında bu sahalarda ihtisas kazanmaları ve doktora yapmaları
Niyazi Mehmet Bey	
Halil Şaban Bey	Latince ve Yunanca öğrenerek eski zamanlar tarihinde ihtisas kazanması
Sadettin Yusuf Bey	Tarih sahasında bir Türkolog yetişecek biçimde tahsil planının müfettiş Cevat Bey tarafından hazırlanması
Şinasi Mustafa Bey	Latince ve Yunanca yaptıktan sonra Hitit tarihinde ve Arkeoloji sahasında ihtisas kazanması ve tahsil planının müfettiş Cevat Bey tarafından hazırlanması
Ahmet Akif Bey	Latineden başka Yunanca öğrenecek ve tahsil planının müfettiş Kadri Bey tarafından hazırlanması
Rafet İbrahim Bey	Eski zamanlar tarihi ile beraber özellikle Sümer, Akat, Elam ve Asur tarihleri üzerine çalışması.

Tablo 2'de görüleceği üzere Anadolu'nun ve Türklüğün tarihinin öğrenilmesi ve yeni kuşaklara öğretilmesi bu üst kimliğin inşasının içeriğine ilişkin bilgiler vermekte olduğu gibi, tebadan yurttaş kimliğine geçişte birleştirici bir unsur olmuştur. Tarih eğitime verilen önem, öğrenim için devlet hesabına alınma durumlarında da belirgin bir biçimde görülebilir. Örneğin, Türkiye'nin İtalya Konsolosu'nun Tiryeste resmî klâsik Lisesinde tahsile başlattığı Samim ve Suat Haşim adlı iki çocuğunun, devlet tahsiline alınarak lise tahsillerine devam etmeleri ve bitirdikten sonra da üniversite tahsillerine dair karar alınmıştır.¹⁶⁰ Bu kararda, yunanca ve Latinceyi klâsik bir surette iyi öğrenmek, Arkeoloji ve eski tarihte yüksek ihtisas tahsiline gitmeleri şartıyla devlet hesabına alınmaları uygun görülmüştür.

Tüm bu düşünce ve uygulamalardan yola çıkarak "Cumhuriyet'in maarif umdesinin Türkiye'de her ferdin milli ve dünyevi, modern ve demokratik bir terbiyeye nail olmasını temin etmek"¹⁶¹ olduğu söylenebilir. "Yeni insan"ı oluşturmaya dönük çabalar ve düzenlemeler sadece parti

¹⁶⁰ 17.03.1931 tarihli MTTH kararı.

¹⁶¹ Akçura, a.g.e., s. 109.

programları ve yapılan yasal düzenlemelerin amaçlarından öte, dönemin yapılan uluslararası kongrelerinde dahi vatandaş yetiştirmek olarak ortaya konmuştur. Örneğin; 1929 yılında Cenevre’de toplanan Beynelmilel Terbiye Cemiyetleri Kongresi’nde alınan kararlardan birisi, öğretmenlerin ve çocuk yetiştiricilerinin yalnız zeka üzerinde değil, asıl seciye (karakter) teşkili ve iyi vatandaş yapmak meselesi üzerinde durulması gerektiğidir.¹⁶²

Atatürk’ün üzerinde durduğu ve temel olarak aldığı en yakın amaç, Türk ulusunu en kısa zamanda, bir an önce tümüyle tek kişi kalmamacasına okumaz-yazmazlıktan kurtarmaktır. Bunun yanı sıra Atatürk’ün eğitim ülküleri geniş anlamıyla üç maddede toplanabilir:¹⁶³

1. Her yurttaşı eğitimle insan hakları bilincine, insanlık ve yurttaşlık haklarına kavuşturmak,
2. Türk ulusunu, ona “en çok yaraşan” ülküsüyle “bütün insanlıkta gerçek dirliğin sağlanması yolunda, kendisine düşen uygar ödevi yapmakta başarılı” kılmak,
3. “Ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak”.

Atatürk’ün eğitim için söyledikleri ve yaptıkları Türk eğitimcilerine ve öğretmenlerine bir “Atatürkçü eğitim” düzeninin saptanması, bu eğitimin tanımlanması ve kurumlaştırılması ödevini vermiştir. Atatürkçü eğitim ise ulusçu, halkçı, devrimci, cumhuriyetçi, atılımcı, üretici, laik ve kişilikçi eğitim olarak tanımlanabilir.¹⁶⁴ Türk toplumunu ve devletini, ekonomik, kültürel ve siyasi düzeylerde yenileştirme hedeflerini içeren düşünce sistemi olan Kemalizm/Atatürkçülük ideolojisi¹⁶⁵, Türk içtimai muhitini skolastik medeniyetin bütün tesirlerinden temizlemek; yeni bir medeniyete susamış olan Türk içtimai muhitine Avrupa medeniyetinin say ve tefekkür metotlarını, tekniklerini samimiyetle getirmek ve Avrupa medeniyetini halk eden bu metot ve tekniğin bu temizlenmiş muhitte, işlenmeye muhtaç tabiatla orijinal bir Türk dehasını yaratmasına meydan bırakmak biçiminde kendisini

¹⁶² Mustafa Rahmi, “Cenevre Terbiye Kongresi”, **Terbiye**, Maarif Vekaleti Yayınları, C. IV, No: 19, 1929, s. 48,.

¹⁶³ M. Rauf İnan, **Atatürk’ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları**, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayınları, Tisa Matbaası, Ankara, 1983, s. 46,47.

¹⁶⁴ İnan, **a.g.e.** s. 60,61.

¹⁶⁵ Levent Köker, **Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.111.

göstermiştir.¹⁶⁶ Dolayısıyla gerçekleştirilen yenilik hareketleri Türk toplumunun çağdaş medeni toplum modeli istikametinde yapısal bakımdan değişmesini sağlamak amacı gütmüştür. Bu bakımdan Atatürk inkılaplarının temel amaçlarından başta geleni insanların zihniyetlerini, düşünce tarzlarını değiştirmek; değişmez bir kısım “a priori” dogmatik ilkeler yerine çağdaş ilim zihniyetinin tesisi olmuştur.¹⁶⁷ Bir aydınlanma devrimi olan Atatürk Devrimi Türk halkının aydınlatılması, kafaca ortaçağdan sonçağa geçirilmesi hareketidir.¹⁶⁸ Bu çerçevede Cumhuriyet, Dönemin Maarif Vekili Vasfi Çınar’a göre ise maarif siyasetinde terbiye gayeleri, milli ve medeni esaslara istinâd etmektedir. Milli heyecanlar ve duygular, milletin ihtiyaçları, milli terbiyemizin esaslarını teşkil edeceği gibi, mensup olduğumuz Batı Medeniyeti’nin medeni şî’arları ve usulleri de terbiyenin temellerinden biri olacaktır.¹⁶⁹ Bütün milletlerin malı olan enternasyonal, vatani olmayan, milletlerden milletlere intikal eden, dünyadaki alimlerin ilmi tecrübelerle yeni istikamet verebildiği akli, ilmi, tecrübi vesait gibi pedagoji usulleri olan iradi, bedeni, hissi, ahlaki, iktisadi, hukuki fikirleri geliştiren ve yayan her millet için istifadeye uygun terbiyevi fikirler ve nazariyelerden oluşan ilmi pedagoji¹⁷⁰ kuşkusuz Batı toplumlarında fazlasıyla mevcuttu. Her ne kadar “Avrupa medeniyetinin yıkılan ve çöken yerleri olsa da istifade edilecek bir çok bölümleri de olduğu”¹⁷¹ için, Avrupa’ya öğrenci gönderilmesi bu şî’ar ve usullerin de temininde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, Ocak 1928 tarihli Yüksek Tedrisat Dairesi’nin bir yazısında, iş adamlarının çoğalması için de Avrupa’ya öğrenci gönderileceği belirtilmektedir. Belediyeler ve belediyeye bağlı Ticaret odaları ve kursların bunun için gerekli alt yapıyı hazırlamaları istenmektedir.¹⁷² Kuşkusuz bu istekte dönemin Avrupa ülkelerinde uygulanan sistemleri, uygulamaları ve düşünceleri kendi ülkesinde gerçekleştirebilme ihtiyacının olduğu söylenebilir.

¹⁶⁶ Nafi Atuf, **Türkiye Maarif Tarihi**, İstanbul, Milliyet Matbaası, 1932, s. 37.

¹⁶⁷ Sulhi Dönmezer, “Atatürk İnkılapları ve Sosyal Değişme”, **Atatürkçü Düşünce El Kitabı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 17.

¹⁶⁸ Sina Akşin. **a.g.e.**, s.115.

¹⁶⁹ **Maarif Vekaleti Mecmuası**, Maarif Siyaseti, C.1, s.1, 1 Mart 1341 (1925), ,sayfa, 58.

¹⁷⁰ H.Zeynettin, **Milli Pedagoji ve Türk İctimaiyatı**, Necmistikbal Matbaası, İstanbul ,1933, s. 16-18.

¹⁷¹ “Terbiye Gayemiz”, **Maarif Vekaleti Mecmuası**,1925, S.1, s, 51.

¹⁷² Fon no:180.09.38.201,BCA.

Eğitimde Genel Durum

Maarif Vekâleti istatistik yıllığı kayıtlarına göre 1927 yılında ülke nüfusu 13.629.488* kişiden oluşmakta ve bunun 1.111.496'sı okuma yazma bilirken 12.517.992'si ise okuma yazma bilmemektedir.¹⁷³ Diğer bir ifadeyle nüfusun % 8,16'sı okuma yazma bilmektedir. Bu tarihlerde “okuryazar oranları Yunanistan’da % 70, Bulgaristan’da % 75, Fransa’da % 96,8, Almanya’da % 99,9, Yugoslavya’da % 50, 4”¹⁷⁴ düzeyindedir.

Ülkenin her köşesine yeni rejimin ulaşabilmesi ancak okullar aracılığıyla olacaktır ve tablo 3’e göre 1923-24 ders yılında 4894 ilkokulda, okula devam eden öğrenci sayısı 273.107’si erkek, 62 954’ü kız olmak üzere toplam 341.941’dir. Cumhuriyet Dönemi’nde ilk nüfus sayımının 1927 yılında yapılmasına karşın, ülkedeki nüfusun yaşlara göre dağılımı 1935 yılı istatistiklerinde gösterilmektedir. Bu istatistiklere göre 16.158.018 olan toplam nüfusun yaklaşık 4 milyonunu 5-14 yaş gurundaki nüfus oluşturmaktadır.¹⁷⁵ 1935-36 yılı istatistiklerinde ilk ve orta okuldaki öğrenci sayısı ise yaklaşık 750 bindir. Okula başlama yaşının 7 olduğu düşünüldüğünde, okul çağında olmasına rağmen, öğrencilerin en az 1/3’ünün okula gidemediği söylenebilir. Ayrıca ülkenin bazı yörelerinde eski alışkanlıklarını sürdüren konar-göçer toplulukların varlığı da okula erişimi engelleyen bir durumdur. Dolayısıyla yerleşik yaşamı sürdürenler için okullara erişim daha kolayken, ülkenin bazı bölgelerinde göçebe bir yaşam sürdüren insanların okullara erişimleri zorlaşmaktadır. Bu çerçevede “Henüz iskân işlemleri bitirilmemiş olan göçebe aşiretlerin talim ve terbiyesi için bazı vilayetlerde seyyar aşiret muallim teşkilatı kurulmasına yönelik olarak”¹⁷⁶ da bir kanun düzenlenmiş ve uygulamaya konulmuştur.

* Bir başka kaynakta ülke nüfusu 13.648.000 olarak belirtilmektedir. Buna göre toplam nüfusun % 51,9’u (7 milyon 84 bin) kadın, % 48, 1’i (6 milyon 564 bin) ise erkek nüfustan meydana gelmektedir. Bu konuda bkz. **Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-40)**, YKY Yayınları, İstanbul,

¹⁷³ **Maarif Sergisi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 84.

¹⁷⁴ **a.g.e.**, s. 84.

¹⁷⁵ TÜİK, **İstatistiki Göstergeler 1923-2011**.

¹⁷⁶ 13.05.1933 tarihli MTTH kararı.

Tablo 3. İlkokullarda Yıllara Göre Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları(1923- 1939)

Öğretim Yılı ve Okul Türü		Okul	Öğretmen		Toplam	Öğrenci		Toplam
			Erkek	Kadın		Erkek	Kadın	
1923-24	İlk	4894	9021	1217	10238	273 107	62 954	341941
	Orta	72	-	-	796	-	-	5905
	Lise	23	-	-	513	-	-	1241
1924-25	İlk	5987	10480	3342	13822	301381	88987	390368
	Orta	64	609	111	720	7979	2076	10052
	Lise	19	420	135	555	1622	612	2234
1925-26	İlk	5975	10445	3864	14309	313893	92895	406788
	Orta	68	-	-	760	8917	2705	11622
	Lise	21	590	81	671	1923	825	2748
1926-27	İlk	5995	10864	3367	14231	348978	86585	435563
	Orta	135	1099	293	1392	11848	3796	15644
	Lise	52	709	148	857	2359	800	3159
1927-28	İlk	6043	10948	4246	15194	325695	133969	461985
	Orta	78	-	-	791	15674	3763	19858
	Lise	42	-	-	594	2748	1071	3819
1928-29	İlk	6600	11153	4565	15718	323260	154309	477569
	Orta	78	680	135	815	16996	6229	23225
	Lise	49	441	69	510	3111	1057	4168
1929-30	İlk	6562	10898	4410	15308	308028	161043	469071
	Orta	82	776	206	982	18662	6736	25398
	Lise	51	486	92	578	3574	1172	4746
1930-31	İlk	6598	11504	4814	16318	315072	174227	489299
	Orta	83	845	223	1068	20148	6945	27093
	Lise	57	542	95	637	4333	1366	5699
1931-32	İlk	6713	11810	5163	16973	335921	187690	523611
	Orta	80	739	224	963	22805	7511	30316
	Lise	61	532	105	637	5120	1820	6940
1932-33	İlk	6778	10440	4624	15064	366125	201236	567361
	Orta	190	932	448	1380	26140	9928	36068
	Lise	66	1404	423	1827	6027	1846	7873
1933-34	İlk	6383	10320	4803	15123	385247	205922	591169
	Orta	201	1620	516	2136	31038	11294	42332
	Lise	72	740	205	945	7326	2237	9563
1934-35	İlk	6402	10216	4886	15102	426798	220562	647360
	Orta	192	1764	590	2354	33936	11876	45812
	Lise	69	855	189	1044	7744	2103	9847
1935-36	İlk	6275	9996	4953	14949	454128	233974	688102
	Orta	191	1759	644	2403	38497	13889	52386
	Lise	66	841	188	1029	10691	2931	13622
1936-37	İlk	6202	9805	4972	14777	473720	240458	714178
	Orta	202	1903	745	2648	45833	17122	62955
	Lise	68	844	206	1050	13407	3812	17219
1937-38	İlk	6700	10483	5292	15775	509949	254742	764691
	Orta	214	1932	911	2843	53883	20224	74107
	Lise	68	924	240	1164	16129	4787	20916
1938-39	İlk	7862	11607	5513	17120	547180	266456	813636
	Orta	228	2215	1187	3402	60335	23307	83642
	Lise	75	1016	313	1329	18636	5728	24364

Yapılan düzenlemeler ve uygulamalar sonucunda, 1938-1939 ders yılında ilkokullara devam edenlerin sayısı 547.180'i erkek 266.456'sı kız olmak üzere 813.636'ya ulaşmıştır. 1923-24 yılında 4894 ilkokulda, 10238 öğretmen görev yapmaktayken, 1938-39 yılında 7862 ilkokulda 17120 öğretmen görev yapmaktadır. 1923-1938 yılları arası ilkokul sayısı % 60,6 artarken, öğretmen sayısı % 67,2 (erkek % 28,6; kadın % 353), öğrenci sayısı ise % 137,9 (erkek % 100,3; kız % 323) artmıştır. 1923-24 ders yılında 72 ortaokulda, 5905 öğrenci ve 796 öğretmen bulunurken, 1938-39 ders yılında 228 okulda 83642 öğrenci ve 3402 öğretmen bulunmaktadır. 1923-38 tarihleri arasında orta okul sayısı % 216,6 artarken; öğrenci sayısı % 1316,4; öğretmen sayısı ise % 327,4 artmıştır. 1923-24 yılında 23 lisede 1241 öğrenci ile 796 öğretmen bulunurken, 1938-39 yılında 75 lisede 24364 öğrenci ve 1329 öğretmen bulunmaktadır. 1923-38 tarihleri arasında lise sayısı % 226 artarken; öğrenci sayısı % 1863,2; öğretmen sayısı ise % 159 artmıştır. 1923-24 yılında ortaokul ve liselerdeki öğrenci ve öğretmenlerin cinsiyetlere göre dağılımı bilinemediği için, 1923-39 yılları arasındaki cinsiyetlere göre artış oranları verilememiştir. Eğitimde niceliksel olarak bir büyüme bu tabloda rahatlıkla görülebileceği gibi, özellikle kız çocuklarının eğitimindeki ve öğretmenlik mesleğine yönelmelerindeki belirgin artış kuşkusuz kadınlara yönelik bakışın değişmeye başladığının göstergesi olabileceği gibi bu yönüyle de Cumhuriyetin fikirlerinin kök salmaya başladığının ifadesi ve önemli kazanımlarından birisi olarak değerlendirilebilir.

Öğrenci sayısının artışıyla birlikte öğretmen sayısının ve niteliğinin de artması için çeşitli uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. Bunlardan birisi de yurt dışından uzman ve öğretici çağırmak olmuştur. Eğitimle ilgili olarak hem Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde* hem de Cumhuriyetin erken döneminde Türkiye'ye pek çok uzman ve öğretici gelmiştir. Örneğin, 1925 yılında Maarif Vekaleti, Galatasaray, Erenköy, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa

* Örneğin, 1915-1918 yılları arasında Darülfünun-ı şahane için 19 Alman bilim insanı çağırılmıştır. Bu konuda bkz. Horst Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2000, s.61; Faik Reşit Unat, ise 1913-14 yılları arasında geldiğini belirtmektedir. Bkz. Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ankara, 1964, s. 56.

liseleri için Fransa'dan öğretmenler getirtmiştir.¹⁷⁷ Üniversitenin çeşitli fakülteleri başta olmak üzere, tüm eğitim-öğretim kademelerindeki okullarda, hastanelerde, müzelerde, abideleri korumak için fotoğraf alanında yurt dışından eğitimci ve uzman* davet edilmiş, çalıştırılmıştır. Üniversitede ise özellikle Alman ve Avusturyalı bilim insanlarının sayısı belirgin sayılarda öne çıkmaktadır. 1933-1945 yılları arasında bu iki ülkeden İstanbul Üniversitesi'nde 98, Ankara Üniversitesi'nde 41 kişi öğretim üyesi ve öğretim yardımcısı statüsünde çalışmışlardır.¹⁷⁸ 1933'ten sonra yabancı uzmanların sayısının artmasında kuşkusuz Almanya'daki Nazi kıyımından kaçarak Türkiye'ye gelenlerin büyük katkısının olduğu söylenebilir. Yurt dışından çağrılan öğretici ve uzmanların bazılarında istenilen verim elde edilmediği için sözleşmesi feshedilmiş veya uzatılmamıştır. Bunun yanı sıra çalıştıkları alanda büyük faydalar sağlayan, bilgi ve deneyimleriyle birlikte çalıştığı öğrenci, öğretmen ve akademisyenlere örnek olacak tutum ve davranışlar içerisinde olarak uzun yıllar Türkiye'de kalan ve hizmet eden yabancı uzman ve öğretici sayısının da oldukça fazla olduğu söylenebilir.

Maarif Vekâleti mektep ve müesseselerinin bir kısmındaki ihtisas hizmetlerinde veya kifayetli unsuru henüz yetişmemiş talim ve tedris vazifelerinde veya meslek mekteplerinin teknik işlerinde yabancı devletler tebaasından muallim, mütehassıs ve ustalar kullanmak mecburiyetinde olduğu düşünülerek bu durum kanunlaştırılmıştır. Maarif Vekâleti'ne bağlı mektep ve müesseselerde kullanılan veya kullanılacak olan yabancı Devlet tebaasından muallim, mütehassıs ve ustalar hakkındaki 1 / 1097 numaralı kanuna göre bu durumdaki insanlarla üç seneye kadar sürecek mukaveleler yapılabilir ve bu Maarif Vekili salâhiyettardır. Zaruret halinde bu müddet İcra Vekilleri Heyeti kararı ile beş seneye çıkarılabileceği belirtilmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Mustafa Ergün, Atatürk Devri Eğitimi-II, <http://www.egitim.aku.edu.tr/ata2.htm>, adresinden 03.07.2013 tarihinde erişilmiştir.

* Öyle ki 1933 yılında İstanbul Üniversitesi açıldığında üniversitede 43 yabancı bilim insanı çalışmaktaydı. Bkz. Ernst Hirsch, **Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişimi**, Ankara, 1998, s. 460.

¹⁷⁸ Horst Widmann, **Atatürk ve Üniversite Reformu**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, s.211-269.

¹⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre IV, İçtima 3, C. 23, 1934, s. 67.

Devlet Memuru/Memuresi iken Yurt Dışına Çeşitli Kongrelere / Toplantılara Gönderilenler

Cumhuriyet'in Erken Dönemi bürokrasisi birçok alandan yetişmiş memur ve bürokratını hem bilgi, görgü artırmak hem de eğitim derecesini yükseltmek için yurt dışına göndermiştir. Ayrıca yurt dışında yapılan tüm sempozyum, kongre gibi uluslararası bilimsel toplantıları yakından takip etmenin yanı sıra, sergi, kutlama gibi ülkelere özgü önemli günlerde de katılıma önem vermiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yabancı uzman raporlarının yanı sıra dönemin Türk eğitimcilerinin de incelemeleri ve hazırladıkları raporlar, eğitim sistemin düzenlenmesinde ve alınan kararlarda etkili olmuştur. Örneğin; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu 1910 yılında Satı Bey'in tavsiyesi üzerine pedagoji ve el işleri öğretimi konularında incelemelerde bulunmak üzere Avrupa'ya gönderildi. Fransa, İngiltere, Belçika, İsviçre ve Almanya'da incelemelerde bulunduktan sonra 1912 yılında yurda dönmüştür.¹⁸⁰ 1925-26 yıllarında Hıfzırrahman Raşit Öymen, 1928-31 yılları arasında Fuat Baymur tarafından incelenen Viyana Yüksek Pedagoji Enstitüsü ve eğitim uygulamaları* Türkiye ilkökul ve öğretmen yetiştirme programlarını etkilemiştir. 1926 yılında bakanlık müsteşarı Nafi Atuf Kansu, yardımcısı Rıdvan Nafiz Edgüer ve beraberindeki heyet Ukrayna ve Rusya'da¹⁸¹; 1930'da Hasan Ali Yücel'in Fransa, 1931'de Ali Haydar Taner'in Bulgaristan, 1934'te Tonguç ve Reşat Şemsettin Sirer'in Almanya, 1936'da bir heyetin Sovyet eğitim sistemi ile ilgili incelemeleri; üretici eğitim, kimsesiz ve yoksul çocukların eğitimi ve öğretmen

¹⁸⁰ Kemal Aytaç, "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, 1987, s. 111-115; Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s. 98-102; Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.92.

* A. Fuat Baymur'un bu incelemesi Terbiye dergisinde yayımlanmıştır. Bkz. Ahmet Fuat, Terbiye Dergisi, C.VI, No:29, 1930, s.27. Ayrıca derginin 24,25,27 ve 33. sayılarında da konuyla ilgili incelemeler de yer almaktadır.

¹⁸¹ **Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı, Nafi Atuf Kansu, Yaşamı ve Yazıları**, Haz. Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara, 2011, s. 66. Bu incelemeleri, daha sonra "Rusya Maarifi Hakkında Rapor" başlığıyla Maarif Vekâleti Mecmuasında yayımlanmıştır. Bkz., "Rusya Maarifi Hakkında Rapor" **Maarif Vekâleti Mecmuası**, S.9, C.2, 1926, s.1-44.

yetiştirme; 1937’de Tonguç’un Balkan ülkeleri incelemeleri; öğretmen yetiştirme ve eğitim örgütlerini geliştirme gibi konularda yararlı olmuştur.¹⁸²

Selim Sırrı (Tarcan), 1925 yılında Prag’da düzenlenen Spor Pedagoji Kongresi’ne katılmış, buradaki gözlemlerini ve deneyimlerini “Prag Spor Pedagojisi Kongresi” başlıklı bir kitapta toplamıştır.¹⁸³

18.07.1929 tarihinde Felemenk’te Lahey şehrinde toplanan Beynelmilel orta tedrisat muallimleri kongresine, Orta Tedrisat Umum Müdürü Cevat Bey gönderilmiştir.¹⁸⁴

Cenevre’de 25.07.1929 tarihinde* toplanan Beynelmilel Terbiye Kongresi’ne** İzmir Maarif mıntikasıdan İzmir Kız Muallim Mektebi Usulü Tedris muallimi Mustafa Rahmi Bey Vekâlet nam ve hesabına, beş yüz lira harcırah verilerek gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁵

1929 yılında Maarif teşkilatının eksikliklerinin giderilmesi ile ilgili başka memleketlerin maarif teşkilatının bütün halinde incelenmesi için ilk olarak Bulgaristan maarifi hakkında tetkiklerde bulunmak üzere MTTH azalarından Ali Haydar(Taner) Bey gönderilmiştir.¹⁸⁶

¹⁸² Niyazi Altunya, **Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış**, Kelebek Matbaası, Ankara, 2005, s. 24; Gündüzalp, **a.g.e.**,1984, s.306.

¹⁸³ Bkz. Selim Sırrı, **Prag Spor Pedagojisi Kongresi**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1925.

¹⁸⁴ 18.06.1929 tarihli ve 81 nolu MTTH kararı.

* Dönemin Cumhuriyet gazetesindeki bir haberde 28 Temmuzda Nis şehrinde toplanacak olan kongreye İzmir Lisesi Felsefe muallimi Rahmi, İstanbul Maarif Müdür Muavini Hıfzırahman, İlk Mektep başmuallimlerinden Tarık, Yüksek Muallim Mektebi Terbiye Müderrisi Sadrettin Celal Beylerin katılacağı duyurulmaktadır. Bu konuda bkz. 24 Temmuz 1932 tarihli Cumhuriyet Gazetesi. Ayrıca kongre dönüşünde Antel gazetesine verdiği röportajda, Türkiye’den 8 kişi olmak üzere 50 ülkeden 1500 kişinin kongreye katıldığını; kongrede bütün insanları birleştirecek bir hars esasının araştırıldığını, kendisinin de “Türkiye terbiye ve tedris faaliyetini idare eden prensipler ve değişen dünya karşısında terbiye” konulu bir konferans verdiğini söylemiştir. Bu konuda bkz. 23 Ağustos 1932 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

** Bu kongrelerin ilki, 1923’te San-Francisco’da, ikincisi 1925’te Edinburgh’da ve üçüncüsü 1927 yılında Toronto’da gerçekleşmiştir. Bu konuda bkz. Mustafa Rahmi, “Cenevre Terbiye Kongresi”, **Terbiye**, Maarif Vekaleti Yayınları, C. IV, No: 19, , 1929, s. 43.

¹⁸⁵ 24.06.1929 tarihli ve 82 nolu MTTH kararı (Kongre 25 Temmuz-4 Ağustos 1929 tarihleri arasında yapılmış ve buradaki gözlemlerini ve deneyimlerini Eylül 1929 yılında yayımlanmış olan terbiye dergisinde paylaşmıştır. Bu konuda bkz. Mustafa Rahmi, **a.g.m.**).

¹⁸⁶ 21.07.1929 tarihli ve 89 nolu MTTH kararı. Bu incelemeler Ali Haydar Beyin planlanan süreden fazla kalmasını gerektirmiştir ve kendisine bu süreler için de ek olarak iki yüz lira gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bkz. 08.08.1929 tarihli MTTH kararı.

Danimarka'nın Elsinore şehrinde 8-21 Ağustos 1929 tarihleri arasında gerçekleştirilen Beynelmilel kongreye MTTH azalarından Avni Bey* ve Lahey'de Orta Tedrisat Kongresi'nde bulunan Orta Tedrisat Umum Müdürü Cevat Beyler gönderilmiştir.¹⁸⁷

1929 yılında Muhtelif Avrupa memleketlerinin Maarif teşkilat ve müesseseleri hakkında incelemelerde bulunmak üzere Vekâlet müfettişlerinden Hasan Âli Bey Fransa'ya, Reşat Şemsettin** (Sirer) Bey Almanya'ya*** ve Avusturya'ya, Tevfik Bey ise İsviçre'ye gönderilmişlerdir.¹⁸⁸

1929 yılında Maarif teşkilatı ve müesseseleri hakkında tedkikatta bulunmak üzere Vekâlet müfettişlerinden Kadri Bey Avrupa'ya gönderilmiştir.¹⁸⁹

1929 yılında Jena Üniversitesi'nde açılacak kurslara devam etmek ve Alman mektepler hakkında tettebbuda bulunmak isteyen Balıkesir Erkek Muallim Mektebi Terbiye ve Usulü Tedris muallimi Fuat Bey Jena'ya gönderilmiştir.¹⁹⁰

* Avni Bey'in kongreye katılımı Danimarka Maarif teşkilatı ve müesseseleri hakkında da incelemelerde bulunmasına olanak tanımıştır ve bu iş için kendisine iki yüz lira daha ücret verilmesi kararlaştırılmıştır. Bkz: 29.07.1929 tarihli MTTH kararı. Bu konuda bkz. 322 nolu kütük defteri, s. 237.

¹⁸⁷ 04.07.1929 tarihli ve 91 nolu MTTH kararı

** 5 Ağustos 1946 - 9 Haziran 1948 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunur.

*** Almanya ile ilgili daha önce de, 1925 yılında çeşitli raporlar dönemin Maarif Vekâleti Mecmuası'nın farklı sayılarında 1923-1926 tarihler arasında Avrupa Talebe müfettişliği yapmış olan Zeki Mesud Bey tarafından "Almanya'da Vatani Terbiye Meselesi" ile "Almanya ve Fransa'da Lisan-ı Ecnebi Tedrisatı" başlıklı iki makale yayımlanır. Bu makaleler için bkz. **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Devlet Matbaası İstanbul, 1341, C.1, Sayı,2-4. 1934'te İlk Tedrisat Umum Müdürü olan Reşat Şemsettin ile Mektep Müzesi Müdürü İsmail Hakkı Beyler, Almanya gözlemlerini Almanya Maarifi adlı bir kitapla raporlaştırırlar. Bu konuda bkz. Reşat Şemsettin ve İsmail Hakkı, **Almanya Maarifi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934. Daha sonra Kültür Bakanlığı tarafından Almanya'nın da içinde olduğu çeşitli ülkelerin maarif teşkilatının incelenip raporlaştırıldığı bir kitap yayımlanır. Bu konuda bkz. **Muhtelif Memleketlerde Maarif Teşkilatı Hakkında Rapor**, Maarif Kitabevi, İstanbul, 1939.

¹⁸⁸ 05.11.1929 tarihli MTTH kararı. Ayrıca bu incelemeler için Hasan Âli Beye 1600, Tevfik ve Reşat Şemsettin Beylere 1000'er lira verilmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra Tevfik ve Reşat Beylere bu işler için tensip edilen biner liranın da yetmeyeceği anlaşılmış ve kendilerine beşyüzer lira daha verilmesi kararlaştırılmıştır. Bkz: 28.11.1929 ve 23.12.1929 tarihli MTTH kararları. İkisinin de görev süreleri 30 Ağustos 1930 tarihinde bitmesine karşın vazifelerini ikmal edinceye kadar yevmiyelerinin Tevfik Beyin üç, Reşat Beyin dört misli üzerinden verilmesi kararlaştırılmıştır. Bkz: 20.07.1930 tarihli MTTH kararı.

¹⁸⁹ 23.12.1929 tarihli MTTH kararı (Bu iş için kendisine dört yüz lira verilmesi kararlaştırılmıştır).

¹⁹⁰ 17.06.1929 tarihli MTTH kararı ve 02.07.1930 tarihli Başvekalet Muamelât Müdürlüğü kararı, fon no:030.0.18.01.02.12.42.013, BCA (Bu iş için kendisine üç yüz lira tetkik harcırahı verilmesi kararlaştırılmıştır).

1930 yılının Eylül ayı ortalarında İngiltere’de Oxford şehrinde toplanan yedinci Felsefe Kongresi’ne Darülfunun namına Edebiyat Fakültesi müderrislerinden Mehmet Ali Ayni Bey katılmıştır.¹⁹¹

1928 yılında Almanya’ya gönderilen beş öğretmenden birisi olan Şinasi Barutçu, 1936 yılı Berlin Olimpiyatları’nda 30 ülkenin katıldığı ‘Olimpiyat Fotoğraf Yarışması’na katılır ve yarışmada ikinci olur.¹⁹²

Vedide Baha Hanım, 1931 yılında görevli olarak Fransa ve İsviçre’ye gitmiştir.¹⁹³

Avrupa memleketlerindeki muallim mekteplerinde Hıfzıssıhha tedrisatı hakkında incelemelerde bulunmak üzere, İstanbul Kız Muallim Mektebi Tabii İlimler muallimi Dr. Sabri Bey Avrupa’ya gönderilmiştir.¹⁹⁴

M. Rauf İnan, 1931 yaz döneminde, Paris’te düzenlenen “Congrée d’Enfance” (Çocuk Kongresi) katılmıştır.¹⁹⁵ Bu dönemde kendisi Paris’te bulunmaktadır.

Yurt dışında düzenlenen kongre, toplantı vb. etkinliklere katılım, bazen gidilecek ülkedeki kurumun tüm masrafları karşılayarak davet etmesi üzerine de gerçekleşmiştir. Örneğin, Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye üyelerinden B. Avni Bey, 1931 yılında Newyork’ta bulunan Colombiya Üniversitesi Terbiye Enstitüsü tarafından, harcırah ve masrafları karşılanarak, altı ay süreyle terbiyevî tetkikatta bulunmuştur.¹⁹⁶

Gazi Muallim Mektebi ilk kısım Edebiyat muallimi B. O. Tahsin Bey, 1931-1932 ders senesi sonundan itibaren bir seneliğine meslekî malûmatını tezyit etmesi için Avrupa’da tetkik ve tettebbuda bulunmak üzere gönderilmiştir. Tahsin Beyin tetkik ve tettebbu planına göre:¹⁹⁷

1. Almanya’da Berlin Üniversitesi’nde umumî lisaniyat ve fonetik kurlarını takip etmesi,

¹⁹¹ 23.08.1930 tarihli MTTH kararı (Bu iş için kendisine 600 lira verilmesi kararlaştırılmıştır).

¹⁹² <http://sinasibarutcu.blogspot.com/2008/08/2-kimdir.html>. Barutçu’nun Fotoğraf sanatının dönemin okul programlarında yer almasında büyük katkıları olmuştur.

¹⁹³ <http://sinasibarutcu.blogspot.com/2008/08/2-kimdir.html>

¹⁹⁴ Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s. 108.

¹⁹⁵ 17.02.1931 tarihli MTTH kararı (Bu iş için kendisine 500 lira verilmesi kararlaştırılmıştır).

¹⁹⁶ Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s.12.

¹⁹⁷ 21.06.1931 tarihli Başvekalet Muamelât Müdürlüğü kararı, fon no:030.0.18.01.02.21.44, BCA.

¹⁹⁸ 14.06.1932 tarihli MTTH kararı.

2. İlgili enstitülerin umumî Türkoloji ve Türk lisaniyatı hakkındaki mesailerini takip ve usullerini tedkik etmesi beklenmektedir.

Temmuz 1932 yılında Fransa'nın Nis şehrinde toplanan Beynelmilel Terbiye kongresine hükümet adına dört terbiye muallimi görevlendirilmiştir: Ankara Erkek Lisesi Müdürü Osman Bey, İzmir Erkek Lisesi Felsefe muallimi Mustafa Rahmi Bey, Konya Erkek Muallim Mektebi Terbiye ve Ruhیات Muallimi Eyüp Hamdi Beylerin gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁹⁸

Mesleki malumatını tezyit etmesi için Avrupa'da inceleme ve araştırmalarda bulunmak üzere Erenköy Kız Lisesi Tabiiye Muallimi Zehra Hanım bir sene müddetle Fransa'da Üniversitelerinden birinden Jeoloji sertifikası almak üzere Jeoloji kurlarını takip etmesi kararlaştırılmıştır.¹⁹⁹

Antropoloji ve Etnoloji İlimleri Beynelmilel Kongresi'ni hazırlamak üzere Nisan 1933 tarihinde İsviçre'nin Bal şehrinde toplanacak kongreye hükümet namına Tıp Fakültesi Antropoloji Müderris Muavini Dr. Şevket Aziz Beyin katılması kararlaştırılmıştır.²⁰⁰

1933 yılında Galatasaray Lisesi Felsefe ve İctimaiyat muallimi Hilmi Ziya Beyin ilmi tetkikatta bulunmak üzere üç ay süreliğine gönderilmesi kararlaştırılmıştır.²⁰¹

1933 yılında Vekâlet başmüfettişlerinden Ragıp Nurettin Bey, Amerika Birleşik Devletleri'nde her türlü Maarif teşkilat ve müesseseleri ile halk terbiyesi için yapılan teşkilat ve alınan tedbirler hakkında incelemelerde bulunmak üzere ABD'ye gönderilmiştir.²⁰²

1933 yılında Erzurum Lisesi Felsefe muallimi Necati Bey, ilmi tetkikatta bulunmak üzere Avrupa'ya gönderilmiştir.²⁰³

1933 yılında Güzel Sanatlar Akademisi öğretmenlerinden Celal Esat Bey 27 Nisan - 15 Mayıs tarihleri arasında Paris'te açılan şark sanatları

¹⁹⁸ 14.07.1932 tarihli MTTH kararı. Ayrıca bu yazıda dört kişinin gönderileceğinden bahsederken üç kişinin ismine rastlanmıştır.

¹⁹⁹ 04.08.1932 tarihli MTTH kararı.

²⁰⁰ 15.03.1933 tarihli MTTH kararı.

²⁰¹ 26.06.1933 tarihli MTTH kararı. Kendisine 124.21 Fransız frangı üzerinden yevmiye verilmiştir.

²⁰² Bu yazı uyarınca kendisi 434.73 Fransız frangı üzerinden ücretlendirilmiştir. Bkz: 10.07.1933 tarihli MTTH kararı.

²⁰³ Bu yazı uyarınca kendisi 124.21 Fransız frangı üzerinden ücretlendirilmiştir. Bkz: 07.06.1933 tarihli MTTH kararı.

sergisini tetkike ve burada Türk sanatı hakkında konferans vermeye gönderilmiştir.²⁰⁴

1933 yılında Manisa Maarif Müdürü Hilmi Bey, mesleki tetkikatta bulunmak üzere Viyana'ya gönderilmiştir.²⁰⁵

1934 yılında Vekâlet müfettişlerinden Yahya Tevfik Bey, maaş, yevmiye ve harcırah almamak şartıyla Almanya'nın ilim ve kültür müesseselerinde bir seneliğine, tetkik ve tettebbuda bulunmak üzere gönderilmiştir. Kendisinin Avrupa'da bir sene kaldığı takdirde ecnebi lisan bilgisini artıracağı ve dönüşünde Maarif teşkilatı dahilindeki hizmetlerinden bir kat daha istifade olunacağı düşünülmektedir.²⁰⁶

2-9 Eylül 1934 tarihinde Atina Üniversitesinde toplanan Balkan Riyaziyeciler Kongresi'ne Üniversite Fen Fakültesi Doçentlerinden Ratip Bey, gidiş geliş ikinci mevki tren ve vapur ücreti dışında başka hiçbir yevmiye verilmemek şartıyla Atina'ya gönderilmiştir.²⁰⁷

1934 yılında Varşova'da toplanan Beynelmilel Coğrafya Kongresine Üniversite Fen Fakültesi Doçentlerinden Besim Bey, gidiş geliş ikinci mevki tren ücreti dışında başka hiçbir yevmiye verilmemek şartıyla Varşova'ya gönderilmiştir.²⁰⁸

1934 yılında ilmi tetkiklerde bulunmak üzere Üniversite Fen Fakültesi Ahlak Doçentlerinden Ziyaettin Fahri Bey, gidiş geliş ikinci mevki tren ücreti dışında başka hiçbir yevmiye verilmemek şartıyla Strasburg'a gönderilmiştir.²⁰⁹

Matbaa işlerindeki en son terakkiler hakkında yerinde tedkikatta bulunmak ve gidiş geliş ikinci mevki tren ücreti dışında başka hiçbir yevmiye verilmemek şartıyla Devlet Matbaası Fen memuru Ali Rıza Bey Viyana'ya gönderilmiştir.²¹⁰

²⁰⁴ 26.06.1933 tarihli MTTH kararı. Bu serginin açılması geciktiği için Celal Esat Bey bir süre daha Paris'te kalmak durumunda kalmıştır. Bu yazı uyarınca kendisi 124.21 Fransız frangı üzerinden ücretlendirilmiştir.

²⁰⁵ Bu yazı uyarınca kendisi 124.21 Fransız frangı üzerinden ücretlendirilmiştir. Bkz: 30.07.1933 tarihli MTTH kararı.

²⁰⁶ 13.02.1934 tarihli MTTH kararı.

²⁰⁷ 19.08.1934 tarihli MTHH kararı.

²⁰⁸ 09.09.1934 tarihli MTTH kararı.

²⁰⁹ 29.07.1934 tarihli MTTH kararı.

²¹⁰ 02.08.1934 tarihli MTTH kararı.

Sovyet Rus Fen Akademisi tarafından 1934 yılı eylül ayında toplanan Beynelmilel Kimya Kongresine Üniversite Kimya Doçenti ve fen doktoru Remziye Salih Hanım, gidiş geliş ikinci mevki tren ve vapur ücreti dışında başka hiçbir yevmiye verilmemek şartıyla Leningrad'a gönderilmiştir.²¹¹

Londra'da 1934 yılında toplanan Beynelmilel Antropoloji ve Etnoloji İlimleri Kongresi'ne Üniversite Fen Fakültesi Antropoloji Profesörü doktor Şevket Aziz Bey gönderilmiştir.²¹² Bir önceki yıl İsviçre'de düzenlenen bu kongreye de kendisi katılmıştır.

Enver Bey, Ankara Erkek Lisesi Felsefe muallimi iken 1934 yılında inceleme ve araştırma amacıyla Fransa'ya gönderilmiştir. Daha sonra muallimlikten istifa ederek talebe konumuna geçmiştir. Bir yıl içinde "Moral et sociologie" sertifikası aldığı için Bakanlık hesabına tahsiline devam etmesi kararlaştırılmıştır.²¹³

Necati Bey, Erzurum Lisesi Felsefe muallimi iken 1934 yılında inceleme ve araştırma amacıyla Fransa'ya gönderilmiştir. Daha sonra muallimlikten istifa ederek talebe konumuna geçmiştir. Bir yıl içinde "Moral et sociologie" sertifikası aldığı için Bakanlık hesabına tahsiline devam etmesi kararlaştırılmıştır.²¹⁴

30 Haziran 1935 tarihinde Brüksel'de toplanan kongreye Beden Terbiyesi Kongresine Selim Sırrı Tarcan ve GTE Beden Terbiyesi Direktörü Nizamettin Rifat Kürşan katılmıştır.²¹⁵

20 Temmuz 1935 tarihinde toplanan Kültür Kongresi'ne Sadrettin Celal Antel katılmıştır. Kongrede Türkiye Cumhuriyeti'nde kültür işleri ile ilgili bir raporla birlikte kalabalık sınıflardaki tedris tekniği üzerine bir tebliği sunmuştur.²¹⁶

Brüksel Sergisi münasebetiyle 28 Temmuz-4 Ağustos 1935 tarihinde toplanacak olan, "Congrès Internaional de l'Enseignement (Uluslar arası

²¹¹ 08.08.1934 tarihli MTTH kararı.

²¹² 08.08.1934 tarihli MTTH kararı. Bu yazı uyarınca kendisi 124.21 Fransız frangı üzerinden yevmiyelendirilmiştir.

²¹³ 06.04.1935 tarihli MTTH kararı.

²¹⁴ 06.04.1935 tarihli MTTH kararı.

²¹⁵ 12.06.1935 tarihili Başvekâlet Muamelât Müdürlüğü kararı, Fon no: 030.0.18.01.02.56.49.018, BCA.

²¹⁶ 13 Temmuz 1935 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

Eğitim Kongresi)'e hükümet adına Paris Mıntıkası Talebe İspekteri Reşat Şemsettin Tütenk katılmıştır.²¹⁷

19-23 Temmuz 1936 tarihinde Atina'da toplanan yüksek tahsil talebesinin sıhhati ile ilgili kongreye İstanbul Üniversitesi Hıfzısıhha'dan Doç. Dr. Muhiddin Ali katılmıştır.²¹⁸

19-23 Temmuz 1937 tarihinde Paris ve Cenevre'de toplanan ilk tahsil ve halk terbiyesi kongrelerine, İstanbul Üniversitesi namına Tıp Fakültesi Pedagoji Profesörü Sadrettin Celal Antel gitmiştir.²¹⁹

Görüldüğü üzere Cumhuriyet yönetimi, çeşitli ülkelerin eğitim sistemlerini incelemek üzere bürokratlarını gönderdiği gibi, yurt dışındaki gelişmeleri de yakın takip ederek düzenlenen etkinliklere, bilimsel toplantılara katılımı sağlamak için de gerekli titizliği ve önemi göstermiştir. Kuşkusuz bu süreçte Cumhuriyet'in dünya gündemini ve yenilikleri takip etme, kendisi için işlevsel olanı alma ve uyarlama, dünyayla barışık bir biçimde kendisini yeniden düzenleme isteğinin ve felsefesinin olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, ülkenin farklı kentlerinden bürokrat, öğretmen ve akademisyenlerin yurt dışında yapılan çeşitli düzenlemelerde etkin olarak rol aldığı, yurt dışında raporlar sundukları, yurt dışındaki inceleme ve araştırmalarını raporlaştırdıkları, bilimsel toplantılara katılarak bildiriler sundukları görülmektedir.

²¹⁷ 27.06.1935 tarihili Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü kararı, Fon no: 030.0.18.01.02.56.55.020, BCA.

²¹⁸ Kendisine siyasi pasaportun yanı sıra, 4018 lirayı geçmemek üzere dövizle ödenmek üzere lüzumu kadar kambiyo izni verilmiştir. 03.08.1936 tarihli Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü Kararları, Fon no:030.0.18.01.02.67.66.010, BCA.

²¹⁹ Kendisine siyasi pasaportun yanı sıra, 600 lira maktu harcırah ve 600 liralık da döviz verilmiştir. Bkz. 12.07.1937 tarihli Başvekâlet Umum Müdürlüğü Kararları, Fon no: 030.0.18.01.02.77.62.003; 030.0.18.01.02.77.61.015, BCA.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde toplanan verilerin analizi sonucu ortaya çıkan durumlardan, yurt dışına öğrenci gönderilmesi sürecinde uygulanan politikalar ile yurt dışına gönderilen öğrencilerden Sadrettin Celal Antel ve Halil Fikret Kanad'ın eğitime ilişkin düşünce ve uygulamaları kategorik biçimde betimlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede ilk olarak yurt dışına öğrenci gönderilmesindeki yasal dayanaklar, gönderilme sürecinde yapılan sınavlar, öğrencilerin gönderildikleri ülkeler, teftişlerin nasıl yapıldığı, gönderildikleri alanlar, kimlerin gönderildiği ve karşılaşılan sorunlara ilişkin betimlemeler ve değerlendirilmeler yer almıştır. Daha sonra yurt dışında eğitim almış öğrencilerden Fransa ve Almanya'ya gönderilen Sadrettin Celal Antel ve Halil Fikret Kanad'ın eğitime ilişkin görüş ve uygulamaları; eğitimin amacı ve pedagoji, okullar ve sorunları, öğretmen yetiştirilmesi ve nitelikleri, öğretim programı, yöntemi ve ilkeleri, çocuğa yönelik davranış ve disiplin, eğitimde sorunlar ve çözüm önerileri açılarından betimlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

CUMHURİYETİN ERKEN DÖNEMİNDE YURT DIŞINA ÖĞRENCİ GÖNDERİLMESİ VE YASAL DÜZENLEMELER (1923-1940)

09.05.1336 (1920) tarihinde TBMM görüşmelerinde Heyeti İcraiye'nin Maarif Vekili Dr. Rıza Nur tarafından okunan programa göre maarif işlerindeki gayenin çocuklara verilecek eğitimin her manasıyla dini ve milli bir hale konulması; onları hayat mücadelesinde başarılı kılacak dayanaklarını kendi nefislerinde bulduracak teşebbüs kudreti ve nefis itimadı gibi seciyeler vermek; elde edilmiş bir fikir ve şuur uyandıracak bir yüksek dereceyi sürdürmek; resmî öğretimi bütün okullara en ilmi en asri olan bu esaslarla, sağlıklı kurallar çerçevesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek;

Batının ve Doğunun yazılmış ilim ve fen eserlerini tercüme ettirmek; bir milletin hayatını koruması ve devam ettirmesi için en mühim hedef olan maarif işlerine dikkat ve kendine özgü biçimde çalışmak olduğu belirtilmiştir.²²⁰ Bu gayeye ulaşmada “en ilmi ve en asri” olanı kuşkusuz Avrupa eğitim sistemleridir ve bu yolda gerekli adımlar atılır: 1922 yılında yurt dışına öğrenci gönderilmesiyle ilgili olarak bir kanun projesi (taslağı) hazırlanır. Ecnebi memleketlere tahsil için gönderilecek talebeye mahsus yirmi altı maddeden oluşan bu kanun taslağına göre:²²¹

Yurt dışı eğitiminin amacı: Vekâletler, Genel Müdürlükler, kendi zümre faaliyetlerini ilgilendiren hususlar için uzman yetiştirmek üzere ecnebi memleketlere talebe ve meselelerini görgülerini artırmak amacıyla inceleme, araştırma ve uygulamalarda bulunmak üzere memurlar gönderirler (md.1).

Kimlerin gönderileceği hususu hangi birimin sorumluluğunda olduğu hususu: Vekaletle genel müdürlükler, vilayetler ve belediyeler ancak ecnebi memleketler ihtisasına lüzum görülen halen mevcut veya ileride gerekli olacağı şimdiden tahakkuk eden bir vazifeye uzman yetiştirmek üzere ecnebi memleketlere talebeyi gönderebilirler. Gönderilen talebe dönüşünde sadece ihtisasları dahilindeki bu vazifesini yerine getirirler (md.4). Belediyeler gelirlerinden, özel idareler ise bütçelerinden harcamaları çıktıktan sonra geriye kalan miktarı ve her 300 bin lirası için ecnebi memleketlerde bir talebe tahsil ettirirler (md.3). Şirketlerden sermaye mevzuları bir milyon Türk lirası veya daha fazla olanların imtiyazname veya mukavelenamelerine şirketin kendi ihtiyacı için olmadığı takdirde Maarif Vekâleti’nin kendilerine göstereceği herhangi bir ihtisas şubesi için memalik-i ecnebiyeye talebe göndermeye mecburdur. Tahsilini bitiren öğrenci döndüğünde kendisini gönderen şirket nezdinde istihdam edilir. Şirketler vazife bulamadıkları takdirde bu öğrenci hükümet tarafından uzmanlığı dahilinde gösterilecek bir vazifede çalışır (md.6,7).

Öğrenci gönderilmesinde aranan şartlar Memalik-i ecnebiyeye tahsil imtihanında kazanan ve ecnebi memleketlere gönderilmesi ilan edilen,

²²⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, TBMM Matbaası, Ankara I:13, C. 1, 1959, s.241,242.

²²¹ 180.09.32.171, BCA. Belgenin orijinali için bkz. Ek:2.

döndüğünde uzmanlığı dahilinde kendisine devletçe gösterilecek hizmetlerden birisinde çalışacağına dair, talimatname süresine eklenmiş bir taahhütname verir (md.10).

Sınavların duyurulması ve zamanı: Ecnebi memleketlerine gönderilecek bütün talebe Maarif Vekâleti tarafından yapılacak bu müsabaka ile seçim ve belirlenirler. Bu madde kendi hesabına gidecek olan talebeyi kapsamaz (md.9).

Öğrenciye verilecek ücretler: Bütçeler düzenlenirken her Vekâlet kendi ihtiyacı için, ecnebi memleketlere göndermek istediği talebe ve mukadderatını masarifat bütçesine va'si edebilmek üzere Maarif Vekâleti'ne bildirirler. Maarif Vekâleti her talebenin tahsilatını 6 aylık olarak bankaya tevdi eder. Her ay sonunda banka talebeye düzenli olarak ödemede bulunur. Yalnız vekalet kendilerine ödemede bulunulması icap etmeyen talebenin isimlerini bankaya bildirir. Talebe leyli müesseselerinde bulunduğu zaman parası mektep idaresine gönderilir. Mamafih icap ettiği takdirde paranın doğrudan doğruya gönderilmesi de mümkündür. Vilayetler ve belediyeler kendi hesaplarına tahsil ettirecekleri talebenin tahsisatını altı aylık olmak üzere, Maarif Vekâleti emrine ve Vekâletin göstereceği bir bankaya tevdi ederler. Şirketler ve kurumlar ise, kendi hesaplarına okuyacak talebenin tahsil masraflarını defaten Vekâletin idare edeceği bir bankaya Vekâletin emrine va'si ederler. Öğrenciye bankalar vasıtasıyla para ödenmesi sadece Maarif Vekâleti'nin emriyle bildirilir (md.13-16). Memalik-i ecnebiyedeysen, talebe müfettişliği, kendi namına açılan krediden ani bir hastalık gibi fevkalade bir hal olduğunda talebe için lüzumu olan tedavi veya ameliyat parasını ve vefat durumunda icab eden masrafları tediye eder. Memlekete iadesi icab eden talebenin harcırahını verir (md.18).

Ücretlerin kesilmesi durumu: Talebenin ikmal tahsil etmesi tahsil planında gösterilen tahsil merhalelerini ikmal etmesi demektir. Hastalık veya fevkalade bir hal meydana gelmedikçe talebenin tahsil planında gösterilen sürede tahsilini bitirememesi, talebenin geriye çağrılmasını gerektirir. Bu takdirde talebe taahhütnamesini belirtildiği biçimde tahsil masraflarını maalesef iadeye mecbur tutulurlar. Tahsil planına uymayan, değiştiren veya bulunduğu şehri

veya tahsil müessesesini Vekâletin onayını almadan değiştiren talebe geriye çağrılır. Ve taahhütnamesi uyarınca o vakte kadar yapmış olduğu masrafları öder (md.19,20).

Tahsil Planları ve Süreleri: Talebeler ecnebi memleketlere hareket ederken kendilerine bir tahsil planı verilir. Bu tahsil planı imtihan suallerini tertip eden mütehasıs komisyon tarafından hazırlanır ve MTTH tarafından incelendikten sonra Maarif Vekaleti'nin tasvibiyle işleme konulur. Talebe tahsil planını değiştiremez. Bu plan talebenin bulunduğu müessesenin göstereceği lüzum ve daire-i idaresinin teklifiyle, MTTH tarafından değiştirilebilir (md.11,12). Talebe tahsil süresince ihtisasından başka bir ile meşgul olmaları uygun değildir (md.5). Talebe tahsil planında gösterilen derslerden muvaffak olduğunu bulunduğu müessesenin bu dersler için verdiği resmi sertifika veya diploma ile ispat etmeğe mecburdur (md.21).

Yurda Dönüşlerindeki Durumları ve Hizmet mecburiyeti: Maarif Vekaleti tarafından ecnebi memleketler gönderilmiş talebe memlekete döndüğünden itibaren altı ay zarfında behemehal görevlendirilirler. Bu suretle görevlendirmelerine öncelik kendilerine her ay Avrupa'daki aldıklarının yarısı kadar tahsisat verilir (md.22).

05.09.1923 tarihli V. İcra Vekilleri Heyeti'nin programında maarifin terbiyevi vazifelerinden birincisi çocukların terbiye ve talimi, ikincisi halkın terbiye ve talimi, üçüncüsü ise milli güzidelerin yetişmesidir. Milli güzidelerin yetiştirilmesinin ise Avrupa'daki irfan mekteplerine gönderilerek²²² gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede Maarif Vekâleti yurt dışına gönderilecek öğrencileri seçmek amacıyla 1924 Ekim'inde Cumhuriyet'in birinci yıldönümü kutlama programı çerçevesinde ilk sınav açmıştır. Muhtemelen bu öğrenciler sınav yılın son iki ayında yapıldığı için 1925 yılında yurt dışına gidebilmişlerdir.* Cumhuriyetin bu ilk öğrenci kafilesinin

²²² **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Ankara TBMM Matbaası, C. 1-2, 1961, s. 423.

* 1923 yılında İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden olan Sadi İrmak, gazetede Avrupa'ya talebe gönderilecektir" diye bir ilân gördüğünü; daha Lozan Antlaşmasının yapıldığını ama, tasdik olunmadığını; Memleketin her köşesinin, bucağından kan aktığı, harabe içinde olduğu bir sırada lüks gibi gelmesi düşünülebilen bir şey olan Avrupa'ya öğrenci gönderilmesini şaşkınlıkla ve heyecanla paylaşır. Sınava başvuran 150 kişiden 11 kişinin seçildiğini, nereye gideceği sorulduğunda "Hükümet nereyi isterse! Bilhassa Atatürk acaba birşey ister mi? düşüncesi içinde olduklarını ve kendisinin, adının kenarına, Atatürk'ün "Berlin

yurt dışı süreçleri için her ne kadar 1922 yılında bir kanun taslağı hazırlanmış olsa da, bu konuda ancak 1320 (1924) yılında bir düzenleme yürürlüğe konulmuştur: Maarif Vekâleti tarafından 27 maddelik “Maarif Vekâleti hesabına memalik-i ecnebiyeye gönderilecek talebeye ait talimatname”²²³ yayımlanır. Bu talimatnameye göre:

Yurt dışı eğitiminin amacı:, Maarif Vekaleti kendi kurumları için muhtaç olduğu öğretmen ve uzmanları yetiştirmek üzere her sene müsabaka ile memalik-i ecnebiyeye talebe gönderir (md.1).

Hangi alanlardan kaç kişi gönderileceği ve hangi birimin sorumluluğunda olduğu hususu: Talebenin izam edilecekleri mahalleri Vekâlet tayin ve komisyona tebliğ eder (md.11).

Mezuniyet düzeyi ve gönderileceği okul: Sanayi-i Nefise'den tahsil için gönderileceklerin orta mekteblerden, el işleri veya terbiye-i bedeniye muallim mekteblerine girecek olanların orta muallim mekteblerinden mezun olmaları kafi görülür, mimari tahsil edeceklerin lise mezunu olmaları şarttır (md.4).

Öğrenci gönderilmesinde aranan şartlar (md.3):

- a. Türk tabiyetinde olmak,
- b. Darulfünun şubelerinin mekatib -i aliyyenin birinden veya liselerinden mezun olmak,
- c. On sekizden aşağı ve otuzdan yukarısında bulunmamak,
- d. Küçük suçlarla (cünha) veya cinayetle mahkum edilmiş olmamak,
- e. Bulaşıcı hastalıklardan veya gireceği mesleğe aid vazifeleri yerine getirmesine engel olacak kusurlara sahip olmamak,
- f. Bu talimatnamedeki özel maddeler ile belirlenen taahhûdnameyi* vermek,
- g. Ecnebi lisanlarından birine tedrisatı takip edecek derece vakıf olmak gerekmektedir. Ayrıca, müsabaka imtihanlarına girecekler talib oldukları ilim şubelerini ve ihtisasını açık bir dilekçe ile Vekâlet'e

Üniversitesi'ne gitsin” diye yazmış olduğunu belirtir. Ayrıca trene binmek üzere Sirkeci'ye gittiğinde kendisine Atatürk'ten “Sizi birer kıvılcım olarak gönderiyorum; alevler olarak geri dönmelisiniz!” diye bir telgraf geldiğini belirtmektedir. Bkz. Sadi Irmak, “Atatürk'ü Anarken”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.1, S.1,1984, s.164-66.

²²³ Faik Reşit, **Maarif Düsturu**, Milli Matbaa, İstanbul, 1927. Belgenin orijinali için bkz. Ek:3.

* Taahhûdname örneği için bkz. Ek:4

müracaat ederler ve buna üçüncü maddede belirtilen özelliklere sahip olduklarını gösteren evrakları eklerler (md.5).

Sınavların duyurulması ve zamanı: Muhtelif ilim ve ihtisas şubeleri için seçilecek talebe adedi haziran nihayetinde tespit ve seçim şartlarıyla her şube için kaç talebe izam edileceği muhtelif imzalarla her tarafta ilan olunur (md.2). Müsabaka imtihanları ağustos başında yazılı olarak icra edilip on beş gün zarfında neticelendirilir. Müsabaka imtihanları Darülfünunda icra edilir. İmtihan komisyonu Darülfünün Emmini'nin başkanlığı altında edebiyat ve fen müderrisleri reisleri ile Orta Tedrisat Müdürü ve Teftiş Heyeti reisinden oluşur. Bu komisyon her dersin mütehassısı olan darülfünün müderris veya muallimleri ile birlikte içtima ederek sualleri tertip, imtihan günlerini tayin ve ilan eder. İmtihan günlerinde komisyon azası mütehassıs müderris ve muallimlerle birlikte darülfünunda hazır bulunarak imtihanları icra, sınav evrakını incelemek ve numaralarını tespit ettikten sonra tanzim olunacak numara ve cetvellerini tasdik ve Vekâlet'e gönderirler (md. 6-10).

Öğrenciye verilecek ücretler: Memalik-i ecnebiyeye gönderilecek talebenin yıllık tahsisat miktarı gönderilecekleri memleketlere nazaran Vekâlet tarafından tayin olunur. Talebenin gidecekleri mahallerin mesafesine göre azimet ve avdet harcırahları hükümet tarafından verilir. Her ne sebebe mebni olursa olsun ikmal-i tahsil edemeyenlere avdet harcırahi verilmez. Talebeye müdavimi bulundukları müessesat icraatları ve laboratuvar masraflarıyla tezlerin basımı için lazım olan miktar Vekâlet tarafından ödenir (md.15-17).

Ücretlerin kesilmesi durumu: Öğrenciye verilen tahsisat aşağıdaki hallerde kesilir (md.18):

- a. Mahal-i tahsile muvasalat tarihinden itibaren en fazla iki ay zarfında devam edeceği mekteb veya müesseseye kayd ve kabul için sebepsiz ve mazeretsiz müracaat etmemek,
- b. Öğrenim gördüğü alanı değiştirmek,
- c. Zevk ve eğlence alışkanlığı içinde olmak,
- d. Vekâlet ve müfettişlerin mükerrer tebligat ve uyarılarına riayet etmemek,

- e. Bulunduğu mekteb veya müessese ile talebe müfettişliğince kabul edilebilir, geçerli bir dayanak olmaksızın bir sene sınıf geçememek,
- f. Ek süre zarfında, sebepsiz ve mazeretsiz öğrenimini tamamlayamamak.

Tahsil Planları ve Süreleri: Öğrenim süresi öğrencinin devam edecekleri okul ve kurumların ek öğretim süresinden ibarettir. Eğitimlerini bitirenlerin sürelerine Vekâletçe lüzum görüldüğü takdirde uygulama ve inceleme için bir sene ilave olunur. Darülfünun şubelerine devam edecek olan talebe mezuniyet şهادetnamesi veya icazet rûûsu almakla mükelleftir. Mezuniyet şهادetnamesi alanlardan mesai ve gayreti talebe müfettişlerince tahkik olunub, Vekâlete yazı ile bildirilenlerin doktora yapmalarını temin için öğrenim süreleri bir sene daha uzatılabilir (md.13,14).

Kendi hesabına gidenler: Kendi hesaplarına tahsil için memalik-i ecnebiyeye gönderilecekler veya gönderilmiş olanlara hükümet tarafından yardım suretiyle ödenek ödenmesi usulü kaldırılmıştır. Şu kadar ki, kendi hesaplarına tahsil etmekte iken gelirleri olağanüstü sebeplerden dolayı tahsillerine devamlarını temin edemeyecek bir dereceye indiği gerçekten sabit olan ve devam ceditleri çalışma ve başarıları müfettişler ve müdavimi bulundukları eğitim kurumlarının idarelerince tasdik edilen talebeye, bütçede karşılık bulunduğu takdirde asıl öğrenci aylık ödeneğinin yarısını geçmemek şartıyla nakit yardımında bulunulabilir. Şu anda yardım görmekte olan öğrenciye tahsillerinin sonuna kadar eskisi gibi eskisi yardım edilecektir.

Yirmi dört ve yirmi beşinci maddelere göre tevfi kan mazhar muavenet olacak talebe teftiş ve tahsil hususunda işbu talimatnamenin talebe-i asliyeye aid olan ahkamına tabi olacaklardır. Bu suretle muavenet görececek olanlar, on ikinci maddedeki taahhütnameyi vermeğe mecburdur, yalnız bunlar kaç sene muavenet gördülerse o kadar müddet hizmet mükellefiyetine tabi tutulacaklardır (md.24-27).

Öğrencilerin Teftişleri: Vekâlet müfettişleri vasıtasıyla talebenin genel durumlarını düzenli olarak takip ve onlara ait davranışların hüsnü ceryanını temin eder. Vekâlet talebenin devam, gelişme, tavır, hareket, tarz ve ödeneklerini incelemek üzere her sene gayrı muîn zamanlarda teftişat icra

ettirecektir. Talebe, müfettişler tarafından talep vukuunda vezâif ve hayat-ı tahsiliyelerine ilişkin her türlü evrağı hazırlama ve ibraz etmekle mükelleftir (md. 21-23).

Yurda Dönüşlerindeki Durumları: Memalik-i ecnebiyeye izam olunan talebenin ikmal-i tahsillerini müteakib mezuniyet veya icazet diplomalarını hamilen Türkiye'ye avdet etmeleri mecburidir. Usulü ve cihetle mezun veya mecaz olanlara mezuniyetleri tarihinden bir hizmete tayinleri tarihine kadar şehri 5000 kuruş icraat maktua verilir. Bu suretle avdet edenlere altı ay zarfında bir iş gösterilemediği takdirde bunlar hizmet mükellefiyetinden azade kalıp, taahhütnameleri de hükümetten sakat olur. Altı ay zarfında mazeretsiz dönmeyenler bu müddete aid tahsisatı alamazlar (md.19,20).

Hizmet mecburiyeti: Müsabaka imtihanlarını kazandıkları cihetle memalik-i ecnebiyeye i'zam edilmeleri kararlaştırılan talebe ikmal-i tahsil tarihinden itibaren zaman-ı tahsillerinin iki misli müddetle hükümet tarafından herhangi bir mahalde ihtisasları dairesinde olmak şartıyla teklif olunacak vazifeyi kabul ve ifa etmedikleri ve işbu talimatnamede yazılmış sebeplerden dolayı terkin -i kayd muamelesine duçar oldukları takdirde kendileri için hükümetçe seçilen, üstün tutulan, tahsil masrafının iki mislini tazmin edeceklerine dair muteber bir kefil gösterir ve onaylanmış bir taahhütname verirler (md.12).

Her Vekâlet birbirinden bağımsız olarak yurt dışına öğrenci gönderdiği için, bu talimatnamenin dışında 1925 yılında Ticaret Vekaleti²²⁴, 1926 yılında ise Türk Tayyare Cemiyeti tarafından Avrupa'ya gönderilen öğrenciler için bir talimatname hazırlanmıştır. Bu Cemiyetin hazırladığı on maddelik talimatnameye göre;²²⁵ Tayyare mühendisliği tahsil etmek üzere Avrupa'ya gönderilecek talebelerin seçimi ve kabul şartları ayrıca ilan ve icra edilir. Avrupa'ya gönderilen öğrenciler, tahsillerini bitirme tarihinden itibaren beş sene müddetle Türk Tayyare Cemiyeti'nin emrinde ve cemiyetin göstereceği mahallerde ihtisasları derecesine göre verilecek maaşla çalışmayı kabul etmedikleri veya bu talimatnamenin altıncı maddesinde belirtilen sebeplerden dolayı sözleşmeye uymadıkları takdirde kendileri için Cemiyet tarafından

²²⁴ Fon no: 30.18.1.1.142.8.15.57.5, BCA.

²²⁵ Fon no: 030.10.60.403.21, BCA.

ihtiyad olunan bilimum masrafı ödeme ve ödeyeceklerine dair mu'teber bir kefaletnameyi hareketlerinden evvel Tayyâre Cemiyeti'ne bırakacaklardır.

Her ne kadar bir kanun projesi hazırlanmış, çeşitli kurumların birbirinden bağımsız talimatnameleri olsa da, Cumhuriyet Dönemi'nde yurt dışına öğrenci gönderilmesi 1929 yılında çıkarılan 1416 Sayılı Kanun ile düzenlenmiştir. Ancak bu kanundan önce bir talimatname daha hazırlanmıştır. Kuşkusuz bu talimatnamenin düzenlenmesinde ve kısa sürede yürürlüğe girmesinde Maarif Vekili Mustafa Necati Beyin Avrupa gezisinin* ayrı bir önemi vardır. Mustafa Necati Bey, Batı kültür kurumlarını ve maarif teşkilatını ülkede yeni yapılacak maarif teşkilat ve düzenlemesiyle irfan hareketlerinde örnek alınacak teşkilat ve müessesatı tanımak üzere, belli başlı gelişmiş Avrupa memleketlerinde Çekoslovakya, Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'da tüm kurumları ve maarif teşkilatını tetkik etmiştir. İki ay süren bu seyahati sonucunda Mustafa Necati Bey, Türkiye'den ayrılırken düşündüğünden daha fazla esaslar ve yeniliklerle döndüğünü belirtmektedir. "Gelen raporları okumak veya arkadaşların müşahedatına vakıf olmakla görmek arasında büyük bir fark" olduğunu belirtmesi onun düşüncesinde bilgiyi yerinde görme fikrini, diğer bir ifadeyle Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi düşüncesinden azami ölçüde yararlanılmasını öne çıkarmaktadır. "Bütün öğretmenlerin bilmesi gereken gerçeğin, Türkiye maarifinin, Cumhuriyet idaresinden beri en doğru, en ilmi, en müspet yolu tutmuş olduğunu" belirtir. "Başlaması lazım gelen esaslar hangileri ise onlara, milletlerin kabul ettiği ilmi usuller ile başlanmış ve onların vasıl oldukları hedefe varabilmek için mesafeyi ne kadar takdir etmek kabilse onun için de iktiza eden tedbir alınmış bulunmaktadır"²²⁶ demektedir.

Dolayısıyla Cumhuriyet idaresi, bir taraftan Türk yüksek kültür müesseselerinin inkişafına çalışırken, bir taraftan da Batı ülkelerine tahsillerini ilerletmek için öğrenci gönderilmesine büyük önem vermiştir.²²⁷

* Bu seyahatte yanında Milli Talim ve Terbiye Heyeti Reis'i, Darülfünun Felsefe Tarihi Müderrisi Mehmet Emin ve Sanayi-i Nefise Şubesi Müdürü ve Sanayi-i Nefise Encümeni Kâtib-i Umumisi, Maarif Müfettişi Umumilerinden Namık İsmail Beyefendiler de bulunmaktadır. Bkz. **Maarif Vekâleti Mecmuası** 1927 C. 3, S.11, s.120-122.

²²⁶ **Maarif Vekâleti Mecmuası** 1927 C. 3, S.11, s.120-122.

²²⁷ **CHP Ulusal Eğitim Programı**, Fon Kodu:490.01.1199.202.1, BCA.

Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi meselesi ile ilgili bu seyahatin dönüşünde söyledikleri bunun göstergesidir: Avrupa'ya talebe göndermek meselesinin başlı başına bir mesele olduğunu, oradaki incelemelerinde ayrıntılı bilgiler aldığını, Avrupa'ya talebe göndermek meselesini daha düzenli bir halde düzenleme mecburiyetinde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca özel idarelerin ve belediyelerin, maarif ve diğer vekâletlerin gönderdiği öğrencilerin oldukça çok sayıda olduğunu; öğrencilerin daha fazla istifadesini temin için, yardımcı, bir usul dairesinde inzibat ile vazifelerine devamını temin etmek tabii daha faydalı olacağını; Avrupa'daki talebeleri bizzat görmesinin bu konuda süratle tedbir almak için gerekli olduğunu belirtmektedir.²²⁸

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey 09.04.1927 tarihinde TBMM bütçe görüşmelerinde Maarif Vekâleti bütçesini açıklarken belirttiği gibi “her sahada mütehasıs ve malumatlı gençlere ihtiyaç vardır ve mekteplerimize kıymetli muallim bulmak için gençlerimizi kabil olduğu kadar fazla sayıda Avrupa'da tahsil ettirmek ihtiyacında olduğumuza şüphe yoktur.”²²⁹ Böylece “her millet için istifadeye şayan olan terbiyevi fikirler ve nazariyelerden oluşan ilmi pedagoji”²³⁰ genç dimağlarla buluşturulacak ve oradan azami ölçüde istifade edilecektir. Eğitim öğretim işleriyle ilgili tüm düzenlemeler ve uygulamalar 22 Mart 1926 tarihli kanun uyarınca kurulan Milli Ta'lim ve Terbiye Dairesi'nin sorumluluğundadır. “Türk talebesinin ecnebi memleketlerde tahsil meselesi ve Maarif Vekâletinin ecnebi memleketlerinden getireceği mütehasıslar hakkında görüşünü bildirmek”²³¹ bu dairenin görevleri arasındadır. Ayrıca öğrenimlerini kendi imkanlarıyla Avrupa'da, Avrupa dışında çeşitli ülkelerde lise ve dengi düzeyde okullar ile yükseköğretim düzeyindeki okullarda tamamlamış kişilerin de durumları, verdikleri şahadetname (mezuniyet belgesi, diploma) belgelerine göre MTTH'de görüşülerek, hangi okula muadil

²²⁸ **Maarif Vekâleti Mecmuası** C. 3, S.11, 1927 s. 125-129.

²²⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, C.31, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.88.

²³⁰ H. Zeynettin, **Milli Pedagoji ve Türk İctimaiyatı**, İstanbul , Necmistikbal Matbaası, 1933 16-18.

²³¹ **Maarif Vekaleti Mecmuası**, C.2, S.7, 1926,,s.48,49.

(eş değer, denk) olduğu kararlaştırılmış ve çeşitli branşlardan mezun olan bu durumdaki kişilerden de faydalanılmıştır.²³²

12.04.1927 tarihinde TBMM bütçe görüşmelerinde konuşan Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Avrupa'daki Türk talebe meselesinin düzenlenmesini önemli bir görev olarak kabul ettiklerini, daha bilinçli ve milli açıdan konunun görüşülmesi ve incelenmesi gerektiğini ve bu konuda bir kanun teklifinde bulunacaklarını beyan etmektedir. Bu kanun çıkmadan önce 9 Haziran 1927 tarihinde, Güzel Sanatlar tahsili görmek için on maddelik bir talimatname çıkarılır²³³. Çok kısa bir süre sonra 17.8.1927 tarihinde ise Maarif Vekâleti tarafından yirmi bir maddeden oluşan *“Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Talimatnamesi”*²³⁴ hazırlanır. Bu talimatnameye göre;

Yurt dışı eğitiminin amacı: Maarif Vekâletinin, kendi kurumları için ihtiyaç duyduğu öğretmen ve uzmanları yetiştirmek ve böylece memleketin ilmi seviyesini yükseltmek amacıyla ecnebi mektep ve müesseselerinde tahsil etmek üzere gençler göndermektir (m.1).

Kimlerin gönderileceği hususu: Yüksek veya orta derecede tahsilini tamamlamış olanlar ile araştırma ve inceleme amacıyla yurt dışına insanlar gönderilir. Ayrıca Avrupa meslek mekteplerine, Türkiye'de orta mektep tahsilini ikmal etmiş olanların gönderilmesi uygundur. Avrupa muallim mekteplerine ise Türkiye'de lise veya ilk muallim mektebi tahsilini ikmal etmiş gençler gönderilir (m.2).

*Hangi alanlardan kaç kişi gönderileceği** ve hangi birimin sorumluluğunda olduğu hususu:* Maarif Vekâleti, her sene bütçesinde mevcut olan veyahut kendi emrine tahsis edilmiş bulunan para ile gönderilecek öğrencinin miktarını ve hangi meslekler için gönderilmesi gerektiğini Talim ve Terbiye Dairesinin görüşünü alarak belirler. Vekâlet öğrenci gönderirken öncelikle

²³² Bu konuda çalışma kapsamındaki tarih aralığına ilişkin onlarca karar bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgiler için bkz. MTTH kararları.

²³³ **Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası**, C.2, S. 18, 1927, s.132,133.

* Bu talimatname daha önce Dr. Niyazi Altunya tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Bu konuda bkz. Altunya **a.g.e.**,2009, s. 106-108.

²³⁴ **Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası**. C.2, S. 20, 15 Eylül 1927, s.74-80. Talimatnamenin örneği için bkz. Ek:5.

** Yüksek Muallim Mektebi talebesinden her sene biri fen, diğeri edebiyat şubelerine ait olmak üzere iki talebe Avrupa'ya gönderilir. Bunların hangi zümreye mensup olacağını Maarif Vekâleti tayin eder. Ancak, her sene münâvebe ile (sırayla) bir zümreden gönderilir.

kendi okullarının ihtiyacını; daha sonra memlekette inkişafı arzu edilen ilim zümreleri uzmanlarını dikkate alır. Bu ilim zümrelerinin belirlenmesi doğrudan doğruya Milli Talim ve Terbiye Dairesi'ne aittir (m.3).

*Mezuniyet düzeyi ve gönderileceği okul:** Avrupa meslek mekteplerine, Türkiye'de orta mektep tahsilini bitirmiş olanların gönderilmesi uygundur. Avrupa muallim mekteplerine Türkiye'de lise veya ilk muallim mektebi tahsilini bitirmiş olan gençler gönderilir. Her sene Yüksek Muallim Mektebi'nden gönderilecek olan talebe haricinde, darülfünun veya yüksek tahsil müesseselerine gönderilecek talebeden ne miktarının lise ve ne miktarının darülfünun mezunları arasından belirlenmesi Vekâletçe kararlaştırılır (m.6,7).

Liselerden öğrenci gönderilmesi hususu: Her lisenin öğretmenler kurulu, kendi mezunları arasından Avrupa'ya gönderilecek öğrenci adaylarını belirler. Bu adayların sayısı, o seneki mezunların sayısına göre, her beş ve küsur için birden fazla olamaz. Mezun adedi her ne olursa olsun, bir lisenin göstereceği adayların sayısı azami on olabilir. Liselere denk oldukları Milli Talim ve Terbiye Heyetince onaylanmış bulunan ecnebi liselerinden mezun Türk gençleri de müsabaka imtihanlarına dahil olabilirler. Ancak, bu gibilerden diğer malumatla beraber liselerimizden mezun olanlar derecesinde anadili ve milli tarih hakkında malumat aranılır (m.7).

Darülfünunlardan öğrenci gönderilmesi hususu: Maarif Vekâleti, darülfünundan gönderilecek talebenin adediyle bağlı olacakları şube-i tahsili gazetelerde ilan eder. Genel duruma uygun olup da aday olmak isteyen talebeler, alakadar bulundukları fakülte riyasetlerine (dekanlıklara) müracaat ederler. Bu suretle müracaat edenlerin fakülte'deki mesai ve seciyesi ve lisan malumatını nazara alarak fakültesi meclisi gönderilecek talebe miktarının üç mislini namzet olarak ayırır. Bu namzetler arasında yapılacak müsabakada, muayyen adet dahilinde olmak üzere muvaffak olanlar Avrupa'ya gönderilir. Müsabaka imtihanı, talebe hangi ilim tahsiline gönderilecekse o ilme ait zümre medreselerinden (yüksek okul, fakülte) Vekâletçe seçilecek zevatla

* Meslek mektepleriyle muallim mekteplerine gönderilecek talebe için ayrıca talimatname hazırlanacağı belirtilmektedir (md. 21).

Maarif Vekâleti'nce doğrudan doğruya tayin edilecek mümessilden terekküp eden (oluşan) bir heyet marifeti ile yapılır. Bilahare lisan imtihanı icra olunur. Lisan (İngilizce, Fransızca, Almanca) imtihanı iki kısmı ihtiva eder. Müsabakaya girenlere, intihab etmek (seçmek) istedikleri ilme ait takriben iki sayfalık bir mevzu (konu) verilir. Namzetler bu mevzuu üç saat zarfında Türkçeye tercüme ederlerse (lügata bakmak caizdir) bunda muvaffak olmuş addedilir. Bundan sonra kendilerine intihap edecekleri ilme ait bir eser verilerek bunun şifahen (sözlü olarak) tercüme ve nakli talep olunur. Bilhassa terimleri kavramış olmalarına dikkat olunur (m.7).

Öğrenci gönderilmesinde aranan şartlar: Yüksek Muallim Mektebi'nden gönderilecek öğrenci haricindeki adaylarda;

1. Mezun bulunduğu mektepten en az iyi derecede mezun olmuş ve karakterinin kusursuzluğunu mektep idaresinin tasdik ve itirafında bulunmuş olmak,
2. Evli olmamak,
3. Azami yirmi beş yaşında olmak,
4. Hastalıklardan veya seçeceği mesleğe ait vazifeleri iyi yapmasına mani olacak kusurlardan azade olmak gibi şartlar aranmıştır (m.8).

Sınavların duyurulması ve zamanı: Maarif Vekâleti her sene tahsil zümrelerinden ihtisas peyda eylemek üzere müsabaka ile kabul edeceği talebe miktarını Temmuz zarfında tespit ve müsabaka şeraitini münasip vasıtalarla her tarafta ilan eder (m.9). Avrupa'ya gönderilecek adayların imtihan tarzları ve suallerin tayini için Maarif Vekâleti'nce bir komisyon teşkil edilir. Komisyon, imtihana ait soru belgelerini tanzim ve mahallerine gönderir. Bu soru belgeleri memleketin her tarafında aynı gün ve saatte mahallin en büyük maarif memurunun riyaseti altında, bir lise ve bir muallim mektebinden ikişer muallimden müteşekkil bir heyet huzurunda açılarak namzetlere verilecek ve namzetler bu heyet huzurunda soruların cevaplarını yazarak heyete takdim edeceklerdir. Heyet imtihanı müteakip evrakı mühürlü bir zarfla Vekâlete gönderilmek üzere derhal postaya teslim eder. Vekâlet komisyonu bu evrakı tetkik ve o sene için düzenlenmiş olan adedi seçerek ilan eder. İmtihanlarda adayların birinci derecede bilgi birikimi ve ikinci derecede lisan

bilgisi dikkate alınır. Adayların kesin olarak belirlenmesinden sonra Maarif Vekâleti icabında belirli bir merkezde adayları ayrıca şifahi (sözlü) imtihana da tabi tutabilir (m.7).

Öğrenciye verilecek ücretler: Maarif Vekâleti'nin vereceği tahsisat, 17 Teşrinisani (Kasım) 1926 tarihli Heyet-i Vekile kararıyla belirlenmiştir. Her memlekette perakende eşya, yani vasatı maişet (ortalama geçim) pahalılık cetvellerine nazaran sefaretler veya talebe müfettişlikleri tarafından, maişetin pahalandığı bildirilecek olursa, mezkûr cetvellerdeki nisbet dairesinde tahsisata zam edilir. Talebenin gidecekleri mahallerin mesafesine göre gidiş ve dönüş harcırahları talebe tahsisatından verilir. Talebeye, müdavimi bulundukları müessesat ücretleri ve laboratuvar masrafları ile tezlerin tâbi (basılması) için lazım olan para Vekâletçe temin olunur (m.10-12). Kendiliklerinden tahsil için ecnebi memleketlere gitmiş veya gidecek olanlara Hükümet tarafından yardım suretiyle tahsisat gönderilmesi usulü kaldırılmıştır. Ancak, şu anda yardım görmekte olan talebeye tahsillerinin bitimine kadar eskisi gibi yardım olunacaktır. Bu suretle yardım görecektalebe de asıl talebe gibi hizmetle mükelleftirler. Bundan başka Vekâlet tarafından Avrupa'ya gönderilecek stajyerlere talebe-i asliye (asıl öğrenci) tahsisatının yarısını geçmemek ve bir seneye özgü kalmak üzere yardım olarak tahsisat verilebilir (m.16).

Ücretlerin kesilmesi durumu: Talebeye verilen tahsisat aşağıda belirtilen durumlarda kesilir (m.14):

- a. Öğrenim yerine varış tarihinden itibaren azami on beş gün zarfında, devam edeceği mektep veya müesseseseye kayıt ve kabul için ispat edilmiş özürlü olmaksızın müracaat etmemek,
- b. Öğrenim yerini ve branşını kendi kendine değiştirmek,
- c. Aşırı eğlence düşkünü olmak veya makul bir sebebi olmaksızın borçlanmak.
- d. Müfettişlerin ve âtide zikredilecek muhabir müderrislerin tebligat ve ihtarlarına riayet etmemek,
- e. Bir mazereti olmaksızın sınıf terfi etmemek veya terakki göstermemek,

f. Belirli zaman zarfında mazeretsiz tahsilini bitirememek.

Tahsil Planları ve Süreleri: Her Avrupa'ya gönderilecek talebenin devam edeceği müessese ile orada takip edeceği mesai tarzını Maarif Vekâleti, o şube-i ilmin müderrisinin ve Avrupa talebe müfettişinin mütalaasını alarak tespit eder ve keyfiyeti hem talebeye hem de müfettişe bildirir. Şu anda ecnebi memlekette tahsilde bulunan ve bilahare tahsile gönderilecek olan her talebenin mesaisini yakından takip etmek üzere Maarif Vekâleti, darülfünun veya mekâtib-i âliye müderrislerinden, talebenin çalışmakta olduğu şubede uzmanlığa sahip olan ve mümkün olduğu takdirde aynı müessesede evvelce tahsil etmiş bulunan bir müderris tayin eder. Talebe, en az altı ayda bir, yani tahsil senesi zarfında en az iki defa talebe müfettişi vasıtasıyla göndereceği muntazam bir rapor ile bu muhabir müderrise takip eyleyeceği dersler, yaptığı ödevler, iştirak eylediği tatbikat mesaisi hakkında en ayrıntılı noktalara kadar malumat vermeye mecburdur. Aynı zamanda mesaisini muhabir müderrisin uygun bulacağı istikamete yön vermekle de mükelleftir. Muhabir müderris, icap ederse talebenin derslerini takip eylediği ecnebi meslektaşlarına doğrudan doğruya müracaat ederek lazım gelen malumatı da talep edecek, aynı zamanda gerek talebeden gerek muallimlerinden elde edeceği malumata nazaran kanaat ve intibalarını talebe müfettişine kısaca bildirecektir. Bir ders yarıyılı esnasında mesaisi hakkında inandırıcı malumat veremeyen talebeye birinci defasında ihtar, ikinci defasında on dördüncü maddenin a fıkrasına göre muamele olunur. Tahsilde bulunan talebe, büyük tatil esnasındaki mesaisi için muhabir müderris tarafından kendisine verilen tavsiyeleri dikkate almaya mecburdur. Bilhassa ecnebi memleketinde ilk tahsil senesinin sonunda tatili yine Avrupa'da, lâkin mümkün mertebe diğer Türk talebenin mevcut olmadığı bir münasip yazlık mahalde, muhabir müderrisin vereceği programı tatbik ederek geçirmeye mecburdur. Gideceği mahallin, müfettişinin kabul ve tasdikine alması şarttır. Tahsil müddeti, talebenin devam edecekleri okul ve krumların belirlenen öğretim sürelerinden nihayet bir sene fazla olabilir. Bu sürenin uzatılması, ancak talebenin devam ettiği dersler müderrislerinin teklifi ve müfettişin ve muhabir müderrisin onayına bağlıdır. Her talebe devam ettiği darülfünun

veya yüksek mektepten lisans veya ona muadil bir şahadetname elde etmekle mükelleftir. Doktora yapmasında fayda görülen talebe müfettiş veya muhabir müderrisin tasvibiyle doktora imtihanını geçirmek üzere münasip bir müddet tahsis olunur (m.17-20).

Yurda Dönüşlerindeki Durumları: Memalik-i ecnebiyede tahsilde bulundukları mekteplerden usulüne uygun mezun olup belge almış olanların, mezuniyetleri tarihinden bir hizmete tayinleri tarihine kadar talebe müfettişliği nizamnamesine tevfikân ücret verilir. Diplomasını aldıktan sonra üç ay zarfında Türkiye'ye mazeretsiz dönmeyenler bu müddete ait belirlenen ücreti alamazlar (m.15).

Hizmet mecburiyeti: Vekâlet hesabına ecnebi memleketlere gönderilecek talebe, öğrenimini tamamlanmasından itibaren sekiz sene müddetle Vekâlet tarafından herhangi bir mahalde ihtisasları dahilinde olmak şartıyla teklif olunacak vazifeyi kabul ve yerine getirmeyi ve işbu talimatnamede yazılı sebeplerden dolayı tahsisatları kesildiği takdirde, kendileri için hükümetçe yapılmış olan masrafı yüzde elli fazlasıyla ve aslının faiziyle birlikte ödeyeceklerine dair muteber bir kefil gösterme ve adli katiplikten onaylı bir taahhütname verirler (m.13).

Mustafa Necati Bey, 22 Nisan 1928 günü TBMM'de yaptığı bütçe konuşmasında Avrupa'ya gönderilen öğrencilerle ilgili olarak her sahada mütehasıs muallimlere ihtiyaç olunduğunu; Avrupa'ya geniş nispette talebe göndermek ve gelenlerden azami nispette istifade etmenin hayati bir zaruret olduğunu; gönderilen talebenin hakkıyla istifade etmesi için en kati tedbirlerin alındığını; gittikleri müesseseleri idare edenlerle daimi muhabere ve münasebette bulunarak talebenin oradaki mesaisini yakından takip ettiklerini²³⁵ söyleyerek bu konuda verdikleri önemi ve beklentilerini paylaşmıştır. İcra Vekilleri Heyeti'nin 19.12.1928 tarihinde görüştüğü "ecnebi memleketlerde talebenin sureti tahsili" ile ilgili hazırladığı kanun layihası, 12.01.1929, 17.03.1929 ve 21.03.1929 tarihlerinde TBMM'de görüşülmüştür. Bu kanun layihasının 18. maddesinde yaşanan itirazlar sonucu 01.04.1929 tarihinde konu tekrar görüşülmüştür. Yurt dışında öğrenimde bulunan

²³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Ankara, TBMM Matbaası, 1959, C. 1, s.208.

öğrencilerin düzenli ve belirli bir tahsil görmelerini sağlamak için hazırlanan bu layiha öğrencilerin tek elden idaresi, öğrencilerin iyi seçilmesi, tam bir tahsil görmeleri için gereken şartların oluşturulması ve öğrenimini bitirip yurda dönenlerin genel hizmetleri kazanma yollarının elde edilmesi esasları çerçevesinde hazırlanmıştır.²³⁶

08.04.1929 tarihinde ise “Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun” adıyla kabul edilmiştir.* Bu kanuna göre²³⁷;

Kurumların öğrenci göndermesi: Umumî ve mülhak bütçe ile idare olunan Devlet daireleri ve tekel idarelerinin, vilâyetlerin, şehremanetleri ile belediyelerin, ticaret odalarının ve mukavelenameleri mucibince talebe göndermeye mecbur olan şirketlerin tahsil için ecnebi memleketlere gönderecekleri talebe bu kanun ahkâmına tabidir. Bu makamlar tarafından tahsil için ecnebi memleketlere ayrıca memur gönderilmesi caiz değildir. Memurlardan tahsil için gitmek isteyenler bu kanunun ahkâmına tevfiikan talebe sıfatını iktisaba ve gitmezden evvel memuriyetlerinden istifaya mecburdurlar. Dairelerince staj maksadı ile ecnebi memleketlere gönderilecek memurlara bu kanunun şümulü yoktur (m.1).

Kimlerin gönderileceği hususu: Sene sonu imtihanları müteakip tedris müesseselerinin muallim veya müderris meclisleri toplanarak o senedeki mezunlarla başkaca daha yüksek bir müesseseden mezun olmamış evvelki seneler mezunlarından gerek malumat gerek zekâ ve seciye itibarıyla aranan evsafı haiz olanları müsabakaya girebilmek üzere namzet olarak ayırırlar. Yalnız askerî fabrikalar umum müdürlüğünden tahsile gönderilmek istenen talebe için namzetler, imtihanları diğer talebe usul ve şartları dahilinde Maarif vekâletince yapılmak üzere, mezkûr Müdürlük tarafından seçilir (m.3).

Hangi alanlardan kaç kişi gönderileceği ve hangi birimin sorumluluğunda olduğu hususu: Bu makamlar göndermek istedikleri talebenin adedini, ihtisas zümresini ve bu talebede aradıkları evsafı ve okutmak istedikleri

²³⁶ **TBMM Bütçe Encümeni**, Mazbata no. 26, s.2.

* Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun, 1416 sayılı Kanun olarak da adlandırılır ve bu konuda ayrıntılı bir düzenlemeyi içeren bu kanunun birkaç maddesi değiştirilerek ve geçici maddeler eklenerek kanun günümüzde de devam etmektedir. Bkz. Ek:6.

²³⁷ **T.B.M.M. Kanunlar Mecmuası**, Ankara,TBMM Matbaası, Devre:3, İctima:2, C.7, 1929, s. 331-333.

memleketleri ve takip etmesini arzu eyledikleri tahsil puanının esaslı cihazlarını her sene nisan nihayetine kadar Maarif Vekâletine bildirirler (m.2).

Öğrenci gönderilmesinde aranan şartlar: İmtihan merkezlerinde teşkil edilecek sıhhiye heyetleri namzetlerin muayenelerini yaparak ecnebi memleketlerinde tahsillerine mani olacak arızalardan salim bulup bulunmadıklarını tayin ederler. Namzetler bu heyetin vereceği sıhhat raporlarını almadan müsabaka imtihanlarına giremezler (m.4).

Sınavların duyurulması ve zamanı: Maarif Vekâleti de o sene ecnebi memleketlere gönderilecek talebenin evsafını, tahsil şartlarını alâkadar tedris müesseselerine tebliğ ve gazetelerle ilân eder. İmtihanların yapılacağı tarih, müessese ve merkez her sene Maarif Vekâleti tarafından tayin ve en az on beş gün evvel ilân olunur (m.2,6).

Sınavların Yapılması: Bu makamlar tarafından ecnebi memleketlere gönderilecek talebe Maarif vekâletince müsabaka ile seçilir. İmtihan sualleri Maarif Vekâletince tayin edilecek mütehassıslardan mürekkep bir komisyon tarafından tertip olunur. Bu komisyon lüzum gördüğü takdirde sual tanzimini hariçteki mütehassıslara da havale edebilir. Ancak başka dairelerden gönderilecek talebenin sualleri tertip edilirken alakadar Vekâletlerden memur edilecek mütehassıslar dahi âza sıfatıyla komisyona iştirak ederler. İmtihanlar Maarif Vekâleti tarafından her merkez de teşkil edilecek heyetler huzurunda yapılır. Bu heyetlerin teşekkül ve çalışma usulleri bir talimatname ile tespit olunur. İmtihan evrakı, sualleri tertip eden komisyon tarafından tetkik edilir. Her derse ait imtihan evrakı biri alakadar Vekâlet'ten memur edilmek üzere en az iki zat tarafından tetkik olunur. Ecnebi lisanı notu diğer derslerden müsavi derecede not alanlar arasında tercih sebebi olarak nazarı itibara alınır. Sualleri tertip eden komisyon icabında ders zümrelerine emsal kabul edebilir (m.2,8).

Sınavları Kazananların Durumu: Müsabakada kazanan ve gönderilmeleri kararlaştırılan talebeden bu kanun ile kendilerine tahmil edilen mecburiyetleri ifa edeceklerine dair Maarif Vekâletince birer taahhütname alınır ve bu taahhütnamelerin tasdikli birer sureti alakadar makamlara verilir (m.10).

Öğrenciye verilecek ücretler: Umumî ve mülhak bütçe ile idare olunan dairelerin tahsilde bulunan veya yeniden gönderecekleri talebe için her sene bütçeleri ile kabul olunacak tahsisat her daire namına ayrı ayrı maddeleri ihtiva etmek üzere Maarif Vekâleti bütçesinde açılacak bir fasılda cem olunur. Diğer makamlar kendi hesaplarına tahsilde bulunan veya yeniden gönderilecek olan talebenin Maarif Vekâleti'nden alacakları miktara göre senelik tahsisatının tediyesini her sene nisan nihayetine kadar Maliye Vekâletine tahriren taahhüt ederler. Bu taahhüt yekûnu bir taraftan varidat bütçesine ithal diğer taraftan da Maarif Vekâleti bütçesindeki talebe tahsisatı faslına bir madde olarak vazolunur. Talebe tahsisatı, bütün talebeye şamil olmak üzere, her sene Maarif Vekâletinin teklifi ile İcra Vekilleri Heyetince tespit olunacak aylık miktar ve Maarif Vekâletince tahakkuk ettirilecek zarurî masraflar mecmuundan ibarettir (m.12,13).

Ücretlerin kesilmesi durumu ve geriye çağırılma: Bir talebenin tahsilini ikmal etmesi o talebenin tahsil plânında gösterilen merhaleleri geçirmesi demektir. Hastalık veya her hangi meşru ve fevkalâde bir hal vaki olmadıkça talebenin tahsil plânında gösterilen müddette tahsilini bitirmemesi o talebenin geriye çağırılmasını icap ettirir (m.11).

Tahsil Planları ve Süreleri: Şu anda tahsilde bulunan ve bundan böyle gönderilecek olan her talebeye Maarif vekâletince tahsil şartlarını gösteren etraflı birer plân verilir. Lüzum ve zaruret takdirinde bu plânlar ikinci madde hükmü nazarı dikkate alınarak Maarif vekâleti tarafından ta'dil edilebilir (m.9).

Kendi Hesabına Gidenler: Evvelce kendi hesaplarına tahsile gitmiş olan talebeden tahsillerine devam edemeyecek vaziyete düşmüş olanlar bulundukları resmi müesseselerde imtihan geçirmiş ve bu imtihanlarda başarılı oldukları takdirde müfettişliğin mütalaası alındıktan sonra zümresine ait tahsisat mevcut olmak ve dairesince muvafakat olunmak şartıyla bu kanun ahkâmına tabi talebe arasına alınabilirler. Ecnebi memleketlerde resmi hiç bir imtihan geçirmemiş olanların bu kanun ahkâmına tabi talebe arasına alınabilmesi için Maarif Vekâleti'nce açılacak müsabaka imtihanlarına iştirak etmeleri şarttır (m.20).

Öğrencilerin Teftişleri: Maarif Vekâleti ecnebi mekteplerde tahsilde bulunan talebenin daimî ve muntazam bir surette teftiş ve murakabesi vazifesile mükellef olmak üzere azamî dört Maarif müfettişinden ve askerî fabrikaları umum müdürlüğüne mensup bir müfettişten mürekkep bir teftiş heyeti bulundurur. Her müfettişe müteferrik ve müstacel masraflar için İcra Vekilleri kararı ile üç bin liraya kadar avans vermeğe Maarif Vekâleti salâhiyettardır. Müfettişler mühim ve müstacel sebepler dolayısıyla bir talebenin bulunduğu şehir veya müesseseyi tebdil edebilirler. Askeri fabrikalara mensup talebeler sınıfını muhafaza etmek suretiyle bu ahkâma tabidir. Bu takdirde azamî bir hafta zarfında Vekâleti, keyfiyetten haberdar ederler. Müfettişler kendi hesaplarına tahsilde bulunan Türk talebenin vaziyetini ve çalışmalarını aileleri tarafından vuku bulacak müracaat üzerine teftiş ederler ve neticeden kendilerine malumat verirler. Bu talebeden millî şeref ve haysiyeti kırarak surette hareket ettikleri müfettişler tarafından tespit edilenler, velilerde talebenin tahsilde bulunduğu memleket elçiliğine ve Maarif Vekâletine bildirilir (m.14-16).

Yurda Dönüşlerindeki Durumları: Maarif Vekâleti her talebenin tahsilini ikmal etmesinden altı ay evvel keyfiyeti ait olduğu makama bildirir. Tahsilini ikmal ile avdet eden talebe üç ay zarfında taahhütname ile merbut olduğu makama müracaata mecburdur. Müracaatından itibaren mensup olduğu makamca bu talebeye, bir vazifeye tayin edilmedikçe, üç ay müddetle, ecnebi memleketlerde tahsilde bulunan talebe için itası mukarrer asgarî aylığının yarısı, aylık tahsisat olarak verilir (m.17).

Hizmet mecburiyeti: Avdet ve müracaat etmiş olan bir talebe ihtisası dahilinde kendisine teklif olunacak hizmeti kabule mecburdur. Ancak bu mecburiyet müracaatından itibaren üç ay nihayetine kadar bir hizmete tayin edilmeyenler için düşer. Birinci maddede sayılı makamlardan belediyeler, ticaret odaları ve şirketler tarafından tahsile gönderilen talebe müstesna olmak şartı ile diğer makamlara ait talebe için onuncu maddeye tevfikan bu talebenin taahhütnameleri ahkâmının tatbiki ile vazifedar olanlar, avdet edecek talebeyi açıkta bırakmamak üzere zamanında bütçeleri ile tahsisat teklif etmemek veya münhal bir vazifeyi hazır bulundurmamak gibi ön

tedbirleri almada, seçim ve tayin ile mükellef olanlar tahsilden avdet ve müracaat eden talebeyi ihtisasları dahilinde münhal bir hizmete kanunî sebepler olmaksızın tayin için gereken muameleleri ifada ihmal ve gayretsizlik gösterdikleri takdirde o talebenin ecnebi memleketlerde tahsili uğrunda ihtiyar edilmiş masrafını ödemeye mecburdurlar. Taahhütname ile merbut olduğu makam tarafından kendisine, müracaatından itibaren iki ay zarfında iş gösterilmeyen talebeyi üçüncü ay hitamına kadar devletin her hangi bir dairesi hizmete tayin edebilir ve bu takdirde talebenin taahhütnamesindeki mecburiyeti kendisini hizmete tayin eden daireye intikal eder. Geriye çağrılan talebe ile tahsillerini bitirerek üç ay zarfında avdet eylemeyen ve on yedi ve on sekizinci maddeler uyarınca müracaat ve teklif olunan hizmetleri kabul etmeyen talebe ile bunlardan mecburî hizmet müddeti içinde istifa eden veyahut memuriyetten ihraç cezasına uğrayanlar memurin kanununun altmış dördüncü maddesine tevfikân tahsil masraflarını faizlerle beraber ödemeye mecburdurlar (m.18,19).

1416 Sayılı Kanun ile Avrupa ülkelerine lise ve yüksek okul mezunları arasından sınav ile öğrenci gönderilmesi yasal güvenceye kavuşturulmuş ve öğrencilerin seçilme ve gönderilme işlemleri, sınavların yapılış biçimleri, öğrencinin gittiği ülkedeki yapacağı faaliyetler ve yasal yükümlülükleri belirlenmiştir.

Avrupa'ya Öğrenci Gönderilmesi İçin Yapılan Sınavlar

1416 sayılı Kanun yürürlüğe girene kadar orta okul, lise ve yükseköğretim mezunlarından öğrenciler sınavla yurt dışına eğitime gönderilmişlerdir. Yurt dışına gönderilen öğrenciler bir talimatname çerçevesinde sınavla seçilmişler ve öğrenim süreçleri bu talimatnamelere göre düzenlemiştir. Maarif Vekaleti yurt dışına gönderilecek öğrencileri seçmek amacıyla Avrupa Konuru adı verilen sınavları düzenleme kararı almış, 1924 Ekim'inde Cumhuriyet'in birinci yıldönümü kutlama programı çerçevesinde ilk sınavı açmıştır. Sınav sonuçlarına göre 22 kişiden oluşan ilk

grup Almanya ve Fransa'da öğrenim görme şansı yakalamıştır.²³⁸ Bu sınav için başvuran 28 kişi arasında liselerden yeni mezun olanlar ile orta okul ve liselerde öğretmenlik yapanlar ve müfettişler de bulunmaktadır.²³⁹ Her yıl düzenli olarak çeşitli Avrupa ülkelerine farklı alanlardan öğrenci ve öğretmenler sınavla yurt dışı eğitimine gönderilmişlerdir. Maarif Vekâleti dışında diğer Vekâletlerde yurt dışına öğrenci göndermişlerdir.

Bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren çeşitli Vekâletler, kurumlar ve kuruluşlar göndermek istedikleri öğrenci sayılarını, tahsil zümresini, öğrencide aradıkları özellikleri, okutmak istedikleri ülkeleri ve takip etmelerini istedikleri tahsil planlarını her yıl Maarif Vekilliği'ne bildirmektedirler; ancak bunun karar vericisi ve hangi okula gönderileceği MTT Heyeti tarafından belirlenmektedir. Sınavlara ilişkin duyurular dönemin gazete ve dergilerinde belirli aralıklarla ilan edilmiştir. Örneğin Cumhuriyet gazetesinde farklı tarihlerde sık sık duyurular verilir.²⁴⁰ Maliye Vekaleti, İstatistik Genel Direktörlüğü, Posta Genel Direktörlüğü, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi, Denizyolları idaresi, Maden Tedkik ve Arama Enstitüsü gibi çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının yapacağı sınavlar ve duyuruları da bunlar arasındadır. Örneğin Denizbank, makine ve inşaiye mühendisi yetiştirmek üzere Avrupa'ya talebe göndermeye karar ermiştir. İlane göre;²⁴¹ gidecek talebenin Avrupa'da esaslı bir tahsil ve staja tabi tutulabilmesi için ortamektep mezunları dahi alınacaktır. Başvuru koşulları arasında nüfus hüviyet cüzdanı, orta veya daha yüksek mekteb şahadetname sureti ve tam teşekküllü resmî hastaneden alınmış sıhhat raporu yer almaktadır. Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi de Avrupa'ya öğrenci gönderen kuruluşlar arasındadır. Buna göre, burada bir yıl staj yaparak iş, yabancı dil ve bilgi bakımından gereği gibi hazırlandıktan sonra sıhhat ve kudretleri en iyi birkaç lise mezunu kimya

²³⁸ Şarman, **a.g.e.**, s. 9. Her ne kadar Şarman'ın paylaştığı bilgilere göre 22 kişinin gönderildiği belirtilse de kendisi de bu tarihte yurt dışına gönderilen Sadi Irmak, 150 kişinin sınava başvurduğunu ve 11 kişinin yurt dışına gönderildiğini belirtmektedir. Ancak bu farklılık tek seferde öğrenci gönderilmediğini, aynı yıl içerisinde bir başka grubun da gönderildiğini gösteriyor olabilir. Bkz. Sadi Irmak, "Atatürk'ü Anarken", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.1, S.1,1984, s.164-66.

²³⁹ Fon no: 180.09.0.0.33.178, BCA.

²⁴⁰ Bkz. 1,5,18,27 Aralık 1930 tarihli Cumhuriyet Gazeteleri. Ayrıca farklı tarihlerde de bu tür ilanlara rastlanmaktadır.

²⁴¹ 22 Eylül 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.2.

sanayi, elektrik ve makine yüksek mühendisi alanlarında yetiştirilmek üzere Almanya'ya gönderilecektir. Staja kabulde bilhassa fen derslerinde not vaziyetleri, Almanya'ya gönderilmede ise staj neticeleri esastır. Başvuru koşulları arasında hal tercümesi, sıhhat raporu, mezuniyet olgunluk notlarının tasdikli suretleri, 9x12'lik üç tane boy fotoğrafı yer almaktadır.²⁴²

İktisat Vekâleti'nin yapacağı sınavlar da gazete sayfalarında yer bulur.²⁴³ Denizyolları idaresi de Avrupa'ya talebe gönderecektir. Son senelerde, gemi inşaiyeciliği ve makine tekniği yeni yeni tekemmüllere mazhar olmuştur. Denizyolları idaresinin Avrupa'ya ısmarladığı vapurlarda makine kısımları itibarıyla en müterakki tekniğe göre hazırlanmaktadır. Bu keyfiyet nazarı itibara alınarak gemi makinistlik ve çarkçılığında mütehasşıs gençler yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Denizyolları idaresi yakında Avrupa'ya birkaç genç gönderecektir. Yüksek Deniz Ticaret mektebi mezunları arasından müsabaka ile seçilecek olan bu gençler gemi inşaiyeciliğinde ileri memleketlerin şantiyelerinde staj göreceklerdir.²⁴⁴

Hatta dönemin tanınmış ve zengin isimleri de her sene masrafları kendileri tarafından karşılanmak üzere Avrupa'ya öğrenci göndermişler ve taahhütte bulunmuşlardır ve bu duyurular da gazetelerde yer bulmaktadır.* Öğrenciler Darüşşafaka gibi bazı okulların yapılan bağışlar sonucunda kendilerinin karşıladığı burslarla da öğrenim için Avrupa'ya gönderilmişlerdir. Örneğin bu yolla 1932 senesi mezunlarından İsmail Âli Efendi mühendislik tahsili için Paris'e gönderilmiştir.²⁴⁵

Sınav başvuru süresinin uzatıldığı duyurusu da gazetelerde yer bulur. Örneğin; Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Direktörlüğünden: 20 Maden mühendisi ve 10 Jeolog yetiştirmek üzere müsabaka ile Avrupa'ya 30

²⁴² Bu konuda bkz. 25- 30 Haziran, 5, 9 ve 11 Temmuz 1938 tarihli Cumhuriyet Gazeteleri, s.4.

²⁴³ Duyuruda, İktisat Vekâleti'nin bu sene liselerden mezun olan talebeden bir kaçını bankacılık tahsili için Avrupa'ya göndermek üzere ağustos nihayetinde bir müsabaka açacağı duyurulur, Bkz. 1 Ağustos 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.2.

²⁴⁴ 24 Temmuz 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.2.

* Örneğin, dönemin iktisatçı ve zengin doktorlarından Celal Muhtar Bey, bu konuda bir taahhütte bulunur, ancak bu sözünü yerine getirmediğinde konu gazetede gündeme gelir. Bu konuda bkz. 11 Haziran 1931 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.3

²⁴⁵ 030.10.00.00.117.817.3 nolu belge, Baş Vekâleti Riyasetinde Cemiyeti Tedrisiye İslamiye.

talebe tahsile gönderilecektir. İsteklilerin şu şartlara haiz olması lâzımdır. Türk olmak, Maden ocaklarında çalışabilecek kabiliyette ve sıhhati tam olmak, lise mezunu olup Fransızca, İngilizce ve Almanca dillerinden birisini okuyup yazabilmek, yaşı 18'den aşağı ve 25'ten yukarı olmamak. Maden mühendisliği için yapılacak olan sınavda, hendese, cebir, hayvanat, mihanik, fizik, kimya ve bu dillerden birinden; jeologluk için ise, riyaaziye “hendese ve cebir”, hayvanat, nebatat, jeoloji, kimya ve bu dillerden birinden²⁴⁶ sorular sorulacaktır. Ayrıca adaylar, ileride tahsilde bulundukları süre kadar mecburî hizmete tâbi olduklarından bir taahhütname verecekler ve bir de kefil göstereceklerdir.

Bazı mesleklerde yetişmiş insan gücü ise sadece Avrupa'ya öğrenci gönderilerek oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu ihtiyacın ortadan kısmen kalktığı ve artık kendi ihtiyacı olan elemanı kendisi yetiştirmeye başladığında kurumun bu gelişimi bir müjde olarak gazetelerde yer bulmuştur. Örneğin; İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nden 7 kimya mühendisinin mezun olduğu 1938 yılında, gazetede bu mezuniyet yer bulmuş ve “çok lüzumlu olan bu ihtiyacın şimdiye kadar Avrupa'ya talebe yollamakla temin edildiği” duyurulmuştur.²⁴⁷

Yapılan sınavlarda başvuran adaylardan ne kadarının kazanacağı belirli değildir ve kontenjan veya başvuranlar kadar değil, başarılı bulunanlar kadar öğrenci gönderilmiştir. Başvuru az olduğunda sınavların yeniden yapılması durumlarıyla da karşılaşmıştır. Örneğin, 1931 yılında Harita Umum Müdürlüğü tarafından Avrupa'ya mesaha (ölçüm) mühendisliği için gönderilen öğrenciler için açılan sınava az sayıda ve ehliyetsiz öğrenci katılması nedeniyle yeniden bir sınav yapılması kararlaştırılmıştır.²⁴⁸

Kontenjandan öte başarılı bulunan öğrencilerin gönderilmesi konusuna 1934 yılında Adliye Vekaleti hesabına Hukuk tahsil etmek üzere İsviçre'ye dokuz öğrenci gönderilmesi kararı alınmasının sonucunda, sınava giren

²⁴⁶ 12 Şubat 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.9.

²⁴⁷ 12 Ekim 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.8.

²⁴⁸ 12.02.1931 tarihli MTTH kararı.

öğrencilerden altısının sınav kağıtları başarılı bulunması ve diğer üç öğrenci için de yeniden sınav yapılması durumu örnek olarak verilebilir.²⁴⁹

Bazen de ne kontenjan ne de başarılı olmanın ölçütü olarak değerlendirilemediği özel durumlar da ortaya çıkmıştır. Örneğin, 1936 yılında İstatistik Genel Direktörlüğü hesabına İstatistik tahsil etmek üzere yabancı memlekete gitmek için yapılan sınava başvuran dört öğrenciden biri başarılı bulunmuştur. Buna göre İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulundan Orhan Kubat başarılı olmuştur.²⁵⁰ Ancak Kubat, Ziraat Bankası'na taahhüt nedeniyle gitmekten vazgeçmiş ve bunun üzerine sınavda üçüncü derecede başarılı bulunan Mahmut Feyyaz'ın gönderilmesi kararlaştırılmıştır.²⁵¹ Daha önceden İstatistik tahsili için Amerika'ya gönderilen ve tahsilini bitirmeden yurda dönen Mustafa Hasan'ın yerine de sınavı ikinci derecede kazanan Ankara Hukuk Fakültesi mezunlarından Sami gönderilmiştir.²⁵² Benzer bir duruma İstatistik Umum Müdürlüğü hesabına 1934 yılında yabancı memleketlere üç öğrenci gönderilmesi örnek olarak verilebilir. Sınava giren ve başarılı bulunan üç öğrenciden biri olan Mehmet Şahab, mecburi hizmeti olması nedeniyle, yerine sınavda dördüncü olan Şevket Kayan gönderilmiştir.²⁵³

Bazen de öğrenci başarılı bulunup, gönderilemediği durumlar olmuştur. Örneğin, Güzel San'atlar Akademisinin yetiştirdiği güzide insanlardan birisi olan Melâhat Hanım, Maarif Vekaletinin açtığı ressamlar arasında yapılan sınavda birinci olmasına karşın, tahsisat olmadığı için gönderilememiştir.²⁵⁴

Sınavların Yapılışı ve İçeriği

Sınav sorularının belirlenmesi ve sınav evraklarını incelemek MTTH azalarından birisinin başkanlığında oluşturulan komisyon üyeleri tarafından yapılmıştır. Bu üyeler bakanlığın merkez teşkilatındaki umum müdürlerden,

²⁴⁹ 15.11.1934 tarihli MTTH kararı.

²⁵⁰ 20.10.1936 tarihli MTTH kararı.

²⁵¹ 19.11.1936 tarihli MTTH kararı.

²⁵² 20.10.1936 tarihli MTTH kararı.

²⁵³ 29.12.1934 tarihli MTTH kararı.

²⁵⁴ 20 Kasım 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.2.

şube müdürlerinden, müfettişlerden ve çeşitli kademedeki okul müdürü ve alan öğretmenlerinden oluşmaktadır.²⁵⁵ Sınavlar farklı kurumlardan alanında yetkin insanlar tarafından yapılmıştır. Öyle ki sınav evrakları incelenirken, fizik sınavından kopya çektikleri anlaşılan ülkenin farklı kentlerinden 17 öğrenci sınavdan çıkarılmıştır.²⁵⁶

Avrupa'ya öğrenim için gönderilen öğrencilerin sınav kağıtlarını inceleyen öğretmenlere, çalışma saatlerinin dışındaki bu hizmetlerine karşılık olarak belirli bir ücret verilmiştir. Örneğin, 1937 yılında görev alan öğretmenlere 25'er lira ücret verilmiştir.²⁵⁷

Sınav soruları aynı içerikte olup, mühürlü bir zarf içerisinde Erzurum, Diyarbakır, Edirne, İzmir, Adana, Ankara, İstanbul, Trabzon, Bursa gibi merkez Maarif Eminlikleri'ne gönderilmiş ve sınavlar buralarda yapılmıştır.

Öğrenim için gönderilecek öğrencilerin gönderildikleri alana yönelik sorular sorulmuştur. Öyle ki, Kız ve erkek meslek okullarından mezun olanlar için de gönderilecekleri alanlara yönelik erkek ve kız öğrenciler için farklı sorular sorulmuştur. Ecnebi Lisanından sınava giren adaylara Fransızca, Almanca ve İngilizceden oluşan çeviri metinleri, bu dillerde Maarif Vekaletine bir durumu anlatacakları yazı ile Türkçe ve Edebiyat soruları sorulmuştur.²⁵⁸ Lise mezunlarından sınava girecek olan adaylar ise Türkçe, Tarih, Coğrafya, Riyaziye, Fizik-Kimya, Tabiye ve Yabancı Dil derslerinden sınava girmek zorundadırlar.²⁵⁹ Bu sorular her adayın umumî malûmat seviyesini ve talip oldukları gruptan iktidarlarını yoklamaya yönelik sorulardan oluşacaktır.²⁶⁰

Sınavlarla ilgili özel talimatnameler hazırlanmıştır. Bu talimatnamelerden bir kısmı sınavlara yönelikken bir kısmı da sınava girecek öğrencilerin seçilmesine yönelik konuları içermektedir. Sınavlara yönelik talimatnamelerde sınavların nerede yapılacağı, kimlerin katılacağı, nasıl

²⁵⁵ 10.08.1932 tarihli MTTH kararı.

²⁵⁶ 08.11.1933 tarihli MTTH kararı.

²⁵⁷ Başvekelet Umum Müdürlüğü 01.04.1937 tarihli kararı, Fon no:030.0.18.01.02.73.26.007, BCA. Bu ücret aynı tarihte yurt dışında bulunan bir öğrenciye ödenen aylığın yaklaşık % 22'sine denk gelmektedir. Dolayısıyla sınav komisyonunun aldığı ücretin dolgun olduğu söylenebilir.

²⁵⁸ Bu konularda bkz. Fon no: 180.09.39.209, BCA.

²⁵⁹ 13.7.2.1933 tarihli MTTH kararı.

²⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. 30.07.1932 tarihli MTTH kararı.

yapılacağı, yapılacaklar sınavlar, sınav süreleri, sınav süresince yapılacak işler, sınavlarda nelere dikkat edileceği, bu sınavların nasıl değerlendirileceği gibi konular yer almaktadır. Ayrıca okul türlerine göre, yapılacak sınavın farklılaşması gibi durumlara karşın da farklı talimatnameler hazırlanmıştır. Bu duruma, erkek ve kız sanat okulları mezunları için yapılan sınavlara yönelik hazırlanan talimatnameler örnek olarak gösterilebilir.

Liselerde yapılacak sınavlar için hazırlanan talimatnameye göre:²⁶¹

1. Müsabaka imtihanına Maarif Vekaletince gönderilen listelerde isimleri yazılı olanlar girecekler.
2. Sınav merkezleri İstanbul için İstanbul Erkek Lisesi ve vilayetler için de mahallî erkek liseleridir.
3. Adaylar bulundukları mahalle en yakın sınav merkezinde sınava gireceklerdir. İmtihan merkezlerinde oluşturulan sıhhiye heyetince muayene edileceklerdir. Bu heyetin vereceği sıhhat raporlarını almadan Müsabaka imtihanına giremezler.
4. Avrupa'ya tahsile gitmek isteyen lise mezunları şu derslerden imtihan olacaklardır: Türk Edebiyatı, Ecnebi Lisanı, Riyaziyat, Tabiiyat, Fizik-Kimya, Tarih-Coğrafya, Arkeoloji.
Bütün adaylar, Türk Edebiyatı ve Ecnebi Lisanı imtihanında sorulan tüm sorulara cevap vermeleri gerekmektedir. Bu sınavlarda sorular iki kısma ayrılır: Genel ve ortak sorular ile zümrenin (tahsile gidilmek istenilen alan) özel sorularıdır.
5. İmtihan heyeti imtihan icra olunacağı mektebin müdürü veya müdür muavininin riyaseti altında beş azadan oluşacaktır.

Sınava girecek öğrencilerin seçilmesine yönelik talimatname ise ayrıntılı biçimde altı maddeden oluşmaktadır. Bu talimatnameye göre sınava girecek adayları okulların öğretmen meclisleri seçecektir. Seçimde; talebenin çok sıhhatli olması, bünyesinin sağlam ve ruhî muvazenesinin tam olması (tıbbî muayene ve talebenin tahsili esnasında gösterdiği ruhî tezahürlere nazaran belirlenecektir), tahsil edeceği ders zümresinde malûmat, alâka ve

²⁶¹ 13. 08. 1932 tarihli MTTH kararları. On bir maddeden oluşan bu talimatnamede, sınavın nasıl yapılacağı ve sınav bitiminde nasıl bir süreç izleneceği gibi konular da ayrıntılı olarak verilmiştir.

zekâ itibariyle arkadaşları arasında temeyyüz etmiş bulunması, milî seciyesi kuvvetli ve ahlâkı mazbut olması durumlarına dikkat edilecektir.²⁶² Bu duruma örnek olarak, Harita Umum Müdürlüğü hesabına “Géodesie” tahsili için yapılan sınavda ikinci olan iki öğrenciden Ekrem Efendi’nin Avrupa’ya gönderilmesi durumu verilebilir. Galatasaray Lisesinden Hüseyin Cemil Efendi’nin lisan ve umum derslerinden aldığı notlar, Ekrem Efendi’nin aldığı notlardan bir fazla ise de Riyaziye ve Coğrafya bilgisinin bu tahsilde daha önemli olduğu düşünülerek, lisan hariç olmak üzere yapılan değerlendirme sonucunda Ekrem Efendi’nin gönderilmesi kararlaştırılmıştır.²⁶³

Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler ve Gönderildikleri Ülkeler

Ulus devletlerin tarih sahnesine çıktığı 19. yüzyıl, eski dini motivasyon yerine politik bir amacın geçtiği ve cahilliğe karşı savaşın yeni bir ideal olarak benimsendiği bir düşüncenin de hakim olduğu bir dönemdir. Bu düşünceye sahip olan beş milletin* eğitim reformları da dünyanın her tarafında ilgi görerek örnek alınmaya başlamıştır. Eğitim reformları arasında Kıta Avrupa’sının eğitimi merkezleştirerek bakanlığa bağlama fikri, okulların devlet kontrolüyle gelişmesi ve dini okulların durumu, nesnel eğitim, bilim eğitimi gibi öğeler örnek gösterilebilir.²⁶⁴ Avrupa’daki gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı Devleti, eğitim alanında da siyasi ilişkilerinin sonucu olarak başlangıçta Fransa sonraları ise Almanya’daki eğitim modellerini örnek almaya başlamıştır. Özellikle II. Meşrutiyet dönemi ve Cumhuriyetin erken döneminde Almanya’nın etkisi belirgin biçimde gözükmektedir. Kuşkusuz bunda Almanya ile artan siyasi ilişkilerin önemi büyük olsa da, özellikle Heidelberg, Zürih, Berlin, Münih, Leipzig gibi üniversitelerinin 20. yüzyılın bilim merkezi olmasının da büyük katkısı olduğu söylenebilir. Elbette bilim merkezi olmasının bilim alanlarında yapılan çalışmalar ve yeniliklerle ilişkili olduğu söylenebilir. Bu dönemde Almanya’da dünyanın başka bir yerinde bilinmeyen akademik özgürlük ilkelerine ve araştırmaya adanmış

²⁶² 14. 07.1932 tarihli MTTH kararı.

²⁶³ 09.11.1931 tarihli MTTH kararı.

* Bunlar, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Birleşik Devletleri’dir.

²⁶⁴ Ellwood P. Cubberly, **Eğitim Tarihi**, C. II, Yeryüzü Yayınları, Ankara, 2004.

yeni bir üniversite türü gelişmişti. Hem akademik özgürlük hem de araştırma imkanları profesörlere sağlandığı gibi öğrencilere de sağlanmaktaydı.²⁶⁵ Dolayısıyla bu ülkeye diğer ülkelerden daha fazla sayıda öğrenci gönderilmesinde bu etkenlerin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca yoğun olarak Fransa ve Almanya'ya öğrenci gönderilmesinde kuşkusuz bu iki ülkenin dönemin çağdaş eğitim akımlarının kaynağı olmasının sonucu olduğu söylenebilir. Bu akımlar arasında, Ovide Decroly'nin Ermitage Okulu, J.J.Rousseau'nun Emile'i, George Kerschensteiner'in İş Okulu, Frobel'in Oyun ve Oyuncakları, Albert Malche'nin Yeni Terbiyesi gibi çağdaş akımlar gösterilebilir.²⁶⁶

Öğrenci Gönderilen Ülkeler ve Gönderilen Öğrenci Sayıları

Öğrenci gönderilen ülkeler ve öğrenci sayılarına ilişkin bilgiler ulaşılan belgelerle sınırlıdır. Bu sınırlılık içerisinde, dönemin Maarif Vekilliği'nin, Başvekâlet Umum Müdürlüğü'nün ve CHF'nin tuttuğu kayıtlardan ulaşılabilen belgeler ve istatistiklere göre, çalışma kapsamındaki tarih aralığında, 1923 yılından itibaren öğrenci bulunan ülkeler ve öğrenci sayıları gösterilebilmesine karşın, kaç kişinin gönderildiği bilgisi kesin olarak, 1933-34 yıllarından itibaren verilebildiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, yıllara göre kaç kişinin gönderildiği bilgisi 1933 yılından itibaren verilebilmektedir. Ayrıca 1924-27 yılları arasında Avrupa'da çeşitli Vekâletler ve kendi hesabına öğrenim görenlerin cinsiyetlere göre dağılımı yerine sadece sayısı verilebilmektedir. 1923-24 ders senesi zarfında 31 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu öğrencilerin ne zaman gönderildiğine ilişkin bir bilgi olmamakla beraber, Cumhuriyet idaresi tarafından gönderilmedikleri söylenebilir. Yurt dışına ilk öğrenci grubu "Cumhuriyet'in birinci yıldönümü kutlama programı çerçevesinde açılan ilk sınavla"²⁶⁷ gönderilmiştir. 31

²⁶⁵ Duane P. Schultz, Sydney Ellen Schultz, **Modern Psikoloji Tarihi**, Kaknüs Yayıncılık, İstanbul, 2002,s.99.

²⁶⁶ Ersoy Taşdemirci, "Yüzyılımızın Balından Günümüze Kadar Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Akımları", **Reform pedagojisi, eğitim bilimleri, okul reformu, öğretmen eğitimi ve Dr. Halil Fikret Kanad (Modern pedagoji açısından Türk Alman ilişkiler - 1900'den günümüze)**, Haz. Berka Özdoğan, Helga Schwenk, Selçuk Uygun, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2002,s.63-95.

²⁶⁷ Şarman, **a.g.e.**, s. 9.

öğrenciden 14'ü kendi hesaplarına yurt dışına öğrenime gidip daha sonra Vekâletin yardımına ihtiyaç duymuşlardır. Maarif Vekâleti bu öğrencileri talebe-i muavine statüsünde kabul etmiş ve öğrencilere talebe-i asliyeye mahsus tahsisatın yarısı kadar tahsisat vermiştir.²⁶⁸ 1924-25 ders senesi zarfında çeşitli alanlardan toplam 50 kişi öğrenim görmektedir. Bunlardan 36'sı Maarif Vekâleti adına, 14'ü ise kendi hesaplarına yurt dışına öğrenime gidip daha sonra, talebe-i muavine statüsüne kabul edilen öğrencilerdir.²⁶⁹ Dolayısıyla bu 14 öğrenci de tablo 4'te gösterilmiştir. 1925-26 ders senesi zarfında ise 47 öğrenci öğrenim görmektedir. Bunlardan 3 öğrenci çeşitli Vekâletlerden Avrupa'ya gönderilen öğrencidir. 1925 yılında Avrupa'da bulunan öğrenci sayıları şöyledir:²⁷⁰ Maarif Vekâleti 55; Ticaret Vekâleti 25; Ziraat Vekâleti 11; Nafia Vekâleti 8; İdareler 15; kendi hesabına öğrenim gören öğrenci sayısı 151'dir. Dolayısıyla Maarif Vekâleti adına öğrenim görenlerin sayısının 55 olması, aşağıdaki tablo 4 ve 5'teki sayılarla karşılaştırıldığında, tabloda diğer Vekâletlerin gönderdiği öğrencilerin gösterilmediği söylenebilir.

19.07.1927 tarihinde Maarif Vekilliğinin yayımladığı bir yazıda, elçilik ve müfettiş raporlarından da anlaşılan, bazı vilayetlerin çeşitli alanlardan öğrenci gönderdikleri ve gerekli olan şartlardan ve irşaddan mahrum oldukları için gittikleri yerlerde kendilerinden beklenen tahsili temin edemeyecek bir halde oldukları belirtilmektedir. Bu yazıda halkın verdiği para ile Avrupa'ya giden öğrenciden azami biçimde istifade edebilmek için Vekâletin yakında bir talimatname yayımlayacağı bildirilse de 1927 yılında düzenlenen talimatnamede, diğer Vekâletlerin öğrenci gönderimine ilişkin bir bilgiye rastlanmamaktadır. İlave olarak bu yazıda vilayetlerin göndermek istedikleri mesleklerin önceden bildirilmesi ve vilayetin bildireceği tarzda sınav yapılacağı ve vekaletin belirleyeceği okullara gönderilmesi için bunun şart olduğu; vilayetlerin vekaletle haber verilmeksizin öğrenci göndermemesi isteğinde bulunulur.²⁷¹ Ayrıca, 1929 yılında çıkarılan 1416 sayılı Kanun'unun

²⁶⁸ Bkz. **Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası**, 1339-40, s.36,37.

²⁶⁹ Bkz. **Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası**, S.2, C.2, 1927, s.6.

²⁷⁰ Fon no: 180.09.34.181, BCA.

²⁷¹ Fon no:180.09.38.201,BCA.

birinci maddesinde belirtilen “umumî ve mülhak bütçe ile idare olunan kurum ve kuruluşların öğrenim için yabancı memleketlere gönderecekleri öğrencinin bu kanuna tabi olması ve bunun dışında gönderilmesinin uygun olmaması” ifadelerinin yer alması tablo 4’teki bu tarihten itibaren ortaya çıkan belirgin artışta diğer Vekaletlerden gönderilenlerin de gösterildiği anlamına gelebilir. Ancak Avrupa’da bulunan öğrencilere gönderilen “Ulus” gazetesinin gönderilen öğrenci adres ve kayıtları incelendiğinde tablodaki istatistiklerden farklı sayılar olduğu belirlenmiştir. Örneğin, 16.06.1937 tarihli bir yazıda, sadece Kültür Bakanlığı hesabına tahsil görenlerin sayısı Fransa’da 58, diğer Vekaletler adına tahsil görenlerin sayısı bu ülkede 29’dur.²⁷² Diğer bir ifadeyle, sadece Fransa’da tahsil görenlerin sayısı tüm Vekaletler için toplam 87’dir. Tablo 5’te ise bu ülkede 1936-37’de 44, 1937-38’de 35 öğrenci olduğu görülmektedir. Dolayısıyla oluşturulan bu tablolarda yurt dışında bulunan öğrenci sayılarından öte, sadece Maarif Vekâleti hesabına Avrupa’ya gönderilen öğrenci sayılarının gösterildiği sonucuna ulaşılabilir. Ancak kendisine Ulus gazetesi gönderilen Kültür Bakanlığı adına öğrenim gören öğrenci sayısı ile (58) tablo 5’teki 1936-37 yılındaki öğrenci sayısının (44) birbirinden farklı olması, bu istatistiklerin iki farklı durumu, yıl ve eğitim öğretim dönemlerini göstermesinden kaynaklanan bir farklılık olduğu düşünülebilir. Kuşkusuz bu durumun gelen öğrenci ve yeni gönderilen öğrencilerin hareketliliğinin sonucu olduğu söylenebilir.

Tablo 4’teki 1928-1929 yılından itibaren öğrenci sayılarındaki artışın ise diğer Vekâletlerden gönderilenlerin dahil edilmesinden değil, sadece öğrenci gönderilmeye verilen önemin sonucunda gerçekleştiği düşünülebilir. Diğer bir husus ise bu sayılarda kendi hesaplarına öğrenim görenlerin gösterilip gösterilmediğidir. Benzer biçimde 1925 yılında çeşitli Vekâletler adına Avrupa’da bulunan öğrenci sayılarına bakıldığında tablo 4’te bu durumda olan öğrencilerin gösterilmediği, ancak 1416 Sayılı Kanun’unun yirminci maddesi uyarınca öğrencilerin, bu kanuna tabi öğrenci arasına alındığında gösterilmiş olabileceği söylenebilir.

²⁷² Fon no: 490.01.1246.152.1.109, BCA.

Avrupa'ya gönderilen / Avrupa'da bulunan öğrenci sayılarına ilişkin olarak ulaşılan bilgi ve belgelerden oluşturulmuş olan tablo 4 ve 5'teki istatistiklerden, 1924-25 yılındaki öğrencilerden 14'ü, 1925-26 yılındaki öğrencilerden 3'ü, 1926-27 yılındaki öğrencilerden 2'si kendi hesaplarına gidip daha sonra çeşitli nedenlerle talebe-i muavine statüsüne alınan, talebe-i asliyeye mahsus tahsisatın nısfı (yarısı) kadar tahsisat verilen öğrencilerdir. Dolayısıyla bu öğrenciler de tablo 4 içerisinde gösterilmiştir.

Sonuç olarak, Tablo 4'te görüleceği üzere, Avrupa'ya öğrenim için gönderilen ülkeler 1923-24 yılında Fransa, Almanya, Macaristan, İsviçre ve Amerika'dan oluşan 5 ülkeyle sınırlıdır. Cumhuriyetle birlikte öğrenci gönderilen ülkeler 1924-25 yılında Fransa, Almanya, Macaristan, Avusturya, İsveç ve İsviçre'den oluşan 6 ülke ile sınırlıyken²⁷³; 1925-26 yılında İtalya'nın eklenmesiyle ülke sayısı 7 ülkeye çıkmıştır.²⁷⁴ Avrupa'ya öğrenim için gönderilen ülke sayısı 1929-30 yılından itibaren Rusya hariç on bir ülkedir. Bu ülkeye öğrenci gönderilmesi 1935 yılından itibaren başlamıştır. Diğer ülkeler Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre, İngiltere, Avusturya, İtalya, Çekoslovakya, Macaristan, İsveç ve Amerika'dır. 1939-40 yılına gelindiğinde ise öğrenci gönderilen ülkeler Almanya, İsviçre, İngiltere, Amerika, Fransa ve Macaristan olmak üzere 6 ülkedir. Öğrenci gönderilen ülkeler tablosunda yer almayan Çin veya Japonya'ya* da öğrenci gönderildiği söylenebilir. Örneğin 1930 yılında, Eski Türk tarihi tetkikatı için Çin lisan bilgisini artırmak isteyen Raif Efendi'nin Çince bilgisi Çin'in Paris Konsolosu ve Sefaret Erkanı ve Paris El sinei Şarkıye Mektebi ile Japon üniversitesinde muhabere derslerini takip ettiği Ankara Japon Sefarethanesi tarafından kaydedilmesi sonucunda, Çin veya Japonya üniversitelerinden birine gönderilmesine karar

²⁷³ Bkz. **Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası**, S.2, C.2,1927,s.6. Mecmuanın adı Dersaadet ve Vilayate Kain Mekatib-i Resmiye ve Hususiyeye ve Dersaadette Bulunan Medaris-i İslamiye ile Kütüphanelere Dair İstatistik Mecmuası olarak da geçmektedir.

²⁷⁴ Fon no: 180.09.35.207, BCA; İhsaiyat Mecmuası, S.3, C.3,1928,s.4-6.

* Aslında Japonya'ya öğrenci gönderilmesi Meşrutiyet döneminde de olmuştur. Dönemin dergilerinden birisi olan **Sebilürreşad** (Sırat-ı Müstakim) dergisinde "Japonya'ya talebe i'zâmı" başlıklı bir yazıda dönemin isminin açıklanmasını istemeyen yardımseverlerinden birisinin üç öğrenciyi şarkın müterakki ve en ciddi bir kazası olan Japonya'ya tahsil için gönderdiğini yazmaktadır. Bu konuda bkz. **Sebilürreşad**, 11 Teşrinisani 1326, İstanbul, s. 208. Ayrıca, dönemin Muallim dergisinde Japonya eğitim sistemiyle ilgili **Tabiat Ve Terbiye - Japonya Mektepleri** başlıklı Nafi Atuf Bey tarafından bir makale yayımlanmıştır. Bkz. Muallim, S. 18, C.2, 1332, s. 632-635.

verilmiştir.²⁷⁵ Ayrıca 1938'den itibaren Danimarka, Polonya, Romanya, Yugoslavya, Hollanda, Kahire ve Gazze'ye de ihtisas için asker ve devlet memurları da gönderilmiştir.²⁷⁶

²⁷⁵ 25.10.1930 tarihli MTTH kararı.

²⁷⁶ 28.11.1938; 03.12.1938 ve 09.04.1939 tarihli belgeler, Fon no: 030.18.1.2.85.99.6,BCA; 030.18.1.2.85.101.18, BCA; 030.18.1.2.86.31.3,BCA.

Tablo 4. 1923-1932 yılları arası yurt dışında bulunan öğrenci sayıları ve gönderildikleri ülkeler²⁷⁷

Ülkeler *	1923-24			1924-25**			1925-26			1926-27			1927-28			1928-29			1929-30			1930-31			1931-32		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Almanya	16	2	18	-	-	20	-	-	15	-	-	9	6	-	6	32	6	38	100	6	106	106	4	110	96	4	100
Avusturya	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	3	2	-	2	5	-	5	5	-	5	7	-	7	1	-	1
Çekoslovakya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4	4	-	4	4	-	4	4	-	4
İsveç	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	3	3	-	3	-	-	-	-	2	2	-	2	2	-	2	2
Fransa	9	-	9	-	-	22	-	-	23	-	-	34	22	2	24	74	15	89	84	15	99	79	15	94	70	10	80
Belçika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	14	11	25	21	10	31	20	10	30	9	14	23
İsviçre	1	-	1	-	-	3	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	1	20	2	22	19	2	21	17	-	17
İtalya	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	2	-	2	-	-	-	2	-	2	3	-	3	4	-	4
İngiltere	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3	4	7	4	3	7	4	2	6	4	2	6
Macaristan	2	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2	1	-	1	1	-	1	3	-	3	1	-	1	-	-	-
Amerika	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	2	7	4	-	4	2	-	2
Rusya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	28	3	31	-	-	50	-	-	47	-	-	52	39	3	42	134	36	170	248	40	288	247	35	282	207	32	239

²⁷⁷ CHP, a.g.e.; Maarif İstatistikleri (1923-1940); Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası, S.1-3, C.2-4.

* MTTH kararlarında bu ülkeler dışında Çin ve Japonya'ya da öğrenci gönderilmiştir. Bu konuda bkz: 25.10.1930 tarihli MTTH kararı.

** 1924-25, 1925-26 ve 1926-27 yıllarında gönderilenlerin istatistikleri cinsiyetlere göre ayrı tutulmadığı için cinsiyetlere göre bir dağılım gösterilememiştir.

Tablo 4'e göre 1923-24 yılında tüm ülkelerde bulunan Maarif Vekâleti adına öğrenim gören öğrenci sayısı 31'den 1931-32 yılında 239'a yükselmiştir. Buna göre 1923-24 yılında Fransa'da bulunan öğrenci sayısı 9'dan, 1931-32 yılında 80'e; Almanya'da bulunan öğrenci sayısı 18'den; 1931-32 yılında 100'e* ; İsviçre'de bulunan öğrenci sayısı 1'den 17'ye; Amerika'da bulunan öğrenci sayısı ise 1'den 2'ye yükselmiştir. Macaristan'da ise 1923-24 yılında 2 öğrenci bulunurken 1931-32 yılından 1936-37 yılına kadar hiç öğrenci bulunmamaktadır. 1923-24 yılında Avusturya, Çekoslovakya, İsveç, Belçika, İtalya, İngiltere ve Rusya'da hiç öğrenci bulunmamaktadır. 1931-32 yılına gelindiğinde ise Avusturya'da 1; Çekoslovakya'da 4; İsveç'te 2; Belçika'da 23; İtalya'da 4; İngiltere'de 6'ya yükselmiştir. Rusya'ya öğrenci gönderimi ise 1935 yılından itibaren başlamıştır.

Tablo 4'teki verilerden anlaşılacağı üzere, 1923-24 ve 1931-32 yılları arasında en çok öğrenci gönderilen ve bulunan ülke sırasıyla Fransa, Almanya, Belçika, İsviçre ve İngiltere olmuştur. 1928-29 yılından itibaren belirgin biçimde Almanya'ya gönderilen öğrenci sayısında artış olmasına karşın Fransa'ya öğrenci gönderilmesinde bu artış aynı oranda olmasa da devam etmiştir. Bu iki ülke 1923-24 ile 1931-32 yılları arasında öğrenci gönderilen ve bulunan öğrenci sayılarında ve oranlarında belirgin bir biçimde öne çıkmaktadır. Kuşkusuz özellikle Almanya'nın öne çıkmasında Almanya ile olan siyasi ilişkiler ön planda gibi gözükse de eğitimde bir Alman modelinin ve ekolünün daha baskın olarak değerlendirildiği söylenebilir. Elbette bunda Almanya'dan gelen bilim adamlarının ve çağrılan uzmanların önemli katkılarının bulunduğu söylenebilir.

Tablo 4'e göre Maarif Vekaleti hesabına Avrupa'da öğrenim gören öğrenci sayısı, 1924-25'te 50; 1925-26'da 47; 1926-27 yılında 52'dir. 1927-28 yılında ise bu sayı 42'ye düşmüştür.²⁷⁸ 1926-27 yılı maarif istatistiklerinde ise Kolombiya Darülfünun'unda, Darülfünun bursuyla okuyan 2 öğrenciyle birlikte bu sayı 55

* Berlin Türk Talebe Cemiyeti, 1933 yılında Almanya'da 200 Türk öğrencinin olduğunu ve bunlardan 80'inin kendi hesabına öğrenim gördüğünü belirtmektedir. Bu konuda bkz. Cemil Koçak, Türk- Alman İlişkileri (1923-1939) **İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 43.

²⁷⁸ **Maarif Vekâleti 1926-27 İstatistik Yıllığı**, Devlet Matbaası, C.4, 1929.

olarak gösterilmektedir.²⁷⁹ 1933-34'e kadar gönderilen ve gelen öğrenci sayıları hakkında net bir rakam vermek zor gözükmektedir. Ayrıca tablo 4'e göre 1927-28 yılındaki bu düşüşte gönderilen öğrenci sayısının az olduğu söylenemeyeceği gibi yurda dönen öğrenci sayısının da çok olduğu söylenemez. Ancak 1928-29 yılından itibaren Avrupa'da bulunan öğrenci sayısındaki belirgin artış, öğrenci gönderilmesi çalışmalarındaki yoğunluğun sonucu olarak, gönderilen öğrenci sayısındaki artışı da göstermektedir. Kuşkusuz bu yoğunluğun miladı olarak dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Beyin Avrupa gezisi dönüşü gösterilebilir. Akçura'nın verdiği bilgilere göre 1928 yılı için Avrupa'ya 80 kadar öğrenci gönderilmiştir.²⁸⁰

18 Mayıs 1930 tarihinde TBMM Bakanlık Bütçesi görüşülürken Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in verdiği bilgilere göre, 1929 yılında 60 öğrenci gönderilmiştir ve 1930 yılı itibarıyla 263 öğrenci Avrupa'da bulunmaktadır.²⁸¹ 1927-1928 yılında 42 olan öğrenci sayısının, 1928-29 yılında 170'e çıkması en az aradaki fark kadar sayıda öğrencinin gönderildiği anlamına geldiği gibi benzer biçimde 1928-29 yılında en az 128; 1929-30 yılında ise en az 118 öğrencinin Avrupa'ya gönderildiği söylenebilir. Atatürk'ün verdiği bilgilerle burada çıkarılan aradaki fark kadar sayıda öğrenci gönderildiği sonucu birbiriyle çelişmez. Bu bilgilerde yıl esas alınmışken, tablodan çıkarılan sonuçlarda eğitim öğretim yılı esas alınmıştır. Diğer bir ifadeyle, 1929 yılına ait 60 öğrencinin gönderildiği bilgisi, bu tablodan çıkarılan, 1928-29'da en az 128 ve 1929-30 yılında en az 118 öğrencinin gönderildiği sonucuyla çelişmemektedir. 1929 yılında gönderilen 60 öğrenci 1928-29 ve 1929-30 öğretim dönemlerinde gönderilen öğrenci sayıları içerisinde yer almaktadır.

²⁷⁹1928 tarihli Maarif İstatistikleri, fon no: 180.09.35.207, BCA. Aslında 1926-27 yılı öğrenci istatistiklerine ait Osmanlı Türkçesi ve günümüz Türkçesi alfabesiyle yazılmış iki farklı kaynaktan basit bir toplama hatasından dolayı bu rakam 6 ülkede 52 öğrenci olarak gözükmektedir. Ancak bu rakam, Akçura'nın verdiği bilgilerde olduğu gibi 53'tür. Ayrıca gönderilen ülke ve öğrenci sayılarındaki farklılıkların bir anlamı da, bu istatistiklerin oluşturulduğu tarihlerinin birbirinden farklı olması olabilir. Örneğin Akçura'nın ve Osmanlı Türkçesi ile verilmiş istatistiklerde Almanya'da 19, Fransa'da 25 öğrenci bulunurken, günümüz Türkçesi ile verilmiş maarif istatistiklerinde bu rakamlar 9 ve 34 biçimindedir. Ülke sayıları da birbirlerinden farklıdır. Bu konuda bkz. Tablo 4 ve 6.

²⁸⁰ Akçura, a.g.e., s. 128.

²⁸¹ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946, s.19.

1930 tarihli Maarif Vekâleti Mecmuası'na göre Maarif Vekâleti'nin Paris teftiş mıntıkasında Paris'te 82, İsviçre'de 17, İngiltere'de 6, Belçika'da ise 26 talebe bulunduğu; Berlin mıntıkasında 62 talebenin olduğu²⁸² bildirilmektedir. Burada Avrupa'da bulunan öğrenci sayısının 193 olması tablodaki 1928-29 yılındaki 170 sayısına yakın bir sayı olduğu için, bu sayıların 1928-29 yılı sayıları olduğu ve bir sonraki yıl gidenlerin bir kısmını da içerdiği düşünülebilir. Ayrıca tabloya göre 1929-30 yılındaki Avrupa'da bulunan öğrenci sayısı 288'dir. Maarif Vekâleti Mecmuası'ndaki bu farklılık, Maarif Vekâleti için gönderilen öğrencilerin sayılarının verilmiş olmasından kaynaklanabileceği gibi, bu raporun verildiği tarihten itibaren gönderilen öğrencilerin olmuş olmasından ve kendi hesabına giden öğrencilerin devlet hesabına alınarak bu istatistiklere eklenip eklenmemesinden de kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 4'e göre 1930-31 yılında Avrupa'da bulunan öğrenci sayısı 282, 1931-32'de 239'dur. Bu tarihte Avrupa'da bulunan 239 öğrencinin 207'si erkek, 32'si kız öğrencidir. Öğrenci sayısındaki bu düşüş ise, gönderilen ve gelen öğrencilerin sayıları hakkında bize net bilgi vermez. Her ne kadar 1931 malî senesi için bütçede yapılan tasarruf dolayısıyla yurt dışına öğrenci gönderimi ve tahsilde bulunanlarla ilgili 1931-1932 ders senesinde ecnebi memleketlere yeni talebe gönderilmeyeceği ve kendi hesaplarına tahsilde bulunan talebelerden hükümet hesabına talebe alınmayacağı²⁸³ gibi bazı kısıtlamalar getirilmiş olsa da, tablodaki sayılar ve belirtilen yıllar ve sonrasındaki MTTH kararları incelendiğinde bu iki kararın uygulanmadığı görülmektedir.

²⁸² **Maarif Vekâleti Mecmuası**, Devlet Matbaası, S.19, 1930, s.27.

²⁸³ 22.06.1931 tarihli MTTH kararı.

Tablo 5. 1932-1940 yılları arası yurt dışında bulunan öğrenci sayıları ve gönderildikleri ülkeler

Ülkeler *	1932-33			1933-34			1934-35			1935-36			1936-37			1937-38			1938-39			1939-40		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Almanya	92	5	97	85	14	99	98	5	103	77	9	86	89	8	97	127	6	133	100	4	104	61	4	65
Avusturya	1	-	1	2	1	3	4	1	5	3	-	3	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çekoslovakya	5	-	5	5	-	5	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	2	2	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fransa	87	12	99	73	9	82	60	24	84	41	14	55	38	6	44	35	-	35	34	-	34	2	-	2
Belçika	6	23	29	12	34	46	14	29	43	13	15	28	16	5	21	11	-	11	4	-	4	-	-	-
İsviçre	16	-	16	9	1	10	6	1	7	10	1	11	13	-	13	17	-	17	17	-	17	14	-	14
İtalya	5	-	5	6	-	6	6	-	6	6	-	6	5	-	5	15	-	15	15	-	15	-	-	-
İngiltere	7	2	9	7	2	9	15	-	15	9	-	9	6	-	6	13	-	13	10	-	10	11	-	11
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1
Amerika	4	-	4	18	-	18	20	3	23	21	2	23	13	2	15	9	-	9	8	-	8	7	-	7
Rusya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	223	44	267	217	63	280	224	63	287	183	41	224	183	21	204	228	6	234	189	4	193	96	4	100

*CHF'nin yayımlamış olduğu 1939 tarihli raporda yer alan istatistikler 1927 yılından 1938 yılına kadar olup, bu sayılar 1936 yılından itibaren tablo 5'ten farklılık göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, tablodaki sayılar, Maarif istatistiklerinde belirtilen sayılardan farklıdır. Bu fark o yıl eğitimin tamamlayıp yurda dönenlerin eklenmemesinden kaynaklanmakta olduğu için, CHF'nin ve Devlet İstatistik Enstitüsü'nün istatistiklerinde bu rakamlar daha yüksektir. Benzer biçimde Ek 5'teki gönderilen alanlardaki toplam sayı ile gönderilen ülkelerdeki toplam sayının birbirini tutmaması, tablodaki ilgili yılda, o yılın sonunda öğrenimini tamamlayıp yurda dönüş yapanların dahil edilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin Ek 5'teki gönderilen alanlarda 1936-37 yıllarındaki toplam sayı 274 iken, gönderilen ülkelerdeki toplam sayının 204 olması bu durumun sonucudur.

1932-33 yılında Avrupa'da bulunan 267 öğrencinin 64'ü yurda dönmüştür. 1933-34 yılında 77 öğrenci yeniden gönderilmiş ve Avrupa'da bulunan öğrenci sayısı 280'e (63 kız, 217 erkek öğrenci) ulaşmıştır. 1933-34 yılında Avrupa'da bulunan 280 öğrencinin % 35,3'ü Almanya; % 29,3'ü Fransa'da bulunurken; %16,4'ü Belçika'da; kalan % 19'u ise diğer ülkelerde bulunmaktadır. Bu tarihte 26'sı erkek, 3'ü kız öğrenci olmak üzere 29 kişi yurda dönmüştür. 1934-35 yılında giden öğrenci sayısı ise, 33'ü erkek, 3'ü kız, 36 öğrenci olmuş ve Avrupa'da bulunan öğrenci sayısı 287'ye (63 kız, 224 erkek öğrenci) ulaşmıştır. 1935-36 yılında öğrenimine devam eden 226 öğrenciden 47'si yurda dönüş yaparken, 45'i de öğrenim için gönderilerek, Avrupa'da bulunan öğrenci sayısı 224 (41 kız, 183 erkek öğrenci) olmuştur. 1936-37 yılında 223 öğrenciden 70'i yurda dönüş yapmış, 51'ise öğrenim için gönderilerek sayı 204 (21 kız, 183 erkek öğrenci) olmuştur. 1937-38 yılında öğrenimine devam eden 204 öğrenciden 58'i öğrenimlerini tamamlayıp dönerken, 88 yeni öğrenci gönderilerek Avrupa'da bulunan öğrenci sayısı 234'e (6 kız, 228 erkek öğrenci) çıkmıştır. 1938-39 yılında öğrenimine devam eden 234 öğrenciden 65'i öğrenimlerini tamamlayıp dönerken, 24 yeni öğrenci gönderilerek Avrupa'da bulunan öğrenci sayısı 193 (4 kız, 189 erkek öğrenci) olmuştur. 1939-40 yılında öğrenimine devam eden 193 öğrenciden 98'i öğrenimlerini tamamlayıp dönerken, 5 yeni öğrenci gönderilerek Avrupa'da bulunan öğrenci sayısı 100'e (4 kız, 96 erkek öğrenci) düşmüştür.²⁸⁴ Şüphesiz bu tarihte Avrupa'da bulunan ve Avrupa'ya gönderilen öğrenci sayısındaki bu düşüşte, başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın büyük payı olduğu düşünülebilir.

1932-33 ve 1939-40 yılları arasında en çok öğrenci gönderilen ve bulunan ülke sırasıyla Almanya, Fransa, Belçika, Amerika ve İsviçre olmuştur.

1932-33 yılında Avrupa'da bulunan 267 öğrencinin % 37,1'i Fransa, % 36,3'ü Almanya, % 10,8'i Belçika ve % 6'sı İsviçre'de bulunurken, % 9,8'i de diğer ülkelerde bulunmaktadır. 1939-40 yılında ise Avrupa'da bulunan 100 öğrencinin % 65'i Almanya'da; % 14'ü İsviçre'de; % 11'i ise İngiltere'de

²⁸⁴ Bkz. **Maarif İstatistikleri 1933-40**, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstanbul.

bulunmaktadır. Öğrencilerin %10'u ise Amerika, Fransa ve Macaristan'da bulunmaktadır.

Tablo 4 ve tablo 5'teki bilgiler yıllara göre ülkelerde bulunan öğrenci sayılarını gösterse de, bu tablolardan her ne kadar hangi tarihlerde, kaç öğrencinin, hangi ülkeye gönderildiği bilgisi net olmasa da, her yıl için ülkelerde bulunan öğrenci sayıları karşılaştırıldığında en az aradaki fark kadar öğrenci gönderildiği sonucuna ulaşılabilir. Buna göre; Maarif Vekâleti adına öğrenim görmek için 1923-1940 tarihleri arasında en çok öğrenci Almanya'ya (en az 177 öğrenci) gönderilmiştir.* Fransa'ya gönderilen öğrenci sayısı ise en az 130'dur. Öğrenim görmek için Belçika'ya en az 51 öğrenci, İsviçre'ye 36, İngiltere'ye 24, İtalya'ya 16, Avusturya'ya 12, Çekoslovakya'ya 5, Macaristan'a 5, İsveç'e 3 ve Rusya'ya 2 öğrenci gönderilmiştir. 1929 yılında öğrenci gönderilmeye başlanan Amerika'ya** ise en az 28 öğrenci gönderilmiştir.

Yukarıdaki değerlendirme ölçütü olan yıllara göre gönderilen öğrenci sayıları arasındaki fark ölçütüne göre gönderilen öğrenci sayıları değerlendirdiğinde, Maarif Vekâleti adına öğrenim görmek için 1923-1940 yılları arasında on iki ülkeye en az 379 öğrencinin gönderildiği sonucuna ulaşılabilir. Bu değerlendirme ülkeler üzerinden yapıldığında ise en az 486 öğrencinin yurt dışına gönderildiğini göstermektedir. Ancak her iki durumda

*1940-50 yıllarında yurt dışına öğrenci gönderilen ülke sıralaması İsviçre, Almanya ve Amerika; 1950-60 yıllarında Amerika, Almanya ve İngiltere; 1960-70 yıllarında ise Amerika, İngiltere ve Almanya biçiminde olmuştur. Diğer bir ifadeyle 1940-1970 yıllarında Amerika, Almanya ve İngiltere en çok öğrenci gönderilen üç ülke olmuştur. Bu konuda bkz. Seyfi Yıldırım, "Eğitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler (1940-1970): Prosopografik Bir Çalışma Örneği", Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s. 355-357.

** 1907-1911 istatistiklerinde 1327 (1911) yılında Amerika'da 5 öğrencinin öğrenim gördüğü bilgisi mevcuttur. Bu konuda bkz. Dersaadet ve Vilayate Kain Mekatib-i Resmiye ve Hususiyeye ve Dersaadette Bulunan Medaris-i İslamiye ile Kütüphanelere Dair İstatistik Mecmuası, S.1,C.1, 1327 s.46; Kuran ise 1911'de beş, 1920'de iki öğrencinin Amerika'da öğrenim gördüğünü belirtmektedir. Bu konuda bkz. Ercüment Kuran **Türk Çağdaşlaşması**, Akçağ Yayınları, Ankara,1997,s. 230. Ayrıca 1928 istatistiklerinde Kolombiya Darülfünununda, Darülfünun bursuyla okuyan 2 öğrenciden söz edilmesi bu tarihten önce Cumhuriyetin erken döneminde Amerika'ya öğrenci gönderildiğinin göstergesidir. Kaldı ki, tablo 4'te görüleceği üzere 1923-24 yılında Amerika'da bulunan 1 öğrenci Kuran'ın sözünü ettiği 1920'de Amerika'da bulunan 2 öğrenciden 1'i olabilir. Sonuç olarak Amerika'ya öğrenci gönderilmesinin Cumhuriyet öncesi başladığı, Cumhuriyetle birlikte ise 1929 yılında bu ülkeye öğrenci gönderilmeye başlandığı söylenebilir.

da yıllar arası düşüşlerin hiç öğrenci gönderilmediği anlamına gelmesi ve yıllar arası küçük artışların da benzer biçimde gerçekliğe uzak oluşu sonucunda bu değerlendirmelerin sağlıklı sonuçlar vermediği söylenebilir.

Diğer bir değerlendirme ölçütü olarak ise gönderilen ve dönen öğrenci sayıları verilebilir. 1933-1934 yılları ile 1939-1940 yılları arasında 326 öğrenci (35 kız, 291 erkek öğrenci) Avrupa'ya gönderilirken, 1932-1940 yılları arasında yurda dönen öğrenci sayısı ise 431 (66 kız, 365 erkek öğrenci) olmuştur. İkisinin toplanması ise Avrupa'da bulunan öğrencilerin hem bulunan hem de dönen öğrenciler arasında sayılıyor olması da yıllara göre gönderilen öğrencilere ilişkin sağlıklı bir sonuç vermez.

Son olarak karma bir yöntemle yurt dışına gönderilen öğrenci sayılarının belirlenmesi denemesi yapılabilir: 1923-24 yılında yurt dışında 31 öğrenci bulunurken, 1924-25 yılında bulunan 50 öğrenciden 12'si öğrenimlerini bitirerek yurda dönmüştür.* 1926-27 yılında yurt dışında bulunan 47 öğrencinin olması en az 9 öğrencinin daha gönderildiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla 1925-26 yılına kadar en az 59 öğrencinin gönderildiği söylenebilir. Bu tarihten itibaren 1932-33 yıllarına kadar Avrupa'da bulunan öğrenci sayıları arasındaki farklar toplandığında ise 279 sayısına ulaşılır. Diğer bir ifadeyle bu iki sonuç (59+279) toplandığında, 1932-33 yılına kadar en az 338 öğrencinin Avrupa'ya gönderildiği söylenebilir. Bu sonuç 1933-1934 yılları ile 1939-1940 yılları arasında Avrupa'ya 326 öğrencinin gönderildiği bilgisiyle birleştirildiğinde, 1923-24 ile 1939-40 yılları arasında Avrupa'ya gönderilen öğrenci sayısının (338+326) en az 664 olduğu sonucuna ulaşılabilir.** Tüm bu değerlendirme ölçütlerinden doğruya yakın olanının bu son değerlendirme olduğu söylenebilir: Başlangıç

* 1924-25 ders yılı süresinde öğrenimlerini tamamlayarak dönen 12 öğrenciden 6'sı öğretmenlik mesleğine, 2'si sıhhiye, 2'si ticaret Vekâletinde çalışmaya başlamışlardır. Diğer 2 kişi hakkında bir bilgiye ulaşılamadığı belirtilmektedir. Bkz. **Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası**, S.2, C.2, 1927, s.6.

** 1940 yılında **Ülkü Dergisi**'nde çeşitli Avrupa ülkelerinde öğrenim gören 1000 kadar öğrencinin Türkiye'ye döndüğü; bu öğrencilerden 462'sinin Vekâletler ve devlete bağlı müesseseler hesabına, geri kalanların ise kendi hesaplarına öğrenim gördükleri; bu rakamın 312'sinin Almanya'da 150'sinin ise diğer ülkelerde öğrenim gördüğü belirtilmektedir. Bu konuda bkz. Ziyaeddin Fahri, "Avrupa Talebesi Meselesi", **Ülkü Dergisi** S.85, C.XV, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, s.33-40. Ancak böylesi bir bilgiyi doğrulayacak herhangi bir belgeye rastlanılmadığı gibi, Ziyaeddin Bey bu bilginin o günlerde gazetelerde söz edilen bir bilgi olduğunu belirtmektedir.

noktası 1923-24 yılı olan tablo 4'te sadece üç sütunda öğrenci sayılarında düşüş bulunmasına karşın, giden öğrenci ve dönen öğrenci sayılarının ilk iki yıl için bilinmesi ve diğer yıllarda ise belirgin bir artışın olması doğruya yakın sayılara ulaşmada bir anahtardır. Tablo 5 ise giden öğrenci sayılarını vermese bile, 1932-40 yılları arası Maarif İstatistiklerindeki yıllara göre gönderilen öğrenci bilgilerinin verilmesi ise ortaya çıkan 664 sayısının doğruya yakınlığını güçlendirmektedir.

Sonuç olarak bu rakamlar, Maarif Vekâleti adına öğrenim gören öğrencileri kapsamaktadır. Bu çerçevede, kendi veya başka Vekâletler adına öğrenim görmek için gidip, daha sonra çeşitli nedenlerden dolayı Maarif Vekâleti hesabına aktarılmış öğrencilerin de bu tabloda yer almış olma ihtimalinden, ortaya çıkan bu rakamın da Maarif Vekâleti adına yurt dışına gönderilen öğrenci sayılarını yansıtmayacağı düşünülebilir. Ancak; bu durumda olan öğrenci sayısının sınırlı olması ve tablodaki yıllara göre artış ve azalmalardan elde edilen aradaki fark ölçütündeki sonuçlarda, her yıl düzenli olarak belirgin bir artış olmadığı için, bazı yıllardaki azalmaların o yıllarda hiç öğrenci gönderilmemiş gibi değerlendirilmesinin sonucunda, Avrupa'ya gönderilen öğrenci sayılarının doğruya yakın bir yerde olduğu söylenebilir. Ancak her üç değerlendirme ölçütü de çalışma kapsamı aralığında kaç öğrencinin gönderildiği bilgisini net olarak vermese de, ortaya çıkan bu farklı sayılar, yeni kurulan Cumhuriyetin sınırlı olanaklarıyla yurt dışına öğrenci gönderilmesine verdiği önemin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.*

Öğrencilerin Teftişleri ve Teftiş Bölgeleri

Cumhuriyet kurulduğunda, ülkedeki müfettiş sayısı 6'dır. 1924 yılında bu sayı 15'e çıkarılmıştır.²⁸⁵ Ülkedeki sınırlı sayıdaki müfettişlerle yurt dışındaki öğrencilerin denetlenmesi işlerinde de sıkıntılar yaşanmasının

* Bu çalışma kapsamındaki tarih aralığında (1923-1940), yurt dışına kaç öğrencinin gönderildiği söylenemese de, Şarman'ın çalışmasında Milli Eğitim İstatistiklerine dayalı olarak verilen istatistiklerde 1925-29 yıllarında 500, 1929-1945 yıllarında ise 2800 öğrencinin gönderildiği belirtilmektedir. Ancak Şarman'ın verdiği bu sayılar, yurt dışında bulunan öğrenci sayılarını gösterdiği için, kaç öğrencinin gönderildiği bilgisini vermez. Bkz. Şarman, a.g.e., s.32.

²⁸⁵ Bkz. **Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası**, S.2, C.2, 1927, s.6.

kaçınılmaz olduğu söylenebilir. 1925 yılında müfettiş Zeki Mesud Bey'in^{*} raporunda, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde bulunan öğrencilerin tek bir müfettiş tarafından sağlıklı bir şekilde teftiş ve kontrol edilemeyeceğinden bahsedilmektedir.²⁸⁶ Benzer biçimde Berlin Büyükelçiliği'nin 29 Aralık 1926 tarihli raporuna^{**} göre de, hiçbir öğrencinin okula devam edip etmediği, derslerine çalışıp çalışmadığı teftiş edilmemektedir. Bir talebe müfettişliği umumiliği ihdas edilmesi gerekir. Ve umumiliğinde Almanca ve Fransızca bilen bir yazıcı verilmelidir.²⁸⁷ Bu sorunun uzun yıllar devam ettiği söylenebilir.

1929 yılında ülkede bulunan toplam 19 müfettişin 2'si Avrupa müfettişliği görevini yapmaktadır.²⁸⁸ Maarif Vekilliği'nin 12.11.1929 tarihli yazısına göre öğrenciler Avrupa ülkelerinde bulundukları süre içerisinde talebe müfettişlikleri ile irtibat kuracaklar ve her türlü konuda bu makamlarla yardımlaşacaklardır. Talebe müfettişlikleri ise Paris ve Berlin mıntıkları olarak ikiye ayrılmasıyla teftiş işi iki müfettiş tarafından yürütülmüştür.^{***} Almanya ve Fransa'da bulunan iki talebe müfettişinin yapmakta olduğu işlerin çokluğu ve aradaki mesafenin uzaklığı itibari ile Amerika'daki talebenin teftiş ve murakabesi işleri ile aynı zamanda iştigal olamamaları ve 1933 tarihinden ibaren köy maarifi ve halk terbiyesi sahalarında tahsil için gönderilecek talebelerle sayısı artacak olan Amerika'da da bir talebe müfettişi görevlendirmesi zorunlu görülmüştür.²⁸⁹ Ancak 1933 yılında 26 müfettişin 2'si yabancı ülkelere öğrenci müfettişliği yapmaktadır.²⁹⁰ İlerleyen yıllarda

* Zeki Mesud Bey, 1923-1926 tarihler arasında Avrupa Talebe müfettişliği görevinde bulunmuş ve 1926 yılında MTTH üyeliğine, 1927 Mülkiye Mektebinin Müdürü ve 1943 yılında ise Hukuk Fakültesi Dekanlığı görevlerinde bulunmuştur. Bkz. http://www.politics.ankara.edu.tr/?bil=bil_icerik&id=226&e=1

²⁸⁶ Fon no:180.09.34.181, BCA.

^{**} Elçilik daha önce de 27.1.1925 tarihli bir rapor göndermiştir. Berlin Büyükelçiliği'nin raporuyla ilgili Başvekillik tarafından, Mutfata Necati Beye bilgi verilmiş ve Mustafa Necati Bey Avrupa gezisine çıktığında kendisiyle görüşeceği bilgisi de bildirilmiştir. Bu konuda bkz. 30.10.141.9.14, BCA.

²⁸⁷ Fon no:30.10.141.9.14, BCA.

²⁸⁸ **Cumhuriyet Devrinde Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s.5.

^{***} Bu tarihte Almanya'da öğrenci müfettişi olarak Cevat Dursunoğlu ve yardımcısı Reşat Şemsettin (Sirer) bulunmaktadır. Bkz. Tonguç, a.g.e., s. 115.

²⁸⁹ 22.08.1933 tarihli MTTH kararı.

²⁹⁰ **Cumhuriyet Devrinde Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s.5.

Garp memleketlerine gönderilen talebenin tahsilini muntazam bir surette takip ve teftiş etmek üzere 3 mıntıkaya ayrı ayrı 3 ispekter tayin edilmiştir.²⁹¹ Bu tablo, Elçiliğin ve müfettişlerin raporlarında belirttikleri teftiş sorununun devam ettiğine örnek olarak gösterilebilir.

Elçiliklerin belirli aralıklarda kontrolünün ve hazırladıkları raporların dışında, üç ayda bir öğrencilerle ilgili olarak öğrenim gördükleri üniversitelerin Profesörlerinden raporlar istenilmekte ve sık sık öğrenci müfettişleri öğrencileri teftiş etmektedirler.²⁹² Müfettişler bunun sonucunu raporlaştırarak hem elçiliklere hem de Maarif Vekaleti'ne göndermektedirler.

Avrupa'daki ülkelerin, bağlı olduğu mıntikalara göre dağılımları ise şöyledir: Paris mıntikasının sorumluluk sahasında olan ülkeler, Fransa, İngiltere, Belçika, İtalya ve İsviçre iken; Berlin mıntikasının ise Almanya, Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, İsveç'tir.²⁹³ 1934 yılından sonra Amerika başlı başına bir mıntika olmuştur. 1935 yılından itibaren öğrenci gönderilmeye başlanan Rusya'nın ise hangi mıntika'ya dahil olduğu ulaşılan belgelerden elde edilemese de, coğrafi ve siyasi konumları nedeniyle Berlin mıntikasında olduğu söylenebilir.

Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler ve Gönderildikleri Alanlar

Dönemin Maarif Vekilliği'nin, diğer Vekâletlerin, Başvekâlet Umum Müdürlüğü'nün ve CHF'nin tuttuğu kayıtlardan ulaşılabilen belgeler ve istatistiklere göre, çalışma kapsamındaki tarih aralığında, 1923 yılından itibaren yurt dışında bulunan öğrenci sayıları ve öğrenim gördükleri alanları gösterilebilmesine karşın, hangi alanlardan kaç kişi gönderildiği bilgisi, 1933-34 yıllarından itibaren verilebilmektedir. Diğer bir ifadeyle yıllara göre hangi alandan kaç kişinin gönderildiği bilgisi 1933 yılından itibaren verilebilmektedir. Bunun yanı sıra yıllara göre yurt dışında bulunan öğrencilerin sayıları ve alanları bilgisi ise çalışmanın tarih aralığı kapsamında verilebilmektedir. Her ne kadar 1933 yılındaki bir yazıda "Cumhuriyet maarifi 10 sene içinde garp

²⁹¹ CHP, a.g.e., Bu sayı aslında 1939 yılına aittir.

²⁹² Fon no: 030.10.000.000.142.14.8, BCA. Bu rapor her ne kadar Eylül 1940 tarihli olsa da genel durumu ortaya koyması açısından önemli olduğu için çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

²⁹³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No:180.09, Yer No: 43.222.

memleketlerine yüksek tahsil görmek ve muallim olmak üzere bine yakın talebe yollamıştır²⁹⁴ denilse de net bir rakam vermek zordur. Ancak bu rakamın diğer vekâletlerin, belediyelerin ve özel kuruluşların gönderdiği öğrenci sayıları için kullanılmış olabileceği düşünülebilir.

1923-24 yılında Fransa, Almanya, Macaristan, İsviçre ve Amerika'dan oluşan 5 ülkede 17 alandan 31 öğrenci öğrenim görürken; 1924 yılında yapılan sınavla birlikte öğrenci gönderilen ülkeler 1924-25 yılında Fransa, Almanya, Macaristan, Avusturya, İsveç ve İsviçre'den oluşan 6 ülkeye²⁹⁵; 1925-26 yılında bu ülkelere İtalya'nın eklenmesiyle 7 ülkeye çıkmıştır.²⁹⁶ 1924-25 öğretim döneminde bu 6 ülkede, 15 farklı branştan toplam 50 öğrenci öğrenim için bulunmaktadır. Çalışma kapsamındaki eğitim bilim disiplinlerinden gönderilenlerin hangi ülkelere gönderildiği bilgisi 1923 yılından 1926-27 yılına kadar bulunabilmiştir. 1927-28 yılından itibaren istatistiklerde öğrencilerin gönderildikleri alanların ülkelere göre dağılımına yer verilmediği ve başka kaynaklarda da ulaşılamadığı için bu dağılım gösterilememektedir. Eğitim bilimlerinin pedagoji disiplininden 1923-24 yılında Macaristan'da 1 kişi; 1924-25 yılında terbiye ve ruhiyat disiplininden Fransa'da 3, İsviçre'de 2 kişi olmak üzere toplam 6 kişi bulunmaktadır. 1925-26 yılında ise sadece 1 kişi terbiye ve ruhiyat pedagoji olarak belirtilen disipline öğrenim için Fransa'da bulunmaktadır. 1926-27 yılında Fransa'da terbiye ve ruhiyat disiplininden 1 kişi, pedagojiden 2 kişi bulunmaktadır.

²⁹⁴ **Maarif Sergisi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 56

²⁹⁵ Bkz. Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası, S.2, C.2, 1927, s.6. Mecmuanın adı Dersaadet ve Vilayate Kain Mekatib-i Resmiye ve Hususiyeye ve Dersaadette Bulunan Medaris-i İslamiye ile Kütüphanelere Dair İstatistik Mecmuası olarak da geçmektedir.

²⁹⁶ Fon no: 180.09.35.207, BCA; İhsaiyat Mecmuası, S.3, C.3, 1928, s.4-6.

Tablo 6. Maarif Vekâleti hesabına
Avrupa'da tahsilde bulunan Türk talebesi sayıları

	Pedagoji	Felsefe	Riyaziyyât	Fizik	Tabiiyyât	Kimya	Lisan	Arkeoloji	Coğrafya	T.Tar.Tet.	Res.el iş.	San. Nef.	Mimari	Musiki	Ter.bed.	Mühen.	Tıp	Çinkograf.	Hukuk	Toplam
Fransa	2	3	1	1	2	1	1	1				8		4					1	25
Almanya					1	2			1		1	4	2	1		1	5		1	19
İsveç															2					2
İsviçre	2																			2
Avusturya						1												1		2
Macaristan										1				1						2
İtalya												1								1

Kaynak: Türk Yılı, 1928.

Tablo 6'daki istatistikler 1926-27 yılına aittir. Buna göre 1926-27 yılında Pedagoji alanından dört kişi Fransa ve İsviçre'de bulunmakta, Terbiye ve Ruhiyattan hiç kimse gözükmemektedir. Tablo 4'teki aynı tarihte olan bu farklılık, bu iki ülkede bulunan öğrencilerin pedagoji adı altında gösterilmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir. 1928 yılı için ise Avrupa'ya 80 kadar öğrenci gönderildiği belirtilmektedir. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü'nün (şimdiki adı TÜİK) 1923-32 İstatistik yıllığında, hem de CHP Ulusal Eğitim Programı'nın 1939 tarihli döneme ilişkin verileri 1928 yılı için belirtilen rakamdan farklıdır. Bu farklılık, *Türk Yılı*'nda verilen bilgilerde Avrupa ülkeleri 7 ülkeyken, diğer kurumların verdiği bilgilerde, 1926-1927 yılı için 6 ülke olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 7. 1923-1940 yılları arası yurt dışına öğrenci gönderilen alanlar

Alanlar	1923-24			1924-25			1925-26			1926-27			1927-28			1928-29			1929-30			1930-31			1931-32		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Ana muallimi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	2	-	2	2	-	2	2	-	1	1	-	1	1
Antropoloji	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arkeoloji	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Arşiv ve kitap saraycılığı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bağcılık /meyvacılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1
Balıkçılık ve ticaret	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1
Bankacılık ve ticaret	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	6	1	-	1	-	-	-
Basın İşleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Baytarlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4	5	-	5	5	-	5
Beden terbiyesi	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	3	3	-	3	-	-	-	-	2	2	-	1	1	-	1	1
Betonculuk-yapıcılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2	2	-	2
Biyoloji	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çamaşır ve nakış	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	-	3	3	-	3	3	-	3	3
Çayır ve çayırıcılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çilingirlik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	2	-	2	2	-	2	3	-	3
Çinicilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çinkografya	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çocuk bakımı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Debagat	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	2	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Deniz haritacılığı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1
Deniz inşaatı ve müh.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4	5	-	5	1	-	1
Deniz makine müh.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Demircilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dişçilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dökümcülük	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2	2	-	2
Ecnebi lisanı*	1	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	1	-	1	15	9	24	14	8	22	14	7	21	13	7	20

* İstatistiklerde 1923-24'te lisan, 1924-25 yılı için lisaniye, 1925-26'da ise lisan olarak geçmektedir; sadece 1926-27 yılı için Ecnebi Lisanı ve Usulü Tedrisi olarak geçmektedir. Ayrıca yabancı dil olarak da 1935- 36 yılı ve sonraki istatistiklerde geçmektedir.

Alanlar	1923-24			1924-25			1925-26			1926-27			1927-28			1928-29			1929-30			1930-31			1931-32		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Ekmekçilik,pastacılık	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Elektrikçilik ve müh.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	4	-	4	7	-	7	6	-	6	4	-	4
Erkek ve kadın terziliği	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	2	6	8	2	6	8	2	6	8	2	6	8
Ev idaresi	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	1	1	-	4	4	-	3	3	-	3	3	-	1	1
El işleri ve pedagojisi	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	4	-	4	4	-	4	4	-	4	4	-	4
Eski ön Asya dilleri	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Etnoloji	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Felsefe	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	-	3	2	-	2	13	1	14	12	1	13	9	1	10	8	1	9
Fen memurluğu	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fizik, kimya*	3	-	3	-	-	4	-	-	6	-	-	7	5	-	5	6	3	9	10	2	12	13	3	16	14	3	17
Fiziki Coğrafya	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fıçıcılık	-	-	-							-	-		-	-	-	1	-	1-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Filoloji	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fotogrametri	-	-	-	-	-					-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Heykeltraşlık	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2	1	-	1
Hidrografi	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hukuk**	3	-	3	-	-	3	-	-	2	-	-	1	1	-	1	-	-	-	12	-	12	11	-	11	10	-	10
İktisat /maliye	1	-	1	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	4	-	4	4	-	4
İnşaat ve müh.	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	3	-	3	5	-	5	3	-	3	2	-	2
İplikçilik/dokumacılık	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İstatistik	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jeodezi	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jeoloji	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	5	-	5	7	-	7
Kadın tezyinatı	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1
Kaynakçılık	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1
Keten ve kenevir	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* 1923-24'te kimyadan 1, fizikten 2;; 1924-25'te kimyadan 4;1925-26'da kimyadan 5, fizikten 1; 1926-27'de kimyadan 5, fizikten 2 öğrenci bulunmaktadır.1927-28 yılından itibaren istatistiklerde birlikte ifade edilmektedir.

** İstatistiklerde 1923-24'te Hukuk ve Ulum-u Siyasiye olarak ayrı ayrı geçerken; 1924-25 ve 1925-26 yıllarında hukuk ve ulumu siyasiye ve içtimaiye olarak geçmiş, sonraki yıllarda ayrı ayrı kullanılmıştır. 1923-24'te Hukuktan 1, Ulum-u Siyasiyeden 1 kişi öğrenim görmektedir.

Alanlar	1923-24			1924-25			1925-26			1926-27			1927-28			1928-29			1929-30			1930-31			1931-32		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Kağıtçılık / boyacılık	-	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Kimya mühendisliği	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Konservcilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2	2	-	2
Köycülük ve halkçılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kürkçülük	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1
Kütüphanecilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Linguistik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lise tahsili	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	2	2	1	3
Litografi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	2
Maden ve sanayi müh.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-	8	7	-	7	5	-	5
Marangozluk / mobilyacılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	3	-	3	2	-	2	2	-	2
Makine müh.	4	-	4	-	-	1	-	-	1	-	-	1	1	-	1	1	-	1	19	-	19	19	-	19	14	-	14
Mimarlık	2	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	1	-	-	-	3	-	3	5	-	5	3	-	3	2	-	2
Mimar-mühendis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muhasiplik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Moda-çiçek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	-	3	3	-	3	3	-	3	3	3
Modelcilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	1	-	1	1	-	1	1	-	1
Musikî / sanâyî-i nefise**	2	1	3	-	-	16			12	-	-	6	13	-	13	8	-	8	6	-	6	4	-	4	3	-	3
Meslekî resim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Müzecilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nesçî / kimyevî sanayi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	5	-	5	2	-	2	1	-	1
Ormancılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	1	-	1
Orta tahsil	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Otomobil tamirciliği	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pedagoji	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Prepatörlük	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
PTT Mühendisliği	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Resim ve pedagojisi***	1	1	2	-	-	-	-	-	3	-	-	12	-	-	-	10	-	10	8	-	8	7	-	7	3	-	3

* 1923'24'te ayrı ayrı, 1926-27 yılına kadar mühendislik olarak geçmiştir; bu tarihten itibaren makine mühendisliği olarak belirtilmektedir.

** İstatistiklerde 1923-24 ve 1925-26 yılı için musiki ve sanayi-i nefise olarak ayrı ayrı; 1924-25'te sanayi-i nefise olarak; 1927-28'den itibaren ise musiki ve sanayi-i nefise olarak birlikte geçmektedir.

*** 1923-24'te ressamlık; 1925-26'da resim ve el işleri ile sanayi-i tezyiniye olarak ayrı ayrı; 1926-27'de resim ve sanayi-i tezyiniye olarak ayrı ayrı; 1927-28'den itibaren resim, pedagoji ve sanayi-i tezyiniye olarak birlikte geçmektedir. Dolayısıyla ayrı olan tarihler de birlikte gösterilmiştir.

Alanlar	1923-24			1924-25			1925-26			1926-27			1927-28			1928-29			1929-30			1930-31			1931-32		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Riyaziye*	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	2	-	2	7	2	9	11	2	13	13	2	15	12	2	14
Ruhiyat**	-	-	-	-	-	5	-	-	3	-	-	1	1	-	1	-	-	-	1	1	2	1	-	1	-	-	-
Sanayi atelye şefliği	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1
Sıhhi tesisat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Siyaset Bilimleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Su mühendisliği	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	4	-	4	4	-	4
Soğuk /sıcak demircilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2	2	-	2
Sütçülük / peynircilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Şan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şapkacılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tabiiye	-	-	-	-	-	2	-	-	3	-	-	2	2	-	2	3	1	4	5	2	7	5	1	6	3	2	5
Tarih-Coğrafya***	-	-	-	-	-	3	-	-	2	-	-	3	3	-	3	15	1	16	20	1	21	24	-	24	19	-	19
Tayyarecilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	-	-	-	-	-	-
Tedris Usulu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	5	5	-	5	6	-	6	3	-	3
Tesviyecilik / motor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4	4	-	4	4	-	4	4	-	4
Tıp	7	1	8	-	-	7	-	-	4	-	-	1	1	-	1	2	-	2	5	-	5	4	-	4	3	-	3
Ticaret	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	22	2	24	23	2	25	23	-	23
Türkiyat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk ve İslam Sanatı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ulûm-u İct. ve İkt.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yol ve köprü müh.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4	4	-	4	4	-	4
Ziraat ve müh.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	4	-	4	4	-	4
TOPLAM	28	3	31	-	-	50	-	-	47	-	-	52	39	3	42	134	36	170	248	40	288	247	35	282	207	32	239

* 1925-26 yılında riyaziyat olarak ifade edilmiştir.

** 1924-25 istatistiklerinde terbiye ve ruhiyat olarak kullanılırken, 1925-26'da terbiye ve ruhiyat pedagoji olarak ifade edilmiştir. 1926-27 istatistiklerinde hem terbiye ve ruhiyat olarak hem de pedagoji kelimesi olarak ayrı ayrı bulunmaktadır. Sonraki yıllarda ise ruhiyat kelimesi tek başına kullanılmıştır. 1936-40 istatistiklerinde ise terbiye kelimesi tek başına kullanılırken, pedagoji kelimesi kullanılmamıştır. 1927-36 istatistiklerinde hem ruhiyat hem de pedagoji kelimesi tek başına kullanılmıştır. Bu tabloda terbiye kelimesi, döneminde kullanıldığı gibi 1936-37'den itibaren pedagoji kelimesi içerisinde gösterilmiştir.

*** 1924-25, 1925-26 ve 1926-27 yıllarında coğrafya ve tarih olarak ayrı ayrı ifade edilmesine karşın, 1927-28 yılından itibaren istatistiklerde birlikte ifade edildiği için bu tabloda birlikte tamamiyle birlikte gösterilmiştir.

Alanlar	1932-33			1933-34			1934-35			1935-36			1936-37			1937-38			1938-39			1939-40		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Ana muallimi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Antropoloji	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	2	3	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2
Arkeoloji	1	-	1	2	-	2	2	-	2	4	-	4	4	1	5	4	1	5	4	1	5	4	1	5
Arşiv ve kitap saraycılığı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2	2	-	2	-	-	-
Bağcılık/meyvacılık	1	-	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Balıkçılık ve ticaret	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-	-
Bankacılık ve ticaret	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Basın işleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	3	-	3	3	-	3	3	-	3
Baytarlık	5	-	5	5	-	5	5	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Beden terbiyesi	-	1	1	-	-	-	-	-	-	5	-	5	5	-	5	2	-	2	-	-	-	-	-	-
Betonculuk-yapıcılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Biyoloji	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Çamaşır ve nakış	-	5	5	-	8	8	-	8	8	-	8	8	-	5	5	-	2	2	-	-	-	-	-	-
Çayır ve çayırıcılık				-	-	-	-	-	-	-	-	-	1		1	1	-	1	1	-	2	1	-	1
Çilingirlik	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çinicilik	-	-	-	3	-	3	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çinkografya	-	-	-				-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çocuk bakımı	1	-	1	-	3	3	-	3	3	-	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Debagat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Deniz haritacılığı	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1		1	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Deniz inşaatı ve müh.	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	2	-	2	4	-	4	3	-	3	3	-	3
Deniz makine müh.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	4	-	4	3	-	3	3	-	3
Demircilik	-	-	-	-	-	-	2	-	2	5	-	5	5	-	5	4	-	4	4	-	4	-	-	-
Dişçilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1
Dökümcülük	1	-	1	2	-	2	3	-	3	3	-	3	3	-	3	3	-	3	1	-	1	-	-	-
Ecnebi lisanı*	17	7	24	12	6	18	11	6	17	9	1	10	6	1	7	3	-	3	2	-	2	1	-	1

* İstatistiklerde sadece 1926 yılı için Ecnebi Lisanı ve Usulü Tedrisi olarak geçmektedir. Ayrıca yabancı dil olarak da 1935- 36 yılı ve sonraki istatistiklerde geçmektedir.

Alanlar	1932-33			1933-34			1934-35			1935-36			1936-37			1937-38			1938-39			1939-40		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Ekmekçilik,pastacılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elektrikçilik ve müh.	4	-	4	4	-	4	5	-	5	5	-	5	9	-	9	16	-	16	16	-	16	16	-	16
Erkek ve kadın terziliği	1	9	10	-	10	10	-	10	10	-	10	10	-	4	4	-	2	2	-	-	-	-	-	-
Ev idaresi*	-	2	2	-	5	5	-	5	5	-	3	3	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
El işleri ve pedagojisi	4	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eski ön Asya dilleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1	4	3	1	4	3	1	4	3	1	4	-	-	-
Etnoloji	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Felsefe	7	1	8	1	1	2	2	1	3	3	-	3	3	-	3	2	-	2	2	-	2	1	-	1
Fen memurluğu	-	-	-	4	-	4	4	-	4	4	-	4	4	-	4	4	-	4	1	-	1	-	-	-
Fizik, kimya	20	3	23	22	3	25	22	2	24	25	3	28	21	2	23	14	-	14	5	-	5	4	-	4
Fiziki Coğrafya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Fıçıçılık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Filoloji	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	2	-	2	2	-	2	2	-	2
Fotogrametri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2	2	-	2	2	-	2
Heykeltraşlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hidrografi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2
Hukuk	12	-	12	9	-	9	14	-	14	16	-	16	17	-	17	19	-	19	24	-	24	13	-	13
İktisat / maliye	4	-	4	4	-	4	4	-	4	4	-	4	9	-	9	31	-	31	44	-	44	44	-	44
İnşaat ve mühendisliği	1	-	1	1	-	1	2	-	2	1	-	1	5	-	5	7	-	7	7	-	7	7	-	7
İplikçilik ve dokumacılık	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	2	2	-	2	2	-	2	1	-	1	3	-	3
İstatistik	-	-	-	2	-	2	5	-	5	8	-	8	8	-	8	9	-	9	8	-	8	8	-	8
Jeodezi	-	-	-	1	-	1	1	-	1	2	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jeoloji	7	-	7	7	-	7	7	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kadın tezyinatı	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kaynakçılık	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Keten ve kenevir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-

* Ev idaresinden 1934-35 senesinde 5 kişi bulunurken, 1935-36 senesinde 3 kişinin olması, 2 kişinin döndüğü anlamına gelse de kayıtlarda böylesi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Alanlar	1932-33			1933-34			1934-35			1935-36			1936-37			1937-38			1938-39			1939-40		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Riyaziye	19	3	22	19	10	29	23	10	33	23	10	33	19	-	19	14	3	17	10	1	11	2	1	3
<i>Ruhiyat</i>	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Sanayi atelye şefliği	1	-	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sihhî tesisat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Siyaset Bilimleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	-	-
Su mühendisliği	4	-	4	3	-	3	4	-	4	3	-	3	2	-	2	1	-	1	4	-	4	4	-	4
Soğuk ve sıcak demircilik	3	-	3	4	-	4	4	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sütçülük ve peynircilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	1	2	2	1	3	2	1	3
Şapkacılık	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Tabiiye	7	4	11	12	5	17	10	5	15	10	4	14	10	4	14	8	3	11	8	1	9	4	-	4
Tarih-Coğrafya	24	-	24	23	-	23	20	-	20	14	-	14	11	-	11	10	-	10	6	-	6	4	-	4
Tayyarecilik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Tedris Usulu</i>	3	-	3	5	-	5	5	-	5	2	-	2	2	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Tesviyecilik ve motor	6	-	6	6	-	6	4	-	4	3	-	3	3	-	3	3	-	3	-	-	-	-	-	-
Tıp	3	-	3	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	2	4	-	4	4	-	4	4	-	4
Ticaret	16	-	16	6	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türkiyat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk ve İslam Sanatı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2	-	2	-	-	-
Ulûm-u İçtimaiye ve İktisadiye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yol ve köprü müh.	5	-	5	5	-	5	2	-	2	2	-	2	2	-	2	2	-	2	1	-	1	-	-	-
Ziraat ve müh.	5	-	5	5	-	5	5	-	5	3	-	3	5	-	5	7	-	7	6	-	6	2	-	-
TOPLAM	223	44	267	217	63	280	224	63	287	212	59	271	231	43	274	271	21	292	252	6	258	193	5	198

Öğrenci gönderilen disiplinlerin gösterildiği tablo 7'ye göre 1923-24 ile 1939-40 yılları arasında eğitim bilimleri disiplinlerinden pedagoji disiplininden 4*; ruhiyat disiplininden 8; tedris usulünden 8; köycülük ve halkçılık disiplinlerinden en az 11 öğrenci öğrenim için Avrupa'nın çeşitli ülkelerine gönderilmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyetin Erken Dönemi'nde, eğitim bilim alanından en az 31 kişinin öğrenim için Avrupa'ya gönderildiği söylenebilir

Yurt dışına öğrenim için gönderilen öğrenci ve öğretmenlerin gönderildikleri alanlar oldukça zengin ve çeşitlidir. 1923-1924 ile 1939-1940 tarihleri arasında A'dan Z'ye 102 alandan on iki ülkeye öğrenci gönderilmiştir. Öğretmenlik mesleği açısından bakıldığında alan öğretmenliğinin yanı sıra mesleki ve teknik öğretmenliklerden çeşitli branşlarda yurt dışına öğrencinin gönderildiği görülebilir. Bu çerçevede ana muallimliği, beden terbiyesi, biyoloji çamaşır ve nakış, çocuk bakımı, ecnebi lisanı, erkek ve kadın terziliği, ev idaresi, el işleri ve pedagojisi, felsefe, fizik, kimya, köycülük ve halkçılık, lise tahsili, marangozluk, moda ve çiçekçilik, modelcilik, musikî ve sanayi nefise, mesleki resim, otomobil tamirciliği, pedagoji, resim ve pedagojisi, riyaziye, ruhiyat, şan, tabiiye, tarih-coğrafya, tedris usulü, tesviyecilik ve motor, ticaret, ulûm-u içtimaiye ve iktisadiye gibi bir çok öğretmenlik alanından öğrenci yurt dışına öğrenim için gönderilmiştir. Ayrıca devletin çeşitli kurum ve kuruluşları için duyduğu uzman ve öğretici ihtiyacı için de yurt dışı eğitimine bir çok öğrenci gönderilmiştir. Bu branşlar arasında, bağcılık/meyvacılık, balıkçılık, bankacılık ve ticaret, betonculuk/yapıcılık, çinkografya, deniz haritacılığı, deniz inşaatı ve mühendislik, demircilik, dişçilik, ekmekçilik/pastacılık, fen memurluğu, fıncılık, fotogrametri, heykeltıraşlık, istatistik, kütüphanecilik, konservecilik, kağıtçılık/boyacılık, maden ve sanayi mühendisliği, ormancılık, nesçi ve kimyevi sanayi, PTT mühendisliği, sıhhi tesisat, su mühendisliği, sütçülük/peynircilik, yol ve köprü mühendisliği, ziraat ve mühendisliği gösterilebilir.

* 1923-24 yılında Avrupa'da bulunan öğrenciler, Cumhuriyetin ilanından önce gönderildiği için, eğitim bilim disiplinlerinden sadece pedagoji alanından 1 öğrenci Avrupa'da bulunmaktadır ve tabloda gösterilmesine karşın orta çıkan toplam sayı olan 31 sayısına dahil edilmemiştir.

Sonuç olarak, Cumhuriyetin Erken Dönemi'nde fen bilimlerinin temel disiplinlerinden yurt dışına öğrenci gönderildiği gibi, sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinden, öğretmenlik mesleğinin farklı branşlarından; tüm sanayi işletmeleri, kurum ve kuruluşlar için de ihtiyaç duyulan uzman ve öğreticilerin de, yurt dışına öğrenim için gönderildiği söylenebilir. Ancak tablo 7'de de görüleceği üzere öğrencilerin daha çok mesleki ve teknik alanlardan gönderildiği söylenebilir. Bu durum "Cumhuriyet Türkiye'sinin felsefî ve müsbet bilimleri ihmal ediyor"²⁹⁷ eleştirilerine neden olmuştur.

Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler

Cumhuriyet'in Erken Dönemi'nde yurt dışına kaç öğrencinin gönderildiği bilgisini verebilmek, ulaşılan belge ve bilgiler çerçevesinde mümkün değildir. Ancak hangi alanlardan kaç kişinin gönderildiği bilgisi, 1933-34 yıllarından itibaren verilebilmektedir. Her ne kadar kaç öğrencinin yurt dışına gönderildiği bilgisi verilemese de yurt dışına gönderilen öğrencilere ilişkin çeşitli bilgiler verilebilmektedir. Bu çerçevede çalışmanın tarih aralığı kapsamında yurt dışına gönderilen eğitimciler arasında Hasip Ahmet Aytuna, Mehmet Saffet (Engin), Ziya Dalat, İsmail Zeki Efendi, Cemil Sena (Ongun), Ragıp Nurettin Bey, Ragıp Nurettin Bey, Fuat Bey, Suut Yetkin, Fuat Bey, Recep Niyazi Bey, Mehmet Ali Bey, Hayrullah Örs, Hamdi Ragıp Atademir, Vedide Baha Pars, Ahmet Fuat Baymur, M. Rauf İnan, Fevzi Selen, Muvaffak Uyanık, Sebahattin Eyüboğlu, Mümtaz Turhan, Ferit Saner, Sabri Esat Siyavuşgil, Kemal Kaya, Münir Raşit Öymen, Refia Mehmet Hanım, Sabahattin Efendi, Zekeriya Mahmut Bey, Fevzi Yahya Ertem, İbrahim Nasuh Özgür, Ömer Hilmi Mart, İbrahim Yasa, H. Hüsnü Cırıtlı, Muhittin Akdik, Enver Bey, Refia Uğurel Şemin, Muzaffer Şerif Bey, Mithat Enç, Remzi Öncül, Halis Özgü, Nusret Kemal Köymen, Bedi Ziya Egemen, Peyami Erman, Muhammed Baha Tevfik Arıkan ve Hamide Topçuoğlu yer almaktadır. Kuşkusuz bu isimler ulaşılabilen belge ve bilgiler çerçevesinde belirlenmiştir. Bu öğrencilere ait bilgiler aşağıda yer almaktadır:

²⁹⁷ Ziyaeddin Fahri, **a.g.m.**, s.36.

Hasip Ahmet Aytuna (1895-1980), Vidin Maarif Encümeni ve İslam Cemaati İdaresinin 4 yıllık bursu ile, 1922-1926 yılları arasında Sofya Üniversitesi Pedagoji bölümüne devam etti. 1931'de Bulgaristan'daki baskılar sonucu yurda döndü. Çeşitli okullarda müdürlük ve Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğretmenlik, müfettişlik yaptı ve 1939'da Tokat milletvekili seçildi. 1943'ten itibaren ise tekrar öğretmenlik görevine dönmüştür.²⁹⁸

Mehmet Saffet (Engin), 1922-27 arası öğrenim için Amerika'da Colombia Üniversitesi'ne gönderilmiştir. 1926'da lisans, 1927 yılında yüksek lisans diplomasını alarak Türkiye'ye dönmüştür. Prof. J. Dewey'in öğrencisi oldu. GTE'de İngilizce ve içtimaiyat muallimliğinin yanı sıra Talim ve Terbiye Kurul Üyeliği de yapmıştır.²⁹⁹

Ziya Dalat (1901-1974), Mülkiye'den mezun olduktan sonra, İstanbul'da Yüksek Ticaret Okulunda öğretmenlik yaptı. 1923'te öğrenim için Almanya'ya gitti ve Halle Üniversitesi Felsefe ve Ekonomi Fakültesini bitirdi. 1928'de doktorasını yaparak yurda dönen Dalat, Ankara Atatürk Lisesi'de felsefe öğretmenliği yaptıktan sonra Gazi Eğitim Enstitüsü psikoloji öğretmeni olarak görev yapmış³⁰⁰ ve Pedagoji bölümünde Deneysel Psikoloji derslerini okutmuş, Almanya'dan getirtilen Psikoloji araç ve gereçlerini, özellikle duyu öğretiminde kullanmıştır.³⁰¹

İsmail Zeki Efendi, İstanbul Erkek Muallim mektebi muallimlerindendir. 1924 yılında pedagoji öğrenimi için Genève Üniversitesi J.J. Rousseau Enstitüsü'ne gitmiştir. Orada "Psychologie expériment", "Psychologie de l'art", Sciences de l'éducation", "Pédagogie expérimentale", "Organisation scolaire" ve "Education morale" sertifikalarını almış ve 1927 yılında tahsili yeterli görülerek geri çağırılmıştır. Aynı yıl MTTH reisinin Yüksek

²⁹⁸ Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s. 102; Cavit Binbaşıoğlu, "Hasip Ahmet Aytuna", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara: UNESCO Yayınları, 1987, s. 87-109.

²⁹⁹ 322 nolu kütük defteri, s. 204; Seher Kaşker, "Mehmet Saffet Engin Arın Yaşamı, Eserleri, Düşünceleri ve Türk Sosyolojisine Katkıları", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002.

³⁰⁰ Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s. 81,82; Ali Mücellitoğlu Çankaya, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)**, Ankara, 1954, s. 877.

³⁰¹ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.163.

Tedrisat Umum Müdürlüğü'ne yazdığı bir yazıya göre memleketin İlk tedrisat müfettişliğine acil ihtiyacı nedeniyle bu göreve tayin edilmiştir.³⁰²

Cemil Sena (Ongun), 1917'de Felsefe şubesinden mezun olduktan sonra, Niğde Öğretmen Okulu'nda psikoloji ve pedagoji öğretmeni olarak görev yapmıştır.³⁰³ 1925 yılında gittiği³⁰⁴ Fransa'dan 1927 yılında Paris'te Sorbonne Üniversitesi felsefe bölümlerini bitirerek dönmüştür.³⁰⁵ Darülfünunda okul ve eğitim müzesi müdür yardımcılığı görevlerinden sonra Ankara, Sivas, İstanbul, Samsun'da çeşitli liselerde felsefe, edebiyat, psikoloji ve pedagoji öğretmenliklerinde bulunmuştur.³⁰⁶

Ragıp Nurettin Bey, Lozan Üniversitesi'nde tahsilini tamamlamış ve 1929'da başladığı Adana Maarif Eminliği görevinden sonra İlk Tedrisat dairesinde göreve başlamıştır.³⁰⁷

Fuat Bey, Sorbon Üniversitesi'nde tahsilini tamamlamış ve İzmir Maarif Eminliği'nden sonra bakanlık orta tedrisat dairesinde görev almıştır.³⁰⁸

Suut Yetkin, Renne Üniversitesi Felsefe Fakültesinde tahsilini tamamlamış ve Ankara Kız Lisesi müdürlük ve felsefe öğretmenliği görevlerinde bulunmuştur.³⁰⁹

Fuat Bey, Viyana Pedagoji Enstitüsünü bitirmiştir ve 1933 yılında İstanbul Erkek Lisesi'nde tedris usulü muallimliğine atanmıştır. Daha sonra bakanlıkta Şube Müdürü görevinde bulunmuştur.³¹⁰

Recep Niyazi Bey, Freiburg Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra, İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nde usulü tedris muallimi ve 1931 yılında Yüksek Tedrisat Mümeyyizi olarak görev yapmıştır.³¹¹

³⁰² Öğrenci dosyası, Fon no:180.09.44.227, BCA.

³⁰³ Fuat Gündüzalp, **Öğretmen Meslek Kitapları Kılavuzu**, Çağdaş Eğitim Yayınları, C.VI (1840-1928), 2010, s.308.

³⁰⁴ Şarman, a.g.e., 2005, s.37.

³⁰⁵ Osman Nebioğlu, **Türkiye'de Kim Kimdir Yaşayan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi**, Nebioğlu Yayınları, İstanbul, 1961, s. 248; http://www.yasamoykusu.com/biyografi-549-Cemil_Sena_Ongun

³⁰⁶ Gündüzalp, a.g.e., 2010, s.309.

³⁰⁷ 322 nolu kütük defteri, s.85.

³⁰⁸ 322 nolu kütük defteri, s.51.

³⁰⁹ 322 nolu kütük defteri, s.51.

³¹⁰ 322 nolu kütük defteri, s. 87.

³¹¹ 282 nolu kütük defteri.

Mehmet Ali Bey, Almanya Bonn şehrinde pedagoji öğrenimi görmüştür. İstanbul Erkek Muallim Mektebinde öğretmenlik yaptıktan sonra, 1932 yılında İzmir Buca'da ilk mektep muavinliğine atanmıştır.³¹²

Hayrullah Örs, 1928 yılında ilkokul öğretmenleri arasında yapılan sınavı kazanan beş öğretmenden* birisidir. 1928-1931 yılları arasında, Almanya'da Kolonya İş Eğitimi seminerlerine katılmış Bonn Pedagoji Akademisi'nde öğrenim görmüş ve İsveç'te "Noas August Abrahamson" El İşleri seminerleri eğitimlerini görmüştür. Yurda döndükten sonra GTE'de Resim-İş öğretmenliği, bakanlık müfettişliği, şube müdürlüğü, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, TTK üyeliği, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İEE'de öğretmenlik ve Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur.³¹³

Hamdi Ragıp Atademir, 1928 yılında Fransa'ya gitti ve Besançon ve Nancy Üniversitelerinde eğitim gördü.³¹⁴ Aix-en-provence'de Lycee Miğnet'de son sınıfta 8 aylık stajdan sonra Besançon ve Nancy Üniversitelerinde Felsefe Tarihi, Umumi Felsefe ve Mantık, Sosyoloji ve Ahlak, Psikoloji, Pedagojik psikoloji tahsil etti. Rougier ve Cuvilier gibi tanınmış kimselerin talebesi oldu. 1932 yılı sonunda yurda döndü. Çeşitli liselerde Felsefe ve Sosyoloji hocalığı yaptı. Daha sonra Ankara Üniversitesi D.T.C. Fakültesi Felsefe asistanı oldu (1939). 1942 de "Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı" adlı doçentlik tezi ile "Doçent", 1949 da ise "Profesör" ünvanını aldı.³¹⁵

Vedide Baha Pars (1907-1958), 1928 yılında İstanbul Amerikan Koleji'nden mezun olduktan sonra Amerika'ya gidip 1930 yılında Şikago Üniversitesi'nden master derecesi almıştır. Çeşitli okullarda meslek dersleri ve felsefe öğretmenliği ve müdürlük görevlerinin yanı sıra İstanbul Eğitim

³¹² 322 nolu kütük defteri.

* Diğer dört öğretmen ise, Şinasi Barutçu, Malik Aksel, İsmail Hakkı Uludağ ve Mehmet Ali Atademir'dir. Yurda dönüşlerinde beş öğretmen de Gazi Eğitim Enstitüsünde resim-iş bölümünün ilk öğretmenlerinden olurlar. Bkz. Nevide Gökaydın ve Hidayet Telli, "Hayrullah Örs", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, Ankara, 1987, s.377.

³¹³ Gökaydın ve Telli, **a.g.m.**, s.373-385; Özalp, ve Ataunal, **a.g.e.**, 1977, s. 826.

³¹⁴ Nebioğlu, **a.g.e.** s. 85.

³¹⁵ **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.21, S.1, 1973.

Enstitüsü'nde meslek dersleri öğretmeni ve müdür yardımcılığı yapmıştır.³¹⁶ 1952 yılında GTE'de de meslek dersleri öğretmenliği ve müdürlük görevlerinde bulunmuştur.³¹⁷

Ahmet Fuat Baymur (1901-1974), 1928 yılında Viyana'ya gönderilen dört öğretmenden biridir*. GTE'de Pedagoji bölümünde Özel Öğretim Yöntemi ve Uygulama dersi öğretmeni olmuştur. İlköğretim Genel Müdürlüğü ve Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği yaptı.³¹⁸ Bakanlık merkez teşkilatında İlköğretim Şube müdürlüğü ve GTE'de müdürlük görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra 1956'da Avrupa ülkelerine (6 ay) ve Amerika'ya (2 yıl) gitmiş ve ortaöğretimle ilgili incelemelerde bulunmuştur.³¹⁹

M. Rauf İnan, 1928 yılında Viyana'ya gönderilen dört öğretmenden biridir. Orada Pedagoji ve Bühler Psikolojisi Enstitülerinde öğrenim gördü. 1931 yılında üç yıllık öğrenimden sonra yurda dönüşünde, ilköğretim ve bakanlık müfettişliği, Milli Eğitim Müdürlüğü, Köy Enstitüleri Müdürlüğü ve meslek dersleri öğretmenliği görevlerinde bulunmuştur. Köy Enstitülerindeki çalışmaları ile İş Eğitimi'nin uygulayıcı önderlerindendir.³²⁰

Fevzi Selen, 1928 yılında Viyana'ya gönderilen dört öğretmenden biridir. Viyana Pedagoji Enstitüsü'ne gönderildi. 1931'de yurda döndükten sonra İlköğretim müfettişliği ve öğretmen okullarında meslek dersleri öğretmeni olarak çalıştı. Adler Psikolojisi'ni Türkiye'ye tanıtmıştır.³²¹ Çeşitli okullarda müdür yardımcılığı yapmıştır ve öğretim metodu derslerini vermiştir.³²²

Muvaffak Uyanık (1905-1975), 1928 yılında Viyana'ya gönderilen dört öğretmenden biridir. 1931 yılında yurda döndükten sonra Ankara'da İlk

³¹⁶ Gündüzalp, **a.g.e.**,1961, s. 107,108. Ayrıca bkz. M. Feyzi Öz, "Vedide Baha Pars", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, Ankara, 1987, s. 411-431.

³¹⁷ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.328.

* Bu dört öğretmen "Viyancılar" grubu olarak bilinirler. "Toplu Öğretim" ve Hayat Bilgisi dersleriyle ilgili ilk eserler onlar tarafından verilmiştir. 1936 ve 1948 tarihli İlkokul programının oluşturulmasında rol almışlar ve öğretmen okullarında meslek dersleri öğretmenliği görevlerinde bulunmuşlardır. Bkz. Altunya, **a.g.e.**,2006.

³¹⁸ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.164.

³¹⁹ Gündüzalp, **a.g.e.**,1961, s. 48.

³²⁰ Gündüzalp, **a.g.e.**,1961, s. 10-12; Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.166; Altunya, **a.g.e.**,2006.

³²¹ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.267.

³²² Gündüzalp, **a.g.e.**,1961, s. 40.

Tedrisat Mufettişliği'ne atandı.³²³ İstanbul İl Milli Eğitim Müdür Yardımcılığı, Kayseri ve Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü görevlerinden sonra GTE ve İPE'de öğretmenlik yapmıştır. GTE'de çalıştığı 1950'li yıllarda Ankara Üniversitesi DTCTF'de de öğretim görevlisi olarak çalışmıştır.³²⁴

Sebahattin Eyüboğlu, eğitim bilimleri alanından gönderilmeyip edebiyat, folklor ve kültür üzerine önemli çalışmaları bulunan bir eğitimcidir. 1928-1932 yılları arasında Fransa'nın Dijon, Lyon ve Paris Üniversitelerinde yaptı. 1933-1939 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Fransız filolojisi doçenti olarak görev yaptıktan sonra, bakanlık mufettişliği, TTK üyeliği görevlerinin yanı sıra Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'nde kültür tarihi dersi vermiştir.³²⁵

Mümtaz Turhan, 1928-35 yılları arasında toplam yedi yıl Almanya'da kaldı. Heidelberg, Berlin ve Frankfurt Üniversiteleri'nde öğrenim gördü. Max Wertheimer'le Frankfurt Üniversitesi'nde doktorasını hazırladı, Metzger ile tamamladı ve 1935 yılında yurda döndü. 1936 yılında asistan olarak İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde Wilhelm Peters ile birlikte Tecrübi (deneysel) Psikoloji laboratuvarını kurmuştur. Pedagoji Enstitüsü'nün kuruluşunda ve gelişiminde önemli katkıları olmuştur. 1944'te British Council bursuyla İngiltere Cambridge Üniversitesi'nde sosyal psikoloji alanında ikinci doktorasını vermiştir.³²⁶

Ferit Saner, eğitim bilimleri alanından gönderilmeyip, Milli Eğitim Bakanlığı'nda çeşitli görevlerde bulunarak teknik öğretimin gelişiminde katkıları olan eğitimcilerdendir. Belçika Charleroi Üniversitesi'nde yüksek makine mühendisliği* öğrenimi görerek 1931 yılında yurda dönünce Edirne sanat okulunda öğretmen olarak çalıştıktan sonra bu okulun müdür yardımcılığı ve müdürlüğünü yapmıştır. Daha sonra Mesleki Öğretim Genel

³²³ 10.11.1931 tarihli MTTH kararı. Bu belgede, yedi adet tahsil vesikası aldığı belirtilmektedir. Kimi kaynaklarda dönüş tarihi 1932 yazmaktadır, ancak atanması yurda dönüş yapmadan gerçekleşmeyeceği için, 1931 tarihi doğru bir tarih olarak nitelendirilebilir. Ayrıca birlikte gittikleri diğer üç mufettiş de 1931 yılında dönmüşlerdir.

³²⁴ Yahya Özsoy, "Muvaffak Uyanık", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, UNESCO Yayınları, Ankara, 1987, s.547-555; Altunya, **a.g.e.**, 2006.

³²⁵ Özalp ve Ataüenal, **a.g.e.**, 1977, s. 792.

³²⁶ **Aramızdan Ayrılışının 40. Yılında Prof.Dr. Mümtaz Turhan Sempozyumu**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 02-03 Kasım 2009, s. 10.

* 322 nolu kütük defterinde, s.40'ta tayyare makinisti olarak tahsil gördüğü yazmaktadır.

Müdür yardımcılığı, bakanlık müfettişliği, şube müdürlüğü, Mesleki ve Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, TTK üyeliği görevlerinde bulunmuştur.³²⁷

Sabri Esat Siyavuşgil, Hukuk Fakültesi son sınıfındayken yapılan sınavı kazanarak 1928 yılında Fransa'ya Dijon ve Lyon Üniversitelerinde felsefe eğitimi almak için gönderilmiştir. 1932'de Türkiye'ye dönüşünde Gazi Terbiye Enstitüsü'nde felsefe öğretmeni olarak göreve başlamıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1933'te Genel Psikoloji-Pedagoji doçenti olarak atanmış ve Enstitünün kuruluşunda ve gelişiminde önemli katkıları olmuştur.³²⁸

Feriha Baymur, Amerika'da Psikoloji alanında doktora yapmıştır.³²⁹

1929 yılında özellikle “usûl-i tedris” alanında ihtiyaç duyulduğu ve geçmiş yıllarda Felsefe ve Terbiye tahsili için Avrupa'ya gönderilmiş olanların tahsil planlarına kendilerini bu amaca hazırlayacak tedrisatı da takip edecek biçimde düzenlemeleri istenmiştir.³³⁰

Tablo 8. Çeşitli alanlardan Avrupa'ya gönderilen öğrenciler (1930)

Adı	Alanı	Gideceği Ülke	Şehir
Hayri Efendi	Tarih-Coğrafya*	Fransa	Grenoble
Feruzat Efendi	“	“	“
Halil Efendi	“	Almanya	Jena
Sadettin Efendi	“	“	“
Fethi Efendi	Riyaziye	Fransa	Lyon
Nazım Efendi	“	Almanya	Eisleben
Suphi Efendi	Fizik-Kimya	Fransa	Nancy
Sadrettin Efendi	“	Almanya	Plön
Kemal Kaya Efendi	Tedris Usûlü	Avusturya	Viyana
Münir Raşit Efendi	“	“	“

1930 yılında 10 öğrenci tarih-coğrafya, riyaziye, fizik-kimya ve tedris usulü alanlarından çeşitli ülkelere gönderilmişlerdir.³³¹ 1930-1931 ders yılı

³²⁷ Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s. 259; Özalp ve Ataunal, **a.g.e.**, 1977, s. 817.

³²⁸ Şemin, **a.g.e.**, 1973, s. 313, 366.; http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabri_Esat_Siyavu%C5%9Fgil

³²⁹ Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s. 49.

³³⁰ 28.07.1929 tarihli MTTH kararı.

* Bu belgede, Tarih-Coğrafya için Fransa'ya gönderilen Feruzat Efendi ile Almanya'ya gönderilen Galatasaray Lisesi mezunlarından Halil Efendilerin öncelikli olarak lisanslarını Darülfünun tahsilini takip edebilecek bir hale gelmeleri mektep idaresince tasdik olunana kadar lisede tahsil etmeleri istenmektedir.

³³¹ 20.12.1930 tarihi MTTH kararı.

başında Avrupa'ya gönderilecek öğrenciler arasından 2 kişi Viyana'ya Usulü Tedris muallimi olarak gönderilecektir ve bunlar en az iki sene öğretmenlik yapmış olan, son dört sene zarfında muallim mektebi mezunları arasından seçilecektir.³³² Bu iki öğrenci tablo 8'de görüldüğü üzere Kemal Kaya ve Münir Raşit Öymen'dir.

Kemal Kaya, Gazi Eğitim Enstitüsü'nün ilk mezunlarından. 1934 yılında yurda döndükten sonra çeşitli okullarda öğretmenlik, müdürlük, ilköğretim müfettişliği, Milli Eğitim Müdürlüğü görevlerinin yanı sıra Aksu Köy Enstitüsü ve Necati Bey Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü ile İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur.³³³

Münir Raşit Öymen, 1934 yılında İstanbul Erkek Muallim Mektebi usûl-i tedris öğretmeni ve müdür muavini olarak görev yapmıştır.³³⁴

1931 malî senesi için bütçede yapılan tasarruf dolayısıyla yurt dışına öğrenci gönderilmesi ve tahsilde bulunanlarla ilgili bazı kısıtlamalar getirilmek zorunda kalmıştır. Buna göre:³³⁵

1. Talebinin aylık ücretlerinden beşer dolar kesilecek.
2. 1931-1932 ders senesinde ecnebi memleketlere yeni talebe gönderilmeyecektir.*
3. Kendi hesaplarına tahsilde bulunan talebelerden hükümet hesabına talebe alınmayacaktır.
4. Talebeye aylık tahsisatından ve devam ettikleri müessese idaresince tevsik edilen (belgelenen) tahsil masraflarından başka ders ve tetebbu kitapları vs. için ayrıca para verilmeyecektir.

³³² 20.07.1930 tarihli MTTH kararı.

³³³ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.355; Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s. 333; Ayrıca bkz. 274 nolu kütük defteri. Kemal Kaya Avusturya'ya gönderilenler arasında gözüke de biyografilerde kendisinin Almanya'da Frankfurt Yüksek Öğretmen Okulunu bitirdiği belirtilmektedir.

³³⁴ 282 nolu kütük defteri.

³³⁵ 22.06.1931 tarihli MTTH kararı.

* Öğrenci gönderilmeme kararına rağmen, 1931-32 yılında yurt dışında 239 öğrenci bulunurken, 1932-33 yılında bu rakam 267'ye yükselmiştir. Dolayısıyla aradaki fark öğrenci gönderilmeye devam edildiğinin göstergesi olabileceği gibi, bu tarihte Maarif Vekâleti hesabına alınların sayısının artmış olmasından da kaynaklanıyor olabilir. Ancak tasarruf tedbirlerinin uygulanmaya çalışıldığı bir dönemde bu kadar çok sayıda öğrencinin devlet hesabına alındığını söylemek gerçeklikten uzak gözükmektedir. Kaldı ki, bu kararın üçüncü maddesinde böylesi bir durumun olamayacağı ifade edilmektedir. Bu konuda bkz. tablo 4,5.

5. Tedavi ücreti olarak yalnız mühim ve hastanede yatmayı gerektiren hastalıklar ve ameliyat ücretleri verilecektir.

6. Müzmin ve tedavisi uzun sürecek hastalıkların tedavisi memlekette yapılmak üzere talebe geçici olarak geri çağrılacak ve talebeye hastalık muayenesi, tedavisi, ilaç bedeli ve dış tedavisi için hiçbir surette para verilmeyecektir.

7. Ciddi ve mühim bir istifade durumu olmadıkça staj ve tedkik seyahatlerin için masraf verilmeyecektir. Ayrıca tahsil planlarına ve müfettişliklerin gösterdikleri lüzum üzerine tedkik seyahatine çıkacak talebe için de yalnız zorunlu masraflar (tren, vapur gibi araç ücretleri ve müze, galeri gibi yerleri giriş ücretleri) verilecek, otel ve yemek masrafları gibi şahsî masraflar verilmeyecektir.

Refia Mehmet Hanım* tahsil planının ötesinde çabaları olan çok başarılı bir öğrencidir. Cenevre Üniversitesi, J.J. Rousseau Enstitüsüne ana mektepleri pedagojisinde ihtisas yapmak üzere gönderilmiştir. Aynı zamanda bu üniversiteye devam ederek Pedagoji sertifikası almış ve tahsil süresi bir yıl daha uzatılırsa doktorasını da yapacağını beyan etmiştir. Tam bir yüksek tahsil yapmak üzere gönderilmeyen Refia Mehmet Hanım'ın bu gayretleri sonucu isteği gerçekleşmiş ve doktora yapmak için bir sene daha kalmasına karar verilmiştir.³³⁶J.J. Rousseau Enstitüsü hocalarından ünlü psikoloji kuramcısı Jean Piaget nezaretinde doktorasını yapmıştır.³³⁷

Sabahattin Efendi, Bruxelles'teki Université Libre'e merbut, "Ecole de Pédagogie'de kendi hesabına tahsil etmektedir. Bu okulun birinci sınıf imtihanlarını başarıyla vermiş daha sonra Vekalet hesabına alınması kararlaştırılmıştır.³³⁸

Zekeriya Mahmut Bey, Cenevre Üniversitesi'nde kendi hesabına Pedagoji tahsil etmekten Paris mintıkası Talebe Müfettişliğine müracaat

* Refia Mehmet Hanım, muhtemelen 1936 yılında kurulan İstanbul Üniversitesi Pedagoji Enstitüsü'ne asistan olarak giren Refia Şemin ile aynı kişidir; ancak doktora mezuniyetleri kendisinin 1932, Şemin'in de 1936 olması, tarihlerdeki farklılık nedeniyle farklı kişiler olarak ele alınmıştır. Ancak öğrenim gördükleri alanlar ve birlikte çalıştıkları insanlardaki ortaklık dikkati çekmektedir.

³³⁶ 31.12.1930 tarihli MTTH kararı.

³³⁷ 18.02.1932 tarihli MTTH kararı.

³³⁸ 18.02.1932 tarihli MTTH kararı.

ederek Vekalet hesabına alınmasını istemiştir. Bu üniversiteden pedagoji sertifikasını almış olması itibariyle durumu, 1416 numaralı kanuna uygun bulunduğundan, kendisi vekalet hesabına alınmıştır.³³⁹

1933 yılında Tedris Usulünden iki öğrencinin Amerika'ya iki öğrencinin Almanya'ya, halk ve köy terbiyesi için de muallim mektebi mezunlarından 10 öğrencinin Amerika'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu alanda gönderilecek talebenin genç ve lüzumlu ruh , zekâ ve seciye şartlarını haiz ilk tedrisat muallimleri arasından seçilmesi, talebenin ilk yılı lisan, meslek ve maksat hazırlığına tahsis etmeleri, ikinci yıl için tahsil planı hazırlanması ve tatil devresinde talebenin tecrübe ve görgüyü artıracak sahalarda geçirmesi istenmiştir.³⁴⁰ Ayrıca bu öğrencilerin daha çok küçük köyler ve kasabalardaki kurslara katılacakları düşüncesiyle aylık maaşları 60 altın dolar üzerinden verilmesi kararlaştırılmıştır³⁴¹ ve öğrenciler 1933-1934 eğitim öğretim yılı başında Amerika'ya gitmişlerdir.

1933 yılında, başka bir belgede lise veya muallim mektebi mezunu olup Gazi Terbiye Enstitüsü pedagoji şubesinden çıkmış olan iki talebenin muallim mekteplerinde Tedris Usulü ve Ders Tatbikatı muallimi olmak için Umumî Tedris usulünde ihtisas kazanmak üzere Amerika'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca yüksek mektepten iki talebinin de istatistik öğrenimi için Avrupa'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır.³⁴²

18.10.1933 tarihli belgeye göre yapılan bir sınav sonucunda 10 öğrenci, başarılı bulunmuş ve öğrencilerin Köycülük ve Halkçılık tahsil etmek üzere Amerika'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır.³⁴³

Bu öğrenciler 1934 yılında gönderilebilmiştir, bunlardan 6'sı Gazi Terbiye Enstitüsü pedagoji şubesi mezunlarındandır. Bu öğrenciler 1935-

³³⁹ 04.12.1933 tarihli MTTH kararı. Bu tarih Zekeriya Mahmut Beyin devlet hesabına alınması için MTTH'de alınan kararın tarihidir. Kendisi, Hakimiyeti Milliye Müdürlüğüne yazdığı dilekçede 12 Şubat 1934 tarihinden itibaren devlet hesabına alındığı için yurt dışında okuyan öğrencilere gönderilen Hakimiyeti Milliye gazetesinin kendisine de gönderilmesini rica etmiştir. Fon no:490.1.0.0-1245.150.1.146, BCA.

³⁴⁰ 13.07.1933 tarihli MTTH kararı.

³⁴¹ Başvekalet Muamelat Müdürlüğü, 04.09.1933 tarih ve 14885 sayılı kararı, fon no: 030 . 18. 1. 2. 39. 61.004, BCA.

³⁴² 17.08.1933 tarihli MTTH kararı.

³⁴³ 08.11.1933 tarihli MTTH kararı. Buna göre, Vekâlet müfettişlerinden Hikmet, Gazi Terbiye Enstitüsü Pedagoji muallimi Halil Fikret, İlk tedrisat Şube Müdürlerinden Osman ve Ankara Erkek Lisesi Felsefe muallimi İrfan Beylerden oluşan bir heyet sınavı gerçekleştirmiştir.

1936 ders yılından başlayarak 3 yıl içerisinde tahsillerini bitirmek ve bu tahsillerinin sonunda “Master of Education” derecesini almak üzere tahsil planlarında şu dersleri almak zorundadırlar:³⁴⁴ Principle Of Education, History Of Education, Seminary İn Education, Psychology For Students Of Education, Mental Measurements, Psychology Of Childhood And Adolescence, The Teaching Of Nature Study And Elementary School Science, The Supervision Of The Elementary School Subjects. Ayrıca bu derslerden başka Amerika Mıntıkası Talebe Müfettişi ile üniversite profesörlerinin, talebenin önceki malumat ve hazırlıkları dikkate alınarak Köycülük ve Halkçılıkla alâkalı mevzuların da verilmesi kararlaştırılmıştır. Öğrencilere ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır:

Tablo 9. Köycülük ve Halkçılık öğrenimi İçin Gönderilen Öğrenciler

Adı	Vilayeti	Memuriyet mahalli
Fevzi B.	Sivas	Erkek muallim mektebi tedris usulü muallimi
Şazi B.(Serdaroğlu)	Denizli	Köy Muallim Mektebi Tedris Usulü muallimi
Avni B.	Ankara	İlktedrisat müfettişi
Naşit B.(Sarıca)	Elâziz	Ortamektep Müdürü
Mehmet Ali B.	Eskişehir	İlktedrisat müfettişi
İbrahim Yasa B.	İzmir	Erkek Muallim Mektebi Tatbikat muallimi
İbrahim B.	Çorum	Merkez Albayrak Mektebi muallimi
Bilâl Rıza B.(Kutluğ)	Isparta	Merkez İstiklâl Mektebi başmuallimi
Ömer B.	Erzurum	Merkez Gazi Mektebi muallimi
Turgut B.	Ankara	Balâ Merkez Mektebi muallimi

Fevzi Yahya Ertem, bu on öğrenciden birisidir. ABD Cornell Üniversitesi’nden “Bachelor of Science” ve Master of Arts” diplomalarını almıştır. 1937’de yurda dönünce Balıkesir Öğretmen Okulunda meslek dersleri öğretmeni, Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Hasanoğlan Köy Enstitüsü Müdürlüğü, bakanlık müfettişliği, Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği ve Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur.³⁴⁵

İbrahim Nasuh Özgür, Amerika’da pedagoji, psikoloji ve sosyoloji öğrenimi gördükten sonra 1938’de yurda dönmüş ve çeşitli okullarda öğretmenliğin yanı sıra Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü’nde de

³⁴⁴ 20.02.1935 tarihli MTTH kararı.

³⁴⁵ Özalp ve Ataunal, **a.g.e.**, 1977, s. 824; Binbaşoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.169; Gündüzalp, **a.g.e.**,1961, s. 171.

öğretmenlik yapmıştır.³⁴⁶ Ancak bakanlık personel kütük defteri bilgilerine göre öğrenciyken 1938 yılında geri çağırıldığı belirtilmektedir.³⁴⁷

Ömer Hilmi Mart, 1938’de yurda dönmüş ve çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır.³⁴⁸ İstanbul Eğitim Enstitüsünde Eğitim Psikolojisi dersini vermiştir.³⁴⁹ 1949’da Bakanlık müfettişi 1950’de de Çanakkale milletvekili olmuştur.³⁵⁰

İbrahim Yasa, Amerika Missouri Üniversitesi’nden 1937’de mezun olduktan sonra Cornell Üniversitesi’nde doktora yapmıştır. Doktora sonrası 2 yıl Kolombiya Üniversitesi’ne bağlı Körler Yüksek Enstitüsü’nde Sosyoloji dersleri vermiştir. 1942’de yurda dönüşünde askerlik hizmetini yaparken özel izinle, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü’nde sosyoloji derslerini verir, terhis olduktan sonra da bu okula atanır. Enstitü’nün 1947’de kapatılmasından sonra Ankara Gazi Lisesi’nde çalışır. 1957’de Doçent, 1963’te ise SBF’de Profesör olur.³⁵¹

H. Hüsnü Cırtlı, İlköğretim müfettişliği görevindeyken, 1934’te genel öğretim metodu öğrenimi yapmak üzere Amerika’ya gönderildi. Iowa Üniversitesinden “Master of Arts” derecesiyle mezun olduktan sonra 1936-1938 yılları arasında ve Chicago Üniversitesinde doktora öğrenimini gördü. 1938-1939 öğretim yılında Almanya Münih Üniversitesi’nde pedagoji ve psikoloji derslerine devam ederek 1939-59 tarihlerinde GTE’de meslek dersleri öğretmeni ve bir yıl da enstitü müdürlüğü yaptı. DTCF’de öğretim üyeliğinin(1947-69) yanı sıra Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği ve başkanlığı (1961-69) ve Kültür Müsteşarlığı yaptı.³⁵²

Muhittin Akdik, 1934-1938 yılları arası ABD Missouri Üniversitesi pedagoji bölümünden” master of education” diploması almıştır. Çeşitli

³⁴⁶ Gündüzalp, a.g.e.,1961, s. 171.

³⁴⁷ Bkz. 274 nolu kütük defteri

³⁴⁸ Bkz. 274 nolu kütük defteri.

³⁴⁹ Binbaşıoğlu, a.g.e., 1995, s.262

³⁵⁰ **Cumhuriyet Devrinde Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s.93.

³⁵¹ Fehmi Yavuz, “Profesör Yasa”, **Prof.Dr. İbrahim Yasa’ya Armağan**, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No:519,1983, s. 2,3.

³⁵² Özalp ve Ataunal, a.g.e., s. 765; **Öğretmenimiz Hüseyin Hüsnü Cırtlı’nın Eğitim Görüşleri ve Anılarımız**, Haz. H. Hüsnü Tekişik, Ankara, 2011,s.2,3; Binbaşıoğlu, a.g.e., 1995, s362,363.

okullarda öğretmenlik, Samsun ve İstanbul'da İl Milli Eğitim Müdürlüğü, bakanlık müfettişliği, ve TTK üyeliği yapmıştır. Ayrıca 1961'de Bakanlık başmüfettişliği, Amerika Bölgesi Öğrenci Müfettişliği ve Kültür Ateşeliği görevlerinde de bulunmuştur.³⁵³

Enver Bey, Kültür Bakanlığı hesabına 1934 yılında Paris'te Felsefe tahsil etmek üzere gönderilmiştir. Kendisi için Paris Bölgesi Talebe müfettişliğince bir okuma planı belirlenmiştir. Buna göre:³⁵⁴

- 1934-1935 ders yılında, Sorbonne Üniversitesi Felsefe şubesinin genel felsefe, ruhiyat ve estetik kurlarına devam edecek, ders yılı sonunda ruhiyat ve estetik gruplarının sınavlarına girerek bu derslerin sertifikalarını alacak;
- 1935-1936 ders yılında, genel felsefe grubunun sınavlarına girecek ve bu grubun sertifikasını alacak; lisansını tamamlayınca bu ders yılı içinde üniversitenin Institut d'Arts et d'Archéologie kurumuna yazılacak ve burada eski, orta ve yeni çağların sanat tarihi sertifikalarını alacak;
- 1936-1937 ders yılında da Institut d'Arts diplomasını alabilmek gereken üçüncü sertifikayı, yeni çağ sanat tarihi sertifikasını, almak üzere bu dersin kurları takip edilecek ve bu sertifikayı da aldıktan sonra yurda dönecektir.

Refia Uğurel Şemin, 1936 yılında Cenevre Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde tahsilini bitirerek dönmüş ve aynı yıl kurulan İstanbul Pedagoji Enstitüsü'nde* göreve başlamıştır. Enstitünün kuruluşunda ve gelişiminde önemli katkıları olmuştur. Tecrüblî Psikoloji Laboratuvarında Prof. Peters'le birlikte çalışmış, lise ve üniversitelerde zeka testlerini uygulamıştır. Cenevre'de bulunduğu süreçte, Piérre Bovet, Ed. Claparède ve Jean Piaget'in yanında yetişmiştir.³⁵⁵

Muzaffer Şerif Bey, 1929 yılında, İzmir Erkek Muallim Mektebi felsefe muallimi stajyeri olduğu bir dönemde Felsefe öğrenimi için Amerika'ya

³⁵³ Özalp ve Ataüenal, **a.g.e.**, 1977, s. 806; Nebioğlu, **a.g.e.** s. 28.

³⁵⁴ 06.11.1935 tarihli Kültür Bakanlığı Kültür Kurulu kararı.

* 1936 yılında kurulan Pedagoji Enstitüsü, Edebiyat ve Fen Fakültesi öğrencilerinden lise öğretmeni olmak isteyenlere kendi dallarında aldıkları bilgilerin yanında pedagojik bir formasyon vermek üzere kurulmuştu. Enstitünün direktörlüğüne, Jena Üniversitesi Ordinarius Profesörlerinden Dr. Wilhelm Peters getirilir.

³⁵⁵ Şemin, **a.g.m.**, 1973, s. 313, 366.

gönderilmiştir. Harvard Üniversitesi'nde psikoloji lisansı alır. 1932-33 öğretim yılında Gazi Terbiye Enstitüsü Tecrübî Ruhیات muallimi olduğu süreçte, Amerika'da lisansını tamamladığı için, Colombia Üniversitesi'nde doktorasını yapmak üzere 1 seneliğine gönderilmesi kararlaştırılmıştır.³⁵⁶ 1935'te tamamladığı Doktora tezi, G. Murphy'nin de yardımıyla 1936 yılında *Toplumsal Kuralların Psikolojisi** adıyla yayımlanmıştır. 1936-39 yılları arasında GTE'de psikoloji öğretmenliği görevinde bulunur. 1939'da ise Psikoloji doçenti olarak DTCF'ye atanmış ve 1944'te de profesörlüğe yükseltilmiştir.³⁵⁷

Mithat Enç, 1933 yılında gözünden ameliyat için gittiği Viyana'da körler okuluna giderek Almanca ile kabartma yazısını öğrendikten sonra Pedagoji Enstitüsü'ne girmiştir. 1935'te burayı bitirip yurda döner ve İzmir körler okulunda çalışır. 1936 yılında Amerika'ya Harvard Üniversitesi'nin Perkins Körler Okulu'ndaki körlerin eğitime ait kursları 1 yıl takip ettikten sonra, New York'ta Colombia Üniversitesi'nin özel eğitim şubesine geçer. 1938'de Bachelors of Science ve 1939'da Master of art diploması alarak yurda dönüş yapar.³⁵⁸ GTE'de öğretmenliğinin yanı sıra GTE Özel Eğitim Bölümünü Kurdu. Talim Terbiye Kurulu üyeliği de yapmıştır.³⁵⁹

Remzi Öncül, 1934 yılında GTE Pedagoji bölümünden mezun olduktan sonra Ankara'da ilköğretim müfettişliği görevi sırasındaiken Almanya'ya giderek 1937'de Bonn Yüksek Öğretmen Okulunu (Bonn

³⁵⁶ 01.07.1933 tarihli MTTH kararı.

* Bu kitap günümüzde de bir sosyal psikoloji klasiği sayılır ve Şerif'e uluslararası bir ün kazandırmıştır.

³⁵⁷ 273 nolu kütük defteri; Mete Çetik, "Muzaffer Şerif Karanlık Odada: Türkiye Yılları", **Muzaffer Şerif'e Armağan, Muzaffer Şerif'ten Muzaffer Sherif'e**, Der: Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.29-32. Muzaffer Şerif, lise yıllarında Ziya Gökalp'in düşüncelerini benimsemiş, üniversite yıllarında Mustafa Şekip Tunç'la etkileşim içerisindeydi. Bu konuda bkz. Berkes, **a.g.e.**, s. 97.; 6 Mart 1944'te ise TKP'ye yönelik tahkikatta tutuklanır ve 12 Nisan 1944'te serbest kalır. 1945 yılında gittiği ABD'den bir daha geri dönmez: Princeton Üniversitesi'nde çalışmak üzere burs almıştır ve 1 yıllığına görevlendirilir. 1946 yılında izin süresinin bitmesi üzerine DTCF Dekanı Enver Ziya Karal'ın kendisine yazdığı mektuba her yönden bağlı olduğu vazifesine, ilk cildini bitirdiği kitabının ikinci cildinin biteceği Ağustos ayında döneceği yanıtını verir. Ancak yurt dışında evlendiği haberleri üzerine açılan soruşturma ve yazışmaların sonucunda Fakülte yönetim kurulu, kendisini Memurin Kanununun 4. Maddesinde belirtildiği üzere yabancı birisiyle evlendiği gerekçesiyle Haziran 1947'de müstafi kabul etmiştir. Bu konuda bkz. Mete Çetik, **a.g.m.**, s.32-50.

³⁵⁸ Gündüzalp, **a.g.e.**, 1961, s. 110.

³⁵⁹ Binbaşioğlu, **a.g.e.**, 1995, s.266; Nebioğlu, **a.g.e.**, s.248.

Hochschule fur Lehrerbildung) bitirmiş ve 1938 yılında Ankara'da Türkçe öğretmenliği yapmıştır. 1948 yılında Colombia Üniversitesi'nde Uygulamalı Ruhbilim dalında M.A. derecesi almıştır. Öğretmenlik ve müfettişlik görevlerinin yanı sıra Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği, bakanlık müfettişliği görevlerinde de bulunmuştur.³⁶⁰

Halis Özgü, 1935 yılında öğretmenlikten istifa ederek kendi hesabına okumak üzere Belçika'ya Brüksel Üniversitesi'ne gitti ve pedagoji öğreniminin üçüncü yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine öğrenimini tamamlayamadan yurda döndü. Sonra GTE'yi bitirdi. 1956'da Paris' te Sorbon Üniversitesi'nde Çocuk Psikolojisi ve Pedagojisi doktorasını yaptı.³⁶¹ Okul müdürlüğünün yanı sıra 1958'de Bursa Eğitim Enstitüsünü kurdu.³⁶²

Nusret Kemal Köymen (1903-1964), 1936-37'de Amerika'da Wisconsin Üniversitesi'nde köy sosyolojisi öğrenimi gördü. "Cemiyet Teşkilatlanmasının Birimi Olarak Köy" teziyle master derecesi aldı. Çeşitli okullarda İngilizce, iktisat derslerine girmiştir. Tarım Bakanlığı neşriyat müdürlüğü görevinin yanı sıra GTE'de eğitim sosyolojisi derslerine girmiş ve Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği yapmıştır.³⁶³

Bedi Ziya Egemen, Almanya Frankfurt Üniversitesi'nde doktorasını yapmıştır. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde almanca öğretmenliği ve DTCF'de pedagoji doçenti olarak görev yapmıştır.³⁶⁴

Peyami Erman, Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde öğrenimini gördü. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tecrübi ruhiyat asistanlığından 1939 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne sosyoloji asistanı olarak atanmıştır.³⁶⁵

Muhammed Baha Tefrik Arıkan, 1938'de Cenevre Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde iki sömestr devam ederek pedagoji sertifikası almış

³⁶⁰ Binbaşıoğlu, **a.g.e.**, 1995, s.340; Özalp ve Ataüenal, **a.g.e.**, 1977, s. 822; Nebioğlu, **a.g.e.** s. 248.

³⁶¹ Gündüzalp, **a.g.e.**,1961, s. 93.

³⁶² Binbaşıoğlu, **a.g.e.**,1995, s.266

³⁶³ Gündüzalp, **a.g.e.**,1961, s. 182.; Binbaşıoğlu, **a.g.e.**,1995, s.331; Turhan Oğuzkan, "Nusret Köymen", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara: UNESCO Yayınları, 1987, s. 344.350.

³⁶⁴ 273 ve 279 nolu kütük defterleri

³⁶⁵ 321 nolu kütük defteri

ve 1939'da döndükten sonra çeşitli okullarda öğretmenlik yapmış ve 1956'da Cenevre Üniversitesi'nde psikoloji alanında doktora unvanı almıştır.³⁶⁶

Hamide Topçuoğlu, yurt dışına eğitim bilim alanından gönderilmemiştir; ancak 1964'te Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin kurucu dekanı olmuştur. 1938'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, 1939'da Fransa'ya gönderilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine öğrenimini yarıda bırakarak yurda dönmüştür. İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde bir süre öğretmenlikten sonra, 1946'da Hukuk Fakültesi'nde asistan olmuştur.³⁶⁷

YURT DIŞI EĞİTİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Yurt dışı eğitimi, 1929 yılında çıkarılan 1416 sayılı kanundan önce belirli talimatnamelerle uygulanmıştır. Bu talimatnameler, daha çok öğrenci gönderilmesi süreci, teftişlerinin nasıl olacağı ve öğrencilerin gittikleri ülkelerde ve döndüklerinde sorumluluklarının neler olduğuna dair bilgilerden oluşmaktaydı. Yurt dışı eğitimi gibi karmaşık, çok yönlü bir olgunun işlemesinin zorluğunun yanı sıra, karşılaşılan sorunların belirlenmesi olgunun kendi özelliğinin sonucu olarak zorlaşmaktadır. Kaldı ki memurken bilgi, görgü artırmak ve eğitim amaçlı gönderilenler ile kendi hesabına gönderilenlerin de olduğu bir sürecin sorunları da birbirinin aynı değildir. Dolayısıyla ulaşılan bilgi ve belgeler çerçevesinde daha çok öğrencilerin genel olarak yaşadıkları sorunlar ele alınmıştır. Yurt dışına gönderilen öğrencilerin sorunları iç ve dış faktörler olarak sınıflandırılabilir. Öğrenim için gönderilen ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik koşulları (ekonomik kriz ve savaş), üniversite / okuldaki işleyiş, tahsil planları ve süreleri, paralarını zamanında alamamalarının sonucu karşılaşılan maddi sorunlar gibi faktörler dış faktörleri oluştururken; yaş ve cinsiyet farklılıkları, dil problemleri, okula ve çevreye yönelik tutumlar, derslerden başarısızlık, sağlık sorunları, evlilik ve ailevi sorunlar gibi sebepler ise iç faktörleri oluşturmaktadır.

³⁶⁶ Gündüzalp, a.g.e., 1961, s. 214.

³⁶⁷ Prof.Dr. Hamide Topçuoğlu'na Armağan, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No:498,1995.

Yurt dışında bulunan öğrencilerin her türlü sorunlarıyla ilgilenen ve bunları düzenli olarak rapor eden müfettişlerin karşılaştıkları durumlar dönemin Maarif Vekâleti Mecmuası'nda yer bulmuştur. Bu mecmuada aynı zamanda dönemin aydınlarının da eğitim işlerine dair düşünceleri geniş yer bulmuştur. Örneğin; Sadrettin Celal, 1926 yılında Maarif Vekâleti Mecmuası'nda yayımladığı, Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha* adlı uzun yazısında, eğitimle ilgili neredeyse tüm konularda sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymuştur. Yurt dışı eğitimi ile ilgili, öncelikli olarak ihtiyaçları belirlemek** gerektiğini, daha sonra öğrenim için gidilecek yerlerin iyi belirlenmesi, gönderilecek gençlerin yalnız malumatlarının değil, aynı zamanda kabiliyet ve zekası, hürriyet ve şahsiyeti seciyesi ciddi biçimde incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca gönderilen öğrencilere kâfi derecede tahsisat temin etmek gerektiğini de vurgulamıştır.³⁶⁸ Yurt dışı eğitiminin ise, maarif programını çizecek mütehassısların araştırma, inceleme ve uygulama seyahatları ile doğrudan doğruya maarifin muhtelif sahalarında mütehassıslar yetiştirmek biçiminde iki türlü olarak yapılmasını istemiştir.³⁶⁹

Dönemin eğitimcilerinden, yurt dışında öğrenim görmüş olan Cevat Dursunoğlu, Cumhuriyetten sonra bir çok gencin kayırma yoluyla öğrenim için Batı'ya gönderildiğini, bunların çoğunun başarılı olamadıkları halde dönüşlerinde üniversiteye alındıklarını belirtmiştir.³⁷⁰ Dönemin İstanbul meb'usu Alâettin Cemil, Avrupa'ya öğrenci gönderme meselesini, kurtuluş inkılâbının bir aracı olarak görmekte ve Avrupa'daki ilerlemelerin bilgisine sahip olmak için, Avrupa'ya öğrenci göndermenin en kestirme ve en makul bir çözüm olduğunu söylemektedir. Böylelikle hem yabancı öğretmen meselesini, hem de üniversitelerin uzun bir sürede veremeyeceği ilim ve irfanın verilebileceğini düşünmektedir.³⁷¹ Bu tür tartışmaların dışında, 1930

* Bu layiha, Dr. Niyazi Altunya tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiş ve 2013 yılında dizgi baskı olarak yayımlanmıştır.

** Bu ihtiyaçlarla ilgili olarak, 10 senelik bir devre içinde, Maarif Vekâleti'nin ne kadar ve ne cinsten muallim ve mütehassısa ihtiyaç olduğunu belirlemesi gerektiğini belirtmiştir. Bütçe tahsisatı azlığı dolayısıyla bunların hepsini aynı senede göndermek mümkün değilse de bir sıra dahilinde takip eden senelere bölünebileceğini söylemiştir.

³⁶⁸ Sadrettin Celal, **a.g.m** 1926, s.236.

³⁶⁹ Sadrettin Celal, **a.g.m.**,1926,, s.237.

³⁷⁰ Akt. Yahya Akyüz, **a.g.e.** ,s.360.

³⁷¹ 02 Ekim 1933 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s. 5.

yılında yapılan müfettişler toplantısındaki önerilere bakıldığında öğrenci gönderilmesinde, her sene görülen ihtiyaca göre öğrenci gönderildiği, bunun yerine gelecekteki ihtiyaca göre öğrenci gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁷² Ziyaeddin Fahri ise Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin çoğunlukla orta tahsilini bitirenlerden oluştuğunu, müsbet ilim kurumlarına güvensizlik yüzünden gönderildiklerini savunmaktadır. Ayrıca Avrupa'yı hocası ve lisansı ile ayağımıza getirttiğimiz halde neden hala Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi kaygısıyla boş yere uğraşıldığı eleştirilerinde bulunmaktadır. Ancak bunun Avrupa'ya radikal bir yüz çevirme olmadığını, teknik ve fikir terbiyesi alma noktasında yüz çevrilemeyeceğini belirtmektedir.³⁷³

Öğrencilerin karşılaştıkları sorunlara yönelik olarak müfettiş raporlarının sonucunda zaman zaman yeni uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. Bu çerçevede belirli aralıklarla talimatnameler, kararnameler yayımlanmıştır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün imzasıyla yayımlanan 05.05.1938 tarihli bir kararnameye göre, öğrencilerin kontrolü için bazı tedbirler alınmıştır. Buna göre;³⁷⁴

- a. Kendi hesabına yabancı memleketlere gidecek olan talebeden, gittiği yerde tahsil için kalacağı müddetçe, varsa talebe ispekteri yoksa elçi veya konsolos tarafından kontrolü kabul ettiğine dair emniyet makamlarınca bir taahhütnâme alınması,
- b. Yabancı bir memlekette tahsil edecek olan bir talebenin memleketten çıktığının, emniyet makamlarınca ve Kültür Bakanlığı yolu ile gideceği bölge talebe ispekterlerine veya gideceği memleket konsolosluğuna bildirilmesi,
- c. Yabancı memleketlerde kendi hesaplarına okuyan talebelere döviz müsaadesinin, ancak bu talebelerin tahsil vaziyetlerinin normal olduğunun ilgili talebe ispekteri veya konsolosu tarafından tasdik edildiği takdirde verilmesi,
- d. Kendi hesaplarına okuyan talebelerin tahsil müddetleri esas itibariyle mümasil devlet talebesinin tahsil müddeti gibidir. Ancak hususî

³⁷² **Maarif Vekâleti Mecmuası**, 1930, Devlet Matbaası, s. 27.

³⁷³ Ziyaeddin Fahri, **a.g.m.**, s.39.

³⁷⁴ Fon no: 030.0.018.001.002.83.38.3, BCA.

mazeret halinde ve talebe ispekterinin takdir ve tasdiki ile bu müddet 4 sümestir daha uzatılabilir. Bu müddetin sonunda döviz izni kesilir.

- e. Yabancı memleketlerde okuyan talebeleri, toplu olarak bulundukları yerlerdeki elçi veya konsoslosların bilhassa millî günlerimizde toplayarak kendilerine gereken serbest telkinleri yapmaları ve gençlerimizle bu suretle de yakından ilgilendiklerini göstermeleri ve konsolosluklarda talebe işlerinin azamî şekilde kolaylaştırılması,
- f. İyi çalışmayan veya imtihanlarda muvaffak olamayan huhusî talebe vaziyeti hakkında ilgili ispekter veya elçi ve konsosloslar tarafından ayrıca velisine de malumat verilmesi gibi tedbirlerin uygulanması istenmektedir.

Günümüzde de birkaç maddesi değiştirilerek uygulanan 1416 sayılı Kanun'a rağmen, ortaya çıkan aksaklıkları gidermek ve daha iyi sonuç almak için yapılan bu tür düzenlemelerin ve uygulamaların, kuşkusuz müfettiş ve elçiliklerin raporlarının sonucunda yapıldığı söylenebilir. Her ne kadar öğrencilerden yurt dışına gitmeden birer taahhütname alınsa da, öğrencilerin yurt dışına çıktıkları günün bildirilmesi, öğrencilerin gittiklerinde kendilerini teftiş için sorumlu kişileri kabul ettiğini beyan eden bir taahhütname alınması, yurt dışı eğitim sürecinin daha başlangıcında karşılaşılan sorunların boyutuna ilişkin önemli ipuçları vermektedir.

Dış Faktörler

a. Gönderildiği ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik koşulları

Hariciye Vekaleti'nin 27.1.1925 tarihli Maarif Vekâleti'ne gönderdiği Berlin Büyükelçiliği'nden gelen raporuna göre İtalya'da hayat son derece pahalıdır ve öğrenciye verilen para ancak maişetlerini tayine yeterlidir.³⁷⁵ Öyledir ki, Elçiliğin 29 Aralık 1926 tarihli bir başka raporuna göre, Almanya'da sayısı, cinsi, yaşadığı yeri, tahsili bilinmeyen bazı öğrencilerin olduğu belirtilmektedir. Almanya'daki öğrencilerin 350 markla yaşayabileceği, okula kayıt için 100, her sümestirde okul ücreti olarak 100 (sümestir döneminin

³⁷⁵ Fon no: 180.09.34.181,BCA.

ikiden üçe çıkarılması maddi açıdan da önemlidir) ve diploma almak için 350 mark verildiği belirtilmektedir.³⁷⁶

1927 yılında Ali Şakir ve İzzet Hakkı Efendiler, Demiryolları ve köprü mühendisliği tahsil etmek üzere Prag'a gönderilmiştir. Başarılı öğrenci oldukları için Çekoslovakya hükümeti tarafından tahsil masraflarını karşılanmıştır. Ancak ülkede meydana gelen ekonomik buhran nedeniyle, 1932'den itibaren masrafları karşılanamamıştır. Bu durum sonucunda öğrencilerin Nafia Vekâleti hesabına alınmaları kararlaştırılmıştır.³⁷⁷

Maarif Vekili Hasan Âli Yücel imzalı Başvekalet Yüksek Makamına yazılan yazıda belirtildiği üzere, II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 1939 yılında Fransa ve Almanya'da bulunan öğrenciler geri çağrılarak tamamı yurda dönüş yapmıştır.* İsviçre, İtalya, İngiltere ve Belçika'da devlet öğrencilerinden fen ve teknik sahada öğrenim görenlerin öğrenimlerine devam etmelerine, bu alanların dışındakilerin yurda dönmesine; Amerika'da öğrenimde bulanların hangi alandan olursa olsun öğrenimlerine devam etmeleri istenmiştir. Maarif Vekâleti'nin bu istek yazısında Fransa ve Almanya'dan başka ülkelerde kendi hesaplarına öğrenim görenlerin ailelerinin, yoksa kendilerinin istekleriyle bu ülkelerde öğrenimlerine devam

³⁷⁶ Fon no: 30.10.141.9.14,BCA.

³⁷⁷ 04.07.1932 tarihli MTTH kararı. Durumları 1416 sayılı kanunun 20.maddesine göre değerlendirilmiştir.

* 22.09.1939 tarihli bu yazıda her ne kadar bu iki ülkedeki öğrencinin tamamı yurda dönüş yapmış denilse de Eylül 1940 tarihli Berlin Büyükelçiliği'nin yaklaşık bir sene gibi –dolayısıyla 22.09.1939 tarihli yazıda belirtilen durumdan, öğrencilerin tamamının yurda dönüş yapmasından söz etmek zor gözükmektedir- bir süre öğrencilerle yakından ilgilenmesinin sonucunda hazırlamış olduğu raporunda Savaş nedeniyle askeri öğrenci kalmadığı belirtilmiştir. Bu raporda öğrencilerin tamamının gönderildiğine dair bir ifadeye rastlanmamıştır. Ayrıca, bu yazıdan iki ay sonra yayımlanan 07.11.1939 tarihli üstteki yazıda da belirtildiği üzere öğrencilerin iadesi kararlaştırılmış olsa da, bu konuda kimlerin geldiği ve geri gönderildiği konusunda kesin bir şey söylenemese de Elçiliğin raporundan yola çıkarak Almanya'da bulunan askeri öğrencileri kapsadığı söylenebilir. Bu konuda bkz. Fon no: 030.0.010.000.000.142.14.8, BCA. Şarman'a göre ise,1940 yılında Maarif Vekaleti Avrupa'daki öğrencilerin tamamını geri çağırды ve 1000 kadar öğrenci yurda dönüş yaptıysa da, Savaşın ilk yıllarında, Almanya'nın öğrenciler konusunda verdiği garanti ve öğrencilerin bulunduğu şehirlerin askeri hareket bölgelerinden uzak olması nedenleriyle öğrencilerin büyük bir kısmı Almanya'ya dönüş yaptı. Bkz. Şarman,a.g.e., 2005, s.42. Ancak 1939-1940 yılı maarif istatistiklerinde Almanya'da öğrenim gören öğrenci sayısının 65, Fransa'dakilerin ise 2 olduğu gözükmektedir. Ayrıca 1938-39'da Avrupa'da bulunan öğrenci sayısı 193, 1939-40 yılında ise 100'dür. Dolayısıyla Şarman'ın verdiği sayı kadar öğrencinin dönüş yaptığını söylemek zor gözükse de, Şarman'ın verdiği bu sayı içerisinde kendi hesabına öğrenim görenler olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bkz. **1939-1940 Maarif İstatistikleri** ve Tablo 5.

edebilecekleri belirtilmiştir.³⁷⁸ Bu karardan yaklaşık iki ay sonra, Üniversite rektörünün başkanlığı altında toplanan komisyon raporu sonucunda, 07.11.1939 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nce alınan kara göre devlet ve devlete merbut müesseseler hesabına Avrupa'nın muhtelif yerlerinde teknik ve fen tahsil eden talebenin oradaki tahsil süresine bakılmayarak umumunun; bu alanlar dışındakilerin tahsillerinin bitimine azamî bir sene kalanlarının okudukları yerlere iadeleri kararlaştırılmıştır. Kendi nam ve hesaplarına tahsilde bulunanların ise hiçbir kayda tabi olmadığı belirtilmiştir.³⁷⁹ Bu karardan bir yıl sonra alınan bir kararda ise Belçika ve Fransa'da, Sümerbank ve Maden Tedkik ve Arama Enstitüsü hesabına öğrenim görürken, Savaş nedeniyle geri çağrılan, yirmi bir öğrencinin aynı branşlarda öğrenimlerini tamamlamak üzere Amerika'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır.³⁸⁰

Almanya'daki siyasi durum öğrencilerin tüm yaşamlarını etkilediği gibi, kaldıkları konutları değiştirmelerine de neden olmuştur. Müfettiş raporlarına göre İngiliz uçaklarının Berlin ve diğer şehirlere saldırıları sonucu bazı öğrenciler, kaldıkları konutların zarar görmesiyle evlerini değiştirmek durumunda kalmışlardır. Öyle ki, gece yapılan saldırılar sonucunda sığınaklara inme mecburiyeti karşısında, 3-4 saat uykusuz kalmak yüzünden öğrencilerin erken kalkıp okula gitmesi güçleştiği için, bütün okulların, saldırının yapıldığı gecelerin sabahında iki saat geç açıldığı bildirilmektedir.³⁸¹

Öğrencilerden bazıları ülkenin siyasi vaziyeti sonucu tevkif edilmişler, üç tanesi hastalıkları yüzünden serbest bırakılmış, ancak Elçiliğin yazılı protestosuna ve müfettişliğin şifahi başvurusuna rağmen, kendi hesabına öğrenim gören bir öğrenci (Fethi Ülgen) serbest bırakılmamıştır.³⁸²

³⁷⁸ 22.09.1939 tarihli belge, Fon no: 0.30.10.00.00.142.13.20.3, BCA.

³⁷⁹ Fon no: 030.18.01.02.89.107.4, BCA.

³⁸⁰ 15.11.1940 tarihli Başvekalet Yazı İşleri Dairesi Müdürlüğü yazısı, Fon no: 030.10.00.00.142.14.11.1, BCA.

³⁸¹ 16.10.1940 ve 30.10.1940 tarihli Müfettiş N. Berkman'ın raporları, Fon no: 030.10.142.14.12, BCA.

³⁸² 16.10.1940 tarihli Müfettiş N. Erkman'ın raporu, fon no: 030.10.142.14.12, BCA

b.Üniversite / okuldaki işleyiş

Vekâlet hesabına Burhanettin Kamil Efendi, yabancı dil öğrenimi için 1928 yılında doktora eğitimine gönderilmiştir. 1933'te doktorasını bitirmesi gerekirken doktora tez danışmanının değişmesi üzerine 1935 sonuna kadar tahsil süresi uzatılmıştır.³⁸³

Vekâlet hesabına Ahmed Akif Bey, Tarih-Coğrafya tahsil etmek üzere 1928* Eylül ayında Fransa'ya gönderilmiştir ve kendisine dört sertifika alarak lisansını tamamlaması için 1935 sonuna kadar izin verilmiştir. Ancak 1935 yılında kayıt yenileme zamanını geçirmesinden dolayı bu müsaadenin 1936 kış sömestresine değiştirilmesi karar verilmiştir.³⁸⁴

1933-1934 yılında çocuk bakımı tahsili için Belçika'ya gönderilen ve tahsil planlarına göre birinci yılını yabancı dil için hazırlanmak ve sonra iki yıl bu ülkede tahsilini tamamladıktan sonra Paris'te bulunan "Ecole de Puériculture" e yerleşmeleri gereken Zekiye Ali ve Hatice Kamber Hanımlar, Belçika'daki okulun tadilatta olması ve tahsil planlarına göre bu ülkede başka bir okul olmaması nedeniyle Paris'e nakledilmişlerdir.³⁸⁵

1933-1934 ders yılı başında Ev idaresi tahsil etmek üzere Viyana'ya gönderilen Mücedded Akif'in okulun bulunduğu yerin havası ile uyuşmaması, mektep hakkındaki şikayetlerinin doğruluğuna kanaat edilmesi ve bu mektebin bina, vesait ve talim unsurları itibariyle iyi bir vaziyette olmaması dolayısıyla, 1935 yılından sonra Berlin'de Letteveren mektebine leylî olarak nakline, Berlin Talebe Müfettişliğince lüzum gösterilerek, MTT Dairesince de bu yönde karar verilmiştir.³⁸⁶

Gönderilen ülkenin eğitim sisteminde yaptığı düzenlemeler, öğrencilerin tahsil sürelerini doğrudan etkilemiş ve bu durum talebe müfettişlerinin düzenli kontrolleri sonucunda rapor edilmiş ve yapılan değişikliklere göre yeni stratejiler, tahsil planları devreye sokulmuştur. Hatta

³⁸³ 09.09.1934 tarihli MTTH kararı.

* 23.02.1935 tarihli yazıdan 1928 yılında gittiği ve beş yıllık tahsil planı içerisinde alması gereken dört sertifikadan üçünü (Histoire Modern et Contemporaine, Histoire du moyen âge ve Historie Ancienne) aldığı ve sonuncusunu (Geographie Générale ve Sociologie) almak üzere izin verildiği anlaşılmaktadır.

³⁸⁴ 14.04.1935 tarihli MTTH kararı.

³⁸⁵ 12.03.1935 tarihli MTTH kararı.

³⁸⁶ 14.05.1935 tarihli MTTH kararı.

gelişmeleri yakından takip etmelerinin sonucu, bulunulan ülkenin ileride yapacağı düzenlemelere dönük olarak da eylem planları belirlenmiştir. Örneğin, Berlin’de bulunan Talebe Müfettişi Nihat Adil Erkman’ın 30.10.1940 tarihli raporuna göre, Almanya’da senede iki sömestr tahsil süresi varken, üç sömestre çıkmasının tahsil süresini uzatacağı belirtilmiş ve bu durumdan etkilenen öğrencilerin listesi düzenlenmiştir. Ancak ilkbaharda, trimester usulünden, sömestr usulüne geçiş yapılacağını günün gazetelerinden resmi bir açıklama yapıldığı ve öğrencilerin yine eski tahsil planlarındaki sürelerine göre bitireceği belirtilmiştir.³⁸⁷ Ayrıca trimester uygulamasıyla öğrencilerin tatil süreleri kısa olacağından ve polisten vize almanın uzun sürmesinin sonucu, yaz döneminde ailelerinin yanına giden öğrenciler için durum zorlaştığı ve ancak 6 öğrenci Türkiye’ye gidebildiği³⁸⁸ belirtilmiştir.

Yukarıdaki durumlarda olduğu gibi, Elçiler ve Talebe Müfettişlerinden gelen raporlarda ve yazışmalarda, gönderilen ülkelerdeki eğitim sisteminde ve okullardaki her türlü değişiklik yakından takip edilmiş ve gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Talebe müfettişleri sadece öğrencilerin şahsi sorunlarını yakından takip etmedikleri gibi, tahsil planı ve okul işleyişini de düzenli olarak takip etmişlerdir.

c.Tahsil planları ve süreleri

1924/5 Yılında Namık Bey Hükümet hesabına Budapeşte’ye Türkoloji tahsil etmeye gönderilmiştir; ancak 1928 yılında tahsil planına göre tahsil süresi içerisinde tahsilini tamamlayamadığı için memlekete celbi kararlaştırılmış ve kendi hesabına tahsiline devam etmesi durumunda bir sene daha izin verilmiştir. Daha sonra öğrenim gördüğü müessese tarafından tahsiline altı ay daha ihtiyaç duyulduğu bildirilmesi sonucunda tahsisatı Vekaletçe karşılanmak üzere bu izin verilmiştir.³⁸⁹

1925/26 yılında, Remziye Salih Hanım, Vekalet hesabına Sorbonne Üniversitesi’ne Fizik- Kimya tahsiline gönderilmiş ve 1930 yılında dönmüştür.

³⁸⁷ 30.10.1940 tarihli yazı, fon no: 030.10.142.14.12, BCA.

³⁸⁸ 16.10.1940 tarihli Müfettiş N. Berkman’ın raporu, fon no: 030.10.142.14.12, BCA.

³⁸⁹ 16.09.1929 tarihli MTTH kararı.

Daha sonra doktorasının yapmak üzere aynı yere gönderilmiş ve aldığı iki senelik eğitim yeterli görülerek geri çağırılmıştır.³⁹⁰

1928 yılında Nurettin Ahmet Bey, Vekâlet hesabına felsefe tahsil etmek üzere Fransa'ya gönderilmiş ve "Sociologisme et Individualisme" konulu doktora tezini hazırlamak için kendisine 1933-1934 ders yılında da Paris'te kalmasına izin verilmiştir.³⁹¹

1928 yılında Vekâlet hesabına Riyaziye tahsil etmek üzere Lütfi İsmail Bey Fransa'ya gönderilmiştir. Hastalığından dolayı kendisine bir yıl mezuniyet verilmiş ve tahsil süresinin sonu olan 1934 yılı ikinciteşrin sonuna kadar alması gereken üç sertifikadan ikisini alabilmiş ve lisansını bitirememiştir. Paris mıntıkası talebe müfettişliği tarafından tahsil süresinin uzatılması veya geri çağrılarak Yüksek Muallim Mektebine alınması ve son sertifikasını Türkiye'de alması bildirilmiştir. Ancak Vekâlet tarafından Lütfi İsmail Bey'in son sertifikasını alarak lisansını bitirmek üzere kendi hesabına okumak istediği takdirde bir yıl daha Fransa'da kalmasına izin verilmiş ve bu süre içinde de lisansını alamadığı takdirde geri çağırılması ve hakkında takibat yapılması kararlaştırılmıştır.³⁹²

Hüseyin Nail Bey, 1929 yılında Paris'e Amme alanında doktora yapmak üzere Paris'e gönderilmiştir. Kendisinden dört yıl içinde doktora diploması alması istenmesine karşın, sadece Amme Hukuku ve Hukuku Hususiye diplomalarını alması sonucunda daha sonra doktorasını yapmak üzere geri çağırılmıştır. Kendisi doktora yapmak üzere yeniden tahsile

³⁹⁰ 17.11.1932 tarihli MTTH kararı.

³⁹¹ 11.1.1934 tarihli MTTH kararı. Birinci sene hazırlıkta geçirdikten sonra tahsil planındaki gibi ikinci sene Darülfünuna girmiş, üç sene içinde dört sertifikasını almıştır. Plandaki sertifikalardan "Psychologie", Philosophie Générale" ve "Morale et Sociologie" sertifikalarını ve tahsil planı dışında da "Histoire de L'art Moderne" ve "Arts et Archeologisme" sertifikalarını da almıştır.

³⁹² 28.01.1935 tarihli MTTH kararı. Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü, Vekalet makamına karar için sunmuş olduğu tezkerede, tahsil süreleri bittiği halde sıhhi veya başka sebeplerden tahsillerini tamamlayamayanların geri çağırılmasının doğru olduğunu; ancak talebeye muvaffakiyeti için son bir imkan vermek üzere kendi hesabına bir müddet daha Fransa'da tahsiline devam etmesi veya belirlenecek süre içinde İstanbul Üniversitesi'nde son sertifikasını alarak lisansını tamamlamasına müsaade edilmesinin uygun olacağını bildirmiştir.

gönderilmesini istemiş 1935 yılında tekrar gönderilmesi uygun görülmüştür.³⁹³

1929-30 ders yılında vekalet hesabına hukuk tahsil etmek üzere Rüştü Nuri Bey, Fransa'ya gönderilmiştir. Fransa'da Siyasi İlimler Akademisini bitirmesi ve iktisat diploması alması üzerine tahsili yeterli görülerek geri çağırılmış; ancak tahsil planına göre amme hukuku diplomasını alması ve hukuk doktorasını yapması gerektiğinden 1935 ikinciteşrin (kasım) ayı sonuna kadar Fransa'ya tekrar gönderilmiştir.³⁹⁴

1930 yılında Kütahya Vilayeti hesabına Ömer Necati Efendi Budapeşte Yojef Üniversitesi'ne Su Mühendisliği tahsiline üç seneliğine gönderilmiştir; ancak öğrenim süresi dört yıl olduğu için daha üçüncü sınıfta süresi bitmiş ve Vilayet Umumi Meclisi'nin süre uzatılmasını kabul etmemesi üzerine öğrenci, Nafia Vekaleti hesabına alınmıştır.³⁹⁵

1930'lu yılların başında Daniş Fuat ile birlikte Almanya'ya Münih Yüksek Teknik Okulu'na su mühendisliği tahsili için gönderilen Feridun Nigar, lise mezunu dahi olmadıkları için, bir yıllık kursa tabi tutulmuşlar ve aslî öğrenci olarak kayıt yaptırabilmişlerdir. Feridun Nigar, başarısız olmuş ve yurda dönüş yapmamıştır. Devlet Nigar'dan alacağını 30 yıl uğraşmasına karşın alamamıştır.³⁹⁶

İktisat Vekaleti hesabına Budapeşte'de doktora öğrenimi gören Mehmet Naci Bey, tahsil planı çerçevesinde öğrenimini tamamlayamadığı için tahsisatı 1930 Haziranında kesilmesine karşın, müfettişliğe başvurusu sonucunda Haziran ve Temmuz aylıkları harcırah ve imtihan masrafları olarak kendisine verilmiştir. Doktora tezini bastırmak ve doktora masrafları için 1280 pengö ile 150 lira daha talep etmiş ve isteği başmüfettiş Cevat Bey tarafından Vekâlete bildirilmesine karşın, Maarif Vekilliği 27.07.1931 tarihli yazısında, tasarruf nedeniyle bütçe imkansızlığı yüzünden bu isteğin

³⁹³ 18.12.1934 tarihli MTTH kararı.

³⁹⁴ 28.01.1935 tarihli MTTH kararı. Rüştü Nuri Bey doktorasını yapmak için bir yabancı dil daha öğrenmesi gerektiği için kendisi İngilizceyi seçmesi ve bunun üzerine İngiltere'ye gönderilmesi gerekmiştir. Ancak bu belgede sadece tahsil süresinin 1935 kasım ayından itibaren altı ay daha uzatılması istenmiştir.

³⁹⁵ 29.08.1933 tarihli MTTH kararı. Durumu 1416 sayılı kanunun 20.maddesine göre değerlendirilmiştir.

³⁹⁶ Yıldırım, **a.g.e.**,s. 63.

karşılayamayacağını ve mümkün olan fedakarlık yapılarak kendisine ikinci defa dönüş harcırahı gönderildiğini bildirmiştir.³⁹⁷

Celâlettin Vasık Efendi, Vekalet hesabına Dijon Üniversitesi'nde Fizik-Kimya tahsiline gönderilmiştir. 1931 yılında tahsil süresi bitmesine karşın, üniversiteden ve Paris talebe müfettişliğinden gelen raporlar doğrultusunda bir sene daha uzatılmıştır.³⁹⁸

Vekâlet hesabına Halil Bedi Bey, Prag'da musiki tahsilini 1931-32 ders senesinde tahsilini bitirmesi gerekirken, Prag Konservatuarı Rektörü tarafından elçiliğe yazılan tezkere uyarınca, Bestekar Gloise Habyuy'nin derslerini takip için bir sene daha tahsili uzatılmıştır.³⁹⁹

Doktora yapmak üzere Fransa Lyon'da Zoologie tahsiline gönderilen Suat Nigar Bey'in öğrenim süresi, Lyon Üniversitesi Fen Fakültesi Zoologie Profesörü M.C.Vaney'in mektubu ile Paris talebe müfettişliğinin mektupları sonucu bir yıl daha uzatılmıştır.⁴⁰⁰

Vekâlet bir tahsil planı ile öğrencileri yurt dışına göndermesine karşın, tahsil planlarındaki ders/dersleri almayıp bir üst kura, üniversiteye geçmelerine de sıcak bakmıştır. Örneğin; 1932-1933 ders yılında Vekâlet hesabına, Riyaziye ve Fizik tahsil etmek üzere Fransa'ya gönderilen ve tahsil planlarına göre üç sene içinde sırası ile "Mathématiques Élémentaires", "Mathématiques spéciales A" ve "Mathématiques spéciales B" sınıflarını takip ettikten sonra üniversiteye girmeleri gerekenler bulunmaktadır. Vekâlet, bu durumda olanlardan isteyenlerin Mathématiques spéciales B" sınıfında bir sene bırakılmadan, muallimlerinin üniversiteye girebileceğine dair bir rapor vermesi sonucunda bu taleplerinin karşılanabileceğini belirtmiştir.⁴⁰¹

d.Paralarını zamanında alamamalarının sonucu karşılaşılan sorunlar

Öğrencilerin, tahsil için gönderilen paralarını zamanında alamamaları başlı başına büyük bir sorundur. Bu sorun Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi

³⁹⁷ Öğrenci Dosyası, Fon no: 180.09.44.226,BCA.

³⁹⁸ 05.01.1931 tarihli MTTH kararı.

³⁹⁹ 18.02.1932 tarihli MTTH kararı.

⁴⁰⁰ 24.10.1931 tarihli MTTH kararı.

⁴⁰¹ 24.12.1934 tarihli MTTH kararı.

sürecinde kaçınılmaz olarak yaşanan bir sorundur. Örneğin 1877 yılında Paris'te Tıp öğrenimi gören Cemil Efendi, 3,5 ay aydır maaş alamadıklarını, ceplerindeki son parayla sefarete gitmek üzere tramvaya bindiklerini, Paris Sefiri Esat Paşanın yanına gittiklerini ve paşanın “ağızlarına bal çalıp sepetlediğini” ve borç buldukları parayla Sultan Abdulhamit'e “Üç buçuk aydan beri maaş alamıyoruz! Fevkalâde zarurettayız. Saye-i şahanenizde açız!” telgrafı çekmelerinden 24 saat sonra bir aylık maaşlarını aldıklarını⁴⁰² belirtmektedir. Bu sorunun Cumhuriyetin erken döneminde de yaşandığı söylenebilir. Örneğin, Hariciye Vekaleti'nin 27.1.1925 tarihli Maarif Vekaletine gönderdiği Berlin Büyükelçiliğinin raporuna göre İtalya'ya gönderilmiş talebenin tahsisatının devretmesi yüzünden zor durumda oldukları, öğrencilerin derslerini ciddi bir surette takip edemeyeceği ve bu şartlarda yetişen öğrenciden ise hükümet ve milletçe ihtiyaç olunan faydanın gerçekleşemeyeceği ve öğrencinin parasızlık yüzünden, türlü sefalet ve zaruret içinde ezilip kaldığı belirtilmektedir.⁴⁰³

Bu sorunun yanı sıra aynı ülkeye gönderilmiş öğrencilerin birbirinden farklı tahsil ücreti alıyor olmaları da başka bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, müfettiş raporunda Ticaret Vekaleti talebesi 80 lira alırken, mektebi-i icraata da ücret verilmektedir. Nafia Vekaletinden 60-80 lira arası ücret alanlar bulunmaktadır. Aynı durumda olan öğrencilerin ücret farklılığının kaldırılması önerisinde bulunur.⁴⁰⁴

Vekâlet dışındaki kurumlardan, vilayetler ve belediyelerin tahsil için yeteri kadar bütçe ayırmaması sonucunda, öğrenciler zor duruma düşmüşler ve öğrencilerin durumuna göre Vekalet/ler hesabına alınmışlardır. Örneğin, 1928 yılında Mehmet Arslan Efendi, Galatasaray Lisesi'nden mezun olup, Kars Vilayeti nam ve hesabına Paris'te “Ecole des Travaux Puplics”te tahsile gönderilmiştir. Çok çalışkan ve kıymetli bir genç olarak tanımlanması ve Kars Vilayetinden yeterli derecede tahsisat gönderilmeyeceği düşüncesiyle Vekâlet hesabına alınmıştır.⁴⁰⁵

⁴⁰² Topuzlu, a.g.e.,1982, s. 24.

⁴⁰³ Fon no: 180.09.34.181,BCA.

⁴⁰⁴ Fon no: 180.09.34.181,BCA.

⁴⁰⁵ 01.07.1930 tarihli MTTH kararı.

1930/31 tarihinde Bolu Vilayeti hesabına Ömer Necmettin Efendi Macaristan'da Maden Mühendisliği tahsil etmek üzere gönderilmiştir. 1934 yılında bütçede karşılığı olmadığı için tahsisatı Bolu Vilayetince kesilmiş ve tahsilinin son kademesindeyken İktisat Vekâleti hesabına alınmıştır.⁴⁰⁶

Yukarıdaki sorunlar çerçevesinde ortaya çıkan durumlara yönelik olarak ise, Berlin Büyükelçiliği raporunda her ne kadar “ talebenin adreslerindeki tahakkuk dolayısıyla ekseriyetle paralarını almadığı ve paranın iade olduğu” tespiti yapılır. Bu tür sorunlara çözüm olarak Elçilik “her daire talebesine ait tahsilatı, talebe müfettişliğinin adresine göndermelidir” biçiminde bir öneri geliştirse de, Elçiliğin bu önerisi gerçekleşmemiştir.

İç Faktörler

a.Yaş ve cinsiyet farklılığı

Gerek meşrutiyet dönemi gazete ve dergilerinde gerekse Cumhuriyetin erken döneminde müfettiş raporlarına yansıyan öğrenci seçimi meselesinde asıl konu seçilen öğrencilerin belirli bir olgunlukta olup olmamalarıdır. 1916 tarihli Muallim Dergisi'nde bir yazıda, Almanya ve İsviçre'ye giderek yaklaşık üç aylık bir zaman diliminde oralarda gözlemlerde bulunan bir arkadaşından aldığı bilgilere göre, Avrupa'da tahsil meselesini iyi halledebilmek için önemli görülen noktalardan birisi, öğrenci seçimi konusudur. Bu konuda Avrupa'ya gönderilecek talebenin âlî bir tahsil görüp bitirmiş, biraz da hayatı anlamış ve öğrenmiş olması yani mu'âşeret usullerine vakıf bulunması daha uygun olur denilmektedir.⁴⁰⁷

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında yine bu dergide yayımlanan bir yazıda, Avrupa'daki talebenin tahsilinin iyi bir teftiş ve irşad ile daha bir düzene gireceği belirtilirken, aslında temel sorunun öğrencilerin yaşlarının küçüklüğünün sonucu gittikleri ülkelerdeki yaşadıkları hayat tarzları olduğu söylenilmektedir. “Eğer Avrupa talebesi yalnız darülfünunlara devam eden

⁴⁰⁶ 13.10.1934 tarihli MTTH kararı.

⁴⁰⁷ “Avrupa'da Türk Talebesi”, **Muallim** İstanbul, C.1, 1332 (1916), s.112. Bu konuda diğer noktalar ise tahsil mıntikaları ve talebiyi murâkabe -takip etme, denetleme-dir. Talebenin mu'âşeret usullerine vakıf olması tahsil vazifesine ilaveten bulundukları mahallerde Türkleri temsil etmeleri ve Avrupalıların Türkler hakkındaki fikirlerini düzeltme görevleri de bulunduğu için önemli görülmektedir.

gençlerden ibaret olsaydı, belki bu teftiş zarureti o kadar çok hissettirmeyecekti. Fakat giden çocuklar içinde ‘ali mekteplerden başka, tali mekteplere ve daha küçük müesseselere devam eden yüzlerce çocuk var” denilerek, onların memleketlerinden götördükleri milliyet, din, hatıra ve hislerinin nasıl muhafaza ettikleri meselesinin ciddi biçimde düşünölmeye değeri olduğuna dikkat çekilmektedir.⁴⁰⁸ Bu soruna çözüm olarak çeşitli alanlardan gönderilecek öğrencilerin, vazife başında olan ve ilk muallim mektepleri muallimleri, müfettişler, lise ve darülfünun muallimlerinden seçilmesi gerektiği⁴⁰⁹ de bir başka öneri olarak belirtilmektedir. Elçiliklerden ve müfettişlerden gelen raporlar da bu yöndedir. Örneğin, küçük yaşta öğrenci gönderilmesinin doğru olmadığını, milli terbiyesini almış öğrencilerin gönderilmesinin doğru olduğu Berlin Büyökelçiliğinin 1925 tarihli raporunda belirtilmiştir. Ayrıca raporda yurt dışına öğrenci gönderilmeden önce İstanbul da 6 ay veya 1 sene süreyle hazırlık kursları almasının gerektiği, burada Fransızca ve İngilizce dillerinin takviyesi ve Avrupa adab-ı muaşaretine dair derslerin verilmesini, özellikle Anadolu’dan gelen öğrencilerin İstanbul’da büyük şehir hayatına adapte olarak Avrupa’ya gönderilmesinin onların başarılarını arttırmada önemli olduğunu söylemektedir.⁴¹⁰

1926 yılında Fransa’da bulunan müfettiş Kemal Za’im Bey’in öğrencilerle ilgili raporunda ise gerek fünün gerek edebiyat faköltelerine devam eden öğrencilerden en sıkıntılı vaziyette bulunanları darülfünun mezunlarıyla, muallimlikte bulunduğu halde tahsile gelmiş olanların oluşturduğu belirtilmektedir. Raporda Fransa’da muntazam bir tahsilde bulunabilmek için esaslıca hazırlık devresine ihtiyaç olduğu ve bunun için de tahsile liseye belirli bir olgunluktan sonra gelip buradaki liselere devam etmeleri gerektiğini bu öğrencilerin de kabul ettiğii belirtilmektedir. Böyle yapıldığı takdirde tahsile gönderilmiş bir gencin bağı olduğu şubeden hiç olmazsa lisansiye olarak döneceğii belirtilir.⁴¹¹

⁴⁰⁸ “Avrupa’daki Osmanlı Talebesi”, **Muallim**, İstanbul, 15 Nisan 1334 (1918), C.2, S. 21, s.733.

⁴⁰⁹ Sadrettin Celal, **a.g.m.**,1926, s.239.

⁴¹⁰ Fon no: 180.09.34.181,BCA.

⁴¹¹ **Maarif Vekaleti Mecmuası**, C.2, S. 7, 1926, s.55-57.

1927 yılında yayınlanan talimatname uyarınca bu konuda yaşanan sorunlar göz önüne alınarak Avrupa meslek mekteplerine orta mektep tahsilini bitirmiş olanların ve Avrupa muallim mekteplerine ise lise veya ilk muallim mektebi tahsilini bitirmiş olan gençler gönderilmesi kuralı konulsa da, öğrencinin olgunluğu konusu sorun olmaya devam etmiştir. Aynı tarihte yayımlanan bir başka yazıda, mesleki tedrisat muallimi yetiştirmek üzere Avrupa'ya gönderilecek öğrencilerden erkeklerin lise mezunu, kızlardan bıçkı ve dikiş için gideceklerin ortaokul mezunu ve yaşı on altıyı geçmemesi şartı⁴¹² bulunması kararı bu talimatnamenin somut göstergesidir. Ancak, Kemal Za'im Bey'in ortaya koyduğu belirli bir olgunluktaki öğrencilerin, öncelikle gittikleri ülkenin liselerine devam etmeleri gerektiği sorunu, 1416 sayılı kanunla, lise ve üzeri okul mezunlarının gönderilmesiyle kısmen giderilmiş olsa da, 1930 tarihinde düzenlenen müfettişler toplantısında "öğrencilerin gidecekleri ülkelerdeki liselerde iki yıl kaldıktan sonra darülfünunlara geçmeleri"⁴¹³ gerektiği talepleriyle devam ettiği söylenebilir.* Bu öneri olgunluk sorununa bir çözüm adımı olarak değerlendirilebilir. Ancak 1938 yılında gazetede verilen bir ilana göre, her ne kadar 1416 sayılı Kanunla lise ve üzeri öğrenime sahip öğrencilerin gideceği kararlaştırılsa da, ortaokul mezunlarının da öğrenim için yurt dışına gönderilebildiği görülmektedir. Örneğin, Denizbank makine ve inşaiye mühendisi yetiştirmek üzere Avrupa'ya göndereceği öğrencilerin esaslı bir tahsil ve staja tabi tutulabilmesi için orta mektep mezunlarının dahi başvurabileceğini duyurmuştur.⁴¹⁴

Öğrencilerin yaşı ve olgunluğu sorunu Berlin Büyük Elçiliği'nin 1940 tarihli raporunda da görülmektedir: Raporda gelen talebenin 30 yaşından aşağı olmaması gerektiği bildirilmektedir. Hatta çok genç gelen, senelerce Almanya'da oturan ve büsbütün Avrupa'da yetişmiş olanlardan memleketin

⁴¹² **Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası**. C.2, S. 20, 15 Eylül 1927: s.81.

⁴¹³ **Maarif Vekaleti Mecmuası**, S. 19, 1930, s.27.

* 1962-1963 yılı istatistikleri incelendiğinde, yurt dışına eğitim için gönderilen öğrencilerden 414'ü 15-19, 1586'sı 20-24, 986'sı 25-29, 236'sı 30-34 yaş grubunda bulunmaktadır. Bu konuda bkz. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Dış Memleketlerde Öğrenim Yapan Öğrenciler**, 1962-1963, Ankara, DİE Matbaası, 1964, s.11

⁴¹⁴ 22 Eylül 1938 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.2.

şimdiye kadar, müstesnalar hariç, fayda görmediği belirtilmektedir.⁴¹⁵ Her ne kadar “garp memleketlerine lise ve yüksek okullar mezunları arasından seçim yapılmıştır”⁴¹⁶ denilse de böyle bir uygulamanın, bazı özel şirket ve kuruluşların yurt dışına öğrenci gönderilmesi sınavlarında orta okul mezunlarından da öğrenci alması nedeniyle kısmen uygulandığı söylenebilir.

b.Dil problemleri

1929-1930 yılı teftiş işlerinin sonucunda gerçekleştirilen müfettişler toplantısında Avrupa’daki öğrencilerin ekseriyetle vazifelerine itina ettikleri, öğrencilerden en çok başarılı olanların riyaziyat ve fen tahsil edenleri, en müşkülât çekenlerin ise tahsil gördükleri alanın çok kuvvetli bir lisana ihtiyaç duyması nedeniyle tarih ve edebiyat öğrencileri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca özellikle lisan tahsiline gönderileceklerin tahsil edeceği lisanı bilmesi ve bu surette o lisanı öğrenmeye olan istidadının görülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁴¹⁷ Bu raporlarda belirtilen durumların gerçekliği ve güvenilirliği geçmiş dönem uygulamalarında karşılaşılan sorunlarda daha net ve somut olarak görülebilir. Örneğin, 1929 yılında, Almanya’da üniversitelerin öğrenci kabul şartlarının değiştiği ve lisan öğrenmeye ayrılan iki sömestr müddetin kafi gelmediği belirtilmektedir. Alman talebelerin bile asgarî doktora müddeti zarfında vermediği imtihanları, giden öğrencilerin en kısa müddet zarfında vermekle mükellef tutulmasının imkansızlığı anlaşılarak, yeni bir tahsil planı oluşturulmuştur. Buna göre;⁴¹⁸

1. Almanya’ya tahsile gönderilen talebeye Almanca bildiği takdirde on ay lisanını takviye için, bilmediği takdirde on altı ay lisan öğrenmek için zaman bırakılacaktır.
2. Bu sürenin sonunda yüksek tahsil yapacak olan talebe, intihap edeceği üniversiteye “Sâmi” sıfatı ile kaydolacaktır. İki sömestr sonra aslî talebe olmak için icap eden imtihanı vermeye mecburdur. Bu imtihanla talebenin tahsil hayatında muvaffak olup olmayacağı kolayca

⁴¹⁵ Eylül.1940 tarihli Berlin Elçiliği raporu, Fon no: 030.0.010.000.000.142.14.8, BCA.

⁴¹⁶ CHP, a.g.e.

⁴¹⁷ **Maarif Vekaleti Mecmuası**, S. 19, 1930, s.27.

⁴¹⁸ 03.12.1929 tarihli MTTH kararı.

anlaşılabilecek ve hakkında bu vaziyetine nazaran karar alınabilecektir.

Bir taraftan yapılan teftişler sonucunda sorunlar ve çözümleri ortaya konulmaya çalışılsa da dil sorunu öğrencilerin karşılaştıkları ve başarısız oldukları önemli bir konudur. Örneğin, Nazım Sami Efendi Fransa'ya Ticaret tahsil etmek üzere gönderilmiştir. Bulunduğu mektep müdürlüğünün Paris Mıntika Müfettişliğine gönderdiği mektupta malûmatının yetersiz ve Fransızcasının da zayıf olduğunun bildirilmesi sonucu müfettişliğin bu doğrultudaki tahriratı doğrultusunda geri çağrılmasına karar verilmiştir.⁴¹⁹

1932 yılında Bina doğramacılığı ve sınaî resim tahsili için Prague(Prag)'a üç öğrenci gönderilmiştir. MTTH'de elçilikten ve Berlin Talebe Müfettişliğinden gelen yazılar uyarınca bu üç öğrencinin de Çekçe öğrenmek zorunda oldukları, Çekçeyi öğrenmenin zor olduğu, bu dilde yeterince meslekî neşriyat olmadığı ve öğrencilerin bu sahada bilgilerini artırmak için Almanya'ya nakil edilmeleri görüşülen sorunlardan birisidir. MTTH'den iki üyenin (A.Haydar Bey ve M. Reşat Bey) Prag'da kalma isteklerine karşın çoğunluk kararı öğrencilerin Almanya'ya nakillerine karar vermiştir.⁴²⁰

c.Okula ve çevreye yönelik tutumlar

Öğrencilerin gittikleri ülkelerin sosyo-kültürel yaşamına uyum sağlamalarında ve başarılı olmalarında kuşkusuz tutumları önemli bir rol oynamaktadır. Bazı öğrencilerin tutumları gidilen ülkeye yönelik olumsuz biçimdeyken bazı öğrencilerde ise okula ve çevreye yönelik olarak olumsuz biçimde gelişmektedir. Her ne kadar kökeninde maddi sorunlar varmış gibi gözükse de öğrencinin çevreye yönelik tutum ve davranışlarının sonucu bazı olumsuz olaylar gerçekleşmiştir. Örneğin, öğrencilerin bir kısmı ev sahiplerine ay sonunda kira ödemeleri gerekirken, ay sonunda geceleyin evi boşaltarak

⁴¹⁹ 15.10.1932 tarihli MTTH kararı.

⁴²⁰ 30.01.1933 tarihli MTTH kararı.

başka bir eve taşınır ve her ay bunu yapan öğrenciler bulunmaktadır. Bu durumda olan öğrencilerin çoğu mahkemelik olmuştur.⁴²¹

Gidilen ülkeye yönelik tutuma, 1930 yılında yapılan müfettişler toplantısında belirtilen, öğrencilerin küçük milletlerin lisanını lâıykıyla öğrenmeye alâka ve heves duymadıkları için Macaristan ve Çekoslovakya'ya Tarih ve filoloji müstesna olmak üzere gönderilmemesi isteği örnek olarak verilebilir.⁴²²

Bazı öğrenciler ise okula yönelik olarak olumsuz bir tutum geliştirmişler ve sorumluluklarını yerine getirmemişlerdir. Örneğin, Bahattin Efendi, Bruxelles'e makine tahsili için gönderilmiştir. Müfettiş Salih Zeki Bey'in kendisine yaptığı ikaz ve irşatlara rağmen hayatını düzenleme ve mektebe devam konusunda sorumluluklarını yerine getirmediğinden, kendisinden bir fayda beklenmediği düşüncesiyle geri çağırılmasına karar verilmiştir.⁴²³ Benzer biçimde askerî fabrikalar umum müdürlüğü hesabına Almanya'da tahsilde bulunan Suavi Naili Efendinin, okula yönelik olumsuz tutumu sonucunda 152 saatlik devamsızlığı olmuştur ve Almanya'da daha fazla kalmasında bir fayda görülmeyerek geri çağırılması kararlaştırılmıştır.⁴²⁴

d.Derslerden başarısızlık

1925 tarihli Berlin Büyükelçiliği'nin raporuna göre İtalya'da bulunan öğrencinin ve müfettişinin kontrolünde tabi tutulmasının önemli olduğu belirtmiştir. Ayrıca derslerine devam etmeyerek, başarılı olamayan öğrencinin derhal geri çağırılmasını ve bu hususta ittihaz olunan kati bir kararın öğrenci üzerinde etkisini göstereceğini, bir iki öğrencinin memlekete iadesinin tüm öğrenciler için bir ders olacağını savunmaktadır. Bunların memuriyete alınabilmesi için her dairenin kendi öğrencisine her üç ayda bir

⁴²¹ Fon no: 30.10.141.9.14,BCA.

⁴²² **Maarif Vekaleti Mecmuası**, S. 19, 1930, s.28. Ancak 436 nolu dipnotta, dil problemleri başlığı altında belirtilen durumda ise öğrencilerin Çekoslovakya'da bulunmama nedenleri Çekçeyi öğrenmenin zor olduğu ve bu dilde yeterince meslekî neşriyat olmadığı içindir. Dolayısıyla bu ve benzeri nedenlerle de olsa öğrencilerin bu ülkeye gitmeleri, gitmişse de orada öğrenimlerine devam etmeleri konusunda bir problem yaşandığı söylenebilir.

⁴²³ 08.01.1930 tarihli MTTH kararı.

⁴²⁴ 08.11.1931 tarihli MTTH kararı

imtihan belgelerini öğrenci müfettişliğine ibraza mecbur tutulması gerektiğini önemini belirtmektedir.⁴²⁵

1925 yılında Nihat Ali Bey, İktisat Vekâleti hesabına Fransa'ya Ulûmu Siyasiye tahsiline gönderilmiştir; ancak 1931 yılı itibariyle diploma sınavında başarısız olmuş ve tahsilini tamamlayamadan geri çağırılmıştır.⁴²⁶ Benzer biçimde 1925/6 kendi hesabına Belçika'da Anvers'te ticaret mekebi âlisinde bulunan Süleyman Faik Efendi, hakkındaki mektep idaresinin mutalaası ve Yüksek Tahsil Umum Müdürlüğü'nün tezkeresi sonucunda tahsile devamında bir fayda olmadığı anlaşıldığından geri çağırılmıştır.⁴²⁷

1927 yılında Server Hanım, Vekâlet hesabına tarih tahsil etmek için Fransa'ya gönderilmiştir. Darülfünun mezunu olmasına karşın, Fransa'da Aix Lisesi'ne ve sonra Üniversite'sine girmiştir. Ancak 1930 yılı itibariyle bir sertifika bile alamadığı için, geri çağırılıp bir muallimlik vazifesi verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴²⁸

1928 yılında Sadiye Abdurrahman Hanım, Vekalet hesabına felsefe lisansı yapmak üzere Bordeaux Üniversitesi'ne gönderilmiştir. Kendisi üçüncü sertifikasını almak üzere girdiği umumî felsefe ve mantık imtihanında üç defa üst üste başarılı olamamıştır. Üçüncü sertifikasını aldığı takdirde dördüncü sertifika için 1933 temmuzuna kadar müsaade edilmesine, başarılı olmadığı takdirde geri çağırılmasına karar verilmiştir.⁴²⁹

1928 yılında Hamdi Ragıp* (Atademir) ve Nurettin Sıtkı Efendiler, Felsefe ve Edebiyat tahsili için Fransa'ya gönderilmişlerdir; ancak 1931 yılına kadar hiçbir sertifika alamadıkları için ve o yıl yapılacak sınavlarda da bir başarı elde edemezlerse geri çağrılmalarına karar verilmiştir.⁴³⁰

⁴²⁵ 180.09.34.181,BCA.

⁴²⁶ 11.11.1931 tarihli MTTH kararı (Daha öncede başarısızlığı nedeniyle tahsisatı kesilmiş; ancak tahsilini ikmal edeceğine dair verdiği teminat sonucunda tahsili bir sene daha uzatılmasına karşın tekrar başarısızlığı sonucunda geri çağırılma durumundan kurtulamamıştır).

⁴²⁷ 24.11.1928 tarihli MTTH kararı.

⁴²⁸ 25.10.1930 tarihli MTTH kararı.

⁴²⁹ 17.11.1932 tarihli MTTH kararı.

* Hamdi Ragıp Bey, 1932 yılı sonunda yurda dönmüş ve DTCF'de profesörlüğe kadar yükselmiştir. Bkz. 227 ve 228 nolu dipnotlar

⁴³⁰ 09.11.1931 tarihli MTTH kararı.

1928 yılında Fuat Cahit, Hüseyin Sadi, Enver Ziya* ve Derviş İbrahim Efendiler, Tarih-Coğrafya tahsili için Fransa'ya gönderilmişlerdir. 1931 yılına kadar hiçbir sertifika alamadıkları için ve o yıl yapılacak sınavlarda da bir başarı elde edemezlerse geri çağrılmalarına karar verilmiştir.⁴³¹

1929 yılında Hüseyin Remzi Bey Vekalet hesabına Riyaziye tahsil etmek için gönderilmiştir. Remzi Bey hem lise hem de üniversite eğitimine gönderilmiştir. İlk yıl lisede lisan öğrenmekle geçirmiştir. Lise ve üniversite tahsillerinde alması gereken sertifikaların hiç birisini alamadığından ve 1934 yılında tahsil süresi sona ereceğinden tahsile devamında bir fayda beklenmediği için geri çağırılmıştır.⁴³²

1929 yılında İktisat Vekâleti namına Nancy şehrinde "Ecole Nationale des Eaux et des Forest'de Ormancılık tahsil etmek üzere gönderilmiştir. Ancak birinci sınıfta kalması ve Müfettiş S. Zeki Bey'in riyaziye malûmatının noksan olduğu, okulu bitiremeyeceğine dair raporu sonucunda, Fransa'da tahsile devamında bir fayda olmayacağı düşünülerek geri çağırılmıştır.⁴³³

Fuat Efendi 1930/31 yılında Marsilya'da Ticaret tahsil ederken birinci sınıfında kalmış ve bu nedenle tahsisatı kesilmiştir; ancak bir sene kendi hesabına tahsiline devam ederek sınıfını geçtiğinde tekrar Vekâlet hesabına alınması kararlaştırılmıştır.⁴³⁴

Derslerinde başarısız olmamasına karşın, mezuniyet sınavında başarılı olamayıp geri çağrılanlar da bulunmaktadır. Nihat Ali Bey 1925 yılında, İktisat Vekâleti hesabına Fransa'ya Ulûmu Siyasiye tahsiline gönderilmiştir; ancak 1931 yılı itibariyle diploma sınavında başarısız olmuş ve geri çağırılmıştır.⁴³⁵

* Yüksek öğrenimini ve Doktora çalışmasını devlet bursuyla **Fransa**'da (Lyon Üniversitesi'nde) yaptıktan sonra 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Tarih Doçenti olarak göreve başlamış ve TTK üyeliği de yapmıştır. 1942 yılında Profesör olarak geldiği Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi'nde Türk Devrim Tarihi Enstitüsü müdürlüğü, DTCF dekanlığı ve Ankara Üniversitesi Rektörlüğü görevlerinde de bulunmuştur. Bu konuda bkz. Özalp, ve Ataüenal, **a.g.e.**,1977, s. 793.

⁴³¹ 02.11.1931 tarihli MTTH kararı.

⁴³² 19.08.1934 tarihli MTTH kararı.

⁴³³ 11.03.1931 tarihli MTTH kararı (Bu belgede Hayri Aziz Bey Türkiye'de Orman mektebi tahsil ettiği için, İktisat Vekaletince uygun bir işte istifade olunması istenmiştir.

⁴³⁴ 02.11.1931 tarihli MTTH kararı.

⁴³⁵ 11.11.1931 tarihli MTTH kararı (Daha öncede başarısızlığı nedeniyle tahsisatı kesilmiş; ancak tahsilini ikmal edeceğine dair verdiği teminat sonucunda tahsili bir sene daha

İktisat Vekâleti hesabına Mehmet Rasih Efendi, Sopron'da maden tahsili görmüştür. 1932 yılında yurda dönmesi gerekirken beş dersin ikisinden başarısız olması sonucu dönememiş 1932 sonuna kadar sınavları vermek koşuluyla tahsil süresinin temdidine (uzatılması) karar verilmiştir.⁴³⁶

Mons'ta "Institut Supérieur de Commerce"ın hazırlık kısmında tahsilde bulunan Naim Mehmet, Nazım Sami, Sabri Nuri Beyler ile Birinci sınıfta bulunan Kâni Kâmil ve Aziz Tahsin Beyler sınıf geçemedikleri için, Paris Talebe Müfettişliğince talebelerden Kâni Kâmil Bey Strasburg, Aziz Tahsin Bey Nancy, Naim Mehmet Bey Marsilya, Nazım Sami Bey Toulouse ve Sabri Nuri Bey ise Havre Ticaret Mekteplerine tevzi edilmişlerdir.⁴³⁷

Vekâlet, belirtilen tarihlerde sertifika alamayanları geri çağırdığı gibi bazılarının da kendi hesaplarına tahsillerine devam etmelerine izin vermiş ve hatta tekrar Vekâlet hesabına alınmak isteyenlerin bu isteklerini kabul etmiştir. Örneğin; Hüseyin Sadi Bey, 1928 yılında Vekalet hesabına Tarih ve Coğrafya tahsil etmek üzere Fransa'ya gönderilmiştir. 1931 Teşrinievveline (ekim ayı) sertifika alamaması sonucunda tahsisatı kesilmiş ve 1934 yılına kadar kendi hesabına tahsiline devam ederek "Esthétique" ve "Géographie" sertifikalarını almıştır. 1935 Teşrinisanisine (kasım ayı) kadar tahsisat verildiği takdirde lisansını tamamlayacağını beyan etmesi üzerine Vekalet, kendisinin aldığı bu iki sertifikadan başka "Géographie Physique" ve "Histoire Modern et Contemporaine" sertifikalarını alarak lisansını tamamlaması yönünde karar almıştır.⁴³⁸

e.Sağlık sorunları

Her ne kadar öğrencilerin gönderilme koşulları arasında sağlık raporu olsa da öğrenciler hastalandıklarında, maddi koşulları sonucunda zor günler yaşamışlardır. Berlin Büyükelçiliği'nin 29 Aralık 1926 tarihli raporunda, dışı ağrıyan bir öğrencinin yeteri kadar parası olmadığı için (parasızlıktan) doktora gidemediği, rahatsızlığı ölme noktasına gelmiştir. Elçilik tarafından

uzatılmasına karşın tekrar başarısızlığı sonucunda geri çağırılma durumundan kurtulamamıştır).

⁴³⁶ 18.02.1932 tarihli MTTH kararı.

⁴³⁷ 05.01.1932 tarihli MTTH kararı.

⁴³⁸ 25.09.1934 tarihli MTTH kararı.

öğrenci 400 mark gibi bir bedel ödenerek ameliyat edilmek durumunda kalmıştır. Ayrıca birçok öğrencinin ağır rahatsızlıklarını kendi ikamet ettiği evlerinde geçirdiği belirtilmektedir.⁴³⁹ Dolayısıyla öğrencilerin ciddi sağlık sorunlarının sonucunda derslerinde sıkıntılar yaşadığı söylenebilir. Bu sıkıntıları daha şiddetli biçimde yaşayarak, tahsil süresini planlanan sürede sağlık nedenlerinden dolayı bitiremeyenler de bulunmaktadır ve bu durumda olanların başarı durumlarına göre öğrenimlerine devam edip etmeyeceklerine dair kararlar alınmıştır. Örneğin Maarif Vekâleti hesabına Paris'te felsefe tahsil etmek üzere 1928 yılında gönderilen Tevfik Efendi, 1932 yılında geçirdiği apandisit ameliyatı sonucu sertifika imtihanına girememiş ve tahsil süresi 1933 teşrinisanisinin sonuna kadar uzatılmıştır.⁴⁴⁰

Sağlık sorunları nedeniyle Avrupa'ya öğrenim için gitmek üzere açılan sınavlarda başarılı olsalar bile gidemeyeler, gitmeleri ertelenenler de bulunmaktadır. 1931 yılında Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü hesabına Avrupa'ya gönderilecek öğrenci sınavında başarılı olan Salâhattin Efendi, rahatsızlığı nedeniyle Cerrahpaşa hastanesinin vermiş olduğu rapor sonucunda, "vücudunu kuvvetlendirinceye kadar" Avrupa'ya gönderilmesi ertelenmiştir.⁴⁴¹

Yurt dışında eğitimini sürdüren öğrencilerin bir kısmı rahatsızlığı nedeniyle öğrenimini yarıda kesme durumunda kalmış ya da bu karar Vekâlet tarafından kişinin aldığı eğitim yeterli görülerek geri çağırılmıştır. Örneğin, Maarif Vekaleti hesabına Lyon'da riyaziye tahsil eden Gülfeza Mehmet Hanım, çeşitli sertifikalar alarak lisansını yapmış ve ilave olarak da "Physique Générale" sertifikası için öğrenimine devam etmiş ve heyet tahsiline başlayacağı sırada, yaz tatilinde geçirdiği boğaz ameliyatının kendisini zayıf düşürmesi sonucunda sertifika imtihana girememiş ve tahsili yeterli görülerek geri çağırılmıştır.⁴⁴²

Lûtfü Efendi, Vekâlet hesabına Fransa'da Montpeiller Lisesi'nde tahsile gönderilmiştir; ancak ciğerlerinden rahatsızlanması sonucu İstanbul

⁴³⁹ Fon no: 30.10.141.9.14,BCA.

⁴⁴⁰ 06.02.1933 tarihli MTTH kararı.

⁴⁴¹ 22.02.1931 tarihli MTTH kararı.

⁴⁴² 16.10.1933 tarihli MTTH kararı.

Cerrahpaşa hastanesinde tedavi görmüş ve altı ay daha istirahate ihtiyacı olması sonucunda şöyle bir karar alınmıştır: Kendisi, bir sene zarfında iyileştiği takdirde müktesap hakkı mahfuz kalmak şartı ile mezun(izinli) addedilmesi ve bu süre zarfında kendisine herhangi bir tahsisat verilmemesi kararlaştırılmıştır.⁴⁴³

Vekâlet hesabına riyaziye tahsil etmek için 1929 senesinde Almanya'ya gönderilen Mehmet Şükrü Efendi, tahsil planına göre 1934 yaz sömestresinde tahsilini bitirmesi gerekirken hastalanarak uzun süre hastanede yatmış, bu esnada Yahudi olan profesörü Alman hükümeti tarafından işten çıkarılmış ve bu sebeple eski profesörünün yanına gönderilmiş olmasından dolayı imtihanından geciktiği için, tahsil süresi 1935 yaz dönemine kadar uzatılmıştır.⁴⁴⁴

1928 yılında Tarih Coğrafya öğrenimi için Almanya'ya gönderilen Edirne Lisesi mezunlarından Süleyman Sami Beyin, sağlık durumu kötüleşmeye başlayınca, hem doktor kontrolleri hem de Vekâlet'in emri üzerine orada bir heyet tarafından yapılan muayene sonucunda öğrenime devam edemeyeceği anlaşılarak, Türkiye'ye dönmüştür. Ancak maaşı düzenli olarak Disconto-Gesellschaft bankasına gönderilmiş ve öğrenime devam edemeyecekse, boş yere maaş tahakkuk ettirilmemesi yönünde Müfettiş İzzet Bey, Vekâlete 02.11.1929 tarihli bir yazı göndermiştir.⁴⁴⁵

Öyle ki yurt dışına öğrenimine gidip, yaşamını kaybeden öğrenciler de bulunmaktadır. Örneğin, 1924 yılında İstanbul Sanayi Nefise Mektebi mezunu Belkıs Hanım, Resim öğrenimi için Almanya, Berlin'e gönderilmiştir, ancak 1925'te vefat etmesi sonucu tahsilini tamamlayamamıştır.⁴⁴⁶

f.Evlilik

Nasih Bey, Darülfünun Tıp Fakültesi namına Belçika'ya tıp tahsiline gönderilmiştir. Ancak Belçika'da yabancı bir kadınla evlenmesi sonucu Memurin kanununun 4. maddesi uyarınca devlet hizmetinde istihdamına

⁴⁴³ 30.03.1931 tarihli MTTH kararı.

⁴⁴⁴ 09.10.1934 tarihli MTTH kararı.

⁴⁴⁵ Öğrenci dosyası, Fon no:180.09.43.222, BCA.

⁴⁴⁶ Öğrenci dosyası, Fon no: 180.09.34.181,BCA.

imkan kalmadığı için tahsisatının hemen kesilmesi ve kendisinden tazminat alınmak üzere takibatın başlatılması istenilmiştir.⁴⁴⁷

g.Ailevi nedenler

Kendi hesabına giden öğrencilerden bir kısmı maddi sıkıntılar sonucunda öğrenimlerine devam etme sorunu karşısında vekaletlere başvurarak, kendilerinin 1416 sayılı kanun kapsamına alınma isteklerini bildirmişlerdir. Dolayısıyla öğrencilerin ailevi nedenlerden dolayı içine düştükleri durum bu başlık dahilinde değerlendirilebilir. Örneğin, 1925 yazında kendi hesabına Alman'ya Köntgen şehrine, makine mühendisliği öğrenimine giden Ziya Saffet Bey, 1925-1926 kış döneminde İktisat Vekaleti hesabına alınmıştır. 1930 yılında tahsilini bitiremediği için tahsisatı kesilerek geri çağırılmışına karşın, annesinin yardımıyla tahsiline devam etmiş ve 1931 yılında inşaat mühendisliğini bitirerek yurda dönmüştür.⁴⁴⁸

Kendi hesaplarına yurt dışına tahsile gidip mali vaziyetlerinin uygun olmaması nedeniyle üç öğrenci hükümet hesabına alınmışlardır ve bu öğrencilerden Vedide Baha Hanım daha sonra İstanbul pedagoji kürsüsünün gelişiminde önemli katkılarda bulunacaktır. MTTH'nin bu kararına göre;⁴⁴⁹

1. Cenani Zihni Hanımın* Fransa'da lise tahsilini bitirmesine üç yıl vardır. Başarılı bir öğrencidir ve dönüşünde lisan muallimi olarak çalışması beklenmektedir.
2. Vedide Baha Hanım Amerika'da Pedagogie(pedagoji) tahsil etmektedir. Tahsilinin yarısını tamamlamıştır. Başarılı bir öğrencidir ve dönüşünde muallim olarak çalışması beklenmektedir.
3. Güzin İhsan Hanım Beden terbiyesi alanında tahsil etmektedir ve bu alanda faydalı olması beklenmektedir.

⁴⁴⁷ 08.12.1931 tarihli MTTH kararı. Brüksel Maslahatgüzarlığının resmi yazısı ve belgesi ile Avrupa talebe müfettişi Tevfik Bey'in bu konudaki yazısıyla evlendiği anlaşılmıştır. Bunun üzerine Vekalet yukarıdaki kararı uygulamaya koymuştur.

⁴⁴⁸ Öğrenci dosyası, 180.09.44.228, BCA.

⁴⁴⁹ 27.07.1929 tarihli MTTH kararı.

* Kendisi, Fransa'da Orleans'ta Jeanne d'Arc Lisesinde lisan muallimliği tahsil etmiştir. 1932 yılında mezuniyet imtihanının verdikten sonra memlekete dönmesi ve liselerde bir sene Türkçe öğrendikten sonra mekteplerde Fransızca muallimi olarak istihdamına karar verilmiştir. Öyle ki, kendisinin bir ecnebi kadar bile Türkçe bilmediği için yukarıdaki kararın yanı sıra kendisinden her yaz tatilinde Türkiye'ye gelerek lise bir kız lisesinde Türkçe öğrenmesi istenmiştir. Bu konuda bkz. 29.09.1932 tarihli MTTH kararı.

Maarif Vekâletine başvurarak kendilerinin 1416 sayılı yasa kapsamına alınması isteyenlerin bir kısmı kabul edilirken bir kısmı da kabul edilememiştir. Örneğin CHF Kâtibi umumisi Recep Bey (Peker)'e, Paris'te mühendislik tahsili gören Şeref Bey'in tahsilinin son zamanlarında babasının düştüğü ekonomik kriz üzerine devlet hesabına alınması için yazdığı mektuba Nafia Vekilliği, yeniden öğrenci alınması için Maarif Vekâleti bütçesinin uygun olmadığı ve ecnebî memleketlerde bulunan 12 öğrenciye bile kifayet etmeyeceği gerekçeleriyle olumsuz yanıt vermiştir.⁴⁵⁰

Fransa'da Robaix şehrinde kendi hesabına yüksek dokumacılık sanat mektebinde tahsilde bulunan Vahit Tefik Bey, mali sıkıntı içinde olması ve tahsil belgelerine göre çalışkan ve başarılı bir öğrenci olması gibi nedenler ve tahsil vaziyetinin de 1416 sayılı kanunun 20. Maddesine uygun olması nedeniyle İktisat Vekaleti hesabına alınmıştır.⁴⁵¹

Yurt Dışındaki Öğrencilerin Yaşam Koşulları

Yurt dışı eğitimi için Maarif Vekilliği bütçesinden her sene belirli miktarlarda kaynak ayırmıştır. Öğrencilere her ay düzenli olarak aylık maaş verilmektedir. Öğrencilerin talebeyi asliye veya talebeyi muavine statüsünde olmalarına göre aldıkları ücretler farklılaşmaktadır. Kendi hesaplarına Avrupa'ya giderek daha sonra Maarif Vekâletinden destek alan öğrencilere asıl öğrencilerin yarısı kadar aylık verilmektedir. Bu tür durumda olan öğrenciler 1924 talimatnamesine göre bir taahhütname vermeğe mecburdurlar ve kaç sene muavenet gördülerse o kadar süre hizmet mükellefiyetine tabi tutulacaktır. Daha sonra yayımlanan 1927 talimatnamesinde ise muavenet suretiyle tahsisat izamı usulü kaldırılarak, muavenet görmekte olan talebeye tahsillerinin sonuna kadar eskisi gibi yardım edileceği hükmü getirilmiştir. Bu suretle muavenet görecektalebe de asıl talebe gibi hizmetle mükelleftirler.

⁴⁵⁰ 31.01.1934 tarihli Nafia Vekâleti'nin CHF Kâtibi Umimiliği'ne gönderdiği yazı; 490.01.1190.170.2 kodlu BCA belgesi.

⁴⁵¹ 18.05.1935 tarihli MTTH kararı. İktisat Vekaletine, Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü tarafından bu alandan talebe ihtiyaçları olup olmadığı sorularak alınan yanıt dahilinde Vekillik makamına, İktisat Vekâleti hesabına alınması teklifi sunulmuştur.

Tablo 10. 1923-24 yılında Avrupa’da bulunan öğrencilerin aylık maaşları

	Almanya	Fransa	İsviçre	Amerika	Macaristan
Aylık (lira)	80	60	80	80	80
Yıllık (lira)	960	720	960	960	960

Tablo 10’da görüleceği üzere öğrenci gönderilen ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarındaki farklılıklar, öğrencilerin de farklı maaş almalarına neden olmaktadır. 1923-24 yılında bir öğrenci aylık 80 lira, Fransa’da 60 lira alırken; talebe-i muavine statüsünde olan öğrenciler ise bu ücretlerin yarısı kadar ücret almaktadırlar. Öğrenciler 1926-27 yılında Almanya’da 140 lira Fransa’da ise 120 lira aylık almaya başlamıştır. Bu durum Cumhuriyet idaresinin yurt dışı eğitime verdiği maddi desteğin somut göstergesi olarak kabul edilebilir. Aynı tarihte İtalya’da 120 lira, Avusturya ve Macaristan’da 130 lira, İsveç’te ise 220 lira tutarındadır. Dolayısıyla öğrencilerin 1926-27 öğrencilere ödenen yıllık ödenekler, 1440 lira ile 2640 lira arasında değişmektedir.⁴⁵² 1928 yılında İsveç’e öğrenci gönderilmediği için “Avrupa’ya gönderilen öğrencinin masrafı senelik 1500-2000 lira arasında” bulunmaktadır.⁴⁵³ 1928 yılından itibaren tüm yurt dışında öğrenim gören öğrenciler için ayrılan tahsisata 5’er dolar zam yapıldığı gibi, Fransa, Belçika ve İtalya’da bulunanlara birer, diğer ülkelerde bulunanlara ise ikişer maaş nisbetinde toplamda yardım yapılmıştır.⁴⁵⁴ 1929 yılı maarif bütçesine göre ise Maarif için harcanan toplam 8.100.009 lira paranın 432.234 lirası (% 5,33) ecnebi memleketlerde bulunan talebe masrafıdır. Bu paranın 250.000 lirası Maarif, 25.000 lirası Nafia ve 67.000 lirası İktisad Vekâleti’nin kalan tutar ise bazı müdürlükler ve İstanbul Darülfünunu için yurt dışı eğitime yapılan masraflardır. Ayrıca 16.000 lira da yurt dışındaki talebe müfettişliği için yapılan masraflardır.⁴⁵⁵

Bazen verilen para gidilen ülkenin koşuluna bağlı olarak arttırılıyor ya da azaltılıyordu. 1935 yılında Rusya’da öğrenim gören öğrencilere ise 60

⁴⁵² **Maarif Vekâleti 1926-27 İstatistik Yıllığı**, Devlet Matbaası, C. IV, 1929, s.4,5.

⁴⁵³ Fon no:180.09.38.201,BCA.

⁴⁵⁴ 05.12.1928 tarihli Başvekâlet Muamelât Müdürlüğü kararı, Fon no: 030.0.18.01.02.1.6.005, BCA.

⁴⁵⁵ Maarif Vekaleti Mecmuası, Devlet Matbaası, sayı: 17, 1929, s. 158,59.

altın dolar karşılığı olan 126 lira⁴⁵⁶ verilmiştir. 1935 yılında İtalya'da öğrenim gören öğrencilere ise İtalya-Habeşistan arasındaki savaş nedeniyle hayatın % 50-100 düzeyinde pahalılaşmasının sonucunda, 50 altın doların karşılığı olan 105 Türk lirası alırlarken, 1935 yılının son 5 ayında 75 altın doların karşılığı olan 157* liraya yükseltilmiştir.⁴⁵⁷ 1936 yılında yapılan incelemeler sonucunda 55 altın dolar karşılığı olan 115 lira 50 kuruşa indirilmiştir.⁴⁵⁸ İngiltere'dekilerin ise 60 dolar mukabili olan 126 liranın yetmemesi üzerine, İngiltere'deki hayat şartlarına göre 70 dolar karşılığı olan 147 liraya çıkarılmıştır.⁴⁵⁹ Bu maaş MTTH tarafından yurt dışında görev yapan müfettişlerin raporlarına dayalı olarak da verilmektedir. Öyle ki her ay verilen maaşın, yapılan incelemeler sonrasında daha düşük miktarında da geçinilebileceği tespitine dayalı olarak maaşlar azaltılmıştır. Almanya'da 53 altın dolar üzerinden maaş verilirken 48 altın dolarla da geçinilebileceği kararlaştırılarak 100 lira 80 kuruşa düşürülmüştür.⁴⁶⁰ Öğrenciler arasında evli ve bekar olanlar da olduğundan bu ayrıntı da düşünülerek aynı ülkede de olsa evli ve bekar olma durumuna göre de verilen miktarlar değişmektedir. Örneğin 1937 yılında göz, ağız, kulak, burun, röntgen ve elektrik tedavisi, parazitoloji, cildiye ve zührevi hastalıklar ile tecrubî patoloji ve yüksek ihtisas yapmak amacıyla 1 seneliğine Amerika ve Paris'e gönderilen doktorlardan bekar olanlarına 150, evli olanlarına 175; Viyana'da öğrenim görenlerden bekar olanlarına 140, evli olanlarına 160; Berlin'de ise bekar olanlarına 125, evli olanlarına 150 liralık kambiyo müsadese verilmiştir.⁴⁶¹ Her ne kadar 1927 yılında düzenlenen talimatnamede öğrenci gönderilmesi şartlarında evli olmamak koşulu olsa da bu koşulun yurt dışına bilgi, görgü arttırmak

⁴⁵⁶ 07.11.1935 tarihli Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü Kararnamesi, fon no: 030.18.1.2. 59.84.004,BCA.

* 19.11.1936 tarihli başka bir kararnamede 70 doların karşılığı olarak 147 lira aylık tahsisat verildiği belirtilmektedir.

⁴⁵⁷ 05.12.1935 tarihli Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü Kararnamesi, fon no: 030.0.18.01.02.60.92.010, BCA.

⁴⁵⁸ 19.11.1936 tarihli Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü Kararnamesi, fon no: 030.0.18.01.02.69.89.010, BCA.

⁴⁵⁹ 05.11.1936 tarihli Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü Kararnamesi, fon no: 030.0.18.01.02.69.85.020, BCA.

⁴⁶⁰ Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü, 15.11.1935 tarihli ve 2/3516 sayılı kararı, fon no: 030. 18. 1. 2. 59.86.12, BCA

⁴⁶¹ 27.12.1937 tarihli Başvekâlet Kararlar Dairesi Müdürlüğü kararnamesi, Fon no: 030.18.01.02.81.107.19, BCA.

amacıyla gönderilen memurları kapsamadığı söylenebilir. Ayrıca 1929 yılında yürürlüğe giren 1416 Sayılı Kanun'da böylesi bir düzenleme de yer almamaktadır.

Öğrencilere verilen aylık ödemeler, kimi Elçiliklerce fazla bulunarak eleştirilmiştir. Örneğin, Berlin Elçiliği'nin Eylül 1940 tarihli raporuna göre 1930'lu yılların sonunda öğrencilere “Yugoslavya 200, Romanya ve Japonya 200-300, Bulgaristan 150, Japonya öğrencilere 200-300 doçentlerine 500 mark” vermekten, Türk öğrenciler gönderilen paranın fazlalığından “Alman öğrenciler gibi yaşamakta, ayrı bir ev tutmakta ve lüks bir hayat geçirmektedir” diye eleştirilmektedirler.⁴⁶²

Öğrencilerin sosyal ve akademik yaşamları düzenli olarak rapor edilmekte ve buna yönelik önemler alınmaktadır. 1932 yılın Mayıs ayından itibaren “garbın terakki örneklerinden alacakları derslerle milli enerjilerini müsbet ve ileri istikametlere sevk kudretini beslemek için yabancı ellere giden memleket çocuklarını hiç unutmadıklarını” söylemek⁴⁶³ ve “memleket haberlerinden mahrum bırakmamak için”⁴⁶⁴ CHP ve İş Bankası'nın işbirliğiyle yabancı memleketlerde bulunan Türk gençlerine Hakimiyeti Milliye gazetesi gönderilmiştir. Öyle ki oturdukları adresleri değiştirenlerin, yeni adreslerini bildirmeleri durumunda gazete yeni adreslere gönderilmiştir. Başlangıçta para sıkıntısı nedeniyle abonelik 6 aylık yapılmıştır. Ayrıca kendilerine düzenli olarak gazete gelen öğrenciler de yurda dönmelerine yakın bir tarihte CHF Reisliği'ne veya Hakimiyet-i Milliye Müessesesi Müdürlüğü'ne dilekçe göndererek gazetenin, belirttikleri tarihten itibaren gönderilmemesini istemişlerdir.⁴⁶⁵ İlerleyen yıllarda hem hükümet hesabına

⁴⁶² Fon no: 030.10.000.000.142.14.8, BCA.

⁴⁶³ 24.01.1933 tarihli belge, Fon no:490. 01. 284, BCA.

⁴⁶⁴ 27.04.1932 tarihli belge ; Fon no:490. 01. 284, BCA

⁴⁶⁵ Fon no: 490.01.1245.150.1.158 ve 490.01.1245.150.1.103, BCA

hem de kendi hesabına okuyan tüm öğrencilere “Ulus”^{*} gazetesi gönderilmeye başlanmıştır.⁴⁶⁶

Öğrenciler öğrenim gördükleri ülkelerde çeşitli adlarla dernekler kurmuşlardır. Örneğin Başispekter Avni Başman’ın raporuna göre, 1934 yılında Cenevre’de öğrenciler, Bozkurt Cenevre Türk Okurlar Birliği’ni^{**} kurmuşlardır ve 1936 yılı itibariyle Birliğin 22 aktif ve 3 pasif üyesi bulunmaktadır. Paris ve Belçika Charleroi’de de bu tür birlikler yer almaktadır.⁴⁶⁷

Müfettiş raporlarının yanı sıra elçiliklerden de raporlar gelmiştir. Örneğin Berlin Büyükelçiliği, bir sene gibi bir süre öğrencilerle yakından ilgilenmesinin sonucunda bir rapor hazırlayarak genel durumu ortaya koymuş ve ilerleyen yıllarda öğrenci gönderilmesinde dikkat edilmesi gereken noktaları belirlemiştir. Buna göre:⁴⁶⁸ Öğrenciler toplu olarak Berlin ve Dresden gibi şehirlerde bulunmaktadır. Üç ayda bir öğrencilerle ilgili olarak Profesörlerden raporlar istenilmekte, sık sık öğrenci müfettişleri öğrencileri teftiş etmektedirler. Fabrikalarda çalışacak ve teknisyen olacakların teftişi ile ilgilenmek için bu işlerden anlayan muavinlerin de görevlendirilmesinin uygun olacağı belirtilmektedir. Ayrıca Berlin’de bir Talebe Cemiyeti kurdurulmuş, kulüp binasında öğrencilere oturacak yer, radyo, mutalâa salonu, gazete ve ekonomik olarak zor şartlara rağmen çay içme olanağı dahi sağlanmıştır. Elçilik, öğrenciler için tesis etmiş olduğu bu sosyal mekana rağmen öğrencilerin şehrin seçkin kahvelerinde genç kızlarla oturanlarının, sinema ve barlarda dolaşanlarının epeyce olduğunu belirtmektedir. Bunların başlıca

* Aslında Hakimiyet-i Milliye gazetesi 1934 yılında Ulus gazetesi adıyla yayımlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu tarihten itibaren yurt dışındaki öğrencilere Ulus gazetesi gönderilmeye başlanmıştır. Ulus gazetesi ile ilgili bkz. Kadri Unat, **Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazeteleri Işığında Nihat Erim’in Siyasi Kişiliği ve Gazeteciliği (1945-1955)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.19.

⁴⁶⁶ Fon no: 490.01.1246.152.1.109, BCA.

^{**} Bu tür birlikler, üniversite senatosunun kabul ettiği nizamnameye göre faaliyet göstermektedirler. Bu birliğin üç tür üyesi bulunmaktadır: Cenevre Üniversitesi’nde öğrenci olan her Türkün olduğu aktif üyeler, Cenevre şehrinde bulunan her Türk pasif üyeler ve Türkiye’ye hizmeti geçen yabancılar ise fahri üyelerdir. Birliğin fahri başkanı ise Bern Elçisidir.

⁴⁶⁷ Avrupa Türk Talebe Müfettişliğinin 11.09.1936 tarihli yazısı, Fon no: 490.01.1202.217.2.13, BCA.

⁴⁶⁸ Eylül 1940 tarihli Berlin Büyükelçiliği raporu, Fon no: 030.10.000.000.142.14.8, BCA.

nedenleri olarak, öğrencilerin iyiyi kötüyü fark edecek yaşta olmamaları, çok genç olmalarını, Almanya'ya niçin geldiklerinin fark edecek tahsil ve olgunluk derecesinde olmamalarını ve ellerine fazla para geçmekte olmasını göstermektedir.

Berlin Elçiliği, yurt dışına öğrenci gönderilmesiyle ilgili olarak başta Japonya ve diğer ecnebi ülkelerle balkan öğrencilerinin tahsil şekilleri ve usullerini inceledikten sonra, alınması gereken tedbirleri aşağıdaki gibi maddeleştirmiştir:

- a. Öğrencilerden çapkınlık, haylazlık edenleri, müfettişlerin ve profesörlerin raporlarına dayalı olarak geri çağırılması,
- b. Kadın vak'ası dolayısıyla bir skandala sebep olanın geri çağırılması,
- c. Hususi öğrencilerden, öğrenimlerinin bitimine bir seneden fazla kalanların, çalışmaları orta dereceden eksik olanları geriye çağırarak.
- d. Bu konularda açık ve net bir talimatnamenin Berlin Maarif Müfettişliğine gönderilmesi istenmektedir.

Yurda Döndükten Sonra Karşılaşılan Sorunlar

Yurt dışına gönderilen öğrenciler, yurda dönüşlerinde, gönderilme koşulları arasında bulunan kefaletname ya da taahhütname olarak adlandırılan bir yükümlülüğün sonucunda bazı sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu yükümlülükte, yurda döndükten sonra belirli bir sürede göreve başlama, gönderilen vekâletlerin gösterecekleri yerde göreve başlama gibi zorunluluklar başlı başına sorun olabilmiştir. 1929 yılında 21.03.1929 tarihinde 1416 Sayılı Kanun görüşmeleri sırasında İbrahim Alaeddin (Gövsa) Bey, bu kanunun on sekizinci maddesinde geçen yurda dönüşte üç ay sonuna kadar bir hizmete tayin edilmeyenler için hizmet mecburiyetinin ortadan kalkması durumuna itiraz eder. Bu itirazın üzerine yurda dönüş yapan ve müracaat eden öğrenciyi, uzmanlığı dahilinde boş bir hizmete kanunî sebepler olmaksızın, tayin için gereken işlemleri yerine getirmede ihmal ve gayretsizlik gösterenlerden o öğrenci için yapılan masrafı ödemeye mecbur tutulması durumu getirilmiştir. Gerekçesinde İbrahim Alaeddin Bey, Avrupa'dan dönen bir çok öğrencinin aylarca memuriyet bulamadığı

durumların yaşandığını; bunun, bazen durumun gerekliliği bazen de ilgili memurun bu işi benimsememesiyle ortaya çıktığını belirtmektedir.⁴⁶⁹ Hatta kendisinin Avrupa’da döndüğü zaman ilgili memurların görevlerini yapmamaları sonucunda uzun süre tayin beklediğini belirtmektedir. Öyle ki bu durumu doğrulayacak bir gelişme de yine 29.12.1928 tarihinde yapılan bu kanun layihası görüşmelerinde, gerekçeli kararda, öğrencilerin belirli bir ihtiyaç çerçevesinde hazırlanmadığını ve dönüşlerinde uzmanlıklarına göre bir iş bulamadıkları veya bu esasa göre görevlendirilmeyip başka işlerle meşgul oldukları belirtilmektedir. Hatta yurt dışına gönderilen öğrencilerin iyi seçilmedikleri ve Avrupa’da istenildiği gibi yetişmedikleri tespitinde bulunulur.⁴⁷⁰

Bu ve benzeri sorunlarla ilgili, Milli Eğitim Bakanlığı’nın arşivinde yurt dışında öğrenim görmüş öğrencilerle ilgili 450 klasörden oluşan tazminat dosyaları bulunmaktadır.⁴⁷¹ Elbette bu sayı Cumhuriyetin erken döneminde yurt dışına gönderilip sonrasında haklarında dava açılmış insan sayısı olmasa da, bu durumda olan öğrencilerin olduğuna ilişkin bir bilgi vermektedir. Her ne kadar tazminat davaları nedeniyle mahkeme işlemleri süren öğrenciler olsa da, ülkenin öğretmen ihtiyacı nedeniyle, yurt dışına çeşitli alanlardan gönderilen öğrencilerin dönüşlerinde öğretmenlik mesleğine atandıkları söylenebileceği gibi, bazen de üniversiteye asistan veya doçent olarak atanmaları durumu da yaşanmıştır.*

1932 yılında inşaat mühendisliğini bitirerek yurda dönüş yapan Ziya Saffet Bey, 18.08.1932 tarihinde İktisat Vekâleti’ne başvurarak iş istemiş,

⁴⁶⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre:3, C:9, İ:2.

⁴⁷⁰ **TBMM Bütçe Encümeni**, Mazbata no. 26, s.1,2.

⁴⁷¹ Bu dosyalara bu çalışma kapsamında ulaşılmasa da Yıldırım çalışmasında bu dosyaları inceleme şansı bulabilmiştir. Bu konuda bkz. Yıldırım, **a.g.e.**,s. 63.

* Dönen öğrenciler için en büyük beklenti bir lisede öğretmenlik yapmaktır. Fransa’ya gönderilen Enver Ziya Karal ve Mehmet Karasan, yurda dönüşlerinde “yeterli miktarda paraları olmadığı için”, Karal’ın otelde bekleyip Karasan’ın liseye tayin işlerini görüşmek üzere Ankara’ya gideceği bir süreçte tesadüfen gazetede Enver Ziya doçent olduklarını okur ve Karasan’a Ankara’ya boşuna gitmemesi için Osmanlıca bir not bırakır: Notta yazan “Mehmet Ankara’ya gitme, Doçent olduk” tümcesindeki Doçent kelimesini “zûcennet (cennetlik)” olarak okur ve okuduklarının anlamlandırması Karal ile buluşana kadar sürer. Bu konuda bkz. Berkes, **a.g.e.**,s. 107.

12.11.1932 tarihinde yapılan tayin sonucunda atandığı görevi beğenmemiş ve hakkında soruşturma başlatılmıştır.⁴⁷²

Bir vekâlet hesabına tahsil ettikten sonra o vekâlet hizmetinde çalışmayarak başka bir vekâlet emrine geçmiş kimseler bulunmaktadır. Bu geçişler bazen öğrenim görülen vekâletin onayı olurken bazen de onayı olmaksızın gerçekleşmiştir. Her iki durumda da vekâletler karışıklığı önlemek için Baş Vekâlet Yüksek Makamı'na başvurmuşlardır. Örneğin 1934 yılında Hükümet hesabına askeri fabrikalarla diğer askeri müesseseler tarafından yurt dışına tahsile gönderilen mühendis ve fen memurları, kurumun onayı olmadan, ücretlerinin diğer vekâletler tarafından daha fazla verilmesi sonucu, mecburi hizmetlerini yerine getirmeyerek Sümerbank gibi kurumlara geçenler olmuştur.⁴⁷³ Aslında Millî Müdafa Vekilliği bu durum için bir talimatname hazırlamış ise de, diğer vekâletler tarafından daha yüksek ücretler verilmesi sonucunda, vekâlete mensup olanlar, mecburi hizmetlerini terk etmekte ve yüksek ücretlerle çalışmaktadırlar. Bu duruma engel olmak için, maaşlı memuriyete tayin edilenlere verilmekte olan derece maaşına denk bir ücret verilmesi ve terfileri halinde de bir dereceden yukarı dereceye terfi eden muvazzaf memurların gördükleri zam derecesinde ücretlerinin artırılması kararlaştırılmıştır.⁴⁷⁴

Öğrenim görülen kurumun onayı olarak ya da olmayarak başka kurumlarda mecburi hizmetini yerine getiren insanların durumları sık sık sorun olmuştur. Bu tür durumlarda kimi vekâletlerin onay vererek bir soruşturma açmadığı, bazı vekâletlerin ise soruşturma açtığı Maliye Vekâleti'nin yazısından anlaşılmaktadır. Buna göre Maliye Vekâleti öğrencilerden aldıkları taahhütnamelerde tahsillerinin bitiminde Vekâletin göstereceği yerde çalışacaklarına, aksi taktirde Vekâletçe yapılan tahsil masraflarını faiz ve zammı ile birlikte ödeyeceklerine dair taahhütname aldıklarını belirtmekte ve bu durum karşısında soruşturma açılıp

⁴⁷² İktisat Vekâleti'nin 29.04.1933 tarihli yazısı, Öğrenci dosyası, Fon no;180.09.44.228, BCA.

⁴⁷³ 03.10.1934 tarihili Milli Müdafa Vekâleti'nin Baş Vekâlet Yüksek Makamına yazdığı yazı, Fon no: 030.10.00.00.58.391.5., BCA.

⁴⁷⁴ 09.04.1934 tarihli Başvekalet Kararlar Müdürlüğü Kararı, Fon no: 030.0.018.01.02.44.21.006, BCA.

açılmayacağını Baş Vekâlet'e sormaktadır.⁴⁷⁵ Maliye Vekâleti'nin konuyla ilgili yazısına yanıt olarak, her ne kadar Vekâletlerin öğrencilerden aldıkları taahhütnamelerde Vekâletler emrinde çalışacakları yazılmış olsa bile, memurun kanununun 64. ve ilgili maddelerine göre gerek okullarda gerek yurt dışında öğrenim görmüş olanların, meslek ve ihtisasları dahilinde belirli bir süre mecburi hizmeti yerine getirmekle mükellef oldukları yazılı olduğu için, bu tür durumlarda öğrencilerin başka Vekâletlerin emrinde çalışmasında bir sıkıntı görülmediği belirtilmektedir. Ayrıca bu tartışmaların, belirsizliklerin giderilmesi için, memurun kanununun ilgili maddesi, devlet, özel idare ve belediyeler hesabına memleket içinde tahsil görenlerden orta tahsili bitirenler 5, yüksek tahsili bitirenler 8, yurt dışında öğrenim görenler öğrenim sürelerinin 2 katı kadar sene müddetle meslek ve ihtisasları dahilinde belirli bir süre mecburi hizmeti yerine getirmeye mecbur oldukları biçiminde değiştirilmiştir.⁴⁷⁶

Yurda dönüşlerinde eğitim gördüğü alanda istediği işi yapamayan öğrenciler de bulunmaktadır. Örneğin; Şahap Kocatopçu, İTÜ Metalürji Mühendisliğinde okurken, Maden Tedkik Arama (MTA)'nın sınavlarını kazanır ve burslu olarak 1937 yılında Belçika'ya gönderilir. Kendisi bu durumu "Atatürk'ün ileriye gören en büyük hamlelerinden birisi" olarak nitelendirmektedir. "Memleketin para sıkıntısının, döviz sıkıntısının olduğu bir sırada yurt dışında eğitim yapma imkanının çok önemli bir fırsat" olduğunu; ABD'de doktorasını seramik dalında yaptığını; Seramik alanında eğitim alan ilk Türk olduğunu belirtir. Ayrıca hayalinin Türk çinilerini geliştirmek ve dünyaya tanıtmak olmasına karşın ABD'den Türkiye'ye döndükten sonra, 1945 yılında MTA'dan Sümerbank'a alınmasıyla bunun mümkün olmadığını belirtmektedir.⁴⁷⁷

⁴⁷⁵ 02.03.1938 tarihli Maliye Vekâleti'nin Baş Vekâlet Yüksek Makamına yazdığı yazı, Fon no: 030.10.00.00.15.87.20.13, BCA.

⁴⁷⁶ Maliye Vekâleti'nin yazısına 07.05.1938 tarihli yanıt, Fon no: 030.10.00.00.15.87.20.8, BCA

⁴⁷⁷ http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/8c39996bf1543e9_ek.pdf

YURT DIŞINA GÖNDERİLEN EĞİTİMCİLERİN DÜŞÜNCE VE UYGULAMALARI

Yurt dışına eğitim amaçlı gönderilen öğrenci ve öğretmenler yurda döndükten sonra ülkenin çeşitli eğitim kurumlarında öğretmenlik, yöneticilik, akademisyenlik gibi belirli görevlerde bulunmuşlardır. Bilgi ve görgülerini, düşünce ve uygulamalarıyla Cumhuriyetin yeni yurttaşlar yetiştirilmesi sürecinde seferber etmişlerdir. Yaptıkları çeviri kitap ve makaleler, yazdıkları eserler, çeşitli eğitim-öğretim kademelerinde ders kitabı ve kaynak kitap olarak uzun süreler okutulmuş ve günümüze ışık tutar nitelikte olmuştur. Bulundukları görevlerdeki okul, öğrenci ve ailelere dönük uygulamaları ile katıldıkları çeşitli toplantılardaki düşünceleri, yazdıkları eserleri eğitim sisteminin işleyişinde belirgin bir öneme ve yenilikçi bir niteliğe sahiptir.

Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyetin erken döneminde yurt dışına çeşitli branşlardan gönderilenlerden, çalışma kapsamında sadece eğitim bilim alanından, Fransa ve Almanya'ya gönderilmiş ve Cumhuriyet'in erken döneminde eğitim uygulamalarında etkin olan eğitimcilerin düşünce ve uygulamalarına yer verilmiştir. Fransa'ya gönderilen, İstanbul Üniversitesi Pedagoji Kürsüsünün kurucularından Sadrettin Celal Antel; Almanya'ya gönderilen, Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü Pedagoji Bölümü'nün kurucularından Halil Fikret Kanad'ın düşünce ve uygulamaları incelenmiştir. Bu çerçevede onların eğitimin amacı, okullar ve sorunları, öğretmen yetiştirilmesi ve nitelikleri, öğretim programı, yöntemi ve ilkeleri, çocuğa yönelik davranış ve disiplin, eğitimde sorunlar ve çözüm önerilerine dair düşünceleri betimlenmeye çalışılmıştır.

Sadrettin Celâl Antel'in dergilerdeki ilk yazısı, ulaşılabilen kaynaklar itibarıyla, Fransa'da öğrenim için bulunduğu yıllarda *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*'nda*, 1911 yılında "Ders Numuneleri - Küçük Sınıflarda Eşya Dersi- Kibrit" başlıklı yazısı olmuştur. Daha sonra 1912 yılında ise *Tedrisat Mecmuası*'nda "Eşya Dersleri - Tuz Tedrisi" başlıklı bir makalesi yayımlanır. 1919 yılında yayımlanmaya başlayan Satı Bey, Ziya Gökalp, İsmail Hakkı

* 1909 yılında yayımlanmaya başlayan dergide Satı Beyin ağırlıklı olarak yazılarının yayımlanmıştır.

Baltacioğlu gibi yazarları olan *Muallim* dergisinde “Mutalaat - Asri Terbiye”; 1922 yılında İstanbul Muallimler Birliği tarafından yayımlanan *Muallimler Mecmuası*’nda ise Darülmualimin Meselesi ile Halk Hükümetinde Maarif Teşkilatı başlıklı makaleleri yayımlanır. Ayrıca 1921-22 yıllarında *Aydınlık Mecmuası*’nda “İctimaî Demokrasi”; “Burjuva Demokrasisi ve Sosyalizm”; “(Dernek - Sendika) Nedir ve Nasıl Teşkil Edilir?” ; “Muallimler Enternasyonalı ve Tarih Tedrisatı”; “Anarşizm Nedir?”; “Memleket ve Cihan Hareketleri: Hayat Pahalılığı, İşsizlik, Mesken ve Ahlak Buhranları”; “Amele Hareketleri Tarihini Tetkik, Harici Şuun: Bütün Dünyada Patronların Hücumu”; “Kadınlar Aleminde: 'Kadınlar Halk Fırkası' Münasebetiyle” gibi politik konularda da yazılar yazmıştır. Hapiste olduğu günlerde yazdığı Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha başlıklı uzun değerlendirmesi, 1926 yılında isimsiz olarak *Maarif Vekâleti Mecmuası*’nda yayımlanmıştır. İlk sayısı 1927 yılında yayımlanan *Terbiye* dergisinde ise “Tedrisatın Ferdileştirilmesi Ismarlama Mektep”; “Gençlerin Ahlakı ve İctimaî Teşekkülleri Meselesi” gibi eğitim öğretim konularında yazıları yayımlanmıştır.

Halil Fikret Kanad’ın, dergilerde ulaşılabilen kaynaklar itibarıyla 1922 yılında *Muallimler Mecmuası*’nda “Muallimler Cemiyeti Kongresi”, “Mekteplerimizin Teşkilatı Hakkında”, “Mekteplerimizin Yeni Teşkilatı Hakkında” ve “Terbiyede Mühim Bazı Mesail” başlıklı makaleleri yayımlanır. 1923 yılında bu dergide “Yeni Mektep”; 1927 yılında *Terbiye* dergisinde “Coğrafya Tedris Usulü”; *Fikirler* dergisinde “İctimaiyyat - İctima-i İnkılap ve Maarif İnkılabı başlıklı makaleleri yayımlanır. 1928 yılında ise *Hayat* dergisinde “Gençlik Terbiyesinde Ruhi Esaslar”, “İctimai Ahlak ve Terbiyemize Dair”, “Hakiki Feminizm”, “Manevi Doğrulumuza Dair”, “Münevverler ve İctimaî İnkılabımız”; *Halk Bilgisi Mecmuası*’nda “Halk Bilgisi ve İctimaî Terbiye” başlıklı makaleleri yayımlanmıştır.

Yurt dışında eğitim almış eğitimcilerden Sadrettin Celâl Antel ve Halil Fikret Kanad’ın eğitim sistemine dair düşünce ve uygulamaları, eğitim sisteminin genel ve özel konuları arasında yer alan eğitimin amacı ve pedagoji; okullar ve sorunları; öğretmen yetiştirilmesi ve nitelikleri; öğretim programı, yöntemi ve ilkeleri; çocuğa yönelik davranış ve disiplin; eğitimde

sorunlar ve çözüm önerileri olmak üzere altı alt başlık çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Sadrettin Celal Antel'e Göre Eğitimin Amacı ve Pedagoji

Eğitimin gayelerinden biri, vatandaşları sosyal faaliyetindeki hedef ve istikametlerini tayin edebilecek seviyeye çıkarmak; kabiliyet ve istekleriyle uyumlu bir mesleğe, bir üretim dalına hazırlamaktır. Okulun en önemli görevi ise, yeni nesilde laik Türk Cumhuriyeti'nin şuurlu vatandaşları olmak için gereken bilgileri, fikri, ahlakı, siyasi bakış ve alışkanlıkları kazandırmakla beraber, onları en ziyade yetenekli oldukları iktisadi liyakat ve kabiliyetlerini geliştirerek, üretici hizmetleriyle en çok faydalı olacak bir hale getirmektir. Diğer bir ifadeyle, genç nesli yeni sosyal düzenin, halk devletinin kurucuları ve yapıcıları olarak yetiştirmektir.⁴⁷⁸

Bu düşüncelerin yanı sıra, günümüz eğitim uygulamalarında da tartışılan genel, parasız ve eşit eğitim konusuna ilişkin söyledikleri de önemli bir konudur. Ailelerinin sosyal ve iktisadi durumları ne olursa olsun, milletin bütün çocuklarına, zeka ve kabiliyetleri oranında yükselmek ve şahsi yeteneklerini geliştirme imkanını temin eden bir sistem olan tek okul sistemini savunur. Böylece büyük bir zeka ve yetenek gösteren çocuklar, ailelerinin fakirliğinden dolayı tahsillerini yarı yolda bırakmayacak ve sosyal haksızlık son bulacaktır. Tek okul ücretsiz olacağı gibi, bu okulların çocukların bütün ders ihtiyaçlarını, giyecek ve yiyeceklerini, cep harçlıklarını, hatta ailelerinin çocuklarına muhtaç olmadan yaşayabilmelerini temin etmesi gerektiğini belirtmektedir.⁴⁷⁹

Pedagoji disiplini, terbiyevî faaliyetlere ait esas ve nazariyeleri içeren terbiye ilmi olarak tanımlamaktadır. Pedagojiyi ameli, felsefi ve ilmi olmak üzere üçe ayırır:⁴⁸⁰ Tecrübe ürünü olan ve gayenin belirlenmesi için uygun usülleri, tekniği içeren, öğretmenlerin ve eğitim uygulayıcılarının ortak tecrübe ve tespitlerine dayanan ameli pedagojidir. Felsefi pedagoji ise, filozofların eseri olan, onların eğitim meseleleri hakkındaki görüşlerini içermektedir. İlmi

⁴⁷⁸ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.145, 146.

⁴⁷⁹ **aynı**, s.163-165.

⁴⁸⁰ Sadrettin Celal, **Pedagoji**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1929, s.8-14.

pedagojiyi ise, eğitimin esas meselelerini ortaya çıkararak, bunlarla nasıl meşgul olunacağını belirlemeye çalışan, felsefi pedagojinin ilmi hali, eğitim faaliyetlerinin belirli, müspet kanunlara dayandığı bir pedagoji türü olarak kabul etmektedir.

Pedagojinin en önemli meselelerinden birisinin gaye olduğunu ve bu gayenin de çocuğu nasıl bir insan yapmak istiyoruz? sorusuyla ilişkili olduğunu ve bu sorunun yanıtının da her ülkenin kendi iktisadî, içtimaî ve siyasi bünyesine göre belirlendiğini belirtmektedir. Pedagojide ikinci önemli mesele olarak mevzu konusunu, daha sonra ise vasıta ve teknik konusunu görmektedir. Mevzu konusunda ilim, elde edilmek istenilen insan tipini göstermese bile, çocuğu olduğu gibi tanıtabilecek çocuk ruhiyatı ilminin olduğunu ve bunun da muallim mekteplerinin dördüncü sınıfında okunan ruhiyat ve çocuk ruhiyatı derslerinde kazanıldığını söylemektedir. Üçüncü mesele olan vasıta ve teknik konusuyla ilgili olarak ise, bu sorunun yanıtına ulaşmada nasıl bir etki yapılacağı ve bu etkinin hangi araçları kullanarak gerçekleştirileceği konusuyla ilgili olduğunu belirtmektedir.⁴⁸¹

Halil Fikret Kanad’a Göre Eğitimin Amacı ve Pedagoji

Eğitimin amacının, farklı çağlarda, farklı kavimlerde din inançlarına, ahlâk görüşlerine ve göreneklerine göre değiştiğini belirtir. Bu çerçevede eğitimin amacının zorunlu olarak sosyal karakterde olduğunu; böylelikle çocukların ileride kendi kendilerine idare edecek yeteneğe ulaştırılabileceğini belirtmektedir.⁴⁸²

Eğitimi, “yetişkin neslin tasarladığı bir plan ve ereğe göre genç neslin bedenî ve ruhî gelişimini sağlaması” olarak tanımlamaktadır.⁴⁸³ Eğitim sayesinde yetenekleri başarılı şekilde gelişen genç neslin, bir taraftan kendinden evvelki nesillerin kıymetlerini muhafaza edeceğini, diğer taraftan da bu kıymetlere yenilerini katarak milletin hayatını emniyet altına almış ve kuvvetlendirmiş olacağını belirtmektedir.⁴⁸⁴ Bu düşünceler eğitimi, kültürlenme ve sosyalleşme aracı olarak gördüğünü göstermektedir. Ayrıca

⁴⁸¹ Sadrettin Celal, **a.g.e.**,1929, s.14-18.

⁴⁸² Kanad, **Kısaltılmış Pedagoji**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s.30-39.

⁴⁸³ Kanad, **Pedagoji**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1945, s.6.

⁴⁸⁴ Kanad, **Milliyet İdeali ve Topyekûn Milli Terbiye**, Çankaya Matbaası, Ankara, 1942, s.5.

eğitim, geçmiş ve gelecek arasında bir bağ kurma aracı olarak kabul edildiği için eğitimin, kökü geçmişte olan geleceğe uzanan bir yol olarak değerlendirildiği söylenebilir.

Pedagojinin en mühim davalarından birisinin gaye olduğunu ve bu gayenin de adının ahlâki karakter olduğunu belirtir.⁴⁸⁵ Ona göre ahlâki karakter, zamanın ahlâk kanunlarına uyan ve ruhta sağlam olarak yerleşen prensipler aracılığıyla bütün irade hareketlerinin açık olarak belli olması sonucunda ruhun istikrar bulmuş halidir. Karakter terbiyesini ise vatandaşlık terbiyesi ve iş okulu kavramlarından ayrı görmemektedir.⁴⁸⁶

Pedagojiyi genel olarak eğitim bilimi anlamında kullanır ve genç neslin öğretimi ve eğitimi hakkında öğretmenlere faydalı bilgi veren ve pratik tavsiyelerde bulunan bir bilim olarak tanımlamaktadır.⁴⁸⁷ Pedagojiyi normatif bir ilim olarak görmek ve belirli prensiplere ve kaidelere göre çocukları terbiye etme ilmi olarak tanımlamaktadır. Pedagojinin terbiyeye ait tedbirlerinin kasıtlı olduğunu, çocukların psikolojisini ve sosyal çevrelerini göz önünde bulundurarak onları ne şekilde yetiştireceğini önceden hesapladığını ve gereken tedbirleri aldığını belirtmektedir. Bu yapılan eğitimi intentional eğitim şeklinde tanımlar. Kanad'ın kabul ettiği bu eğitim türü, eğitimde "birileri" tarafından doğruların bilindiği ve bu doğrulara göre eğitim-öğretimin verilemesi gerektiği anlamına geldiği söylenebilir. Öğretmenin veya yetişkinlerin kontrolünden uzak olarak çocukların kendi alemlerinde iyi-kötü tesir altında kalmasını ise fonksiyonel eğitim olarak tanımlamaktadır. Bu iki eğitim şeklinin çoğu zaman yan yana bulunduğunu belirtir. Buna örnek olarak, aile ve okul hayatlarını gösterir. Aile ve okul hayatlarında her iki türde terbiye şekillerinin bir arada bulunduğunu belirtir. Eğitim sosyolojisinin özellikle bu tür meseleler üzerinde incelemeler yaptığını ve öğretmenleri ve pedagoglari uyardığını belirtmektedir. Pedagojinin en önemli yardımcı bilimleri olarak psikoloji, sosyoloji, karakteroloji ve ahlâk bilimlerini göstermektedir. Pedagojinin eğitim sosyolojisinden istifadesinin eğitim

⁴⁸⁵ Georg Kerschensteiner, **Karakter Kavramı ve Terbiyesi**, Çev: Halil Fikret Kanad, Örnek Matbaası, 1954, s. 10.

⁴⁸⁶ Kerschensteiner, **aynı**, s. 10-16.

⁴⁸⁷ Kanad, **a.g.e.**, 1977, s. 1-6

psikolojisinden fazla olduğunu; eğitim psikolojisinin daha ziyade zekâ testleri ve öğrenme üzerinde durduğunu; terbiye sosyolojisinin ise kasıtlı olmayan çeşitli eğitim problemleri üzerinde araştırma yaptığını ve pedagoji bilimine yeni ve zengin materyal verdiğini savunmaktadır.⁴⁸⁸

Sadrettin Celal Antel'e Göre Okullar ve Sorunları

Okulları belirli tipte, tesbit edilen numuneye göre insanlar yetiştiren, seri halde imalâtta bulunan fabrikalar olarak görmeyi doğru bulmamasına karşın meslek ve sanatı ne olursa olsun, bütün vatandaşların aynı suretle kazanmaya mecbur oldukları bilgilerin, hislerin, alışkanlıkların ve ideallerin olması gerektiğini belirtmiştir. Bu gerekliliği ise, bir milleti oluşturan bireylerin asgarî düzeyde birbirine benzemesinin gerekliliğiyle açıklamaktadır.⁴⁸⁹ Dolayısıyla okulları “mesleki ehliyetle beraber gençlerin fikri ve sosyal terbiyelerini veren müesseseler” olarak görmektedir.⁴⁹⁰ Bu düşünceleriyle Antel'in okulu tutkal, birleştirici bir unsur olarak gördüğü söylenebilir.

Okulun amacının hayata doğru, hayatla, hayat için olması gerektiğini belirtmektedir. Okul ile hayat arasındaki kurduğu bağ ile, çocuğun yaşantılarına göre eğitim verilmesi gibi bir çağdaş ilkeyi dillendirmiştir. Benzer biçimde ülkenin büyük çoğunluğunun köylerde yaşadığı düşünüldüğünde, köye göre eğitim, köy eğitimine yönelik program ve düzenlemelerin yapılması gerekliliği üzerinde de durarak 1940'larda uygulanan Köy Enstitüleri projesinin de fikir izleri görülür. Ona göre okulların teşkilat ve programlarının, okulun bulunduğu yerin özel şartlarına göre düzenlenmesi gerekmektedir. İktisadi hayatın temelini ziraat ve ziraat sanayisinden oluşan bir memlekette öğretim usul ve mevzularının köyün şartları ve ihtiyaçlarına sıkı ve organik bir surette ilişkilendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Aslında bu düşünceler, kökü Meşrutiyet dönemine uzanan köye göre eğitim düşüncesinin ve Köy Enstitüleri projesiyle somutlaşan bu düşüncenin izleridir. Hatta zirai muhitlerde çiftlik mekteplerinin açılmasını ve buradaki okullardaki derslerin içeriklerini bu çevrelerden almasını istemesi ise bu düşüncenin bir başka

⁴⁸⁸ Halil Fikret Kanad, **Terbiye Sosyolojisi**, Yeni Matbaa, Ankara, 1958, s. V-VII.

⁴⁸⁹ Sadrettin Celal Antel, **Umumî Didaktik**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952, s. 8.

⁴⁹⁰ Sadrettin Celal, , **a.g.m.**1926, s.188.

kanıtıdır. Ona göre çiftlik okulları, sahil, dağlık, ormanlık, şehir veya köy bölgelerinde bulunduğu ve bu yerlerde ziraat, sebzeçilik, meyvecilik, iplikçilik, halıcılık, balıkçılık, madencilik gibi iktisadi faaliyetler hakim olduğuna göre, bu okulların teşkilat ve tedrisatı da bu mihverler etrafında toplanmak zorundadır.⁴⁹¹ Dolayısıyla okul hayatını toplum hayatının çeşitli iş ve ihtiyaçlarına sıkı bir surette birleştirerek gençleri kendi çevrelerine bağlamak ve çevrelerinde azamî faydalı olacak tarzda yetiştirmek esas prensiplerden birisidir. Böylece okulu, çevrenin iktisadî faaliyetine bağlayarak, bir hayat ve iş okulu haline getirilmiş olacağını belirtmektedir.⁴⁹²

Genel eğitim sistemin içerisinde yer almasına karşın, günümüzde zorunlu eğitim içerisinde yer almayan okul öncesi kurumlarının zorunluluğu ve gerekliliği ile ilgili dönemini aşan düşünceleri bulunmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde kreş uygulamasının olduğunu, Batıda bazı ülkelerde fabrikaların yanında kreşlerin bulunduğunu ve annelerin tatil saatlerinde çocuklarını emzirebildiklerini belirtmektedir. Aynı zamanda 3-6 yaş çocukları için de Ana Okulu* – Çocuk Bahçesi okullarının da Ankara, İstanbul gibi bazı büyük şehirlerde bir kaç tane ile sınırlı kaldığını eleştirmektedir.⁴⁹³ Okul öncesi eğitim kurumlarının yönetmeliği ve program esasları ilk kez 1953 yılında düzenlenen Millî Eğitim Şûrası'nda tartışılmıştır.⁴⁹⁴ Okul türü hakkındaki bu düşünceleriyle Antel'in okulu bireylerin dönemsel biyolojik ihtiyaçlarına göre kademelendirdiği söylenebilir.

⁴⁹¹ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s. 146, 147.

⁴⁹² Sadrettin Celal Antel, **Maarifimiz ve Meseleleri**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1939, s.61.

* Türkiye'de Cumhuriyetin erken dönemindeki ana okulu sayıları ile ilgili yapılan çalışmalarda, Antel'in verdiği rakamlardan farklı bir veri ile karşılaşılmıştır. Bazı çalışmalarda okul öncesi kurum sayısı 1930'larda 80-90 düzeyinde, 1940'larda 50-60 düzeyinde gösterilmektedir. Ancak TÜİK'in (DİE), tüm istatistiklerinde döneme ilişkin okul öncesi kurumlarına dair bir veri yokken, Milli Eğitim Bakanlığı'nın bazı istatistiklerinde bu veriler yer almakta bazılarında ise yer almamaktadır. 1930'lu yıllarda ülkedeki orta okul ve lise sayılarının bile 60-80 civarında bulunduğu bir süreçte, okul öncesi kurum sayısının bu düzeyde olması beklenemez; kaldı ki, 1925 ve 1930 yıllarında yayımlanan bir genelge ile okul öncesine ayrılan bütçenin tamamının ilk eğitime ayrılması sonucunda da, okul öncesi kurumların sayısının artışından söz edebilmek zor gözükmektedir. Dolayısıyla Antel'in okul öncesi kurum sayısı ile ilgili olarak söylemiş olduğu Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerde birkaç tane ile sınırlı olduğu bilgisi, yol gösterici olarak kabul edilebilir. Okul öncesi kurumlarının tarihçesi ile ilgili bkz. Akyüz, **a.g.e.**,2008; Ayla Oktay, **Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem**, Epsilon Yayınları, İstanbul, 1999; İstatistiklerle ilgili bkz. **Milli Eğitim İstatistikler (2004-2005)**, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2005, s. 18-20.

⁴⁹³ Antel, **a.g.e.**,1952, s. 12,13.

⁴⁹⁴ **Milli Eğitim Şûraları (1939-1996)**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1998,s. 30.

İlk tahsil Türkiye Cumhuriyeti içinde yaşayan her çocuk için sekiz yaşından on üç yaşına kadar mecburi ve ücretsiz olduğunu; 7-10 yaşlarındaki çocukların, terbiyevi manasıyla oyuna daha çok ihtiyaç duyduklarından, ilk sınıfların erkeklerden ziyade kadın öğretmenlere verilmesinin daha iyi olacağını savunur. İlk tahsilin bitiminde çocuklara yapılacak olan bir yoklamayla, orta mektebe geçişler sağlanması gerektiğini; bir üst okula geçemeyenler için de devletin, bu çocukların 6 saatten fazla ve gece işlerinde çalıştırılmaması gibi her türlü koruma tedbirlerini almasının zorunlu olduğunu savunmaktadır. Ayrıca bu çocuklardan bazılarının zekâları geç gelişeceği; yetenek ve kabiliyetlerini sonradan meydana çıkaranların olabileceği düşüncesiyle onlara günde 2 saat tamamlama kurslarına devam etme mecburiyeti getirilmesi gerektiğini de belirtmektedir.⁴⁹⁵ 7-10 yaşlarındaki çocukların oyun ihtiyaçlarıyla kadın öğretmene verilmesi gerektiği düşüncesi, kadınların eğitime verdiği önemin göstergesi olarak kabul edilebileceği gibi, öğretmenlik mesleğinde kadınların çocuklarla daha iyi iletişim kurabileceğinin kabulü anlamına gelebilir. Dolayısıyla bu durum, öğretmenlik mesleğinin doğasını cinsiyete indirgemeci bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

İlk tahsilin sonunda çocuklara kazandırılmasını istediği bilgi ve maharetlerin pragmatik etkinlikler ve becerilerden oluştuğu söylenebilir. Bu bilgi ve beceriler arasında öğrencilerin yazı ve sözle düşüncelerini, isteklerini düzgün, tertipli ve kısa olarak ifade etmek; işlek, okunaklı, doğru ve yeterli biçimde çabuk yazmak; esaslı hesap işlemlerini (cem, tarh, zarp, taksim*) çabuk ve doğru yapmak; basit alış veriş hesaplarını zihinden ve kağıt üzerinde kolaylıkla yapmak; harita, sözlük, ansiklopedi, atlas, katalog, rehber, vapur ve şimendifer tarifeleri gibi müracaat araçlarından istifade edebilmek; çekiç, testere vb. basit aletleri kullanarak güç olmayan tamirleri yapabilmek gibi bilgi ve beceriler gösterilebilir.⁴⁹⁶ Bu düşünceleriyle Antel için okullarda, öncelikli olarak pratik ve gündelik yaşam becerilerinin kazandırılmasının önemli olduğu söylenebilir.

⁴⁹⁵ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.166-171.

* Bunlar matematikteki dört işlem olarak tanımlanan matematiksel işlemlerdir ve sırasıyla toplama, çıkarma, çarpma ve bölme işlemlerini ifade etmektedir.

⁴⁹⁶ Antel, **a.g.e.**,1939,s.62.

Fikri iş ve el işlerinin birbirinden ayrı tutulamayacağını; el işlerini, çocukların ruhi melekelerini, şahsiyetlerini ifade etmeleri ve onların yaratıcı kabiliyetlerini inkişaf ettirmeleri dolayısıyla önemli bir eğitim aracı olarak görmektedir. Dolayısıyla fikri iş ve el işlerinin birbirinden ayrı tutulamayacağı orta mektepte 3 yıllık bir tahsile dayalı politeknik bir eğitim verilebileceğini savunmaktadır.⁴⁹⁷ Mesleki tahsilin, ancak çocukların şahsi kabiliyet ve yetenekleri geliştikten sonra, hiç olmazsa 13 yaşından sonra verilebileceğini belirtmektedir. Bu yaştan önce çocukları bir meslek ve sanat seçimine sevk etmenin, çocuğun en çok istifade edebileceği, her şeyi daha iyi anlayabileceği, mütalaa ve tahsil zevkinin uyanacağı bir devrede terk etmek olacağını ve bu durumun çok fena ve zararlı sonuçları olacağını belirtmektedir. Bu çerçevede tahsil süresi 2-3 yıl olan Pratik sanat okulları açılarak Türkiye'nin iktisadi inkişafında en ziyade muhtaç olduğu mütehassıs işçileri yetiştirecektir. Her mıntıkada, hakim iktisat faaliyetlerine göre sanat okulları açılmalıdır ve bu okullarda fikri ve sosyal eğitim ihmal edilmemelidir.⁴⁹⁸

3 senelik orta tahsilin sonunda gençler yine bir zeka ve kabiliyet muayenesine tabi tutulacaklar ve zekalarını daha ziyade beşeri ve fikri meselelere kabiliyetli olanlar liselere, zekalarını maddi ve müşahhas mevzulara tatbik kabiliyetinde olanlar ise meslek mekteplerine gideceklerdir.⁴⁹⁹ Üçüncü derece tahsil olan orta meslek mektepleri liseye gidemeyenlerin geldiği, 3 senelik bir tahsildir. İktisadi inkişafın ihtiyaç duyduğu her alandan fen adamlarını ve bütün faaliyet sahalarında iş gören mütehassıs memurları da yetiştirecektir.⁵⁰⁰ Bu seçme işlemi sonucunda orta tahsilin yalnız en güzide unsurlarının liselere gireceklerini ve ilk iki sene bütün öğrenciler için ortak olması gerektiğini savunmaktadır.⁵⁰¹

Elbette Antel'in ilk ve orta okullara yönelik bu düşüncelerini koşulları içerisinde bir çözüm olarak değerlendirmek gerekmektedir. Ancak, koşulların iyileşmesi ve gelişmesi önerilerinin dışında, temelleri 1739 sayılı Milli Eğitim

⁴⁹⁷ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.173.

⁴⁹⁸ Sadrettin Celal, **aynı**, s.167-172.

⁴⁹⁹ Sadrettin Celal, **aynı**, s.174.

⁵⁰⁰ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s. 174,75.

⁵⁰¹ Sadrettin Celal, **aynı**, s.177.

Temel Kanunu ile 1973 tarihinde atılmış olan ve 1997 yılında dönemin siyasi çalkantıları içerisinde uygulanmış 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin* düşünceleri izlerini de görmek mümkündür. Memlekette umumî ve müşterek ilk tahsilin 5 yıl olduğunu, birçok memlekette bunun yeterli görülmeyle 7-8 seneye çıkarıldığını ve Türkiye’de de böyle olması gerektiğini belirtmektedir. İlköğretimin 7-8 yıla çıkarılmasını, mümkün olduğu kadar geniş bir genel kültüre dayanmayan bir mesleki eğitimin, insanı göreneğe bağlı ve yeniliklere düşman bir üretim unsuru haline getireceği düşüncesiyle zorunlu görmektedir. Ayrıca ilkokulu bitiren çocukların büyük bir kısmının bir üst öğrenime gitmeksizin hayata atıldığı için, ilkokulların ihtiyaç halinde kendi kendine yeten bir öğretim kurumu olması gerektiğini savunmaktadır.⁵⁰²

Okullardan liselerin görevleri olarak toplumun, siyasî, içtimaî, iktisadî hayatına idareci ve teşkilatçı olarak karışacakların, yüksek ihtisas almadan önce kazanmağa mecbur olduğu, genel kültürü kazandırmasını göstermektedir. Ve bu görevini liseler** yerine getirememektedir. Bunun sebeplerini ise, liselere gelen öğrencinin seviyesi, sınıfların kalabalıklığı, öğretmenlerin vaziyeti, program ve metod, ana dildeki karışıklık ve istikrarsızlık olarak göstermektedir. Bu sorunlardan liselere gelen öğrencinin seviyesi sorununun kaynağında ise, ailelerin çocuklarının zeka ve istidatlarına bakmaksızın, muhakkak bir lise tahsiline göndermek istemeleri

* 1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda örgün eğitim kurumları olarak okul öncesi eğitim, temel eğitim, orta öğretim ve yüksek öğretim kurumları kabul edilmekteyken, 1997 yılındaki değişiklikle, temel eğitim yerine ilköğretim kavramı getirilir. Aslında 1973 yılındaki düzenlemede 7-14 yaşlarındaki çocukların eğitimini kapsayan temel eğitim kurumlarının birinci ve ikinci kademelerinin bağımsız okullar biçiminde kurulabileceği gibi, imkan ve şartlara göre birlikte de kurulabileceği maddesi yer alsa da, temel eğitim 1997 yılına kadar birbirinden ayrı olarak uygulanmış ve zorunlu eğitim kısmı birinci kademeye sınırlı kalmıştır. 1739 sayılı MTK’da yapılan 30.03.2012 tarihli değişikliğin sonucunda 2013-2104 yılından itibaren bu uygulama da kaldırılarak 4+4+4 olarak adlandırılan 12 yıllık zorunlu eğitim ile ilköğretim “dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarından” oluşmaktadır. Bu uygulama çerçevesinde zorunlu ilköğretim çağı 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsamaktadır. Bu konuda bkz. 11.04.2012 tarih ve 28261 sayılı Resmi Gazete,

⁵⁰² Antel, a.g.e.,1952, s. 13,14.

** İstanbul Üniversitesi tarafından hazırlanan maarife ilişkin raporda, Üniversitenin gayesi bakımından liseler için düşünülen ıslahatlar hoca, program, kitap ve sınıf meseleleri başlıkları altında toplanmıştır. Bunlardan hoca meselesinde lise hocalarının üniversite tahsili görmüş olmaları ve tahsilleri süresince pedagojinin yanı sıra didaktik de öğretilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu konuda bkz. **Maarif Şurası İçin İstanbul Üniversitesince Hazırlanan Rapor**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1939, s. 32.

ve devletin her ortaokul mezununa hiçbir seçime tâbi olmaksızın liselere girme hakkını vermiş olmasını göstermektedir. Bu sorunun çözümü için ise yapılması gerekenleri şöyle sıralamıştır. Ailelerin bu yanlış düşüncelerini düzeltmek ve aynı zamanda çeşitli zeka ve istidatta olan gençlerin gidebilecekleri çeşitli türde sanat ve meslek okulları açmak; liselere seçerek öğrenci almaktır. Bu seçimde ise yapılacak sınav, öğrencilerin muhtelif derslere ait esas bilgilere hakimiyet ve tasarruflarını yoklayacak bilgi sınavı ve zekâ ile birlikte hususî istidatları ortaya çıkarak bir zekâ ve yetenek muayenesinden oluşmaktadır. Lise sınıflarının kalabalıklığı sorununa çözüm olarak, liselere öğrencinin seçimle alınmasını önermektedir. Sınıflardaki öğrenci sayılarının vasatî olarak 60 olduğunu ve İstanbul liselerinde 110 öğrencisi olan sınıflara rastladığını ve öğrencilerin seçimle liselere alınmasıyla birlikte sınıflarda 35'ten fazla öğrenci olmayacağını söylemektedir.⁵⁰³

Öğretmenlerin vaziyeti sorununun kaynakları olarak öğretmenlerin mezun oldukları okul türünü, pedagojik donanımına sahip olmamalarını, öğrenci ve okula yönelik bağlılık düzeyini, maaşlarının yetersizliğini görmektedir. Bu sorunların çözüm yollarından birisi olarak, öğretmenlerin bir seçme sınavıyla bir kısmının ortaokullara, bir kısmının liselere gönderilmesini göstermektedir. Bu uygulamayla liselerdeki öğretmen sayısının azalması sonucunda mevcut olan 36 liseyi* idare etmek zor olacağı gözükse de, lise sayısının düşürülmesiyle, sınıfları yetmiş mevcutlu 2000 öğrencilik liseler yerine, sınıflarında 35 öğrenci bulunan 500-600 mevcutlu liseler meydana gelecektir.⁵⁰⁴ Diğer bir çözümü yolu olarak ise lise öğretmenliğini cazip hale getirmek için lise öğretmenlerinin maaşlarının arttırılmasını göstermektedir.⁵⁰⁵ Liselerdeki öğretmenlerin çocukların terbiyeleri ile yeteri kadar meşgul olamadıklarını, yalnızca sınıflarında derslerini vererek görevlerini yaptıkları⁵⁰⁶ düşüncesi içerisinde olmalarını eleştirmektedir. Buna çözüm olarak ise tüm

⁵⁰³ Antel, **a.g.e.**,1939, s. 16-26.

* Antel mevcut lise sayısını 36 olarak belirtse de, 1923'te 23 olan lise sayısı, 1929-30'da 51'e, 1938-39 yılında 75'e yükselmiştir. Bu konuda bkz. TÜİK, **1923-2008 İstatistiki Göstergeler**.

⁵⁰⁴ Antel, **a.g.e.**, 1939, s. 26-29.

⁵⁰⁵ Antel, **aynı**, s. 29.

⁵⁰⁶ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.159.

bu tedbirlerden sonra, lise öğretmenlerinin okulla bağının artırılması için, ders zamanlarında olduğu kadar , boş saatlerinde de meşgul olmalarını sağlamak gerektiğini belirtmektedir.⁵⁰⁷

Liselerin sorunları arasında yer alan program ve metod sorunu ile ilgili olarak, liselerin programlarının çok yüklü olduğunu, bunun sonucunda gençlerin sathi bir surette mevzulara temas ettiğini, sonradan tamamen unutacakları bir yığın malûmatı, formülleri ve kanunları zihinlerine yığmaktan başka bir şey olmadığını; öğretmenlerin de müfredatı bitirmekte hep güçlük yaşadıklarını belirtmektedir. Dolayısıyla liselerin fikri mesainin rasyonel bir biçimde tanziminin nasıl gerçekleşeceğini kazandırması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle liselerin herhangi bir konuyu kitaplara, dergilere, belgeler başvurarak, şahsi tefekkür ve mütalea faaliyetleriyle tedkik etmek tekniğini kazandırmaları gerekmektedir.⁵⁰⁸

Bu çerçevede okullarda topyekün bir pedagojik ıslahat yapılmasının gerekliliğinden bahseder. Böylece, okullar Türk Cumhuriyeti'nin istediği sosyal ve ahlaki teşekkülü verebilecek bir hale gelecek, diğer taraftan ise programlar, eğitim ve öğretim usullerini, çocuk ruhiyatı ve tecrübi pedagojinin son neticelerine göre ıslah edeceğini ve değiştireceğini belirtmektedir.⁵⁰⁹

Halil Fikret Kanad'a Göre Okullar ve Sorunları

Tahsil ve terbiye kurumu olan okulların yeni nesle bilgi, kültür ve ahlâki karakter aşılayan bir kurum olduğunu belirtir. Dolayısıyla okullarda verilen bilgi ve terbiye arasında iyi bir ayarlama yapılarak, okul faaliyetlerinin ağırlık merkezinin bilgi üzerinde toplanmaması gerektiğini belirtmektedir. Döneminin okullarının karakteristik özelliğinin kuru birer öğrenme kurumu olması, terbiye ve kültür meselelerinin arka planda kalması olduğunu savunmaktadır. Bu halleriyle okulların mânevi kalkınmada önemli bir rol oynayamayacağını belirtmektedir. Okullarda demokrasi ve karakter terbiyesinin gelişmemesinin nedenleri olarak sınıfların kalabalıklığını, okulların kışlayı andırmasını, öğretmenlerin bir kısmının mesleki kültürlerinin zayıflığını, öğretmenler

⁵⁰⁷ Antel, **a.g.e.**,1939, s. 30.

⁵⁰⁸ Antel, **aynı**, s. 30,31.

⁵⁰⁹ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.188.

arasında ahenk bulunmamasını, ev ve okul terbiyesi arasında zıtlık bulunmasını ve terbiye usullerinin sert ve korkutucu olmasını görmektedir.⁵¹⁰

Okullarda yapılması gereken düzenlemelerin başında devletin maarif ve terbiye işlerini ön plana alması, okul açmakta hiçbir maddi fedakârlıktan çekinmemesi ve kaliteli öğretmen yetiştirme idealine bağlı bulunması gerektiği konuları gelmektedir. Tüm bunlardan sonra okullarda esaslı bir zihniyet değişmesine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Bu değişikliğin olmasının, okulların kuru birer öğrenme ve öğretme kurumundan ziyade birer terbiye yuvası olduğunun düşünülmesine; yalnız kafayı değil kalbi, iradeyi ve beden sağlığını da bir arada düşünülerek bütün kuvvetler arasında denge sağlamaya çalışılmasına bağlı olduğunu belirtmektedir. Okulların gerçek manasıyla birer eğitim yuvası olması zihniyetini benimsendiği gün, çocukların terbiyesiyle daha verimli çalışmanın mümkün olabileceğini ve müfredat programlarının az-öz prensiplerine göre düzenleneceğini belirtmektedir. Ancak bu yeni zihniyet sayesinde pedagogların temel terbiye dedikleri meselelerle uğraşılabilceğini, programlarda müstakil çalışmalara, öğrenci teşkilatlarına, genel veya sınıf içi tartışmalara, öğrenci konferanslarına, duvar gazetelerine, okul ve sınıfça gezilere, öğrenci ve öğretmenlerin bir arada nezih eğlencelerine, sahne oyunlarına zaman ayrılabilceğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu yollarla öğrencilerin hayata atılmadan önce bir sürü sosyal tecrübe kazanmalarının mümkün olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca hayatı çeşitli yönlerden okul içine sokmadan ve okulda hayatın çeşitli girdi ve çıktısının yaşanmadan gençlerin sosyal ve iç olgunluğa ulaşmalarının mümkün olmadığını belirtmektedir.⁵¹¹

Okul hayatında, kurulacak teşkilatlarla öğrencilerin imkan ölçüsünde kendi işlerini kendilerinin görmelerini ve çok kuvvetli bir disiplinin hakim olmasını iki önemli nokta olarak kabul etmektedir.⁵¹² Bir okulun eğitsel değerinin ise sınıfların kuruluşuna, okulun genel karakterine ve havasına,

⁵¹⁰ Kanad, **a.g.e.**, 1958,s. XV-XVII.

⁵¹¹ **aynı**, s. XIX, XX.

⁵¹² Kanad, **a.g.e.**,1942, s.175.

öğretmenlerin kişiliğine ve yeterliğine, öğretim ve eğitim metotlarının özelliğine bağlı olduğunu belirtmektedir.⁵¹³

Okullarda eğitim işlerini ön plana almadıkça, kafaları kalbin ve iradenin yardımcısı haline sokmadıkça manevi kalkınmanın tam olarak gerçekleşemeyeceğini belirtmektedir.⁵¹⁴

Okulları hayat denizinden ayrı adalar halinde yaşamaktan kurtarmak, çocukları hürriyet ve aktiflik içinde birlikte yapılan işlerle ve etkinliklerle yetiştirmeye çalışmak gerektiğini belirtmektedir.⁵¹⁵

Okulların birer kooperatifinin; idare ve terbiye, tedris ve ameli işleri düzenleyecek iki müdürünün olması gerektiğini savunmaktadır. Müdürlüğün tek elde toplanmasının sonucunda müdürlerin kırtasiyecilik içinde bulunduklarını ve vazifelerinin asil cihetlerini ihmal ettiğini belirtmektedir. Ayrıca köylerde öğretmenlerin tutmak için, okulun yanı başında tarlası ve bahçesi olan bir iki odalı evinin olması gerektiğini, böylece istirahati temin edilmiş bir öğretmenin kolay evleneceğini ve vazifesini daha rahat bir kalple ve şevkle yapacağını savunmaktadır. Türk milletinin ancak bu yollardan yürümek şartıyla vatanın temelinde seri ve devamlı bir değişikliğin yapılabileceğini belirtmektedir.⁵¹⁶ Ayrıca köy okulunun çevresinde köyü ağaçlandırmaya yarayacak bir fidanlığın bulunması gerektiği; her köy okulunun bir kitaplığının ve linyit kömürü yakacak bir soba bulunması gerektiğini belirtmektedir.⁵¹⁷

Okullarda sınıfların öğrenci sayısının 35 öğrenciyi aşmamasına; her okulda jimnastik ve konferans salonlarıyla oyun yerlerinin; derli ve toplu laboratuvarların bulunmasına önem verilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁵¹⁸ Modern okulların jimnastiklere, sporlara ve müşterek oyunlara yer ayırmalarının, yeni neslin iyi yetiştirilmesinde önemli olduğunu; özellikle müşterek oyunlarla çocukların yalnız vücut sağlamlığı ve çeviklik kanmadığını; cesaret, çabuk karar verme, arkadaşlarına yardım etme,

⁵¹³ Kanad, **a.g.e.**,1977, s.126.

⁵¹⁴ Kanad, **aynı**, s.129.

⁵¹⁵ Kanad, **aynı** s.143.

⁵¹⁶ Halil Fikret Kanad, "Yarının Muallimleri Nasıl Yetiştirilmeli?", **Kurun Gazetesi**, 27 Mart 1935, s. 8.

⁵¹⁷ Kanad, **a.g.e.**,1977, s.45,46.

⁵¹⁸ Kanad, **a.g.e.**,1958, s. XIX.

toleranslı olma, yenilgilerde kızmama, kendine hakim olma, kin bağlamama, kaidelere ve nizalara uyma gibi bir çok iyi karakter vasıflar elde ettiklerini belirtmektedir.⁵¹⁹

Okulun işlevlerini devlete ve millete olgun vatandaşlar yetiştirmek; çocuğu intizama alıştırmak; çocuğa hak, adalet ve kanun fikrini aşılama; çocukta sosyal ruhun uyanmasına yardımcı etmek; çocuğu çalışmaya ve işe alıştırmak; ahlâk ve karakterine iyi etkiler yapmak olarak görmektedir.⁵²⁰

Okul çağına gelmemiş çocukların eğitiminde çocuk bahçelerinin ve Montessori Oyun evlerinin önemli olduğunu belirtmektedir. Çalışan anne ve babaların çocuklarına işten dönünceye kadar bakmak amacıyla kurulan bu tür yerlerde en iyi eğitim metodunun oyun olduğunu ve oyunla çocuğu yönlendirmenin, onun ilgisini ve dikkatini uyandırmanın mümkün olduğunu belirtmektedir.⁵²¹

İlkokul davasında asıl önemli olan cihet on binlerce Türk köyüne tahsili kuvvetli ve köye kolayca intibak edebilecek becerikli, mahir, milliyetçi ve idealist genç öğretmenler yetiştirmektir.⁵²²

Lise ve ortaokulların sayısının her yıl artmasına karşın, öğretmensizlik sorunu yüzünden birçok dersin açılmadığını, çeşitli yollarla temin edilen derme çatma öğretmenlerle sorunun çözülemediğini belirtmektedir.⁵²³

Liselerin umumi ve kuvvetli bilgi veren kurumlar olduğunu ve liselerden sürü ile manevi körlerin ve topalların mezun olduğunu belirtmektedir. Lise tahsilini kolaylaştırmanın ve orta zekâlı gençleri de lise mezunu yaparak üniversiteleri tıka basa doldurmanın, memlekette mânevi proleterlerin ve halinden memnun olmayan insanların sayısını çoğaltmaktan başka bir sonuç vermeyeceğini savunmaktadır. İlmi tahsilin öncelikle yaratılış, sonra da kuvvetli bir azim ve irade meselesi olduğunu; yaratılışı uygun olmayan ve çalışma alışkanlığı kazanmamış bulunan gençlerin liselere devam etmesinin boşa vakit kaybetmek olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla ailelerin

⁵¹⁹ Kanad, **aynı**, s. 19,20.

⁵²⁰ Halil Fikret Kanad, **Ailede Çocuk Terbiyesi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976, s.137-140.

⁵²¹ Kanad, **a.g.e.**,1977, s.114.

⁵²² Kanad, **a.g.e.**,1942, s.155.

⁵²³ Kanad, **a.g.e.**,1958, s. XXXIV.

vazifesinin çocukların istidat ve kabiliyetlerini anlamaya çalışarak, onları istidatlarına uygun kurumlarda yetiştirmek olduğunu belirtmektedir.⁵²⁴

Türkiye’de okullara ve sınıfların daha ziyade otorite esasına göre yönetildiklerini; çocukların büyük bir kısmının da ailelerinde otoriteye dayalı bir eğitim gördüklerini belirtmektedir. Bunun yanı sıra ailelerde esen terbiye havası ile okul sınıflarında uygulanan terbiye havasının birbirine uymamasını önemli bir sorun olarak değerlendirmektedir. Ayrıca ailelerin terbiye tarzlarının birbirinden farklı olmasını da başka bir sorun olarak görmektedir. Okullarda uygulanan otoriter ve demokratik sistemlerden ailesi tarafından bu iki sistemden birisine göre yetişen çocukların okula geldiklerinde karşılaştıkları sistemin de benzer olmamasının olumsuz sonuçlarından söz etmektedir. Aile içerisinde otoriter sistemde yetişen çocukların demokratik bir sistemde kendilerine verilen serbestlikten faydalanmayı bilmediklerini; benzer biçimde aile içerisinde demokratik bir sistemde yetişen çocukların da okullarda uygulanan otoriter sistemde fazla serbestlik taleplerinde bulunduklarını savunmaktadır. Böylesi durumlarda demokrasi terbiyesini başarıyla vermenin zor bir süreç olduğunu belirtmektedir.⁵²⁵ Dolayısıyla Türkiye’de okulların yıllarca uğraşarak çocukların terbiyesinde müsait gelişmeleri kaydedememesini, okulda yapılmak istenenin çevre tarafından bozulmak istenmesi ile ilgili olduğunu savunmaktadır. Aileler, belediyeler ve hatta belediyelerin ve devletin, okul mürebbilerini çeşitli tedbirlerle desteklemezlerse terbiye işlerinde bir gelişmenin gösterilmesinin mümkün olmayacağını söylemektedir.⁵²⁶

Okul aile işbirliğine önem vermektedir. Okul ne kadar mükemmel olursa olsun aile okuldaki çocuğuyla yakından ilgilenmedikçe sonucun çocuğun aleyhine olacaktır.⁵²⁷ Dolayısıyla eğitimi, okul ve ailede verilen eğitimi bir arada değerlendirdiği için eğitim olgusuna düalist açıdan baktığı söylenebilir.

⁵²⁴ Kanad, **a.g.e.**,1958, s. XVIII.

⁵²⁵ Kanad, **aynı**, s. 59-62.

⁵²⁶ Kerschensteiner, **a.g.e.**, s. 4.

⁵²⁷ Kanad, **a.g.e.**,1976, s. 135.

Sadrettin Celal Antel'e Göre Öğretmen Yetiştirilmesi ve Nitelikleri

Sadrettin Celâl, öğretmenlerin ne tarzda eğitim almışlarsa, malumat kazanmışlarsa o tarzda öğrencileri eğiteceklerini ve öğrencilere malumat kazandıracaklarını belirtmektedir.⁵²⁸ Bu çerçevede okullarda genelde inkılabın alışılmış büyüklüğünü kavramamış, eski imparatorluk ruhu ile karışık meşrutiyet zihniyetinde öğretmenler bulunduğunu söyler.⁵²⁹ Ayrıca Muallim mekteplerinde ilk okulların en yeni pedagoji prensiplerine göre tanzim edilmiş programlarını uygulayacak yeterlikte öğretmenlerin yetişmediğini⁵³⁰ belirtmektedir. Tüm bu sorunlar çerçevesinde öğretmenlerin yetiştirilmesi konusunu hem nitelik hem de nicelik açılarından düşünmek gerektiğini belirtmektedir.⁵³¹ Nitelik açısından ilkokullarda öğretmenlik yapabilecek kabiliyette kuvvetli ve ihtiyaca yeter miktarda öğretmen yetiştirecek öğretmen okulları açılması gerektiğini belirtmektedir. İlkokuldaki ihtiyacı giderebilmek için en az 20.000 öğretmeni yetiştirecek tedbirlerin alınması; az çok bir orta okul bilgisine sahip olan münevver unsurlardan istifade edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu özelliklere sahip olanlardan öğretmen olmak isteyenleri, Maarif mıntıkaları merkezlerinde toplayarak, bir senelik bir muallim mektebi tahsilinden sonra veya 4-5 aylık bir kursa tabi tuttuktan sonra köy ve kasaba okullarına gönderilmesi gerektiğini savunmaktadır.⁵³² Diğer taraftan öğretmenlerin niceliğini arttırmak için ise, öğretmen okullarının program, öğretim ilke ve yöntemlerinde, teşkilatında ve öğrenci kabulünde zorunlu değişiklikler yapılmasını istemektedir. Öğrenci kabulünde orta okul mezunlarından çok iyi dereceye sahip olanlar alındığını belirtmektedir. Ancak adayların fikri seciyelerini, ana lisanı ve hesaplara beraber, tarih, coğrafya ve fenne dair ilgilerini ölçecek esaslı, objektif ve isabetli biçimde gösterecek bilgi testleri kullanılması gerektiğini ve bunu da ülkenin her tarafında yapılacak bir sınavla belirlemek gerektiğini savunmaktadır. Sadece bu test sonucu değil aynı zamanda, sözlü bir de sınav yapılması gerektiğini, sözlü sınavda da bir

⁵²⁸ Sadrettin Celal, **Yeni Terbiye ve Tedris Tekniği**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1931, s.23.

⁵²⁹ Sadrettin Celal, , **a.g.m.**1926, s.204.

⁵³⁰ Antel, **a.g.e.**,1939, , s.9.

⁵³¹ Sadrettin Celal, , **a.g.m.**1926, s.212.

⁵³² Antel, **a.g.e.**,1939, s.33-39.

metin parçasını okutarak ve anlattırarak, ifade kabiliyetinin ölçülmesi gerektiğini savunur. Ayrıca öğretmen okullarının köy ve şehirler için ayrı ayrı tipte öğretmen yetiştirmesi gerektiğini; ülkenin çeşitli bölgelerinin iktisadi durumu ve ihtiyaçlarına göre öğretmenin yetişmesi için, çeşitli türlerde öğretmen okulları açmak gerektiğini savunmaktadır.⁵³³ Bu düşüncelerinde tamamlanamamış bir proje olan Köy Enstitüleri'nin düşünce izlerini ve savunusunu görmek mümkündür. Benzer biçimde belirttiği yollarla öğretmen okuluna öğrenci alınması durumundaki önerisiyle de Köy Enstitüleri'nde uygulanan bir politikayla da örtüşmektedir. Önerisine göre alınan öğrencilerin, birinci yılın sonunda, faaliyetleri, ahlâk ve seciyeleri, istidatları öğretmenliğe uygunluğu öğretmenlerin raporlarıyla birlikte değerlendirilerek, öğretmenliğe uygun olmayacağı anlaşılanların, sa'nat mekteplerine veya başka müesseselere gönderilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin sağlam bilgilerle beraber, ilmi ve felsefi zihniyet kazanmış olan, fikirlerini mantıki bir tertip dahilinde açıklayabilen kültürlü olması durumunda pedagojinin nasihatlerinden faydalanabileceğini belirtmektedir. Dünyanın bütün pedagojisinin, kültürsüz bir öğretmene iyi ders vermek iktidarını kazandırmayacağını düşünerek, öğretmenin kültürlü ve bilgili olmasını, yaptığı işe can ve ruh vermesinde bir koşul olarak görmektedir.⁵³⁴ Tüm bunlar öğretmenin öğretmenliğe hazırlık sürecinde öğretmen okulundayken kazanması gereken tutum ve davranışlardır. Dönemin Muallim Mekteplerindeki öğrenim süresi 3 yıldır. Bu süre içinde öğretmen adaylarına kazandırılması gereken nazarî ve amelî olmak üzere iki türlü meslek terbiyesi bulunduğunu belirtmektedir. Nazarî meslek terbiyesi, psikoloji, pedagoji, Türkiye Maarif Tarihi, didaktik gibi dersler ile kazanılabilir. Bu derslerin öğretmen adaylarına çocukların, zekâ, seciye ve istidatlarını, metodik bir surette değerlendirme ve inceleme başarısı sağlayacağını vurgulamaktadır. Amelî meslek terbiyesi ise, uygulama okullarında ve diğer okullardaki stajla mümkün olacaktır. Günümüzde öğretmen yetiştiren bir çok üniversitenin bünyesinde olmayan, öğretmen adayları için önemli bir yere sahip olan

⁵³³ Antel, **a.g.e.**,1939, s.42-44.

⁵³⁴ Antel, **aynı**, s.45-48.

uygulama okulunun, her muallim mektebi için bir ihtiyaç olduğunu ve idaresinin de kuvvetli ve tecrübeli öğretmenler tarafından yapılması gerektiğini savunmaktadır. Bu uygulamalarda öğretmen adaylarının pedagoji ve didaktik öğretmenleri ile uygulama okullarının tecrübeli öğretmenlerinin nezareti ve irşadları altında, önce dersleri dinlemelerinin sonra bazı dersleri vermelerinin ve en sonunda bir hafta süreyle bütün sınıfın sorumluluğunu üzerine alarak öğretmenlik yapmalarının çok faydalı olacağını belirtmektedir. Bu uygulamadan beklenenin, öğretmen adaylarına tam ve mükemmel bir tecrübe ve maharet kazandırmak olmadığını, mesleğinin başında kendisinin cesaretini kırarak, öğrencisi için tehlikeli olacak bocalamaların ve faydasız denemelerin önüne geçecek bir maharet kazandırmak olduğunu belirtmektedir.⁵³⁵ Ayrıca öğretmen okullarında öğretmen adaylarına kazandırılması gereken en önemli becerilerden birisi olarak da, iyi kitapları seçmek, bunları en faydalı biçimde okumak, not almak, notları ve belgeleri metodlu biçimde tasnif etmek olarak görmektedir.⁵³⁶

Çocuk ruhiyatı, tecrübi pedagoji ilimlerini tenvir edecek bir yüksek terbiye enstitüsüne ihtiyaç olduğunu, böylece Türk öğretmenlerinin Türk çocuklar üzerindeki yapacakları tecrübelerle, hem devlet mekteplerinde terbiye ve tedris usullerini tespit etmek hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin beynelmilel pedagoji ilminin ilerlemesine hizmet edebilmesi sağlanmış olacaktır.⁵³⁷ Köy ve kasabalardaki öğretmenler, her sahada halkın rehberi olmak ve harsî seviyesini yükseltmek mecburiyetindedirler. Ayrıca öğretmenlere, özellikle köy ve kasabadaki öğretmenlerin öğrencisiyle beraber kendi mıntıklarının nüfus, doğum, ölüm, hayat şartları, zirai işletme tarzları, başka servet kaynakları gibi demografik yapı ile ilgili envanterler tutup, bunlar ilgili Vekâletlere göndermeleri gibi bir vazife de yüklemiştir.⁵³⁸

⁵³⁵ Antel, **a.g.e.**,1939, s.48-50.

⁵³⁶ Antel, **aynı**, s.49.

⁵³⁷ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.243.

⁵³⁸ Sadrettin Celal, **aynı**, s.150,51.

Halil Fikret Kanad'a Göre Öğretmen Yetiştirilmesi ve Nitelikleri

Muallim mekteplerini dünden kalan ve içinde dünün damgasını taşıyan, faydasından çok zararının olduğu, tarihi vazifesini yapmış artık iş göremez durumda olarak nitelemektedir. % 80'inin köylerde yaşadığı bir ülkede, vatanın ilerlemesinin birinci derecede, Türk köyünün yükseltilmesi ile mümkün olacağını savunmaktadır. Bu çevrede ilk planda 20-25 şehri canlandırarak, bu canlılığı ve ilerlemeyi yavaş yavaş köylere yaymanın yanlış bir yol olduğunu belirterek eğitimde köye öncelik verilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.⁵³⁹

Okullarda yapılması istenen zihniyet değişikliğinin diğer boyutu olan kaliteli öğretmen yetiştirme ideali için belirli prensiplerin gerçekleşmiş olmasının gerektiğini belirtmektedir. Bu prensipler arasında; öğretmenliğin sevilen ve el üstünde tutulan bir meslek olması; normal ve dürüst çalışan öğretmenlerin terfileri aksamaması, kadrosuzluk diye bir adaletsizliğin olmaması; başarıları meydana getirdiği eserlerle sabit olan, sevilen ve takdir edilen öğretmenlerin kıdemlerine ve maaşlarına ilavelerin yapılması; köylerdeki öğretmenlerin yatacak yerlerinin bulunması, kasaba ve şehirlerdekilere ise konut sorununda kolaylıklar sağlanması; uzun süreli köyde kalan ve köyden ayrılmak istemeyen öğretmenlerin çocuklarının okullarda okutulmasının kolaylaştırılması⁵⁴⁰ prensipleri gösterilebilir.

Şehirlerdeki öğretmen okullarının dışında yeni açılacak öğretmen okulları yoluyla köye öğretmen yetiştirmek gerektiğini savunmaktadır. Bu tür okullarda yetişen öğretmenlerin, çağdaş pedagoji prensiplerine ve psikoloji esaslarına göre; köylüleri sevecek milli ruhta ve idealist öğretmen olarak; aktif bir terbiye ile içtimai ve ahlâki temayülleri gelişmiş ve karakteri sağlamlaşmış genç bir öğretmen olarak yetiştirilmeleri gerektiğini belirtmektedir.⁵⁴¹

Yeni muallim mekteplerinin iç ve dış teşkilatının şehirlerden uzak, tabiatın içinde; bakımsız köylerin ortasında ve 5-10 km uzağında; ziraata uygun geniş arazisinin, çeşitli el işi atölyelerinin tatbikat mekteplerinin bulunmasının önemli olduğunu belirtir. Ayrıca ihtiyaca elverişli, mazbut ve

⁵³⁹ Kanad, **a.g.m.**, s. 8.

⁵⁴⁰ Kanad, **a.g.e.**, 1958, s. XXII, XXIII.

⁵⁴¹ Kanad, **a.g.e.**, 1942, s.155,156.

pavyon halinde olması gereken okullarda, tahsil süresinin 6 yıl olması ve ilk mektebi bitiren çocukların 18-19 yaşlarına kadar fasılasız (kesintisiz) bir tahsil hayatı geçirmesi gerektiğini belirtmektedir.⁵⁴²

Öğretmen okullarının ıslah edilmesi için de üç şart ileri öne sürmektedir.⁵⁴³ Birinci şart buralarda görev yapan idareci ve öğretmenlerin ahenkli ve planlı bir şekilde çalışmaları, ideal ve gaye birliği yaratmaları, yeni öğretim metodlarıyla terbiye prensipleri üzerinde ısrarla ve dikkatle durulmasıdır. İkinci şart, az zamanda çok öğretmen yetiştirmek gayesiyle öğretmen okullarını kışlaya çevirmemek için bu okullardaki öğrenci sayısının belirli sınırları aşmayarak en fazla 350-400 öğrenci olmasıdır. Üçüncü şart ise, bu okullardaki meslek derslerine önem verilmesi, pratik çalışmalara ve uygulamalara gereken yerin verilmesi ile adaylara ideal ve ahlâki karakter aşılayacak, sosyal meziyetler kazandıracak tedbirlerin alınmasıdır.

Öğretmenlere pedagojinin dallı budaklı meselelerini etraflıca anlatılmalı, onları düşündürmeli, ufuklarını genişletmelidir. Ancak bu yolla genç neslin kafaları ile beraber kalpleri ve iradeleri de yoğrularak onların ahlâki karakter sahibi yapılabileceğini belirtmektedir. 1950'li yılların başında pedagoji biliminin inkar edilerek pedagoji ilminin kardeşi olan pedagoji tarihinin, öğretmen yetiştiren okulların programlarından çıkarıldığını söylemektedir. Bu dersin yerine, Amerika'da pedagoji adı altında bir ilmin mevcut olmadığı ve pedagoji tarihine kıymet verilmediği gerekçeleriyle eğitsel psikoloji dersinin getirilmesini eleştirmektedir. Oysaki bu derslerin Avrupa'da ve Almanya'da başka adlarla geniş bir yer bulduğunu belirtmektedir. Modern terbiye ilminin tarihi ve yardımcı ilimleri arasında ahlâk, sosyoloji ve psikoloji disiplinlerini göstermektedir. Hatta Amerika'da pedagojinin kolları sayılan mukayeseli terbiye ilmi, didaktik, okul organizasyonu, okul ve okuma hakkı gibi ayrı ayrı kürsüler bulunduğunu da belirtmektedir.⁵⁴⁴

Dönemindeki Batıdaki öğretmen okullarının programlarında pedagoji ve pedagoji tarihi, umumi ve hususi öğretim metodları, umumi psikoloji, çocukluk ve gençlik psikolojisi, sosyoloji, terbiye sosyolojisi, terbiye

⁵⁴² Kanad, **a.g.m.**, s. 8.

⁵⁴³ Kanad, **a.g.e.**, 1958, s. XXII, XXIII.

⁵⁴⁴ Kerschensteiner, **a.g.e.**, s. 4-10.

psikolojisi, uygulamalar gibi meslek derslerinin; Türkiye’de ise davranış psikolojisine giriş, eğitim psikolojisi, eğitim sosyolojisi, öğretim metodları ve uygulama gibi meslek derslerinin olduğunu belirterek bu durumu eleştirmektedir: Öğretmen okullarında bu derslerin okutulmaya devam etmesiyle öğretmenlerin, çocukların iradelerini, duygularını, temayüllerini ve ahlâki karakterlerini terbiye etmekten uzaklaşılacağı ve terbiye işlerini tam bir başıbozukluğa sürükleneceğini belirtmektedir.⁵⁴⁵

Türk öğretmenlerinin bir takım vasıflarla hayata atılması gerektiğini belirtmektedir. Bu vasıfları; temiz milliyetçi, demokrat ruhlu, idealist olmak; mütevazı ve temiz ahlâklı olmak; el işlerinin her türünde becerikli ve çok pratik olmak; en basit ve iptidai sıhhat kaidelerini bilmek ve uygulamak olarak nitelendirmektedir.⁵⁴⁶ Ayrıca Türk öğretmenlerinin köy ve tabiat aşığı, köylü ve halk dostu, kuvvetli ve iradeli, aktif hayattan zevk alan, ziraate, küçük zanaatlara, hayvan bakımına, çocuk ve hasta bakımına, ev sıhatine ait basit bilgileri bilen vasıflara sahip olması gerektiğini de belirtmektedir.⁵⁴⁷

Mesleğine bağlı her öğretmenin ilk vazifesinin çocukları belirli ülkülere bağlamak ve ülkeye uygun bir takım prensipler etrafında onları toplamak ve yetiştirmek olduğunu belirtmektedir.⁵⁴⁸

Bir öğretmende bulunması gereken özellikler arasında şunları görmektedir:⁵⁴⁹

1. Dersin ehli olmak,
2. Çalışkan öğrenci ve tembel öğrenciyi birbirinden ayırmak ve aynı değeri vermemek,
3. Ders yoklamalarında çocuklarla alay etmemek,
4. Çocuklara yönelik adil olmak,
5. Çocuklar arasında zengin fakir ayrımı yapmamak,
6. Sabırlı olmak,
7. Karakterli ve temiz bir insan olmak,
8. Neşeli olmak, çocuklara karşı ağırbaşlı ve yumuşak davranmak,

⁵⁴⁵ Kanad, **a.g.e.**,1958, s. XXIII-XXVII.

⁵⁴⁶ Kanad, **a.g.m.**,s. 8.

⁵⁴⁷ Kanad, **a.g.e.**,1942, s.171.

⁵⁴⁸ Halil Fikret Kanad, **Muasır Terbiye Ülküleri**, Maarifet Matbaası, İstanbul, 1934,s.3.

⁵⁴⁹ Kanad, **a.g.e.**,1977, s.39-42.

9. İşin arkasını bırakmamak,
10. Görev ve sorumluluk bilinci son derece kuvvetli olmak,
11. Kin ve öc alma duyguları bulunmamak,
12. Alçak gönüllü bir insan olmak,
13. Kılık kıyafeti göze batacak şekilde olmamak.

Sadrettin Celal Antel'e Göre Öğretim Programı, Yöntemi ve İlkeleri

Sadrettin Celal Antel'e göre mekteplerin en büyük kusurunun yirminci asırda beşeriyetin bütün ilmini bir nesilden diğer nesile geçirmek iddiası olduğunu belirtmektedir. Bu iddianın sonucunda mekteplerin, çok kitabi, sathi, ansiklopedik bir tahsil verdiğini, çocukların aklına unutulmaya mahkum bir yığın malûmat sokulduğunu, onlarda tecessüs, müşahade ve tenkit kabiliyetlerini yok ettiklerini belirtmektedir.⁵⁵⁰ Dolayısıyla tedrisatı kitabilikten kurtararak çocuğun zati faaliyetinin tedrisatın hareket noktası olması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca programların hafifletilmesi ve malumatın türünü ve derecesini çocukların seviyelerine göre belirlemek gerektiğini belirtir.⁵⁵¹ Programları hafifletirken ise malumatı suni biçimde, tarih, coğrafya, hesap, tabiat incelemesi, resim, el işleri gibi muhtelif şubelere, derslere ayırmak iddiasından vazgeçerek, muhtelif mevzular arasında bulunması zaruri olan birlik ve ardışıklığı, desteği temin etmek gerektiğini belirtmektedir. Bu köhne sistemin bilgilerin kazanılmasını güçleştirdiğini, nazariyat ve tatbikatla, merkezi alaka tarzını hakim kılmak gerektiğini düşünmektedir. Decolory usulu de denilen bu sistemin Avrupa'nın bir çok okulunda uygulandığını söylemektedir. Üç aşamalı olan bu sistemde çocuk, öğrenmeye mecbur olduğu bilgileri müsbet gerçeklikle temasa gelerek, şahsi müşahade, mukayese ve ölçü ile kazanacaktır. Birinci aşamada müşahade, mukayese ve ölçü; ikinci aşamada yeni müşahade ve mukayeselerin, eski müşahadelerin, diğer çocukların ve muallimlerin müşahadeleri ve kitapların gösterdiği müşahade neticeleriyle birleştirilmesi (tarih), mekanla birleştirilmesi (coğrafya), determinizm (hadisenin niçin ve nasılları), teknoloji; üçüncü

⁵⁵⁰ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.157.

⁵⁵¹ **aynı**, s.188-189.

aşamada ise meydana çıkan fikirlerin resim, modelaj, el işleri, lisan ve yazı ile ifadesidir.⁵⁵²

Merkezi alaka tarzının gerçekleşmesi sadece programların değişmesiyle değil, okul binasının ve teşkilatının da malzemelerinin esaslı biçimde değişmesi ile gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Hayata, harekete ve faaliyete muhtaç olan çocukları mutlak bir hareketsizliğe mahkum eden sıraların yerine portatif masa ve iskemleler; yalnız muallimin takririni dinlemek, yaptığını görmek için tanzim edilen eski klasik sınıflar yerine, içinde bütün maddi ve çalışma vasıtaları, vesikaları bulunan, çocukların serbest bir suretle çalışabileceği geniş iş salonları yapılmalıdır.⁵⁵³

Çocuklardan bir işi aynı hızda yapamamaları normal karşılanırken, zekâ işlerinde bunu aynı hızda ve başarıyla yapmalarını beklemenin, her çocuğa hakkı olanı vermediği gibi bir çok öğrenciye de vakitlerini kaybettiren bir durum olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla müşterek tedrisin sonucunda Batı ülkelerinde bile okula devam edenlerin % 15'inin herkes için zorunlu ve ücretsiz olan tahsilden faydalanabildiğini, geri kalan % 85'in ise hem az malûmat hem de eksik ve yanlış kazandığını belirtmektedir. Kazanılanların intizamsız, her türlü faaliyeti fikriye karşı alakasız, mütaleadan nefret gibi fena ve muzır itiyatlar olduğunu da belirtmektedir.⁵⁵⁴ Bu durumların sonucu olarak tedrisatı ferdileştirmek gerektiğini belirtir. Her çocuktan aynı işin aynı zamanda yapılmasını istemek doğru olmadığı için, çocukların terfi ve terakkileri sınıf itibarıyla değil, ders itibarıyla olmalıdır. Çocukların kuvvetli oldukları derslere az, zayıf oldukları derslere çok dikkat ve sai sarf etmek mümkündür. Bu suretle öğrencinin dönmesi, zayıf olduğu bir dersten bir senenin bütün derslerini tekrar etmesi gibi mantıksız haller meydana gelmeyecektir.⁵⁵⁵

Çocuk ve gençleri kabiliyetlerine göre çalışmaya sevk etmek, onların şahsi ve orijinal eserler meydana getirdiklerini, bir şeye temellük veya bir şey kazanmak için değil, bir şeyi meydana getirmek, bir his ve fikri ifade etmek

⁵⁵² Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.190,191.

⁵⁵³ **aynı**, s.192,193.

⁵⁵⁴ Sadrettin Celal, **a.g.e.**, 1931, s.124-126.

⁵⁵⁵ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.193.

için ceht ve gayret sarf eylemelerini temin etmek gerekir.⁵⁵⁶ Tecrübenin, bireyin ancak tabîî kabiliyetlerine hitap edildiği nispette müsmir olacağını ve mahsul vereceğini belirtmektedir. Dolayısıyla bireyde olmayan kabiliyetleri tenmiyede ısrar etmek, zaman kaybetmekten başka bir şey değildir. F. Bacon'un "tabiata ancak itaat ederek hükmedilir" sözünü referans alarak, çocuğun tabiatına uygun hareket edildiğinde başarı sağlanabileceğini vurgulamaktadır.⁵⁵⁷

Okul sürecinin önemli unsurlarından olan, ölçme değerlendirme işlemi ve seçme işlemleri için ise, öğrencilerin zeka derecelerini tanımak, fikri inkişaflarını takip etmek, mektebi müktesebatını, bilgilerini kontrol etmek isteyen öğretmenlerin olduğu kadar, öğretmenlerin mesleki başarılarını, muhtelif tedris usullerinin önemlerini, okulların verimliliğini anlamak isteyen müdür ve müfettişlerin ve bütün maarif adamlarının çekimser kalamayacakları bir ölçü aleti olarak eğitimde testlerin kullanılmasını⁵⁵⁸ önemli ve faydalı görmektedir. Testleri, "insan kabiliyetlerini çabuk, kolay ve doğru tanımak için çok kıymetli ve objektif bir tetkik ve teşhis araçları" olarak tanımlamaktadır. Birleşik Amerika ordusunun bir sene içinde teşekkülünü zümre testlerine borçlu olduğunu belirterek, testlerin gerekliliğini ve işlevini somutlandırır. Bu somutlandırmanın entelektüel zeminini Rousseau'nun "Her şeyden evvel çocukları tetkikle işe başlayınız; zira hiç şüphesizdir ki siz onları tanımıyorsunuz" sözü oluşturmaktadır. Öğretmenlerin çocukları mensup oldukları camia için azami derecede faydalı olacak tarzda yetiştirmeleri için onları iyi tanımlarının gerektiğini ve bunun da yolunun testlerden geçtiği belirtmektedir.⁵⁵⁹ Dolayısıyla testleri öğretmen, idareci ve müfettişler için terbiyevi bir zorunluluk olarak kabul etmektedir. Bu çerçevede Türkçeye uyarladığı, geliştirdiği çeşitli amaçlarla kullanılan, zeka, ahlak, kişilik, zümre ve bilgi gibi test türlerinin yanı sıra bunları ayrıntılı olarak anlattığı Test Usulu adıyla da bir kitap yayımlamıştır. Dolayısıyla bu testlerin okul kademelerinde kullanılmasında öncü olduğu söylenebilir. Türkçeye

⁵⁵⁶ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.193,194.

⁵⁵⁷ Sadrettin Celal, **a.g.e.**,1931, s.130,131.

⁵⁵⁸ Sadrettin Celal, **Test Usulü**, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1932, s. 4.

⁵⁵⁹ Sadrettin Celal, **a.g.e.**,1932, s. 4-8.

kazandırdığı testler arasında zeka testleri arasında olan Binet ve Simon Testleri*, Porteus'un dolambaç testleri; Decroly Testi gibi seciye ve ahlak testleri, Rossolimo'nun ruhî testleri, bilgi testleri ve çeşitli zümre testleri gibi önemli ölçme araçları gösterilebilir. Milli Eğitim Vekâleti, 1953 yılında Test ve Araştırma Bürosu adıyla bir birim kurmuş⁵⁶⁰ ve üst düzey çalışanları arasında yurt dışından çağrılan yabancı uzmanlar yer almıştır. Görüleceği üzere Antel'in 1920 ve 30'lu yıllarda söylemiş olduğu ve uyguladığı test teknikleri ile ilgili yaklaşık 20 yıl sonra ülke çapında bir birim kurulmuştur. Ayrıca Üniversiteye giriş sınavlarını, "Üniversite Tercih Yoklaması" adıyla İstanbul Üniversitesinde ilk kez düzenlemiş ve ortaya çıkan sorunları lisans ve lisansüstü tezlere konu yaptırmıştır.⁵⁶¹ Bir üst öğrenime giriş sınavlarından üniversite sınavları Türkiye'de tüm üniversiteler için 1974 yılında uygulanmıştır.

Okullardaki sınav sisteminin de değişmesi gerektiğini belirtir. Ona göre imtihanlar her ne kadar çocukların zekaları, fikri seviyeleri, hakiki bilgileri ve hususi istidatları hakkında sarıh ve doğru malumat verse de, yılın belirli zamanlarında onları fena halde yorması, terbiyevi ve ruhi mazeretlerinin sonucu bu köhne uygulamanın kalkması gerektiğini savunur. Önermiş olduğu ders geçme sistemiyle, bir sınıfın veya bir devrenin malumatını öğrendiği tahakkuk edenlerdir ki, daha yüksek devreye çıkacaklarını savunur.⁵⁶²

Okullarda öğrencilerin, zekâlarını, şahsi ve hususi istidatlarını, ruhi hususiyetlerini, sıhhi vaziyetlerini gösteren bir karne, hüviyet cüzdanı oluşturulmasının gerekliliği ve önemini savunur. Bu karne beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencinin resmi, öğrencinin ismi, ailesi, yaşı, doğduğu yer bilgisi; ikinci bölüm olan sıhhi bölümde, irsi ve şahsi sabıkları

* Bu test 1915'te Amerika'da, 1916'da ise Robert Kolej'de kullanılmıştır; ancak, Cumhuriyet döneminde kullanılması ve yaygınlaşmasında Antel'in ve bağlı bulunduğu kürsünün katkıları önemlidir. Bkz. John J. B. Morgan & A.R. Gilliland, **An Introduction To Psychology**, Newyork, McMillen Company, 1928. Ayrıca İbrahim Alaattin Gövsa 1915 yılında bu testi "Zeka Mikyası" adıyla çevirmiş, ancak bu testin adaptasyonu ve geliştirilmesi yapılmamıştır. Bkz. İbrahim Ethem Özgüven, **Psikolojik Testler**, Yeni Doğu Matbaası, Ankara, 1994, s. 28.

⁵⁶⁰ George A. Prescott, Türkiye'nin Test İhtiyacı, **Pedagoji Hareketleri, IV. Eğitim Kongresi Raporları**, Pedagoji Cemiyeti Yayınları No,12, İstanbul, 1956, s.76.

⁵⁶¹ Bülent Berkol, 12.02.2004 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.14.

⁵⁶² Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.198.

(geçirdiği hastalıklar, bedeni büyümesi ve özelliklerine dair malûmat); üçüncü bölümde ağırlık, boy, göğüs ve karın mesahaleri gibi vücut ölçülerinin yer aldığı antropometrik ölçümler; dördüncü bölümde fizyolojik ve psikolojik bilgiler ve son bölümde ise ahlaki vaziyeti, çalışma şekli ve dercesi, ruhi tipi, seviyesi ve hususi istidatlarını gösteren pedagojik notlar bölümünden meydana gelmektedir.⁵⁶³

Sonuç olarak Antel okullarda bireysel eğitime, öğrenci merkezli* eğitime geçilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak bunun olamayacağını gördüğünden, hangi sistem uygulanacak olursa olsun okullarda, “takrirî ve müşterek derslerin haddi asgarîye indirmek ve ferdî mümarese ve faaliyetlere ise azamî yer ayırmak”⁵⁶⁴ gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca tahsildeki gayenin bazı bilgiler ve maharetler kazandırmak ve zekayı geliştirmek⁵⁶⁵ olduğunu belirtmesi de bireyin bireysel gelişimini önemli gördüğünün göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Halil Fikret Kanad’a Göre Öğretim Programı,Yöntemi ve İlkeleri

Okullardaki bütün faaliyetlerin öğretme, yoklama ve imtihanlar üzerinde toplandığını; esasen öğretmenlerin terbiye işleriyle uğraşması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁶⁶

Öğretimin gayesi çocukların otodidakt olmaları, muhtaç oldukları bilgileri kendi karar ve gayretleriyle kazanmalarıdır.⁵⁶⁷ Burada en önemli

⁵⁶³ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.199.

* Birkaç makalede Antel’in öğrenci merkezlilikle ilgili düşünceleri, 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’nın okullarda uygulamaya koyduğu “yapılandırmacı yaklaşım”la ilişkili olduğu değerlendirilmiştir. Türkiye’de “öğrenci merkezli eğitim” olgusundan anlaşılan, öğretmenin daha az söz sahibi olup, öğrenci etkinliklerine rehberlik etmesi ve öğrencinin sürece daha aktif katılımı gibi bir düşünce vardır. Oysaki öğrenci merkezli programlar özünde, öğrencinin öğrenme düzeyine göre yapılandırılmış, bireysel öğrenme ortamlarının oluşturulmasına dönük düzenlemeleri içermektedir. Dolayısıyla okul ve sınıf gibi kitlesel eğitim-öğretim etkinliklerinin yapıldığı ortamlarda öğrenci merkezli eğitim uygulamalarından söz edilemez. Bu çerçevede pozitivist bir tutuma sahip olan Antel’in düşüncelerini, özünde yorumsamacı paradigma olan yapılandırmacı yaklaşımla ilişki kurmak zor gözükmemektedir. Makalelerle ilgili bkz. Abdurrahman Üzülmüş, Cumhuriyetin İnşa Sürecinde Eğitim Tarihimizden Önemli Bir Rapor, Akademik Tarih (www.akademiktarih.com); Hikmet Yıldırım Celkan, Sadrettin Celal Antel, **Eğitim Sosyolojisi, Dün, Bugün, Yarın**, I. Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumu Anı Kitabı, Ankara, 2012, s. 206.

⁵⁶⁴ Sadrettin Celal, **a.g.e.**,1931, s.138.

⁵⁶⁵ Sadrettin Celal, **Tedris Tekniğinin Esasları. Sınıf Muallimi**, S.1, 1934, s. 5.

⁵⁶⁶ Kanad, **a.g.e.**,1958, s. XIX.

noktanın öğretmenlerin bütün hareketlerinde pedagojik sevginin bulunması olduğunu belirtmektedir. Böylesi bir sevgide öğretmenin özellikleri fakir, zengin, farkı gözetmeksizin davranışlarında âdil olması, ağzından kötü kelimeler çıkmaması, terbiyesi zor olanlar için hiçbir zaman korkutucu yola başvurmaması; çocuklara olgunlaşan bir insan gözüyle bakması, bu gayeye ulaşmada onlara yardım etmesi ve onları insanlığa yükseltmeye gayret etmesidir.⁵⁶⁸

Öğretimin aktif ya da pasif metotla yapıldığını; aktif metotta bilgi konularını kendilerinin araştırarak bulmalarının; pasif metotta ise bilgi vermede öğretmenin hakim rol oynaması ve öğrencilerin öğretmenin öğrettiklerini öğrenmelerinin esas olduğunu belirtmektedir. Geleneksel öğrenme okullarına karşı bir hareket olan ve aktif metotun uygulandığını iş okullarında el işleri, atölye ve laboratuvar işlerinin ön planda olduğunu; çocuğa öğretilen şeyleri yaptırmak ve yaptırarak öğretmenin esas olduğunu belirtmektedir. Bu okullarda uygulanan aktif metodun uygulanmasının güç olduğunu belirterek dikkat edilmesi gereken hususları şöyle sıralamaktadır: Aktif metodun sınıf mevcutlarını 25-30 öğrenciyi geçmediği; ders konularının ve gündelik ders saatlerinin az olduğu, az ve öz prensibine göre hareket edilen, çocukların boş zamanlarında çalışma imkanı bulabildiği ortamlarda uygulanabileceğini belirtmektedir.⁵⁶⁹ Ayrıca aktif metodun uygulandığı okullarda kendiliğindenlik, aktiflik, ferdilik, müşterek çalışma, dayanışma ve yardımlaşma gibi özelliklerin olduğunu belirtmektedir.⁵⁷⁰

Okul programlarının toplu tedris ve iş ilkelerine göre düzenlenmesini savunmaktadır. Toplu tedrisin dersler ve ders konuları arasında canlı bir bağ kurmaya çalıştığını belirtmektedir.⁵⁷¹ Bu çerçevede derslerin az ve öz olması; malûmatın iş prensibine dayanarak, hayatla ilgili olan her türlü bilgilerin bol bol tatbik çemberinden geçmesi gerektiğini belirtmektedir. Böylece bilginin kalıcılığıyla karakterin de kalıcılığına yardım edeceğini

⁵⁶⁷ Kanad, **a.g.e.**,1958, s. 47.

⁵⁶⁸ **aynı**, s. 35-47.

⁵⁶⁹ **aynı**, s.46, 125-130.

⁵⁷⁰ **aynı**, s.138.

⁵⁷¹ Halil Fikret Kanad, **Terbiye ve Tedris Tarihi**, C. 2, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s. 240.

savunmaktadır. Ayrıca derslerin ağırlık merkezinin Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, ruhiyat ve terbiye derslerinin teşkil etmesi gerektiğini, daha sonra ise, ameli dersler arasında kabul ettiği atölye ve el işleri, beden terbiyesi ve musiki derslerinin gelmesi gerektiğini belirtmektedir. Okul haricindeki meşguliyetler arasında ise ziraatçılık, ormancılık, bağcılık, bahçecilik ve duvar yapıcılığını görmektedir.⁵⁷²

Otorite esasına göre idare edilen ve pasif öğretime tâbi tutulan çocuklarda kendi kendine bilgi kazanma eğiliminin son derece zayıf olduğunu belirtmektedir. Sınıfların kumanda özelliği taşıyan bir takım emirlere ve peşin olarak tespit edilmiş ahlâk ve davranış kaidelerine göre idare edilmesi durumunda otorite veya otokratik bir cemiyet nizamına göre; sınıfta kendini idareye önem verilmesi durumunda ise demokratik nizama göre idare edildiğini ve okullarda böylesi bir atmosferin yaratılması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca otokrasi ile idare edilen sınıflarda öğretmenle öğrenciler arasında büyük bir mesafe ayrılığı ve derece farkı bulunduğunu; öğretmenin sınıf disiplini için bazı öğrencilerden temsilci belirlemesinin de bu ayrılığı dolduramayacağını; çocukların kendiliğindenlik kabiliyeti ile sosyal hayatta kendi hayatlarını yaşama arzularının baskı altında tutulduğunu belirtmektedir. Bunun sonucunda ise, ferdi hürriyet azlığı ve körü körüne itaatın gelişeceğini, buna bağlı olarak ise gizli ve aşikar olarak tecavüz, isyan ve her şeye muhalif cephe alma arzusunun ortaya çıkacağını belirtmektedir. Bu durumda çocukların şarta bağlı olarak zahiren itaatlı, hakikatte içi isyan ve şikayetlerle dolu olacağını söylemektedir. Otokratik sınıflarda aktif olma arzusunun azlığının ortaya çıkmasıyla, olup bitenlere karşı çoğu zaman sağır ve duygusuzluk durumu yaşanacağını da belirtmektedir. Demokrasi ile idare edilen sınıflarda ise öğretmenle öğrenciler arasında temas azlığı olduğu durumlar da bile öğretmen de sınıfın bir üyesi sayıldığını, çocuklarla daima temas halinde olduğunu ve esas olanın emirlerden, talimatlardan ziyade ahlâk prensiplerinin öğrenciler tarafından sevilmesi ve benimsenmesi olduğunu belirtmektedir.⁵⁷³

⁵⁷² Kanad, **a.g.m.**, s. 8.

⁵⁷³ Kanad, **a.g.e.**, 1958, s. 39-54.

İnsanların zihin kuvvetlerini öğretim yoluyla geliştirirken irade ve ahlâk yeteneklerini eğitim yoluyla kuvvetlendirmek gerektiğini belirtmektedir.⁵⁷⁴

Genç kızların cinsi terbiyesine çok önem vermek gerektiğini belirtmektedir. Özellikle aybaşı, doğum ve cinsel ilişki konularında kız çocuklarının gerekli bilgilerle donatılması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle karşı cinslerin birbirleriyle iletişimlerini yasaklamanın, onları takip etmenin onlara güvensizlik anlamına geldiğini belirtmektedir.⁵⁷⁵

Çocuklara insanlık meziyetlerini aşılardan kuru meslek terbiyesi vermenin dünyayı yarım insanlarla doldurmak anlamına geldiğini belirtmektedir.⁵⁷⁶ Dolayısıyla çocukların bir mesleğe hazırlanmasında ve tek taraflı çalışmalardan kurtulmasında iş eğitiminin ve iş okullarının yaygınlaştırılmasını önemli görmektedir. İş okulunda amacın çocukların aktif olması ve iradesini kuvvetlendirmek, düşüncesini geliştirmek ve ahlâk değerlerini çocuklara kazandırmak olduğunu belirtmektedir.⁵⁷⁷

Sınıflarda çocukların birbirlerine olan yakınlıkları veya uzaklıklarını belirlemek için davranış gözlemleri ve sosyometri testlerinin kullanılması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁷⁸ Ayrıca okullarda antropometrik ölçümlerin (boy, ağırlık, ciğerlerin hacmi, kafanın büyüklüğü ve tazyik kuvveti) yapılmasını beden ve ruh gelişimi açısından önemli görmektedir.⁵⁷⁹

Sadrettin Celal Antel'e Göre Çocuğa Yönelik Davranış ve Disiplin

Okullarda geniş bir cumhuriyet havası estirmek gerektiğini, bunu da yapabilmek, iki nesle ahlaki ve içtimai teşekkül verebilmek için, mektebin dayandığı ve kuvvet aldığı iki esasın uygulanması gerektiğini vurgular. Bunlar harici inzibat ve rekabeti mektep hayatından derhal ve kat'i bir surette def ve tard etmekten meydana gelmektedir. Bunların yerine yardımlaşma ve dayanışmanın konulması gerektiğini belirtir.⁵⁸⁰

⁵⁷⁴ Kanad, **a.g.e.**,1945, s.7.

⁵⁷⁵ Kanad, **a.g.e.**,1976, s.157-160.

⁵⁷⁶ Kanad, **a.g.e.**, 1945, s.11.

⁵⁷⁷ Kanad, **a.g.e** 1977, s.106.

⁵⁷⁸ Kanad, **a.g.e** 1958, s. 78..

⁵⁷⁹ Kanad, **a.g.e** 1945, s.68.

⁵⁸⁰ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.204,205

Çocuk eğitiminden beden, fikir ve ahlak eğitimi konularının anlaşılması gerektiğini belirtir. Beden eğitiminden, çocuğun sıhhatli bir vücuda sahip olmasını sağlamak için öğretmenin başvuracağı menfi ve müspet tedbirlerin anlaşılmasının; fikir eğitiminden zihni melekelerin doğal gelişimlerini sağlama ve kolaylaştırmanın, bazı genel ve mesleki bilgiler, zihin ve el alışkanlığı kazandırmanın; ahlâk eğitiminden ise karakteri geliştirmenin ve çocuklarda iyiliğe, hakikate, güzelliğe karşı ilgi ve muhabbet uyandırmanın anlaşılması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁸¹

Çocuk eğitmenin, belirli bazı bilgileri kanaatleri ve fikirleri kazandırmak için onun bedeni ve ruhî gelişimine belirli bir yön vermek anlamına geldiğini belirtmektedir.⁵⁸² Bu çerçevede son elli yıllık terbiye hareketlerinin fikir terbiyesi ile çok meşgul olmasına karşın, ahlâk terbiyesi, seciyenin teşekkülü konusunun ihmal edildiğini söylemektedir. Hatta müfettişlerin okul ziyaretlerinde yalnız maddi hususlarla talim ve tedris cihazlarını kontrol ettiklerini, okulun ve öğrencinin ahlâkî durumu ile genelde ilgili olmadıklarını vurgulamaktadır. Seciyenin teşekkülü konusunu inzibat (disiplin) konusundan bağımsız tutmamaktadır.

İnzibatın, okulun bütün hayatında gerekli olan asgarî sükûn ve intizamın sağlanması ile ahlâkî terbiye gibi iki amacı bulunmaktadır. Bu iki amaca ulaşmak için mutlakîyet ve muhtariyet tarzları aracılığıyla ulaşılabileceğini belirtir. Ancak mutlakîyet tarzında kuvvetli öğretmen bazen ceza, tehdit ve dayak ile buna ulaşabilecekken ve intizam öğretmenin mevcudiyeti ile kurulabilecekken; hürriyet ve muhtariyet tarzında ise intihap usulü ile kendi kendini yönettiği bir intizam bulunmaktadır ve bu intizam öğretmenin varlığına ihtiyaç duymadan sağlamaktadır. Bu iki yaklaşımın aslında ülkedeki mevcut içtimai ve terbiye sisteminin bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Mutlakîyetle idarenin istediği fertler, yukarıdan gelen emirleri bir esir ruh ile ifa eden, hakkın istemekten, adaletsizliğe karşı şikayet ve isyan etmekten korkan muti tabalardır. Siyasi ve içtimai inkılâplar sonucunda devlet şekli değişmesine karşın, demokrasi, cumhuriyet in kurallarının hakim

⁵⁸¹ Sadrettin Celal, **a.g.e.**, 1929, s.18.19.

⁵⁸² Sadrettin Celal, **aynı**, s.35.

olması sonucunda okullardaki terbiye sisteminin, inzibat tarzının değişmesi, yeni, ruh ve düzenle bir bütün olması gerekirken böyle olmadığı eleştirisinde bulunmaktadır.⁵⁸³

Çocukların okullarda itimat, samimiyet ve hürriyet içerisinde yaşamaları gerektiğini ve ancak bu suretle okula ısınacaklarını, işi, faaliyeti, dersi benimseyeceklerini belirtir. Çocukların ğrenmeye, tanımaya, yaratmaya müteveccih hayat hamlelerini teşvik ve teşci edilmesini ve beslenmesini ister. Sınıf ve okul çevresini çocuklara bu faaliyetleri ilham edecek ve mümkün kılacak şekilde düzenlenmesiyle ancak o zaman kuvvetli ve orijinal şahsiyetler yetiştirilebileceğini savunmaktadır. Ayrıca ocukların ruhlarına kadar inilmesi gerektiğini, eğer bu başarılabilirse, onlar hakkındaki yanlış hükümler ve haksız muameleleri değiştirmeye mecbur edecek bir keşfiyatta bulunulacağını belirtmektedir.⁵⁸⁴

Bazı ğretmenlerin öğrencileri alışkan-tembel, ahlâklı-ahlksız diye ikiye ayırması ve bu çocukları arka sıralarda oturtması, cezalandırması doğru değildir. Aynı cinsten olmayan çocukları birbirine mukayese ederek dereceleyen, sadece başarıyı ödüllendiren, öğrencinin ahlken ve fikren yükselmesi için gösterdiği hsniyeye ve sarfettiği çabayı hiçe sayan, çocuklara söyledikleri bir yalan, yapmış oldukları bir hırsızlık veya bir inzibatsızlık hareketinden dolayı derhal, yalancı, ahlksız, hırsız damgasını vurmaktan çekinmeyen bir öğretmenin çocuğa en büyük kötülüğü yaptığını belirtir. Çocuğa fena hislerinin formülünü vermemek gerektiğini, diğer bir ifadeyle çocuğa yönelik olumsuz duygu ve düşüncelerin, yaftalamaların yerine çocuklara oldukları gibi değil de , olmaları istenilen şekilde muamele edilmesi gerektiğini belirtir.⁵⁸⁵ Eğer ğretmen bir çocuğun yalancı, tembel, bir işe yaramaz olduğunu telkin ederse, onun muhayyilesi bir süre sonra bu istikamette faaliyete geçecek ve kendisinin böyle olduğuna kanaat getirecektir.⁵⁸⁶

⁵⁸³ Sadrettin Celal, **a.g.e.**,1931, s.191-197.

⁵⁸⁴ Sadrettin Celal, **aynı**, s.17.

⁵⁸⁵ Sadrettin Celal, **a.g.e.**,1931, s.20-23 .

⁵⁸⁶ Sadrettin Celal, **aynı**, s.24.

Öğretmenlerin çocuklar arasında zekâ ve kabiliyet türlerini dikkate almamaları, öğrenci hakkındaki hükümlerini bu duruma göre vermelerini büyük bir eğitimsel hata olarak görmektedir. Asıl eğitim sanatının, okul faaliyetlerini, her çocuğun kuvvetli olan tarafının meydana çıkmasına müsaade edecek şekilde tenevvü etmektir. Öğretmenin en büyük sırrının muvaffakiyeti, sınıfını bir hürriyet, neşe ve itimat muhiti haline koymaktır. Öğretmenin vazifesi, esasen zeki, kabiliyetli olan çocuklara muktedir oldukları azamî ceht ve gayreti sarfetmekle beraber; az kabiliyetli, cesareti kırılmış kendine itimadını kaybetmiş çocuklara itimat, ümit ve cesaret vermektir. Çocuk zihniyetini, çocuk ruhunu anlamaksızın çocuğun almış olduğu terbiyeyi bilmeksizin, kusurunun marazî bir irsiyet veya cümle asabiyesini alakadar eden bir hastalık eseri, bir seciye teşevvüşü olup olmadığını tahkik etmeden çocukla ilgili bir değerlendirmede bulunmanın yanlış olduğunu belirtir. Çocukların bir çok hususlarda en büyük düşmanının kendi ebeveyni olduğunu;. çocukların ebeveynlerinin batıl itikatlarının kurbanı oldukları için, çocuklardan evvel ebeveynlerinin eğitimi gerçekleştirmek gerektiğini belirtmektedir.⁵⁸⁷ Çocuğa yönelik bu düşüncelerinin kaynakları olarak kuşkusuz, Rousseau, Alfred Adler, Gilbert, Robin gibi düşünürler gösterilebilir. Düşüncelerini anlatırken bu düşünürlerle referans vermesi de bu etkinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Çocukların normal ve anormal çocukların bütün selâmeti, ebeveyn, doktor ve mektebin el ele yürümesini gerektirmektedir. Bu üç unsurdan yalnız doktor ve ruhiyatçı doktorun, çocukların kusurlarını teşhis edeceğini, bunların menşeiini, sebeplerini, vehamet derecesini ve tedavi çarelerini bileceğini belirtmektedir. Antel'in bu yaklaşımının Türkiye'de Öğrenci Kişilik Hizmetlerinin* kurumsallaşması ve gelişiminde önemli katkılar sağladığı söylenebilir. Her ne kadar 1950'lerde Türkiye-ABD arasındaki daha yakın

⁵⁸⁷ **Sadrettin Celal, a.g.e.,1931, s.24-29.**

* Öğrenci Kişilik Hizmetleri, okullarda öğrenciyi tanıma, anlama ve onun gelişimine büyümesine yardım çabaları, psikometrik ölçme araçlarının geliştirilmesi ve uygulanması, mediko-sosyal yardım sağlanması, eğitsel, kişisel, duygusal ve mesleksi rehberlik hizmetlerinin tümünü kapsamaktadır. Bu konuda bkz. Süleyman Çetin Özoğlu, **Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 2007,s.2.

işbirliği* çerçevesinde, yabancı uzmanların eğitimde bireye ve bireyin gereksinimlerine önem verilmesi konusundaki görüş ve çalışmalarıyla Rehberlik hizmetlerinin önemini belirli ölçülerde ortaya çıkardığı⁵⁸⁸ düşünülse de, Öğrenci Kişilik Hizmetlerinin başlamasında ve gelişiminde İstanbul Pedagoji Enstitü'nün katkıları yadsınamaz.

Halil Fikret Kanad'a Göre Çocuğa Yönelik Davranış ve Disiplin

Okulların ilk günlerinde, okula yeni başlayan çocuklarla ders yapılmaması gerektiğini, çocukları konuşturarak, çocuklarla birlikte oyunlar oynayarak, müşterek gezilerin yapılması gerektiğini belirtmektedir. Öğretmenin okulda en büyük imtiyazın çalışmak, ilerlemek ve iyi bir insan olmaktan başka bir şey olmadığını tüm çocuklara anlatması gerektiğini önemli görmektedir.⁵⁸⁹ Disiplini zâhiri ve iç disiplin biçiminde ikiye ayırır: Zâhiri disiplinle öğretmen çocuklardan kimseyi rahatsız etmemesini ve kendisine ve derse bağlı kalmasını istemektedir. Böyle bir disiplini ferdi psikoloji ve sosyal psikoloji açısından kör ve sağır olarak kabul eder. Burada “öğretmen münasebeti bir tabi ve matbu münasebettir.” İç disiplinle ise, öğretmen çocukları içten olgunlaştırmak için, onları tek taraflı değil bir bütün olarak göz önünde bulundurur ve kafa, kalp ve irade gelişir. Burada “öğretmen münasebeti sosyolojik beraberlik prensibine dayanmaktadır.”⁵⁹⁰

Sınıflarda rekabet duygusunun olması gerektiğini, ancak aşırı derecede körüklenmemesi ve sadece okul çalışmalarını dikkate almamak gerektiğini belirtmektedir.⁵⁹¹

Okulun iş görebilmesi için dış düzenin, disiplinin emniyet altına alınması gerektiğini belirtmektedir. Okullarda maddi ve manevi ceza biçiminde iki tür cezadan söz etmektedir. Okullarda maddi cezaların

* Bu işbirliği çerçevesinde 1960'a kadar 41 Amerikalı uzman eğitim, özel eğitim ve mesleki eğitimle ilgili çalışmalar yapmış ve rapor sunmuşlardır. 1938'e kadar çağrılan ve rapor veren uzman sayısı 10 kişilik bir heyet hariç 8 kişidir. Bu konuda bkz. Mustafa Şahin, **Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1996.

⁵⁸⁸ Özoğlu, **a.g.e.**, s.50.

⁵⁸⁹ Kanad, **a.g.e** 1958, s. 23-25.

⁵⁹⁰ **aynı**, s. 38.

⁵⁹¹ Kanad, **a.g.e.**, 1977, s.69.

uygulanmasını çocuk ve öğretmen açısından ciddi tehlike ve şüphelere sebep olduğunu belirtmektedir. Beden cezasının çocukları korkak, güvensiz, yaramaz, yalancı yapacağını ve karşılıklı olarak sevgi ve güven duygularına zarar verdiğini savunmaktadır. Maddi cezaların ölçülü ve âdil olmasına; kızarak ceza verilmemesine; çocuğun bireyliğine, yaradılış özelliğine dikkat etmeye; fazla duyarlı ve sinirli çocukları dövmemeye; kız çocuklarının hırpalanmamasına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Manevi cezaların amacının çocukların ve gençlerin düşünceleri ve manevi kuvvetleri üzerinde olumlu etkiler yapmak olduğunu belirtmektedir. Uyarma, öğüt ve azalama, cezaları deftere kaydetmek gibi uygulamaları olan manevi cezada adaletli olmanın; çok sık ve çok yıkıcı cezalar vermemenin; cezaların hafiften şiddetliye doğru artan biçimde olmasının; çocuğu küçük düşürmemenin; her zaman sözle ceza verilmeyerek gözle de ceza verilmesinin önemli olduğunu belirtmektedir.⁵⁹²

Ailelerin bir çoğunda çocuk bakımı ve çocuk terbiyesi konusunda açık fikirleri olmadığını; çocuklarını gelişi güzel terbiye ettiğini ve uyguladıkları terbiye tarzının mükemmel ve kusursuz olduğu düşüncesine sahip olduklarını söylese de okul çağına kadar çocukların, aileleri tarafından terbiye edilmesini ve serbest kalmasını büyük bir kazanç olarak görmektedir. Böylelikle küçük çocukların en tabî ve en mükemmel terbiye ocağı olan ev terbiyesinden bol bol istifade edebileceğini belirtmektedir.⁵⁹³ Okulöncesi konusunda, görüldüğü üzere Antel'den farklı biçimde düşünmektedir.

Ailelerin de uygulayabileceği zeka testleri hazırlamıştır. Bu testler çocuğun birinci ayından altı yaşına kadar olan süreçte yapabileceği psiko-motor davranışlarla, bilişsel davranışlardan oluşmaktadır.

Sadrettin Celal Antel'e Göre Eğitimde Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitimin milli, laik, modern ve demokratik bir eğitim esasına dayandığını belirtmektedir.⁵⁹⁴ Tevhid-i Tedrisat ve Laiklik gibi

⁵⁹² Kanad, **a.g.e.**,1977, s.71-81.

⁵⁹³ Kanad, **a.g.e.**,1976, s. 7-9.

⁵⁹⁴ Sadrettin Celal, **a.g.e.**1929, s.43.

önemli siyasi icraatların, eğitim sistemine ilişkin belirlediği okulların çoğalmasının, yeni okul binalarının inşasının, programların, tedris usullerinin ve vasıtalarının yeni pedagoji esaslarına göre ıslahının ve değişikliğinin, Avrupa'ya talebe gönderilmesi ve Avrupa'dan muallim getirilmesi gibi teknik icraatların tamamlayıcısı olduğunu belirtmektedir.⁵⁹⁵ Dolayısıyla birbirinden bağımsız olarak çözülecek maarif meselesi olmadığını, ülkenin siyasi, iktisadi durumuna bağlı olarak hep birden halledilmesi gereken bir maarif meselesi olduğunu⁵⁹⁶ vurgulayarak sistemi bir bütün olarak ele almaktadır. Bu bütünlüğün ve devamlılığın eğitim tüm kademelerinde de olması gerektiği; ilk okullar orta okul, orta okullar ile lise, lise ile üniversite arasında bir irtibat bulunmadığı eleştirisinde bulunmaktadır.

Yapılacak işin bütün mektep sisteminin değiştirilmesi gerektiğini ve bunun da yapılabilmesi için her şeyden evvel mevcut mektep sisteminin kusurlarını ve eksikliklerini bilmek gerektiğini söylemektedir.⁵⁹⁷ Bunu gerçekleştirebilmek için, “esaslı bir tetkik ve tecrübe mahsulü olarak hazırlanan bir ana plana bağlı olmak” gerektiğini ve şartları hazırlamaksızın yapılan kısmi ıslahatların iyi neticeler vermeyeceğini⁵⁹⁸ vurgulamaktadır. Dolayısıyla eğitim sisteminin esas yönünü belirlemek için, on senelik maarif inkişaf programını hazırlamak, şahısların değişmesinden müteessir olmayacak bir maarif kanunu esasisini meydana getirmek gerektiğini belirtmektedir.⁵⁹⁹ Gerçekleştirilen her düzenlemenin şahıslarla doğduğunu ve öldüğünü veya maddi şartlar ve olanaklar sağlanmadığı için amaçlarından uzaklaştığını, bir süre sonra da bunlar değiştirmek gerektiği kısır döngüsünü işaret ederek, eğitimde sürekliliğin ve kalıcılığın sağlanmasında uzun soluklu ve kişilerle değişmeyen bir sisteme ihtiyaç olduğunu altını çizmektedir.

1936 yılında, ülke nüfusunun % 75'inin köylerde yaşadığı ve buralardaki çocukların yaklaşık bir milyonunun, şehirlerde yaşayanların da

⁵⁹⁵ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.136.

⁵⁹⁶ Antel, **a.g.e.**,1939, s.8.

⁵⁹⁷ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.153.

⁵⁹⁸ Antel, **a.g.e.**,1939, s.8.

⁵⁹⁹ Antel, **aynı**, s.10.

yüz yetmiş bininin okula gidemediği⁶⁰⁰ bir dönemde Maarif programının başarısı için köylerin rasyonel biçimde düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir.⁶⁰¹ Maarif ıslahatını ise, sadece bir pedagojik bir mesele olarak görmeyip, devletin içtimai ve iktisadi siyasetine merbut olan ve ondan ayrı halledilemeyen bütün bir içtimai mesele olarak görmektedir.⁶⁰²

1939'da toplanacak olan Maarif Şûrasının yapacağı işleri ise şöyle sıralamaktadır: ⁶⁰³

1. Maarif siyasetinin esaslarını tespit ederek on senelik bir inkişaf programı taslağı çizmek ve bunu bütün ilgililere dağıtmak,
2. İlk, orta ve lise tahsilinin verimlerini, sistemli bir tarzda, objektif olarak tahkik etmek,
3. İlk mektep mezunları arasından, orta mekteplere leylî ve meccanî olarak alınacak talebeyi, hakikî zekâ, kabiliyet ve bilgilerine göre isabetli bir seçmeyi mümkün kılacak bir imtihan ve muayene tarzı bulmak ve bunun kıymetini, sistemli bir tecrübe ile tahkik etmek,
4. İlk, orta lise ve muallim mekteplerinin programlarının ve talimatnamelerinin, Şûraca kabul edilen esaslara göre, mütehassıs heyetler ve komisyonlar tarafından hazırlanmaları,
5. Köylerde maarifin süratle inkişafını temin maksadıyla yetiştirilen ve köy mekteplerinde çalışmağa başlayan eğitimcilerin fikri seviyelerinin, elde ettikleri neticelerin tetkiki ve köyün kültür seviyesini yükseltecek diğer vasıtaların araştırılması,
6. Geniş halk kütlelerini az zamanda okur yazar hale getirecek esaslı tedbirlerin düşünülmesi,
7. Muallimlerin ilmî ve pedagojik seviyelerini yükseltmek için alınması icap eden esaslı ve devamlı tedbirlerin tetkiki,
8. Muallimlerin terfihi ve muallimliği cazip bir meslek haline getirmenin çarelerinin araştırılması,

⁶⁰⁰ Köy Okullarımızın Durumu ve Köylerimizin Hususiyetleri, **Kültür Dergisi**, Yıl:3, S. 58,1936, s. 1.

⁶⁰¹ Sadrettin Celal, **a.g.m.**1926, s.152.

⁶⁰² Sadrettin Celal, **aynı**, s.165.

⁶⁰³ Antel, **a.g.e.**,1939, s.11-14.

9. Mütahassis heyetler tarafından hazırlanacak programlara göre ders kitapları yazdırılması,
- 10.Çocuklar, gençler ve halk için, on sene içinde neşredilecek esaslı kitapların listesinin yapılması ve bunların, ehemmiyetleri sırasına göre hazırlanması ve basılması,
- 11.Muallimler için muhtelif tedris tekniklerinin tatbik tarzlarını canlı misallerle gösterecek risalelerin hazırlanması,
- 12.Programlarda, kızlarımızın yarınki kadınlık vazifelerine hazırlanmalarını mümkün kılacak değişikliklerin tesbiti.

Norveç, İsveç, Danimarka, İskoçya ve Amerika gibi ülkelerde tahsilin tüm derecelerinde, diğer ülkelerde de kısmen uygulanan müşterek eğitimin*, bir halk cumhuriyeti için içtimai bir zorunluluk olduğunu ve buna bir engel olmadığını savunmaktadır. Yirminci asırda Türk kadınına layık münevver bir anne, mükemmel bir ev kadını olması için muhtaç olduğu bilgilerin verilmesinin ihmal edilmemesi gerektiğini, cemiyetin hayat şartlarının da kadınların erkeklerle beraber aynı tahsili almalarını gerektirdiğini belirtmektedir. Hatta “sadece ev kadını olmak üzere mukadderatı evvelden tayin edilmiş bir kadın zümresini tanıyamayız” diyerek kadınların eğitiminin içtimai ve iktisadi bir zorunluluk olduğunu savunduğu gibi, erkeklerin de ev işlerine karşı büsbütün alakasızlık göstermelerini ve bütün ağır işleri kadınlara yüklemelerinin doğru ve faydalı olmadığını savunmaktadır. Ayrıca müşterek eğitimle, gençlerin fikri terbiyelerinde olduğu gibi, içtimai ve ahlaki oluşumları itibariyle de çok hayırlı bir inkılap olacağını belirtir.⁶⁰⁴

Halil Fikret Kanad’a Göre Eğitimde Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Türk inkılabını yüzlerce seneyi birkaç seneye sıkıştırmak olarak nitelendirmektedir. Esas olanın inkılap yapmaktan ziyade inkılabı yaymak, sevdirmek ve kökleştirmek olduğunu ve bu uğurda çok çalışmak gerektiği inancını benimsemiştir. İnkılabın esas olduğu umdelerin az zamanda vatanın

* Müşterek eğitimi, kız ve erkek çocuklarının aynı mektepte, aynı sınıfta birleştirmek ve onlara aynı terbiye ve tahsili vermek olarak tanımlar. Nasıl ki, erkeklere ayrı kadınlara ayrı, iki adalet, hukuk, ilim olmadığına göre iki terbiye sisteminin de olamayacağını belirtir. Ayrıca kadınların fikren erkeklerden daha aşağı seviyede olmadığını ilmen ve tecrübenen sabit olduğunu savunur.

⁶⁰⁴ Sadrettin Celal, **a.g.m.**,1926, s. 200-203.

dört bir tarafına yaymak ve sevdirmek olduğunu; bunun da inkılapların kökleşmesi anlamına geldiğini belirtmektedir. Tüm bunları yapmak için eldeki kuvvet ve vasıtalar arasında neşriyat vasıtalarını; devlet memurlarını; CHF teşkilatına mensup memurları ve her sene köylere gönderilen öğretmenleri görmektedir.⁶⁰⁵

İlk, orta ve yüksel tahsil müesseselerinin müfredat programları, öğretim ve eğitim tarzları, Fransız kültür teşkilatının kuvvetli etkisi altındadır. Yarının öğretmenlerini köy enstitülerinde bol bol mânen beslemek ve kendilerini mesleki bilgilerle donatmaktır. Okullara yeni bir istikamet vermeye çalışırken öğretmenlerimiz gafil ve hazırlıksız avlanmamıştır. Cumhuriyet devrinde Avrupa ve Amerika'ya gönderilen bir çok genç yeni cereyanları yakında tetkik ve takip ederek Türkiye'ye dönmüşler ve pedagojide öğretim ve eğitim usullerine dair değerli eserler yayımlayarak öğretmenleri aydınlatmışlardır.⁶⁰⁶

Her ailenin kız ya da erkek çocuğunu mutlaka lise mezunu yapmak gibi yanlış ve tehlikeli bir düşünceye sahip olduğunu belirtir. Oysaki, liselerde orta seviyenin aşağısında oldukları halde, ailelerin çocuklarını başka bir okula göndermek istemediklerini, öğretmenlerden not dilenerek çocuklarının sınıf geçmesine çalıştığını belirterek ailelerin çocuklarına karşı büyük bir kötülük yaptıklarının farkında olmadığını belirtmektedir. İnsanların ancak istidat ve kabiliyetlerine uygun mesleklerde çalışmaları durumunda ilerleyebileceklerini ve huzur içinde yaşayabileceklerini savunmaktadır. Dolayısıyla çocuklarını düşünen ailelerin çocuklarını iyi, kötü, kuvvetli ve zayıf yönleriyle tanımaya çalışması gerektiğini; zorunlu tahsilden sonra meslek belirlemede çocukların istidat ve kabiliyetlerini esas almalarını önermektedir.⁶⁰⁷

Her şeyden önce derli toplu ve özlü bir Türk milleti, objektif kıymetleri benimsemiş idealli bir Türk camiasını yaratmak zorunda olduğunu savunmaktadır.⁶⁰⁸

⁶⁰⁵ Kanad, **a.g.m.**, s. 8.

⁶⁰⁶ Eduar Burger, **İş Pedagojisi**, Çev.Halil Fikret Kanad, Recep Ulusoglu Matbaası, Ankara, 1944, s. V-VIII.

⁶⁰⁷ Kanad, **a.g.e.**, 1958, s. XXXI, XXXII.

⁶⁰⁸ Kanad, **a.g.e.**, 1942, s.183.

Milli bilincin ortak dilden, vatandan, maziden, halden ve istikbalden doğduğunu belirtmektedir.⁶⁰⁹

Türkiye’de orta okul ve liselerde çalışan öğretmenlerin çoğunluğunun ana görevlerinin öğretim, azınlığın ise eğitim işleri olduğunu düşündüğünü belirtmektedir.⁶¹⁰

Türkiye’de öğretmen yetiştirme işlerinde, hiçbir seçim yapılmadan, herkesin öğretmen olabilmesinin ve öğretmenliğin bir geçim yolu olarak düşünülmesinin, iyi öğretmen yetiştirilmesinde bir engel olduğunu savunmaktadır. Bu çerçevede öğretmenlerin iyi yetiştirilmeleri sağlanmadan, zihin kuvvetleri yanında irade ve duygu eğitimine ön planda yer verilmeden okullardan sosyal ruhlu, karakterli bir kuşak yetiştirmenin mümkün olmadığını belirtmektedir.⁶¹¹

Okulların eğitim ve öğretim işlerini merkezîyetçilikten kurtarıp, Türkiye’yi birkaç maarif mıntıkasına ayırmak gerektiğini belirtmektedir. Bu durumun faydaları olarak maarifin yükünün azalmasını; müfredat programının ve eğitim işlerinin mahalli ihtiyaçlara ve çevrenin sosyal psikolojisine göre düzenlenebilmesine imkan tanınmasını göstermektedir.⁶¹²

Okulların verimli çalışmaları için uygun bir okul binasının; çocukların oynamalarına ve teneffüslerine müsait sahaların; denemelere, araştırmalara ve müşterek konuşmalara müsait laboratuvarlar, kütüphaneler ve salonların; öğrenci sayısı elli öğrenciyi aşmayan sınıfların; tam kadrolu ve ehliyetli öğretmenlerin; karakterli ve şahsiyetli bir müdürün olması gerektiğini belirtmektedir.⁶¹³

İçtimai muhitin genç neslin eğitiminde çok önemli bir yeri olduğunu ve ıslah edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun için okuma odaları ve şehir kütüphanelerinin kurulmasını; halkevlerinin halkın dolaştığı ve gezdiği çevrelerde açılmasını ve buralarda kültür sinemaları, halk temsilleri, okuma salonları, lisan kursları, konferanslar, santranç oyunları, gezi gibi etkinliklerin yapılmasını; gençlerin çeşitli kulüplere girmelerine imkan tanınmasını;

⁶⁰⁹ Kanad, **a.g.e.**,1976, s.163.

⁶¹⁰ Kanad, **a.g.e.**,1977, s.127.

⁶¹¹ Kanad, **aynı**, s.128.

⁶¹² Kanad, **a.g.e.**,1958, s. 102.

⁶¹³ Kanad, **a.g.e.**,1942, s.197.

belediyelerin terbiyevi ve içtimai görevlerini yerine getirmelerini önemli görmektedir.⁶¹⁴

⁶¹⁴ Halil Fikret Kanad, **a.g.e.**,1942, s.209-211.

BÖLÜM V

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Genel Değerlendirme ve Sonuç

1923'ten 1940 yılı sonuna kadar görev yapan on beş Milli Eğitim Bakanı'nın eğitim düzenlemeleri ve uygulamalarının yürürlüğe girdiği Türk Milli Eğitim Sistemi'nde yurt dışı eğitimi bu bakanlar döneminde kesintisiz olarak devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya çıkan eğitilmiş iş gücü konusu yurt dışından çağrılan uzmanlar, yurt dışına gönderilen öğrenci ve öğretmenler ile bilgi ve görgülerini arttırmak için gönderilen kamu görevlileri aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında yurt dışı eğitimi dört başlık çerçevesinde incelenebilir:

1. 1416 Sayılı Kanun öncesinde Maarif Vekâleti hesabına belirli talimatnamelere bağlı olarak gönderilenler,
2. 1416 Sayılı Kanun çerçevesinde Maarif Vekâleti hesabına gönderilenler,
3. Memurken bilgi, görgü artırmak ve eğitim amaçlı gönderilenler,
4. Kendi hesabına gidenler.

Bu çalışmada yurt dışı eğitimiyle ilgili dört alandan da gönderilenlere yer vermeye çalışılmıştır. Ancak ulaşılan belge ve bilgiler çerçevesinde daha çok ilk iki maddeye göre yurt dışına gönderilenler çalışmanın ana eksenini oluşturmuştur.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yurt dışına öğrenci gönderilmesinde izlenen politikaların, günümüz politikalarından ziyade ülkenin çeşitli alanlarından ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü yetiştirmeye yönelik olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra bu politikalarda, Cumhuriyetin değerler ve ideolojiler dünyasını zenginleştirecek araştırmaları yapabilecek bilgi

birikimine sahip insanların da yetiştirilmesinin amaçlandığı söylenebilir. Özellikle yurt dışına tarih alanından gönderilen insanların bu amaca yönelik kendilerine öğrenme planı hazırlandığı söylenebilir. Dolayısıyla yurt dışına öğrenci gönderilmesi politikalarının bir plan çerçevesinde yürütüldüğü söylenebilir. Bu planın uygulanması çeşitli vekâletler, belediyeler ve özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Elçiliklerin ve Avrupa öğrenci müfettişliğinin belirli aralıklarla düzenledikleri raporlarla bu politikalar gözden geçirilmiş ve yeni düzenlemeler yapılmıştır. Daha Cumhuriyet kurulmadan 1922 yılında yurt dışına öğrenci gönderilmesine yönelik bir kanun taslağı hazırlanmıştır. Yurt dışına öğrenci gönderilmesinde Cumhuriyet ile birlikte 1924 ve 1927 yılında talimatnameler, 1929 yılında ise bugün de birkaç maddesi değiştirilen 1416 Sayılı Kanun ile yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu talimatnameler ve kanunda yurt dışına öğrenci gönderilmesi süreci, öğrencilerin teftişlerinin nasıl olacağı, öğrencilerin gittikleri ülkelerde ve döndüklerindeki sorumluluklarının ve haklarının neler olduğuna ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

1922 yılındaki kanun taslağında tüm Vekâletler ve genel müdürlüklerin kendileri için uzman yetiştirmek üzere öğrenci, bilgi ve görgü artırmak için memurlarını gönderebileceği belirtilirken; 1924 ve 1927 talimatnamelerinde sadece Maarif Vekâleti'nin kendi kurumları için yurt dışına öğrenci göndermesinden söz edilmektedir; ancak 1929 yılındaki kanunla vekâletlerin, genel müdürlüklerin, belediyelerin ticaret odalarının da öğrenci gönderebileceğinden söz edilmektedir.

Yurt dışına gönderilen öğrencilerin küçük yaşlarda gönderilmesi, onların gittikleri ülkelere uyum sağlamasında belirleyici olsa da, 1924 düzenlemesinde en az 18 yaşında olmak koşulu aranırken, 1927 yılındaki düzenlemede ise en fazla 25 yaşında olmak koşulu bulunmaktadır. Bu çerçevede yurt dışına gönderilen öğrenciler 1929 yılına kadar ortaokul, lise ve üniversite mezunları arasından sınavla seçilmektedir. Çeşitli vekâletler, belediyeler ve özel kuruluşlar tarafından yurt dışına öğrenci gönderilmiştir.

1416 Sayılı Kanun ile öğrenci gönderilmesi daha planlı, koordineli ve düzenli olarak gerçekleştirilmiş ve bu süreç Maarif Vekâleti'nin kontrolü ve denetimi altında gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu kanun öncesinde

Cumhuriyet'in ilk altı yılında, yurt dışına gönderilen öğrencilerin istenildiği biçimde yetişmedikleri ve seçilmedikleri söylenebilir. Yurt dışına küçük yaşta öğrenci gönderilmesi sorunu da benzer biçimde, Elçilik ve müfettiş raporlarında bir sorun olarak belirtilse de bu faktörün 1929 yılına kadar öğrenci seçiminde göz önünde bulundurulmadığı söylenebilir. Bu tarihten itibaren Maarif Vekâleti'nin ortaokul mezunlarından yurt dışına öğrenci göndermediği söylenebilse de, bazı özel kuruluşların yurt dışına öğrenci gönderilmesi için yapılan başvuru koşulları arasında ortaokullardan mezun olan öğrencilerin de başvurabileceğini belirtmeleri, yaş sorunun kısmen devam ettiğini anlamına gelmektedir. Yurt dışına gönderilen öğrenciler için gönderilen alanlara göre bir tahsil planı hazırlanmaktadır. Bu plan dahilinde öğrencilerin teftişleri, geri çağrılmaları ve öğrenimlerine devam etmeleri gibi konular takip edilmektedir.

Öğrenim için yurt dışına öğrenci gönderilen ülkeler 1923-24 yılında Fransa, Almanya, Macaristan, İsviçre ve Amerika'dan oluşan 5 ülke; 1924-25 yılında Fransa, Almanya, Macaristan, Avusturya, İsveç ve İsviçre'den oluşan 6 ülke; 1925-26 yılında bu ülkelerle birlikte İtalya'dan oluşan 7 ülkedir. 1935 yılına kadar Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre, İngiltere, Avusturya, İtalya, Çekoslovakya, Macaristan, İsveç ve Amerika'dan oluşan 11 ülkedir. Bu tarihten itibaren Rusya'ya da öğrenci gönderilmiştir. 1939-40 yılına gelindiğinde ise öğrenci gönderilen ülkeler Almanya, İsviçre, İngiltere, Amerika, Fransa ve Macaristan olmak üzere 6 ülkedir. Yurt dışına öğrenci gönderilen ülke sayısının azalmasında II. Dünya Savaşı'nın bir etken olduğu söylenebilir. Ayrıca Çin veya Japonya'ya da öğrenci gönderilmesine karar verilmiş, ancak gönderildiğine ilişkin bir bilgi ve belgeye rastlanılmamıştır. 1938'den itibaren Danimarka, Polonya, Romanya, Yugoslavya, Hollanda, Kahire ve Gazze'ye de ihtisas için asker ve devlet memurlarının da gönderildiği söylenebilir. 1923-1940 yılları arasında en çok öğrenci gönderilen ve bulunan ülkeler sırasıyla Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre, Amerika, İngiltere, İtalya, Avusturya, Çekoslovakya, Macaristan, İsveç ve Rusya olmuştur.

Cumhuriyet'in Erken Dönemi eğitim politikalarının Mütareke yıllarından başlayan aşamalı, çoğulcu, katılımcı, ayrıntılı, planlı, ilkeli, yasa ve

yönetmeliklere dayalı, ülkenin çıkarları doğrultusunda hazırlandığı söylenilebilir. Ancak bu politikalardan birisi olan yurt dışına öğrenci gönderilmesi politikasında 1929 yılına kadar istenilen verimin elde edilemediği söylenebilir. Kuşkusuz bunda yurt dışı gibi çok yönlü ve karmaşık olan bir sürecin, kontrol edilebilirliğinde yaşanan sıkıntıların belirleyici olduğu söylenebilir. Her ne kadar bu süreçte aksaklıklar ve sorunlar yaşansa da, düzenli olarak bu süreç devam etmiş, dış politikada takip edilen siyasetin sonucu olarak da değerlendirilebilecek uygulamalar işlerlik kazanmıştır. Bu çerçevede yurt dışına öğrenci gönderilen ülkeler, Türkiye'nin bağımsızlık ve kurtuluş mücadelesini verdiği devletler olabildiği gibi, yeni kurulan ve bağımsızlığını yeni kazanmış devletlere de olmuştur. Tanzimat ve Meşrutiyet yıllarında öğrenci gönderilen ülkelerin daha çok, dış politikada takip edilen siyasetin sonucu olarak, siyasi olarak yakın bulma ilkesine göre belirlendiği söylenebilir. Cumhuriyetin Erken Dönemi'nde ise yurt dışına gönderilecek öğrencilerin gidecekleri ülkelerin siyasi olarak yakın bulma politikasına dayalı olarak belirlenmediği söylenebilir. Bu politika yerine, dış politikada takip edilen "yurtta sulh cihanda sulh" ilkesinin ve ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda yetiştirilecek uzman ve öğreticilerin daha iyi yetiştirmeleri için, gönderilen ülkenin ve kentin bu ihtiyacı karşılayıp karşılamayacağı durumunun belirleyici olduğu söylenebilir. Ayrıca dünya siyasetinde izlenen bu barışçıl ilkenin yanı sıra, yeni kurulan Cumhuriyetin dünyayla bütünleşme, yenilikleri yakından takip etme ve elde etme çabası içerisinde olma düşüncesinin de rolü yadsınamaz. Dolayısıyla Cumhuriyet idaresinde gittikçe artan biçimde yurt dışına eğitim için gönderilen öğrenci ve ülke sayısının artması bu çerçevede değerlendirilebilir. Öğrenci gönderilen ülkenin ihtiyaç duyulan alanları karşılama yeterliğine göre gönderilmesi durumuna, Belçika'ya daha çok mesleki ve teknik eğitim alanlarından öğrenci gönderilmesi ile Fransa ve Almanya'ya fen ve sosyal bilim alanlarından öğrenci gönderilmesi örnek olarak gösterilebilir.

Yurt dışındaki öğrencilerin teftişleri Elçilikler ve Avrupa öğrenci müfettişleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Yurt dışındaki öğrencilerin teftişlerinin 1416 Sayılı Kanun'da "en fazla dört Maarif müfettişinden ve Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü'ne mensup bir müfettişten oluşan bir

teftiş heyeti" tarafından yapılacağı belirtilse de, öğrenci sayısının fazlalığı ve müfettiş sayısının azlığı nedenleriyle her bir mıntıkaya bir müfettiş ve yardımcı görevlendirilebilmiştir. Öğrenci müfettişlikleri 1934 yılına kadar Paris ve Berlin bölgeleri olarak ikiye, bu tarihten itibaren Amerika'nın da eklenmesi ile üçe ayrılmıştır. Paris bölgesinin sorumluluk sahasında olan ülkeler, Fransa, İngiltere, Belçika, İtalya ve İsviçre; Berlin bölgesinin ise Almanya, Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, İsveç'tir. Amerika ise başlı başına bir mıntika olmuştur. Rusya'nın hangi bölgeye dahil olduğu bilgisine ulaşılamasa da coğrafi yakınlık nedeniyle Berlin mıntikasının sorumluluk sahasında olmuş olabileceği söylenebilir. Yurt dışındaki öğrencilerin teftiş işleri başlangıçta iki, daha sonra üç müfettiş tarafından yürütülmüştür.

Yurt dışına öğrenim için gönderilen öğrenci ve öğretmenlerin gönderildikleri alanlar oldukça zengin ve çeşitlidir. 1923-1924 ile 1939-1940 tarihleri arasında A'dan Z'ye 102 alandan 12 ülkeye öğrenci gönderilmiştir. 1923-24 ile 1939-40 yılları arasında eğitim bilimleri disiplinlerinden pedagojiden 4; ruhiyat disiplininden 8; tedris usulünden 8; köycülük ve halkçılık disiplinlerinden en az 11 öğrenci öğrenim için yurt dışına gönderilmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyetin erken döneminde, eğitim bilim alanından en az 31 kişinin (29 erkek, 2 kadın) öğrenim için Avrupa'ya gönderildiği söylenebilir. Bu çerçevede her ne kadar Cumhuriyet yeni değerlerini ve alışkanlıklarını okullar aracılığıyla yaygınlaştıracaksa da, yurt dışına gönderilen öğrencilerin daha çok mesleki ve teknik bilgi ve becerilerle donanmış insan ihtiyacını karşılamaya dönük olduğu söylenebilir. Kuşkusuz bu durumla, yeni gelişen sanayi ve ekonomi için ihtiyaç duyulan insan profilinin yaratılmasının hedeflendiği söylenebilir.

Yurt dışına hangi tarihlerde, kaç öğrencinin, hangi ülkeye gönderildiği bilgisi kesin olarak verilemese de, yurt dışında yıllara göre bulunan öğrenci sayıları ve bulundukları ülkeler kesin olarak verilebilir. Ancak bu durum sadece Maarif Vekâleti hesabına gönderilenleri ifade etmektedir. Ayrıca yurt dışında bulunan öğrenci sayıları, kaç öğrencinin yurt dışına gönderildiği bilgisini vermez. Ancak elde edilen verilerden hareketle, çalışma kapsamı döneminde en az kaç öğrencinin gönderildiği bilgisine ulaşılabilir. 1923 yılından 1925-26 yılına kadar tüm alanlardan en az 59 öğrencinin gönderildiği

söylenbilir. Bunun yanı sıra 1926-27 ile 1932-33 yılları arasında yurt dışında bulunan öğrenci sayılarındaki yıllık artış miktarları toplandığında ise 279 (52 kız, 227 erkek) öğrencinin gönderildiği söylenbilir. Ayrıca istatistiklerde 1933-1934 yılları ile 1939-1940 yılları arasında Avrupa'ya gönderilen öğrenci sayısı 326 (35 kız, 291 erkek öğrenci)'dir. Dolayısıyla 1923-24 ile 1939-40 yılları arasında Avrupa'ya gönderilen öğrenci sayısının (59+279+326) en az 664 olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Yurt dışına gönderilen öğrenciler yurda dönüşlerinde devletin çeşitli kademelerinde görevler yapmışlardır. Yurt dışına eğitim bilim alanından veya sosyal bilim alanlarından gönderilen insan sayısının azlığına rağmen, birkaç ille sınırlandırmayıp, ülkenin merkez illerindeki çeşitli okul türlerine bu öğretmenlerin gönderilmesinde, Cumhuriyetin bilgiyi ve değeri geniş halk kitlelerine yaygınlaştırması isteğinin olduğu söylenbilir. Bu çerçevede ülkenin büyük illerindeki çeşitli kademelerdeki okullarda yabancı öğretmenler uzman olarak görev yapmışlar, bilgi ve görgülerini aktarmışlardır. Benzer biçimde yurt dışında eğitim almış öğrenciler de döndüklerinde ülkenin merkez illerindeki lise ve ortaokullarda öğretmenlik ve idarecilik görevlerinde bulunmuşlardır. Çalışma kapsamındaki dönemde Bakanlık merkez teşkilatında çalışan personelin çoğunluğu, yurt dışı eğitiminde bulunmuş insanlardır. Dönemin MTTH'de bulunan insanların yurt dışı deneyimleri olduğu ya da yurt dışında öğrenim gördükleri söylenbilir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın personel bilgilerinin tutulduğu 322 nolu kütük defteri, Bakanlığın merkez teşkilatındaki birimlerinde çalışanların menşelerini anlatmaktadır ve çoğunluğunu gençliğinde çeşitli alanlardan Avrupa'ya gönderilen insanlar oluşturmaktadır. Cumhuriyet'in Erken Dönemi'nde özellikle merkez illerdeki ortaokul ve liselerdeki öğretmenler yurt dışında öğrenim görmüş insanlardan oluşmuştur. İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir, Adana, Sivas, Samsun, Trabzon gibi büyük kentlerin kısmen ortaokul ve çoğunlukla liselerindeki idareci ve öğretmen kadrolarının önemli bir oranı yurt dışında yetişmiş insanlardır. Dönemin lise eğitimi uygulayıcıları bilgi ve görgüleriyle öğrenciler üzerinde büyük etkileri olmuştur. Öyle ki, ülkede okutulan bir ders kitabının veya bir çeviri kitabın yazarı bu ortaokul veya liselerde görev yapan öğretmenlerden oluşmaktadır. Kaldı ki, üniversitelerin açılması ve

yaygınlaşmaya başlaması sürecinde ihtiyaç duyulan öğretim elemanı, okullardaki yurt dışında eğitim almış insanların üniversiteye aktarımı yoluyla gerçekleştirilmiştir. Üniversite reformuyla birlikte yurt dışında eğitim almış öğrenci ve öğretmenler, yeni açılan, kurumsallaşan üniversitelerin çekirdek kadrosunda yer almışlardır. Kürsü başkanlığı, müdürlük, dekanlık, rektörlük gibi üniversitelerin yönetici pozisyonlarında görev almışlardır.

Yurt dışı eğitimi gibi çok yönlü bir olguda, özelliğinin sonucu olarak sorunlarla karşılaşılması kaçınılmazdır denilebilir. Yurt dışına gönderilen öğrencilerin sorunları, yurt dışında karşılaştıkları ve döndüklerinde yaşadıkları sorunlarla ilişkili olabildiği gibi, öğrencilerin daha yurt dışına gönderilmeden sağlık, ekonomik ve mevzuat gibi sorunlarla da karşılaştıkları söylenebilir. Yurt dışına gönderilen öğrencilerin karşılaştıkları sorunların başında, Elçiliklerin ve müfettiş raporlarına da yansıdığı gibi, öğrencilerin belirli bir olgunluğa erişmeden küçük yaşlarda gönderilmesi sorunun geldiği söylenebilir. İkinci olarak karşılaşılan sorunlar, dil problemi yüzünden derslerden başarısızlık, okula ve çevreyle ilişkili uyum sorunlarının yaşanması sorunları gösterilebilir. Üçüncü olarak öğrencilere ödenen aylık maaşların zamanında alınamaması karşısında öğrencilerin düştüğü ekonomik sıkıntılar gösterilebilir. Bunun sonucu olarak öğrencilerin bulundukları ülkelerde borçlanmaları, kiralalarını ödeyememeleri, mahkemelik olmaları, sağlık sorunlarını çözümleyememeleri gibi durumların yaşandığı söylenebilir. Bu üç durumu da içinde barındıran dördüncü sorun, öğrenim için gönderilen ülkenin sosyal, siyasi ve ekonomik koşulları (ekonomik kriz ve savaş) gösterilebilir. Bu sorun, öğrencilerin ülkenin bu koşullarına uyum sağlamalarında önemli bir sorun olabildiği gibi, maaşlarındaki artış ve azalmaları belirleyen, öğrenimlerinin yarıda kalmasına neden olan bir özelliğe de sahiptir. Öğrenim görülen ülkedeki hayat pahalılığı veya ucuzluğu alınan ücretlerin yıldan yıla farklılaşmasına neden olmuştur. Ayrıca öğrenim görülen ülkelerde yaşanan siyasi atmosfer ve savaş hali de öğrencilerin öğrenimlerini etkilemiştir. Beşinci sorun, gönderilen üniversite ve okuldaki işleyişle birlikte öğrencilerin kendilerine sunulan okuma planlarıdır. Bu planların sağlıklı işleyişi gönderilen üniversite ve okulun eğitim süresinde hazırlık olup olmamasına, tatil dönemleri, ders geçme sistemleri ve danışman ataması gibi

değişikliklere, okulun taşınması, derslerden başarısızlık ve devamsızlık gibi durumlara bağlı olmuştur. Son olarak yurt dışındaki öğrencilerin sağlık sorunları, ölüm durumu, ailevi sorunlar ve medeni hallerindeki değişiklikler de diğer önemli sorunlar olarak gösterilebilir. Her ne kadar yurt dışına gönderilen öğrencilerden tam teşekküllü bir hastaneden sağlık raporu istenilse de, yurt dışındayken yaşadıkları sağlık sorunları, öğrenimlerinin yarıda kesilmesine veya tamamen bırakılmasına neden olmuştur. Ayrıca özellikle kendi hesabına yurt dışına öğrenime gelen öğrencilerin çeşitli nedenler sonucunda düşmüş oldukları ekonomik sıkıntıdan kurtulmaları için Vekâletlere yaptıkları başvuruların bir kısmı kabul edilmiş, bir kısmı ise kabul edilmemiştir. Vekâlet hesabına alınanlar, asıl öğrencilerin aldıkları aylığın yarısı kadar bir aylık maaş almalarına karşın, iki öğrenci grubu da aynı yükümlülöklere tabî olmuşturlardır.

Yurt dışına gönderilen öğrencilerden döndüklerinde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışanlarının bir kısmının, Türk Eğitim Sistemi'nin bütününe yönelik sorunlar belirledikleri ve bu sorunların çözümüne yönelik olarak öneriler ortaya koydukları söylenebilir. Kuşkusuz bu öneriler yurt dışından çağrılan uzmanların Türk Eğitim Sistemi'ne ilişkin hazırladıkları raporlar kadar popüler olmasa da bu önerilerin, çalışma kapsamındaki dönemde eğitim politikalarının belirlenmesinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca gerek yabancı uzmanların gerekse de yurt dışına gönderilen Türk uzman ve öğreticilerin hazırladıkları raporlardan Maarif Vekâleti "yardımcı materyal" olarak faydalanmıştır. Diğer bir ifadeyle, yurt dışı tecrübesinden, bilgi ve görgüsünden yararlanılmada tek taraflı, dışa bağımlı ve aceleci bir tavır içerisinde olunmadığı söylenebilir. Bu çerçevede yerli ve yabancı uzmanların hazırladıkları raporların, araştırmaların ve düşüncelerin çeşitli toplantı ve komisyonlarda görüşölüp tartışıldıktan sonra imkanlar dahilinde uygulanabildiğı söylenebilir. Heyet-i İlmiye toplantıları, 1936 ilkokul, ortaokul, lise programları ve okul talimatnamelerinin hazırlanması, ders kitaplarının belirlenmesi, Maarif Şûrası bu uygulamalar arasında gösterilebilir.

Çalışma kapsamında, yurt dışında eğitim almış öğrencilerin görüş ve uygulamaları eğitimin amacı, okullar ve sorunları, öğretmen yetiştirilmesi ve nitelikleri, öğretim programı, yöntemi ve ilkeleri, çocuğa yönelik davranış ve

disiplin, eğitimde sorunlar ve çözüm önerileri açılarından betimlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Eğitim Bilimleri alanından Fransa'ya gönderilen Sadrettin Celal Antel ve Almanya'ya gönderilen Halil Fikret Kanad'ın düşünce ve uygulamaları ele alınmıştır.

Sadrettin Celal eğitimin amacının, vatandaşları sosyal faaliyetindeki hedef ve istikametlerini tayin edebilecek seviyeye çıkarmak; kabiliyet ve istekleriyle uyumlu bir mesleğe, bir üretim dalına hazırlamak olarak görmektedir. Bu düşüncesinin çağdaş eğitimin kabul ettiği, eğitimin bireyin yeteneklerinin ortaya çıkarılmasına yardımcı bir öge olması ilkesiyle örtüştüğü söylenebilir. Ayrıca Sadrettin Celal, okulla ekonomik bağ arasındaki ilişkiyi eğitimin her kademesinde kurmaktadır. Diğer bir ifadeyle, okul ekonomik faaliyetlerin, meslek alanlarının ihtiyaç duyduğu yeterliğe sahip elemanların yetiştirildiği yerlerdir. Bu işlevinin yanı sıra okulları kamusal bir alan olarak da kabul etmektir. Okulları herkesin parasız, tüm masraflarının devlet tarafından karşılandığı, eşitleyici biçimde, zengin-fakir olmaları durumuna bakılmaksızın kamusal eğitimin verildiği yerler olarak görmektedir. Ancak bu durumun retorik biçimde kendisini var ettiği söylenebilir: Bireylerin yeteneklerine göre bir üst okula geçerken sınava tabi tutularak bir eleme işleminin yapılması bu durumun göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca eğitim sisteminin her kademesinde, öğrenci ve öğretmen alımında seçmeci bir yaklaşımı kabul ettiği söylenebilir. Böylelikle okulları daha yeteneklilerin öğrenim gördüğü ve çalıştığı kurumlar haline getirmek istediği düşünülebilir. Kuşkusuz bu durumu, ekonomik kalkınma için gerekli bir sonuç olarak görmüş olabilir. Halil Fikret ise eğitimin amacının sosyal karakterle ilişkili olarak çocukları ileride kendi kendilerine idare edecek yeteneğe ulaştırmak olduğunu belirtmesine karşın eğitimi, “yetişkin neslin tasarladığı bir plan ve ereğe göre genç neslin bedenî ve ruhi gelişimini” sağlaması olarak kabul ettiği için, bu konuda statik ve belirlemeci olarak kabul edilebilir. Bu tanımın, Almanya'da yetişmesine karşın Fransız sosyolog Durkheim'in eğitim tanımıyla örtüştüğü söylenebilir.

Sadrettin Celal, okulları mesleki yeterlikle beraber gençlerin fikri ve sosyal eğitimlerini veren kurumlar olarak kabul eder ve okullarda fikri iş ve el işlerinin birbirinden ayrı tutulmaması gerektiğini belirtmektedir. Halil Fikret ise

okulların yeni nesle bilgi, kültür ve ahlâki karakter aşılayan bir kurum olduğunu belirtir. Ayrıca Antel okullarda topyekün bir pedagojik ıslahat yapılmasının gerekliliğinden bahsederken Kanad da okullarda esaslı bir zihniyet değişmesine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Bu konudaki düşüncelerinde benzerlik var gibi gözükse de, Antel için okullardaki değişiklikler tüm kademelerde, tüm içeriğe, tüm bileşenlere yönelik olduğu için yapısal bir karakterdeyken, Kanad için bu değişikliklerin kültürel ve değerler dünyasında meydana gelmesi istenen bir karakterde olduğu söylenebilir. İkisinin de okullarda bir değişikliğe ihtiyaç duymaları nedeniyle reformist oldukları söylenebilir; ancak Kanad, okulların asli görevlerinden uzaklaşarak sadece bir öğretim kurumu olarak var olmalarını eleştirmektedir. Ayrıca okullar Antel için, bireyselleşmenin de gerçekleşeceği yerlerken, Kanad için daha çok bir terbiye aracıdır ve kültürel transformasyonun gerçekleştiği yerlerdir. Dolayısıyla okulların bireyleri ortak bir amaç etrafında toplayacak sosyal ruhu geliştirecek nitelikte düzenlenmesini istediği söylenebilir.

Sadrettin Celal, okullarda genelde inkılabın alışılmış büyüklüğünü kavramamış, eski imparatorluk ruhu ile karışık meşrutiyet zihniyetinde öğretmenler bulunduğunu belirtmektedir. Öğretmen okullarına alınacak adayların ülkenin her tarafında yapılacak bir sınavla seçilmesi gerektiğini; çeşitli bölgelerin iktisadi durumu ve ihtiyaçlarına göre öğretmenin yetiştirilmesi için, çeşitli türlerde öğretmen okulları açmak gerektiğini savunmaktadır. Bu okulların yanına öğretmen adayları için önemli bir yere sahip olan uygulama okulunun açılmasının gerekli olduğunu ve öğretmen okulları dışında Yüksek Eğitim Enstitüsü'ne ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Halil Fikret Kanad da Antel'le paralel biçimde öğretmen okullarının dünden kaldığını, faydasından çok zararının olduğunu, tarihi vazifesini yapmış, iş göremez durumda olduğunu belirtmektedir. Eğitimde köye öncelik verilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Açılacak yeni öğretmen okullarının iç ve dış teşkilatının şehirlerden uzak, tabiatın içinde; bakımsız köylerin ortasında ve 5-10 km uzağında; ziraata uygun geniş arazisinin, çeşitli el işi atölyelerinin ve uygulama okullarının bulunmasını savunmaktadır. Öğretmen okullarına yönelik Kanad ve Antel'in eleştirilerindeki diğer bir paralellik ise Cumhuriyet

okullarında Osmanlı dönemi eğitim anlayışına sahip öğretmenlerin ve uygulamaların olmasıdır. Ancak bu paralellikte öğretmenlerden çocuğa yönelik gösterilmesini istedikleri davranışlar farklıdır: Kanad, sınıflarda rekabet duygusunun olması gerektiğini belirtirken, Antel nesillere sosyal ve ahlaki teşekkül verebilmek ve okullarda geniş bir cumhuriyet havası estirmek için rekabet ve dış disiplini kesinlikle okullardan uzak tutmak gerektiğini, bunun yerine ise yardımlaşma ve dayanışmanın konulmasını savunmaktadır.

Öğretmenlerde bulunması gereken özelliklerle ilgili olarak Antel öğretmenleri kamusal entelektüeller haline getirmeye çalışır. Diğer bir ifadeyle Antel için, öğretmen olmanın koşulları kültürlü ve geniş bilgi dağarcığına sahip, pedagojik bilgilerle donanımlı, ülkenin ilerlemesi ve gelişimine katkıda bulunmakken; Kanad'da bu koşullar, öğretmenin daha çok karakteri merkezlidir: Öğretmen temiz milliyetçi, demokrat ruhlu, idealist, mütevazı ve temiz ahlâklı, halk dostu, kuvvetli ve iradeli olarak tanımlanır. Öğretmen yeterlikleri ile ilgili diğer bir farklılık ise, Antel, öğretmenlerin nasıl iyi yetiştirilmesi konusunda önerilerde bulunurken Kanad, daha çok iyi bir öğretmende bulunması gereken özelliklerle ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Sadrettin Celal, okul programların hafifletilmesi ve bilgi türünü ve derecesini çocukların seviyelerine göre belirlemek gerektiğini belirtir. Bunun yanı sıra okul ve sınıflardaki ölçme değerlendirme işlemi ve seçme işlemleri de değişmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin, zekâlarını, özel yeteneklerini kişisel özelliklerini, gösteren bir karne oluşturulmasını ve testler uygulanmasını savunmaktadır. Halil Fikret de derslerin az ve öz olmasını; programların toplu tedris ve iş ilkelerine göre düzenlenmesini; hayatla ilgili olan her türlü bilgilerin uygulanabilmesini savunmaktadır. Sınıflarda davranış gözlemleri ve sosyometri testlerinin, antropometrik ölçümlerin kullanılmasını savunmaktadır. İkisi de okul programlarının yoğunluğunu eleştirmenin yanı sıra daha az bilgilerin öğretilmesini ve kuru bilgilerin öğretilmemesini istemektedirler. Ancak Antel, program yoğunluğunun azaltılmasındaki amacı öğretimin bireyselleştirilerek öğrencinin gelişim düzeyine göre, ilgi ve yeteneklerine göre bilgi ve becerilerin kazandırılmasıdır. Elbette Antel için okullardaki nihai hedef, mesleki yeterlikle beraber gençlerin fikri ve sosyal

eğitimlerinin verilmesidir. Bu çerçevede okullarda çocukların fikri terbiyesi ile çok meşgul olunurken, ahlâk terbiyesi ve karakter oluşumu konularının ise ihmal edildiğini savunmaktadır. Kanad için program yoğunluğunun azaltılmasındaki amaç öğretmenlerin bilgiyi iş prensibine dayanarak vermeleri ve hayatla ilgili her türlü bilgilerin bol bol uygulanmasıdır. Kanad için okullardaki nihai hedef ise yeni nesle bilgi, kültür ve ahlâki karakter kazandırmaktır. Dolayısıyla okullarda eğitim işlerine ağırlık verilmesi gerektiğini savunduğu söylenebilir. Ayrıca Kanad “ilmi tahsilin öncelikle yaratılış, sonra da kuvvetli bir azim ve irade meselesi olduğunu”, “yaratılışı uygun olmayan ve çalışma alışkanlığı kazanmamış bulunan gençlerin liselere devam etmesinin boşa vakit kaybetmek” olduğunu savunurken; Antel ise daha çok öğrencinin bilgi ve becerilerini dikkate almaktadır. Diğer bir ifadeyle, öğrenme için Kanad doğayı ya da yaratılışı öğrencinin hazırbulunuşluğunun merkezine koyarken, Antel için öğrenmede çocuğun bireysel etkinliklerinin hareket noktası olması ve öğrenmeye mecbur olduğu bilgileri ispat edilmiş gerçeklikle temasa gelerek, kişisel gözlem, karşılaştırma ve ölçü ile kazanması önemlidir.

Sadrettin Celal’in daha çok etkilendiği düşünürler arasında Rousseau, Adler, Dewey, Gilbert, Robin gibi pedagoglar gösterilebilir. Halil Fikret’in ise Montessori, Kerschensteiner, Herbart, Frobel, Dewey, Pestalozzi gibi pedagoğlardan etkilendiği söylenebilir.

Sonuç olarak, Cumhuriyetin erken döneminde yurt dışı eğitim sürecinin karşılaştırmalı olarak, yerinde, bilgi birikimine dayalı, uzun gözlemlerin sonucunda yasal dayanaklarıyla birlikte planlı bir biçimde yürütüldüğü söylenebilir. Her ne kadar 1930 yılında yapılan müfettişler toplantısında yurt dışına öğrenci gönderilmesi ile ilgili “her sene görülen ihtiyaca göre öğrenci gönderildiği” eleştirileri olsa da bu eleştiriler, yurtdışına öğrenci gönderilmesinin plansız yapıldığı anlamına gelmez. Çünkü, bu ihtiyacın kendisinin belirlenmesi süreci de bir planın olduğu anlamına gelebileceği gibi öğrenci seçiminde yapılan sınavlar, yasal dayanakları, okuma planları, teftiş işleri, yurt dışı eğitimi için ayrılan bütçeler bu planlılığın göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Kuşkusuz müfettişler toplantısında “gelecekteki ihtiyaca göre öğrenci gönderilmesi” gerektiği düşünceleri, bu

planların uzun vadeli olarak yapılması gerekliliği ile ilgili bir öneri olarak kabul edilebilir.

1929 yürürlüğe konulan 1416 Sayılı Kanun, günümüz yurt dışına öğrenci gönderilmesinde de uygulanan, öğrencilerin tabî oldukları yasal bir düzenlemedir. Cumhuriyetin erken döneminde yurt dışına öğrenci gönderilmesi sürecinin günümüz yurt dışına öğrenci gönderilmesi süreci ile karşılaştırıldığında, planlı, sistematik, kontrollü, tarafların birbirleriyle bilgi alışverişinin daha sık yaşandığı, bütçeden ciddi bir ödeneğin ayrıldığı bir süreç olduğu söylenebilir. Örneğin 1929 yılında Maarif Vekâletinin bütçesinde harcanan paranın % 5,3'ünün yurt dışı eğitime harcandığı görülmüştür.

Yurt dışına gönderilen öğrencilerden bir kısmının çeşitli nedenlerle eğitimlerini tamamlayamadan, bir kısmının eğitimi tamamlayarak bir kısmının süresi uzatılarak gönderildiği eğitim kademesinin bir üst kademesini de bitirip yurda döndüğü, bir kısmının ise yurda dönmediği söylenebilir. Yurt dışında eğitim gören öğrencilerle ilgili olarak düzenli biçimde Elçiliklerden ve müfettişlerden gelen raporlar doğrultusunda, karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik talimatname ve kanunlaştırmalar yürürlüğe girmiştir. Bu öğrencilerin yurda dönüşlerinde bu düzenlemeler çerçevesinde görevlendirildikleri söylenebilir. Maarif Vekâleti hesabına gönderilen veya alınan öğrencilerin devletin çeşitli kademlerinde üst düzey yöneticilikler dahil görevlendirildikleri söylenebilirken, dönüşünde verilen göreve yasal süresi içerisinde başvurmayan veya başvurduğu halde atandığı görevi kabul etmeyen öğrencilerin bulunduğu söylenebilir. Eğitim bilimlerinin çeşitli disiplinlerinden yurt dışına gönderilen öğrencilerin yurda dönüşlerinde böylesi bir sorunla karşılaştıklarına dair bir belge ve bilgiye rastlanmamıştır. Yurda dönüşlerinde merkez illerdeki lise ve ortaokullarda öğretmenlik ve idarecilik görevlerinin yanı sıra üniversitelerde öğretim üyeliği, müdürlük, dekanlık, rektörlük gibi statülerde de görev yapmışlardır.

Öneriler

Bu araştırma, ulaşılan belge ve bilgilerle sınırlıdır. Dolayısıyla böylesi araştırmalarda daha uzun soluklu, ayrıntılı bir arşiv çalışması yapılması, çalışmanın yeni bilgiler ışığında gelişmesine ve zenginleşmesine katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra konuyla ilgili farklı kişi ve uzmanlarla birlikte çalışılması, onların görüşlerine başvurulması, özellikle yurt dışında eğitim almış insanların yakınlarıyla görüşülmesi bu tür çalışmaları destekleyici olacağı gibi, yeni bilgi ve belgelere ulaşılmasında da önemli bir etkisi olacaktır.

Yurt dışı eğitimiyle ilgili, çeşitli alanlardan gönderilen öğrencilerin belirlenmesi için araştırmaların yapılabileceği gibi daha belirlenmiş ve sınırlandırılmış alanlardan öğrenci gönderilmesine yönelik olarak da araştırmalar yapılabilir. Her ne kadar bu çalışmada yurt dışına öğrenci gönderilmesinde cinsiyetlere göre bir ayrışma yapılmasa da, sadece kadınların yurt dışı eğitim sürecini içeren çalışmalar yapılması da kadının toplumsal yaşam içerisindeki konumlanmasına yönelik zengin ipuçları verecektir.

Elbette arşiv çalışmalarında araştırmacının kontrolü dışında seyreden, belge ve bilgilerin arşivlendiği mekanlara ve istenilen belgelere ulaşma durumu kurum ve kuruluşların, ellerindeki belge ve bilgileri araştırmacıların kullanımına fırsat verecek biçimde arşivleme sistemine uygun olarak düzenlemesi ile mümkün olacaktır. Bu çerçevede kurum ve kuruluşların bu konuda gerekli düzenlemeleri ve engellemeleri kaldıracak uygulamaları hayata geçirmeleri, böylesi çalışmaların sistematik biçimde, daha çok belge ve bilgiye dayalı olarak yapılmasını sağlayacaktır. Özellikle Dış İşleri Bakanlığı bünyesindeki çalışma amacıyla sınırlı belgelere ulaşılabilseydi, kuşkusuz bu çalışma daha zengin ve ayrıntılı bilgilerle donanacaktı. Dolayısıyla yapılacak çalışmalarda bu durumun dikkate alınması önemli olacaktır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın bünyesindeki arşiv belgelerini araştırmacıların kullanımına açması için gerekli düzenlemeleri yapması bu tür

Çalışmaların yeni bilgiler ışığında değerlendirilmesine ve gelişmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz. (2009). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akçura, Yusuf. (2009). *Türk Yılı 1928*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akşin, Sina. *Siyasal Tarih, Yakınçağ Türkiye Tarihi I 1908-1980*, Milliyet Yayınları
- Akyüz, Yahya. (2008). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Akyüz, Yahya. (1987). Hıfzırrahman Raşit Öymen. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yayınları.
- Alpman, Cemal. (1987). Selim Sırrı Tarcan. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara: UNESCO Yayınları.
- Altıntaş, Hayrani. (1989). *Mustafa Şekip Tunç*. Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Altunya, Niyazi. (2009). *Milli Eğitimde Mustafa Necati Dönemi*. İstanbul: Uygun Basım.
- Altunya, Niyazi. (2005). *Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış*, Ankara: Kelebek Matbaası.
- Altunya, Niyazi. (2006). *Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü*. Ankara.
- Antel, Sadrettin Celal. (1952). *Umumî Didaktik*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Antel, Sadrettin Celal. (1999). Tanzimat Maarifi. *Tanzimat I*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,
- Antel, Sadrettin Celal. (1932). Test Usulü. İstanbul: Türkiye Matbaası.
- Antel, Sadrettin Celal. (1931). *Yeni Terbiye ve Tedris Tekniği*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Antel, Sadrettin Celal. (1934).Tedris Tekniğinin Esasları. *Sınıf Muallimi, S.1*.
- Antel, Sadrettin Celal. (1939). *Maarifimiz ve Meseleleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Antel, Sadrettin Celal. (1929). *Pedagoji*. İstanbul: Kiraat Kütüphanesi.
- Antel, Sadrettin Celal. (1926). Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha. *Maarif Vekâleti Mecmuası, C. 1(7)*.

- Aramızdan Ayrılışının 40. Yılında Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sempozyumu, 02-03 Kasım (2009). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Arkun, Nezahat. (1987). Mustafa Şekip Tunç. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yayınları.
- Aslan, Demo Ahmet. (2011). *Cumhuriyet'in Törenselleşmesi: Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Milli Bayramlar (1923-1938)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Atuf, Nafi. (1932). *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Milliyet Matbaası.
- Atuf, Nafi. (1929). 1869 Maarif Nizamnamesi. *Terbiye, C. IV, No: 17*. Maarif Vekaleti Yayınları.
- Atuf, Nafi. (1332). Tabiat ve Terbiye – Japonya Mektepleri. *Muallim, C.2 (18)*.
- Ayas, Nevzat. (1949). *TC Milli Eğitimi, Kuruluşlar ve Tarihçeler*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Aytaç, Kemal. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu. Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, UNESCO Yayınları, 1987
- Berkes, Niyazi. (2008). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY.
- Berkes, Niyazi. (2005). *Unutulan Yıllar*, Haz. Ruşen Sezer. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilim, Cahit Yalçın. *Tanzimat Devri'nde Çağdaşlaşma (1839-1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1984
- Binbaşioğlu, Cavit. (1995). *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Binbaşioğlu, Cavit. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*. Ankara: Tekişik Yayınları.
- Binbaşioğlu, Cavit. (2005). *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Binbaşioğlu, Cavit. (1987). Hasip Ahmet Aytuna. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara: UNESCO Yayınları,
- Boztemur, Recep. (2009). Devlet Yapısıyla İlgili İncelemeler Üzerinde Bir Değerlendirme (1920-1938). *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü ve Atatürk Dönemi (1920-1938)*, C. 1. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

- Boztemur, Recep. (2009). Tarih Anlayışı ve Tarih Araştırmaları, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü ve Atatürk Dönemi (1920-1938)*, C. 1. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Burger, Eduar. (1944). *İş Pedagojisi*, Çev.Halil Fikret Kanad. Ankara: Recep Ulusoğlu Matbaası.
- Büyüköztürk, Şener; Ebru K. Çakmak; Özcan E. Akgün; Şirin Karadeniz ve Funda Demirel. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Celkan, Hikmet Yıldırım. Sadrettin Celal Antel, *Eğitim Sosyolojisi, Dün, Bugün, Yarın, I. Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumu Anı Kitabı*, Ankara, 2012
- Cırtılı, Hüsnü. (1983). İlköğretim. *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Cicioğlu, Hasan. (1987). Halil Fikret Kanad. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yayınları.
- Cubberly, Ellwood P. (2004). *Eğitim Tarihi*. C. II. Ankara: Yeryüzü Yayınları.
- Mülkiyeliler Birliği. (2011). *Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı, Nafi Atuf Kansu, Yaşamı ve Yazıları*. Haz. Metin Atuf Kansu, K. Işık Kansu, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Çankaya, Ali Mücellitoğlu.(1954). *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)*, Ankara.
- Çaycı, Abdurrahman. (2005). Atatürk ve Tarihi Boyutu İçinde Çağdaşlaşma, *Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Çetik, Mete. (2007). Muzaffer Şerif Karanlık Odada: Türkiye Yılları. Muzaffer Şerif'e Armağan, *Muzaffer Şerif'ten Muzaffer Sherif'e*, Der: Sertan Batur ve Ersin Aslıtürk, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çubukçu, İbrahim Agâh. (1980). Öymen'le Bir Söyleşi. *Eğitim Hareketleri Dergisi Son ve Özel Sayı, C.23(286)*,
- Dereköy, Rahmi. (1980). Hıfzırrahman Raşit Öymen. *Eğitim Hareketleri Dergisi, Son ve Özel Sayı, C.23(286)*,
- Doğan, İsmail. (2012). *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Doğan, İsmail. (2012). *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri, Kurumlar, Kişiler, Söylemler*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Doğan, İsmail. (1991). *Tanzimatın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi (Sosyo-Pedagojik Bir Karşılaştırma)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Doğan, İsmail. (1989). *Türk Kültür ve Eğitimine Katkıları Açısından Mehmed Tahir Münif Paşa Ve Ali Suavi Üzerinde Mukayeseli Bir Çalışma*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara.
- Doğan, İsmail. (2009). Cumhuriyetin Devraldığı Eğitim Mirası. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü ve Atatürk Dönemi (1920-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Doğan, İsmail. (2012). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Dönmezer, Sulhi. (2004). Atatürk İnkılapları ve Sosyal Değişme, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Dönmezer, Sulhi. (2005). Atatürkçü Çağdaşlaşmada İnsan Prototipi. *Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Erdem, İsmail Bünyamin. (2007). *Ali Haydar Taner'in Eğitim ve Din Eğitimi Görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Erdoğan, Aynur. (2010). Tanzimat Döneminde Yurt Dışına Öğrenci Gönderme Olgusu ve Osmanlı Modernleşmesine Etkileri, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, S.20. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ergin, Osman. (1977). *Türk Maarif Tarihi C.1-2*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Ernst Hirsch. (1998). *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişimi*, Ankara.
- Fraenkel Jack; Wallen Norman; Hyun, Helen, (2012). *How To Design And Evaluate Research In Education*. London: McGraw-Hill Higher Education.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. (1940). Avrupa Talebesi Meselesi. *Ülkü Dergisi* C.XV (85). Ankara: Ulusal Matbaa.

- Gençoğlu, Mustafa. (2008). *Osmanlı Devleti'nde Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler (1830-1908) -Bir Grup Biyografisi Araştırması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Georgeon, François. (1996). *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gökaydın Nevide ve Telli, Hidayet. (1987). Hayrullah Örs. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yayınları.
- Gündüzalp, Fuat. (1951). *Öğretmen Meslek Kitapları. C. 1-5*. Ankara: MEB Yayınları.
- Gündüzalp, Fuat. (1984). *Öğretmen Meslek Kitapları, C.V*. Ankara: MEB Yayınları.
- Gündüzalp, Fuat. (1961). *Öğretmen Meslek Kitapları, C. IV*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Gündüzalp, Fuat. (2010). *Öğretmen Meslek Kitapları Kılavuzu (1840-1928), C.VI. Çağdaş Eğitim Yayınları*.
- Hakkı, İsmayıl ve Reşit, Faik. (1929). *Muallim Yıllığı*, Türk Maarif Cemiyeti Yayınları.
- Heper, Metin. (1973). *Modernleşme ve Bürokrasi*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Irmak, Sadi. (1984). Atatürk'ü Anarken. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.1 (1)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- İnalcık, Halil. (2012). *Rönesans Avrupası, Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İnalcık, Halil. (2005). Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi, *Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- İnalcık, Halil. (2009). *İkinci Bin'de Türkler Makaleler I*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İnan, M. Rauf (1983). *Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları*. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayınları. Ankara: Tisa Matbaası.

- İnan, M. Rauf. (1983). Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği. *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: MEB Yayınları.
- İnan, Âfet. (2000). *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kafadar, Osman. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşıma*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Kanad, Halil Fikret. (1934). *Muası Terbiye Ülküleri*. İstanbul: Maarifet Matbaası.
- Kanad, Halil Fikret “Yarının Muallimleri Nasıl Yetiştirilmeli?”. *Kurun Gazetesi*, 24 Mart 1935.
- Kanad, Halil Fikret. (1976). *Ailede Çocuk Terbiyesi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kanad, Halil Fikret. (1977). *Kısaltılmış Pedagoji*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kanad, Halil Fikret (1942). *Milliyet İdeali ve Topyekûn Milli Terbiye*. Ankara: Çankaya Matbaası.
- Kanad, Halil Fikret. (1945). *Pedagoji*. Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi.
- Kanad, Halil Fikret. (1958). *Terbiye Sosyolojisi*. Ankara: Yeni Matbaa.
- Kanad, Halil Fikret (1930). *Terbiye ve Tedris Tarihi, C. 2*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Karpat, Kemal. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temelleri*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Kaşker, Seher.(2002). *Mehmet Saffet Engin Arın Yaşamı, Eserleri, Düşünceleri ve Türk Sosyolojisine Katkıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
- Katoğlu, Murat. (1997). Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat. *Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Kaya, Yahya Kemal. (1987). İsmail Hakkı Tonguç. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yayınları.
- Kerschensteiner, Georg. (1954). *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, Çev: Halil Fikret Kanad, Örnek Matbaası,

- Kieser, Hans-Lukas. (2008). *Türklüğe İhtida, 1870-1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, Cemil. (1991). *Türk- Alman İlişkileri (1923-1939) İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kongar, Emre. (1993). *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köker, Levent. (2004). *Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları:
- Kuran, Ercüment. (1997). *Türk Çağdaşlaşması*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Lundy, Karen Saucier. (2008). Historical Research. (Aut).Lisa M.Given, *Encyclopedia of Qualitative Research Methods*, Los Angeles: Sage Publications.
- Morgan, John J. B. & Gilliland, A.R. (1928). *An Introduction To Psychology*, Newyork: McMillen Company.
- Mustafa Sâti Bey ve Eğitime Dair Lâyihaları. (2010). Haz. Uğur Ünal ve Togay Seçkin Birbudak. Ankara: Murat Kitabevi.
- Nebioğlu, Osman (1961). *Türkiye'de Kim Kimdir, Yaşayan Tanınmış Kimseler Ansiklopedisi*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- Oğuzkan, A. Ferhan. (1976). *Öğretmenliğin Üç Yönü*. Ankara: Tekışık Matbaası.
- Oğuzkan, Turhan. (1987). Nusret Köymen. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara: UNESCO Yayınları.
- Oktay, Ayla. (1999). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Öğretmenimiz Hüseyin Hüsnü Cırıtlı'nın Eğitim Görüşleri ve Anılarımız. (2011). Haz. H. Tekışık. Ankara.
- Öz, M. Feyzi. (1987). İbrahim Alâettin Gövsa. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yayınları.
- Öz, M. Feyzi. (1987). Vedide Baha Pars. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yayınları.

- Özalp Reşat ve Ataüenal, Aydoğan. (1977). *Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özalp, Reşat. (1987). Rüştü Uzel. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara: UNESCO Yayınları.
- Özalp, Reşat. (1982). *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1827-1923)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özgüven, İbrahim Ethem. (1994). *Psikolojik Testler*, Ankara: Yeni Doğu Matbaası.
- Özoğlu, Süleyman Çetin. (2007). *Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Özsoy, Yahya. (1987). Muvaffak Uyanık. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yayınları.
- Palazoğlu, Ahmet Bekir. (1991). *Başöğretmen Atatürk (1919-1928), C.1*. Ankara: MEB Yayınları.
- Parlak, İsmet. (2005). *Kemalist İdeoloji'de Eğitim: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Turhan Yayınevi.
- Parlatır, İsmail. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Prescott, George A. (1956). Türkiye'nin Test İhtiyacı, Pedagoji Hareketleri. *IV. Eğitim Kongresi Raporları*. İstanbul: Pedagoji Cemiyeti Yayınları, No.12.
- Prof.Dr. Hamide Topçuoğlu'na Armağan*. (1995). Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No:498.
- Rahmi, Mustafa. (1929). Cenevre Terbiye Kongresi. *Terbiye*, C. IV, No: 19. Maarif Vekaleti Yayınları.
- Reşit, Faik. (1927). *Maarif Düsturu*, İstanbul: Milli Matbaa.
- Sakaoğlu, Necdet. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Schultz, Duane P. ve Schultz, Sydney Ellen. (2002). *Modern Psikoloji Tarihi*, İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Sezen, Yümni.(1997). *Hümanizm ve Atatürk Devrimleri*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.

- Sezer, Baykan. (2006). *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*. İstanbul: Kızılelma Yayınları.
- Sezer, Hamiyet. (1999). Tanzimat Dönemi'nde Avrupa Şehirlerine Gönderilen Öğrenciler, Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim, *Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*. İstanbul.
- Sırrı, Selim. (1925). *Prag Spor Pedagojisi Kongresi*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Somel, Selçuk Akşin. (2010). *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi(1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sorguç, Bahir. (1987). Ali Haydar Taner. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara: UNESCO Yayınları.
- Sorguç, Bahir. (1987). Cevat Dursunoğlu. *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*. Ankara: UNESCO Yayınları.
- Şahin, Mustafa. (1996). *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)*, Yayımlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Şarman, Kansu.(2005). Türk Promethe'ler. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şemin, Refia Uğur. (1973). Eğitim Bilimlerinin Üniversiteye Girişi: Pedagoji Enstitüsü'nün Kuruluşu ve Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*. İstanbul
- Şemin, Refia. (1987). Sadrettin Celal Antel, *Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri*, Ankara: UNESCO Yayınları.
- Şemsettin, Reşat ve Hakkı, İsmail. (1934). *Almanya Maarifi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Şişman, Adnan. (2004). *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şişman, Adnan. (1994). XIX. Yüzyılda Avrupa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri, XII. *Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı*, Ankara.
- Taşdemirci, Ersoy.(2002). Yüzyılımızın Balından Günümüze Kadar Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sisteminde Çağdaş Pedagoji Akımları. *Reform pedagojisi, eğitim bilimleri, okul reformu, öğretmen eğitimi ve Dr. Halil Fikret Kanad (Modern pedagoji açısından Türk*

- Alman ilişkiler - 1900'den günümüze*). Haz. Berka Özdoğan, Helga Schwenk, Selçuk Uygun. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tekeli, İlhan ; İlkin, Selim. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tenorth, Elmar. (2002). Leipzig'de Eğitim Bilimi, Üniversite, Devlet ve Otonom Meslek Arasındaki Disiplin. *Reform pedagojisi, eğitim bilimleri, okul reformu, öğretmen eğitimi ve Dr. Halil Fikret Kanad (Modern pedagoji açısından Türk Alman ilişkiler - 1900'den günümüze)*, Haz. Berka Özdoğan, Helga Schwenk, Selçuk Uygun. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tonguç, Engin. (2007). *Bir Eğitim Devrimcisi Olarak İsmail Hakkı Tonguç, Yaşamı, Öğretisi ve Eylemi*. Ankara: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları.
- Toprak, Zafer. (1981). Almanya'ya İlk İşçi ve Öğrenci Göçü: 1916-1918. *Bilim ve Sanat Dergisi*, S. 3. Kelaynak Yayınevi.
- Topuzlu, Cemil (1982). *İstibdat- Meşrutiyet- Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları.
- Tunçay, Mete. (1967). *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turan, Kemal. (2000). *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Turhan, Mümtaz. (1959). *Garplılaşmanın Neresindeyiz?*. İstanbul: Türkiye Basımevi.
- Tütengil, Cavit Orhan. (2009). *Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak*: İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Unat, Faik Reşit. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara.
- Unat, Kadri Ulus. (2008). *Yeni Ulus ve Halkçı Gazeteleri Işığında Nihat Erim'in Siyasi Kişiliği ve Gazeteciliği (1945-1955)*. Yayımlanmamış yüksek lisans Ttezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. Ankara.

- Ülken, Hilmi Ziya. (2001). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Üzülmez, Abdurrahman Cumhuriyetin İnşa Sürecinde Eğitim Tarihimizden Önemli Bir Rapor, Akademik Tarih (www.akademiktarih.com adresinden alınmıştır.)
- Widmann, Horst. (2000). *Atatürk ve Üniversite Reformu*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Wilson Howard E. ve Başgöz, İlhan. (1968). *Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk*. Ankara: Dost Yayınları.
- Wulf, Christoph. (2010). *Eğitim Bilimi Yorumsamacı Yöntem Görgül Araştırma Eleştirel Teori*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yavuz, Fehmi. (1983). Profesör Yasa. *Prof.Dr. İbrahim Yasa’ya Armağan*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, No:519.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Seyfi. (2005). *Eğitim Amacıyla Yurt dışına Gönderilen Öğrenciler (1940-1970): Prosopografik Bir Çalışma Örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Yücel, Tahsin. (2000). *Atatürk ve Atatürkçülük*. İstanbul: Gözde Dizgi.
- Zeynettin, H. (1933). Milli Pedagoji ve Türk İctimaiyatı. İstanbul: Necmistikbal Matbaası.

SÜRELİ YAYINLAR

Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi

Resmi Gazete

Takvim-i Vekayi

Kurun Gazetesi

Dergiler

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.21(1), 1973.

Muallim, Avrupa’da Türk Talebesi”, İstanbul, C.1, 1332.

- Muallim**, Avrupadaki Osmanlı Talebesi”, İstanbul, C.2 (21), 1334.
- Maarif Vekaleti Mecmuası**, “Terbiye Gayemiz”, S.1,1925,
- Maarif Vekaleti Mecmuası**, Maarif Siyaseti, C.1 (1), 1341.
- Maarif Vekâleti Mecmuası**, C. 3 (11),1927.
- Maarif Vekâleti Mecmuası**, “Rusya Maarifi Hakkında Rapor”, C.2, S.9, 1926.
- Maarif Vekaleti Mecmuası**, İstanbul: Devlet Matbaası, C.1, S.2-4. 1341.
- Maarif Vekâleti Mecmuası**, Devlet Matbaası, S.19, 1930.
- Maarif Vekaleti Mecmuası**, C.2 (7),1926.
- Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası**, C.2 (18), 1927.
- Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası**. C.2 (20), 1927.
- Kültür Bakanlığı**, İlkokul Programı, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
- Kültür Dergisi**, “Köy Okullarımızın Durumu ve Köylerimizin Hususiyetleri, Y. 3, S. 58,1936.
- Maarif Vekâleti Mecmuası**, “İlk Mektep Müfredat Programı”, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- Sebilürreşad**, 11 Teşrinisani 1326, İstanbul.
- Terbiye**, “Eski Mektep İle Yeni Mektep Arasındaki Farklar”, Maarif Vekâleti Yayınları, C. 2 (6), 1927.
- Maarif Sergisi Rehberi**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1933.
- Dersaadet ve Vilayate Kain Mekatib-i Resmîye ve Hususiyeye ve Dersaadette Bulunan Medaris-i İslamiye ile Kütüphanelere Dair İstatistik Mecmuası**, C.1,S.1, 1327.
- Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası**, 1323-24 İstatistikleri, C.4, S.1,1327.
- Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası**, 1339-40 İstatistikleri, C.1, 1341.
- Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası**,1340-41 İstatistikleri, C.2, S.2, 1927
- Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası**, 1341-42 İstatistikleri, C.3, S.3, 1928.

ARŞİV, RESMÎ YAYINLAR VE RAPORLAR

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Heyeti Kurulu Kararları (1923-1940)

CHF Nizamnamesi ve Programı, Ankara: TBMM Matbaası,1931.

Cumhuriyet Halk Partisi *Ulusal Eğitim Programı*,1939.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (1964). ***Dış Memleketlerde Öğrenim Yapan Öğrenciler, 1962-1963***, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

T.B.M.M. Kanunlar Mecmuası, Ankara: TBMM Matbaası, Devre:3, İçtima:2, C.7, 1929.

T.B.M.M. Zabit Ceridesi, Ankara: TBMM Matbaası, C.31, 1959.

T.B.M.M. Zabit Ceridesi, Ankara: TBMM Matbaası, C. 1-2, 1961.

T.B.M.M. Zabit Ceridesi, Ankara: TBMM Matbaası , İ:1, C.1, 1959.

T.B.M.M. Zabit Ceridesi, Devre IV, İçtima 3, C. 23, 1934.

T.B.M.M. Zabit Ceridesi, Ankara: TBMM Matbaası, İ:13, C. 1, 1959.

Maarif Vekâleti 1926-27 İstatistik Yıllığı, Devlet Matbaası, C. IV, 1929

Maarif İstatistikleri 1927-31, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.

Maarif İstatistikleri 1932-33, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.

Maarif İstatistikleri 1933-34, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.

Maarif İstatistikleri 1934-35, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.

Maarif İstatistikleri 1935-36, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.

Maarif İstatistikleri 1936-37, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.

Maarif İstatistikleri 1937-38, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.

Maarif İstatistikleri 1938-39, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.

Maarif İstatistikleri 1939-1940 İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.

Türkiye Cumhuriyeti Maarifi 1940-1941, Maarif Vekilliği, İstanbul: Maarif Matbaası.

Maarif işleri Hakkında Muhtelif Vekilliklerin Mütala'aları, İstanbul: Maarif Matbaası, 1939.

Maarif Şurası İçin İstanbul Üniversitesince Hazırlanan Rapor, İstanbul: Maarif Matbaası, 1939.

Osmanlı Döneminde Askeri Okullarda Eğitim, Ankara: Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, 2000.

Muhtelif Memleketlerde Maarif Teşkilatı Hakkında Rapor, İstanbul: Maarif Kitabevi, 1939.

Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I,** Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1946.

Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-40), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cumhuriyet Devrinde Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977.

TÜİK, 1923-2008 İstatistiki Göstergeler.

Milli Eğitim İstatistikler (2004-2005), Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, 2005.

Milli Eğitim İstatistikler (2004-2005), Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, 2005.

Milli Eğitim Şûraları (1939-1996), Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1998.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.akademiktarih.com

<http://www.gata.edu.tr/cerrahibilimler/kbb/tarihce.htm>

<http://www.gata.edu.tr/hpasa/tarihce.htm>

<http://www.gata.edu.tr/hpasa/tarihce.htm>

<http://www.ibrahimethemyagci.com/icerik.php?cid=25>

http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/8c39996bf1543e9_ek.pdf

<http://www.meb.gov.tr/meb/tarihce.html>

http://www.politics.ankara.edu.tr/?bil=bil_icerik&id=226&e=1

http://secmeler/sura/heyeti_ilmiye.pdf

<http://sinasibarutcu.blogspot.com/2008/08/2-kimdir.html>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabri_Esat_Siyavu%C5%9Fgil

http://www.yasamoykusu.com/biyografi-549-Cemil_Sena_Ongun

EKLER

ایتمه جکدر. ا کال تحصیل ایدنلرک مدترلیه معارف نظارتجه لزوم کوردلیمکی تقدیرده تعلیقات و تبعات ایچون برسنه ضم اوله جقدر. ماده : ۹ - شعبات علوم و فونی تحصیل ایدمجهک اولان طلبه (لیسانس - مآذونیت) درجه سنده شهادتنامه استحصالیله مکفدر. علی الاعلی درجه ده مآذونیت شهادتنامه سی استحصالی ایدنلرک (دو قودا - اجازت) تدریساتی تعقیب ایتملریه مساعده اوله جقدر . بومساعده لزومی قدر تمید اوله بیله جکدر.

ماده : ۱۰ - طلبه هر سنه درسه نهایتده دوام ایدنلرکی مؤساستدن سنه امتحانلری نتایجی مبین برونیقه آله رق نهایت برآی نظر قده نظارتیه ویا مفتشه کوندرمهک مجبوردرلر.

تخصیصاتک قطع و توقیف و ترغیب قید و تنزیه

ماده : ۱۱ - بولندینی مکتب ویا مؤسسه ده ولورسنه ترغیب صنف ایدممامک واونجی ماده موجبنجه وشیقه کوندرمامک وطلبهک صفتیه غیر متناسب احوال وحرکات ایله مآلوف اولقی یاخود هر هانکی برسبیه حکمی ساقط اولان کفالتنی اوج آی ظرفده تجدید ایتمامک ترغیب قیدی مستلزم اولور. امتحانلری ا کاله قالان طلبهک امتحان تاریمخندن ا کال امتحانک ختامنه قدر کافه تخصیصاتی و بریلجهک آنجیق ا کال امتحانی مصارفی کندیلریه عائد اوله جقدر شوقدرکه صوک سنده ابتداء ویا ا کال امتحان و بره میانلرک قیدلری ترغیب اولغیوب کندی مصرقرلیه برسنه ده تحصیلده دوام ایتملریه مساعده اوله جقدر. بو مساعده دن استفاده اتمک ایسته میانلرله استفاده ایدوبده یته امتحان و بره میانلرک کذلک قیدلری ترغیب ایدیلور.

ماده : ۱۲ - ا کال تحصیلدن صکره مدت معینه ظرفده تکلیف اوله جق خدمات تعلیمی نی معاش محصلریله قبول ایتمیان یا قبول ایدنلرکی حالده ایضای وظیفه ایله میان ویاخود اون برنجی ماده ده بیان اولسان اسباب واحوالدن طولانی قیدلری ترغیب ایدیلان طلبهک مصارف تحصیلی سی کندیلریه ویا کفیللریه تضمین ایدریلور.

صورت و شرائط استخدام

ماده : ۱۳ - ممالک اجنبیه اعزام اولتان طلبهک ا کال تحصیللری متعاقب اهلیت امتحانلری اجرا ایدمک اوزره در سعادته عودتلری مجبوری اولوب ورودلری تاریمخندن اعتباراً ا کال امتحانلریه قدر کندیلریه شهری یدی یوز غروش تخصیصات و بریلر و اهلیتلی معارف نظارتیه تشکیل اوله جق برهیت نمیزه حضورنده تدقیق اولور بوندقیق طلبهک تحصیل ایدیمکی شبعه علم ویا فک موضوعاتی اوزرنه بر درس تقریری و انسانی تقریرده هیت نمیزه طرفدن درمیان اوله جق تنقیدانه جواب اعطاسی صورتیه شفاهی وواسع بر موضوع حقنده تحصیل ایدیمکی ملکتنک لسانیه تحریری اولقی اوزره ایکی امتحانندن عبارت اوله جقدر.

ماده : ۱۴ - تدقیق اهلیت امتحاننده احراز موفقیات ایدنلر اختصاصلریه کوره دارالمعلمین ابتداییه و مکاتب اعدادیه و سلطانیه معلمکلیریه و دارالفنون شعبایلیه مکاتب عالی و دارالمعلمین عالیه معلم معاونلکلیریه تعیین اولتورلر. متحمل موجود اولدینی حالده وقوعه دیکین

کندیلریه دار الفنون شعبایلیه مکاتب عالی و دارالمعلمین عالیه مع معاونلکلیریه تعیین استحقاق کسب ایش ایشهری یدی یوز و تحصیل عالی کورنلردن اهلیت امتحاننده برنجی درجه معلمک ایچون اثبات روت ایدمیه ویده ایکنجی درجه معلمک تصدیق نامه سی آلانلر ایله دیکلریه طلبه تخصیصاتندن بشر یوز غروش معاش و بریلرک نظارتیه تحصیللریه متناسب خدمتلرله استخدام اولتورلر.

ماده : ۱۵ - برنجی امتحانده موفق اوله میانلره سنه آئیده اجرا ایدیلجهک تدقیق اهلیت امتحاننه کیرملریه مساعده اولتور . دارالفنون و دارالمعلمین عالیه معلم معاونلکلیری ایچون اثبات اهلیت ایتیمکه مکلف اولوبده موفق اوله میانلر دارالمعلمین ابتداییه و مکاتب اعدادیه و سلطانیه معلمکلیری ایچون شبعه تحصیللریه نظراً اهل کوردنکلی حالده اثبات اهلیت ایدنلر تکلیف اوله جق خدمتی قبوله ویاخود تضمیناتی و یروب جیقمنده مختاردلر . تدقیق اهلیت امتحانلرله اصلاً موفق اوله میانلره تخصیصات و بریلجهکی مصارف تحصیلی لری کندیلریه یا کفیللریه تضمین ایدیلور .

ماده : ۱۶ - ممالک اجنبیه ده ا کال تحصیل ایدنلر بر مأموریه تعیینلری تاریمخندن اعتباراً سکر سنه مدته معاشلرک یوزده اونی مصارف تحصیلیه مقابل اوله رق خزینیه دولته ترک ایدمجه کدر .

ماده : ۱۷ - بر شبعه علمییه ویا صنعتیه اختصاص پیدا ویا تدقیقات اجرا اتمک اوزره مأمورین و معلمیندن مناسبلری دخی نظارتیه تسبیب اوله جق شرائط مخصوصه ایله آبریمجه اعزام اوله یلور .

ماده : ۱۸ - ممالک اجنبیه ده کندی مصرفلری ایله تحصیلده بولتوب محتاج معاونت اوله ققری سفارات سنیه ویا شپندرلرک اشعاراتی و تحصیلده سنی و اقداملری بولندقلری مؤسسات مدبریتک و ثانی ایله تحقق ایدمجهک طلبهک شبعه تحصیل مسلک تعلیه ویا مملکتک احتیاجاته موافق کوردلیمکی تقدیرده ا کال تحصیل ایدیمجه قدر معارف نظارتی طرفدن معاونه کندیلریه طلبه اصلیه تخصیصات شهریه سنک نصفی تجاوز ایتیمجهک درجه ده تخصیصات و برلمی جائزدر آنجیق معاونت طلب ایدنلر اول امرده ا کال تحصیل عقبنده ممالک عثمانیه به عودت ایدمجهکلیریه و مصارف تحصیللری ا کال تحصیل ایدنلرکی تاریمخندن بر سنه مروندن اعتباراً سکر سنه ظرفده مفسطاً معارف نظارتیه تأدیه ایدمجهکلیریه دائر مقاولات محررلکندن مصدق برکفالتنامه و برمهک مجبوردرلر . بوضوئله معاونه و بریلجهک تخصیصاتک مجموعی طلبه تخصیصات عمومی سنک یوزده اونی تجاوز ایتیمجه کدر. بونلر معارف نظارتی طرفدن اعزام اولتان طلبیه اشو نظامنامه ایله تأمین ایدیلان حقوقدن مستفید اوله میه جققری کی آنلره عائد و ثلثای ایله دخی مکلف دکلدلر .

تفتیش

ماده : ۱۹ - طلبهک تحصیلده بولندقلری مدتیجه دوام و اقدام و طور و حرکت و طرز معیشتلری دائمی مفتشار ولدی الایحاب نظارتدن کوندریلجهک مأمورین واسطه سیله تفتیش اوله جقدر .

ماده : ۲۰ مفتش طلبه ك هر بری ایچون هراوج آیده بردفه نظارجه ترتیب اوله حق بر تفتیش ورقهسته تفتیشات واقعهلری نتایجی املایدهرك نظارته كوندركه مجبوردرلر .

ماده : ۲۱ مفتش هرسته درسه نهایتده طلبه ك سنه امتحانلری نتایجی دوام ایتدركری مؤساتك اولایدهكی وثاقیله برلكده نظارته بیلرجه جكلردر .

ماده : ۲۲ مفتش دخول ویا تجدید قید معاملاسنده وطلبه ك تحصیللری تسبیل وتقویه واسكان واستراحتلری تأمین ایده جك خصوصانده لازم كلان معاوضی ایضا ایتمكهده مكلفدرلر .

ماده : ۲۳ وظیفه تفتیشی اون یدنجی ماده موجبجه كوندركه جك مأمورین ومعلمینه تودیع اوله بیلیر .

ماده : ۲۴ اشبو نظامنامه نثری تاریخندن اعتبارآ مرعیدر .

ماده : ۲۵ اشبو نظامنامه ك اجراسته معارف ناظری مأموردر . اشبو نظامنامه ك موقع مرعیه وضعی وتظامات دوله علاوهسی اراده ایلرم . ۲۷ جادی الآخرة ۱۳۳۲ ۱۰ مایس ۱۳۳۰

محمد رشاد
حریه ناظری شیخ الاسلام و اوقاف مایون ناظری صدراعظم و خارجیه ناظری
انور پاشا
شورای دولت رئیس مالیه ناظری بحریه ناظری عدلیه ناظری داخلیه ناظری
خلیل بك جاوید جمال پاشا ابراهیم طلمت
معارف ناظری تجارت وزراعت ناظری ناطقه ناظری
احمدشكری سلیمان البستانی محمود
پسته وتلگراف وتلفون ناظری
ارستان

تبیانات عمومی

عدلیه نظارتنده :

استیفاف مدعی عمومیلکلیته یازیلان ۸ مایس سنه ۱۳۳۰ تاریخیل عموم
مملک عتاییهده ساکن تونلیرله قاسیلرله و فرانسه تبعه سنك صورت
توقیف و حبسلرینه دائر خارجیه نظارت جایله سیله درسمادت فرانسه
سفارتی آرد سنده عقد ایدیلوب تصدیق عالی حضرت پادشاهی به اقتزان
ایدن و ۲۹ تیسان ۱۳۳۰ تاریخ و بوز یکریمی بدی نومرولو تذکره
سابه ایله تبلیغ بیوریلان اشتلافنامه ك ایکنجی ماده سنده « حکومت
عتاییه ایله فرانسه حکومتی بینده اولایده یکی بر اشتلاف حصوله کلنجیه
قدر مأمورین متعلقه عتاییه طرفندن فرانسه تبعه سنه قارشو اصولاً
امدار اولسان اوراق عدلیه بی تبعه مرقومه حقتده یالکیز فرانسه
قونسولوسی مأمورلری اجرا ایدیه یله جكلردر . مع مایه مأمورین عتاییه
كرك جرم مشهود حالنده و كرك ۷ صفر ۱۳۸۴ تاریخیل قانونه مدیل
اولوب احكامی اشبو اشتلافنامه ایله اصلاً فسخ ایدیلان پروتقوله مصرح
بولان احوالده فرانسه تبعه سنندن بری بالآخره كرك محاکم فوق الماده
و كرك محاکم عادیه عتاییه به تودیع ایدیه جك اولسه بیله مدت قلیله ممكنه
و بیات یکریمی درت ساعت طرفنده لك قبینه بولسان قونسولوسخانه

* حین امضاده بولندی

مأمورینه تسلیم ایتك شرطیله بالذات توقیف ایتك صلاحیتی حائز
اوله جكلردر . امر توقیف قونسولوسخانه بولمیان بر محله وقوعیله جق
اولورسه مدت مذكوره تحت توقیفه آلتان فرانسه تبعه سنك لك قبینه كی
قونسولوسخانه به نقل ایدلسی ایچون ماده ایجاب ایدن زمان درجه سنده
تزیید ایدیه جكلدر .

مفتون ویا مهم اولوب قونسولوسخانه حبسلرنده موقوف بولسان
فرانسه تبعه سی حکام و محاکم عائدۀ عتاییه ك امرینه آماده بولندریله جكل
و حکام و محاکم مذكوره طرفندن قونسولوسدن هر نه زمان طلب اوله جق
اولورسه قونسولوسخانه مأموری حضوریه آنلر قارشوسنده اثبات وجود
ایدیه جكلردر . برقرارنامه ویا اصولی دأر سنده صادر اولان بر حکم و قرار
اوزرینه فرانسه تبعه سنندن بری محاکم عتاییه دن بری طرفندن حبسه محكوم
ایدلیکی و بو محکومیت کسب قطعیت ایتدیکی تقدیرده مرقوم جزائی
چككمك اوزره قونسولوسخانه مأموری معرفیه محلتده كی عتائی حبسه سنه
نقل ایدیه جكلدر . شوشرطله كه عتائی حبسه سنه لری احتیاجات حاضرده به
موافق رشك و صورتۀ افراغ ایدلرجه محبس محلتده كی فرانسه قونسولوسی
طرفندن حبسه سنه اخذ اولوق اوزره اولجه قبول ایدلش اوله جق ویا
بو یله بر محبس قبول ایدلماش بولورسه محكومك حبسی بونك ایچون
احضار ایدلش و او محله كی فرانسه قونسولوسی طرفندن حبسه سنه اخذ
اولوق اوزره قبول اولنلش آردو بر محله واقع اوله جكلدر شوراسی ده
مقرر دركه علی كلاله تقدیرین مذكور قونسولوس وکیلی هر نه وقت لزوم
كودر سه محبوس زیارت ایتك و هیچ كیمسه بولتقیزین یالکیز باشنه
انكله كوروشمك صلاحیتی حائز اوله جكلدر . محكومیتك صادر اولدیگی
محله مظهر قبول اولش بر عتائی حبسه سنه سی بولنر واوراده خصوصی
بر محل تداركی قابل اولمازسه محكوم اولان فرانسه لی مأمورین عتاییه ك
طلبی اوزرینه مظهر قبول اولان عتائی حبسه سنه نقل ایدلش ویا بالاده
بیان ایدلیکی اوزره خصوصی بر محله حبس اولوق اوزره قونسولوسك
دائرة مأمورینی داخلنده كائن مركزه سوق ایدیه جك واوراده بالاده
تصریح اولان شرائط دأر سنده جزائی اكال ایدیه جكلدر . « و اوچنجی
ماده سنده دخی و تونسلیرله قاسیلر فرانسه محبسی سقنله مملک عتاییه ده
جزایر لیرك حائز اولدقلى عین امتیازات و معافیتدن مستفید اوله جكلری
کی جزایر لیر حقتده فرانسه سفارتی ایله بالاتفاق كافه خصوصانده تمقیب
اولتان اصول وقواعد آنلره دخی تطبیق و تشمیل ایدیه جكلدر دیومحرر
بولنلش و کیفیت بالعموم استیفاف مدعی عمومیلکلیته تبلیغ قلنمش اولغله
اولوجه ایضای معامله اولوق اوزره دائرة مأمورینلری داخلنده كی محاکم
لاجل التوزیع اشبو تخریراتك نسخ مطبوعه كافیسی لفا ارسال قلندی .

مواو عمومی

اوقاف مایون نظارتنده :

جوامع و خیرات شریفه دن رغن زیت وسأره کی تخصصاتی اولنلرك
شهور ثلثه مینائی الملق اوزره جمعه و یازاردن ماعدا هر كون زوالی ساعت
طقوز یجققدن اوچ یجقنه قدر یکی جامع حرمینده كائن اوراق انبارینه
مراجعت ایلری اعلان اولتور .

Ek:3. Maarif Vekâleti Hesabına Memalik-i Ecnebiyeye Gönderilecek
Talebeye Ait Talimatname

معارف دستوری ————— ۱۷ ————— تعلیماتنامه

۱۹۶۸

۲۰

معارف وکالتی حابنه ممالک اجنبیه کوندریله جک طلبه به عائد
تعلیماتنامه

- ماده — ۱ : معارف وکالتی، کندی مؤسسائی ایچون محتاج اولدینی معلم و متخصصلری
یتشدیرمک اوزره هر سنه مسابقه آیه ممالک اجنبیه طلبه کوندریر .
- ماده — ۲ : مختلف علم واختصاص شعبه لری ایچون انتخاب اولونه جق طلبه عددی
حزیران نهایتنده تثبیت و انتخاب شرطریله هر شعبه ایچون قاج طلبه اعزام
ایدیله جکی مختلف واسطه لرله هر طرفده اعلان اولونور .
- ماده — ۳ : انتخاب شرطری بوجه آتیدر :
آ - تورک تابعیتنده اولمق .
ب - دارالفنون شعبه لرینک ، مکاتب عالیه نک برندن ویالیسه لر دن مأذون
اولمق .
ج - اون سکزدن آشاغی و اوتوزدن یوقاری سنده بولونمق .
د - جنحه ویا جنایتله محکوم ایدلش اولمامق .
س - ساری خسته لقردن ویا انتساب ایده جکی مسلکک عائد وظیفه لری
حسن ایفا ایتمه سنه مانع اولاجق نقائص بدنیه دن آزاده اولمق .
ص - ایشبو تعلیماتنامه ده ماده مخصوصه ایله تعیین ایدیلن تعهدنامه یی ویرمک ،
ط - اجنبی لسانلرندن برینه تدریساتی تعقیب ایده جک درجه ده واقف
اولمق .
- ماده — ۴ : صنایع نفیسه دن بری تحصیل ایچون کوندریله جکلرک اورتا مکتبلردن ،
أل ایشلری ویا تربیه بدنیه معلم مکتبلرینه کیرمکک اولانلرک اورتا معلم
معارف دستوری - ۲۷

مکتبہ نندن ماذون اولماری کافی کورولور . معمارى تحصیل ایدہ جککړک لیسہ ماذونی اولماری شرطدر .

مادہ — ۵ : مسابقہ امتحانلرینہ کیرہ جککړ ؛ طالب اولدقلری شعبہ علم واختصاصی مین براستدطانامہ ایله وکالتہ مراجعت وبوکا اوچنچی مادہدہ ذکر ایدیلن اوصافی حائز اولدقلری مثبت اوراق ووثائق ربط ایدرلر .

مادہ — ۶ : مسابقہ امتحانلری ، آغستوس ابتداسندہ تحریری اولارق اجرا ایدیلنوب اون بش کون ظرفندہ نتیجہ لندیریلر .

مادہ — ۷ : مسابقہ امتحانلری دارالفنونہ اجرا ایدیلر .

مادہ — ۸ : امتحان قومیسونی دارالفنون امینک ریاستی آلتندہ ادبیات وفن مدرسہ لری رئیس لری ایله اورتا تدریسات مدیری وھیئت تفتیشیہ رئیسندن متشکلدر .

مادہ — ۹ : بو قومیسون ہر مدرسہ متخصمی اولان دارالفنون مدرس ویا معلم لری ایله برلکدہ اجتماع ایدہرک سؤالری ترتیب ، امتحان کونلری تعیین واعلان ایدر .

مادہ — ۱۰ : امتحان کونلرندہ قومیسون اعضای متخصص مدرس ومعلم لہ برلکدہ دارالفنونہ حاضر بولونارق امتحانلری اجرا ، اوراق امتحانیہ بی تدقیق ونومرولری تثبیت ایتدکن صوکرہ تنظیم اولوناجق نومرو جدوللری تصدیق و وکالتہ ارسال ایلر .

مادہ — ۱۱ : طلبہ نک اعزام ایدیلہ جککړی محللری وکالت تعیین وقومیسونہ تبلیغ ایدر .

مادہ — ۱۲ : مسابقہ امتحانلری قازاندقلری جہتلہ ممالک اجنبیہ اعزام ایدیلہ لری تقرر ایدن طلبہ اکمال تحصیل تاریخندن اعتباراً زمان تحصیللرینک ایکی مثلی مدتہ حکومت طرفندن مرہانکی برحیلہ اختصاصلری دائرہ سندہ اولمق شرطیلہ تکلیف اولوناجق وظیفہ بی قبول وایفا ایتدکلی واشبو تعلیماتنامہدہ محرر اسبابدن طولای ترقین قید معاملہ سندہ دوچار اولدقلری تقدیردہ کندیلری ایچون حکومتجہ اختیار اولونان مصارف تحصیلہ نک ایکی مثلی تضمین ایدہ جککړینہ دائر معتبر بر کفیل ارانہ وکاتب عدل لکدن مصدق بر تعہدنامہ اعطا ایلرلر .

معارف دستوری ۴۱۹ ————— تعلیمات نامہ

مادہ — ۱۳: تحصیل مدتی طلبہ نك دوام ایدہ جکری مکاتب و مؤسساتك معین اولان مدت تدریسہ لرندن عبارتدر . اكمال تحصیل ایدنلرک مدت لرینہ وکالتجہ لزوم کورلدیکی تقدیرده تطبیقات و تبعات ایچون برسنہ ضم اولونور .

مادہ — ۱۴: دارالفنون شعباتنه دوام ایدہ جک اولان طلبہ مآذونیت شہادتنامہ سی ویا اجازت رؤسی المقلہ مکلفدر . مآذونیت شہادتنامہ سی آلانلردن سی غیرتی طلبہ مفتشلرنجہ تحقیق اولونوب وکالتہ واثقی ایله اشعار ایدیلنلرک دوقتورا یا مالرنی تأمین ایچون مدت تحصیلیلری برسنہ دها تمدید اولونابیلیر .

مادہ — ۱۵: بالمسابقہ ممالک اجنبیہ کوندریلہ جک طلبہ نك تخصیصات سنویہ لری مقداری اعزام ایدیلہ جکری مملکتلرہ نظراً وکالت طرفندن تعیین اولونور .

مادہ — ۱۶: طلبہ نك کیدہ جکری محللرک مسافہ سنہ کورہ عزیمت وعودت خرچراہلری حکومت طرفندن وریلیر . ہرہ سیبہ مبنی اولورسہ اولسون اكمال تحصیل ایدہ مہینلرہ عودت خرچراہی وریلز .

مادہ — ۱۷: طلبہ یہ مداومی بولونقلری مؤسسات اجرتلری و لاہور اتوار مصرفلریلہ تہزلرک طبی ایچون لازم اولان مبالغ وکالتجہ تأدیہ اولونور .

مادہ — ۱۸: طلبہ یہ وریلن تخصیصات بروجہ آتی احوالہ قطع اولونور :
آ - محل تحصیلہ موصلت تاریخندن اعتباراً اعلانی ایکی آی ظرفندہ دوام ایدہ جکی مکتب ویا مؤسسہ یہ قید و قبول ایچون بلا سبب و معذرت مراجعت ایتمہ مک .

ب - محل و شعبہ تحصیلی خود بخود تبدیل ایلمہ مک .

ج - سفاقتلہ مالوف اولوق .

د - وکالت و مفتشلرک مکرر تبلیغات و اخطاراتنہ رطایت ایتمہ مک .

س - بولوندی مکتب ویا مؤسسہ ایلمہ طلبہ مفتشلکنجہ مصدق بر معذرت صحیہ مستند اولقسزین ولورسنہ ترفیع صنف ایدہ مہ مک .

ص - مدت معینہ سی ظرفندہ بلا سبب و معذرت اكمال تحصیل ایدہ مہ مک .

مادہ — ۱۹: ممالک اجنبیہ اعزام اولونان طلبہ نك اكمال تحصیللرنی متعاقب مآذونیت ویا اجازت دیلومالرنی حاملہ تورکیہ یہ عودت ایتمہ لری مجبویدر

تعلیماتنامه - ۴۲۰ - معارف دستوری

- اصولی وجهله ماذون ویا مجاز اولانلره مآذونیتلری تاریخندن بر خدمته تعینلری تاریخه قدر شهری بش بیک غروش اجرت مقطوعه ویریلیر .
 بوسورنله عودت ایدنلره آلتی آی ظرفنده برایش کؤستریله مدیکی تقدیرده بونلر خدمت مکفیتندن آزاده قالوب تعهدنامه لری ده حکمدن ساقط اولور .
 ماده - ۲۰ : آلتی آی ظرفنده بلامعذرت عودت ایتمه یئر بومده عائد تخصیصاتی آلامازلر .
 ماده - ۲۱ : وکالت مفتشلی واسطه سیله طلبه نك احوال عمومیه سی منتظماً تعقیب واولنره عائد معاملاتك حسن جریاتی تأمین ایدر .
 ماده - ۲۲ : وکالت ؛ طلبه نك دوام ، اقدام و طور حرکت و طرز معیشتلری تدقیق ایتمك اوزره هر سنه غیر معین زمانلرده تفتیشات اجرا ایتدیره جکدر .
 ماده - ۲۳ : طلبه ، مفتش لر طرفندن طلب وقوعنده وظائف و حیات تحصیلیه لرینه متعلق هر درلو وثائق احضار و ابراز ایتمکله مکلفدر .
 ماده - ۲۴ : کندی حسابلرینه تحصیل ایچون ممالك اجنبیه یه عزیمت ایدیه جکله ویا ایتمش اولانلره حکومت طرفندن معاونت صورتیه تخصیصات اعطائی اصولی ملغادر . شو قدر که کندی حسابلرینه تحصیل ایتمکده ایکن وارداتلری اسباب فوق الماده یه مبنی تحصیللرینه دوام لریخی تأمین ایدیه میه جک بدرجه یه ایندیکی بالتحقیق ثابت اولان و دوام جدیتلری ، اقدام و موفقیتلری مفتش لر و مداومی بولندقلری مؤسسات علمییه اداره لر نیجه تصدیق ایدیلن طلبه یه بودجه ده قارشیلق بولوندیقی تقدیرده طلبه اصلیه تخصیصات شهریه سنك نصفی تجاوز ایتمه مك شرطیه معاونت نقدیده بولونیلاییلیر .
 ماده - ۲۵ : ایوم معاونت کورمکده اولان طلبه یه تحصیللری نك ختامنه قدر کافی السابق معاونت اولوناجقدر .
 ماده - ۲۶ : ۲۴ ، ۲۵ نجی ماده لره توفیقاً مظهر معاونت اولاجق طلبه تفتیش و تحصیل خصوصنده اشبو تعلیماتنامه نك طلبه اصلیه یه عائد اولان احکامنه تابع اوله جقلدر .
 ماده - ۲۷ : بوسورنله معاونت کورمک طلبه ۱۲ نجی ماده ده کی تعهدنامه یی ویرمکه مجبوردر . یالکیز بونلر قاج سنه معاونت کوردیلر سه اوقدر مدت خدمت مکفیتنه تابع طو تولا جقلدر .
 ۱۳۴۰

Ek:4.Taahhütname Örneği

S u r e t t i r

T.C.

Mf. Vekâleti
Teftiş Heyeti R.

T A A H H Ü T N A M E

Maarif Vekâleti hesabına memalik ecnebiyeye gönderilecek talebeye ait talimatnemenin 12 inci maddesi mucibince ikmalî tahsil ettiğim tarihten itibaren zamanı tahsilinin iki misli müddetle hükümet tarafından herhangi bir mahalde ihtisasım dairesinde olmak şartile teklif olunacak vazifeyi kabul etmediğim takdirde müddeti tahsilini zarfında hükümetçe ihtiyar olunan harcırah ve masarifi tahsiliyemin iki misli maa faiz vermeğe mecbur ve müteahhit olduğumu beyan ederim.

İmza

mimar namzedi

Ali Galip

İşbu taahhütnamenin tamamı icrasının ve aksi halde muameleyh Ali Galip Efendinin faiz şartı hakkındaki taahhüdüyle birlikte terettüp edecek bütün mebalîği tesviyeye kefalet ederim.

pul

Manisada :
Ziya Fotografhanesi sahibi
Ziya

27/10/1926

İşbu taahhütname zirinde mevzu kefilin şahsı hüvviyeti malumumuz olan Manisanın Yaz Hosanlar mahallesinde mukim Fotografçı Hüseyin Ziya Efendinin olduğu ve müderecatının kabul ve ikrar ile ve huzurumuza vaz'î imza eylediğini tasdik ve şahadet ederiz.

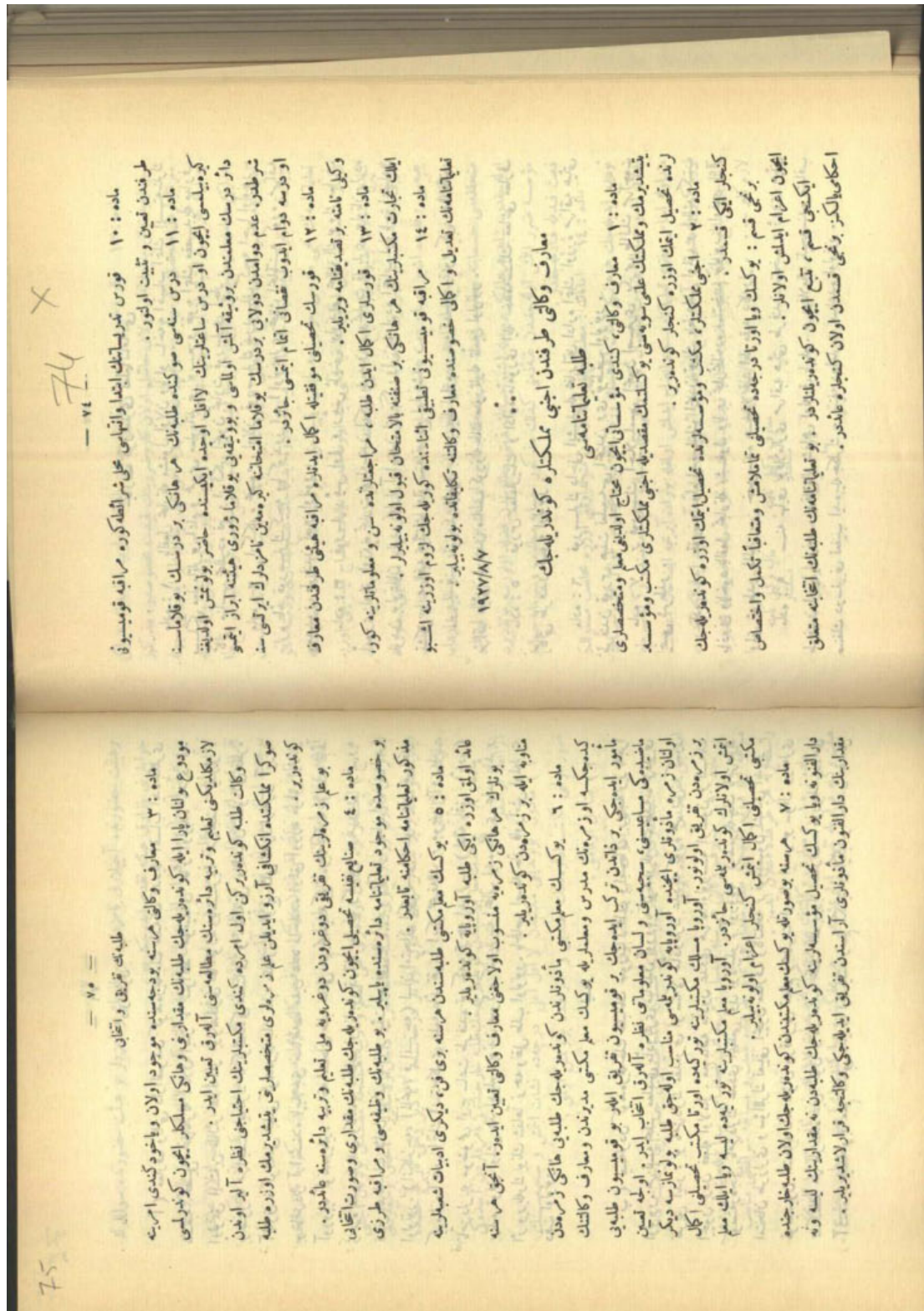
27/10/1926

Şahit
Manisanın Tala Paşa mahallesinde
Mehmet Seyfettin Ef. bin Hafız İbrahim

Şahit
Manisanın Çapraz sağır
mahallesinden Mustafa
oğlu İbrahim.

16

Ek:5. Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Talimatnamesi

وقت اولونور
اثر و روبروكر بونك شفاهآ ترجمه نقل طلب اولودور. الحاشيه اصطلاحاتي قارداش اولدير
يوند. موفتي اولوش عد ايلدير. بوند سوكره كنديرليره انتخاب ايدمىكلرى علمه نالدىر
تامرلردى بى موضوعى اوج سامت ظر فندم نور كچه ترجمه ايدلرله (لفافه باقى جازدن)
كبرملر انتخاب ايكنگ ايدمىكلرى علمه نالدىر تقريباً ايكنى تحقيقات بى موضوع وريدير.
اولودور. (انگليزجه) المانجه فرانزجه) لسان امتحانى ايكنى قيسى استور ايدلر. مسابقيه
فقيمن ايدمىكلرك عطلدن ترك ايدين اوج رجهت لغويته ايله ايلدير. بالاسره لسان امتحانى امرا
نيزه مدرسلدن و كاتجه انتخاب اولوايتق ندرالته مسارف و كاتجه دوزردن دوزره
آوردلار ايدمىكلر. مسابغه امتحانى طلبه حالتي علم تحصيله كندمىكلرجه اولعلمه نالدى
بو نامزدلر آراسنده بايلارچى مسابغه ميين عدد داخلمده اولماق اوزره موفتي اولالار
آلماق فاكولته جملسى كندمىكلرك علمه قنداريك اوج شائى نامزد اولورق آييرور.
بى صورتده مسابغه ايدلرك فاكولته مكي مساهى و سيجيسى و لسان ملوماتي نلزم
اولوق ايدمىكلر طالب علملار بولودلارنى فاكولته راسلتريره مراهجت ايدلر. شمسه
(T) مسارف وكالتي دارالفتوئيد كندمىكلرك طلبه نك عوده ايتاب ايدمىكلرى

五

[illegible]

برهمن حضورند آمیلاوه نامزداره ویریهله و نامزدلر بو هیت حضورنده سزاللرك جوالبزى يازارو هيله قديم ايدمكلردر .

هيتلستانى شتاقبارراقى مهرى برطرله وگانه كوندريك اوزره در حال پوسه به توديع ايدم . وگالت قومسيونى بو اورراقى تدقيق و او سه ايجون مرطب اولان عددى خرقايدمرك اعلان ايدم . اشتغالداره نامزدلر ك برنجى درجعه علمى مكتسبان و ايكهنگى درجعه لسانى معلوماتى نظر دقه ايتير .

نامزدلر نهائى خضرشدن مكر امداف وگالتى ايجابنده ميين بر مكر كره نامزدلرى آريجه شتاقبار اشتغالداره تابع طوئيليلر .

ج) ایسارمز معادل اولدوقی مل تعلیم و تربیه هیئتیه مصدق پولوان اجی
ایسارمن مادنن تورتکیمجی ده مساعفامنا تائریه داخل اولاییلار. اتحاق پوکیوردن
دیگر معلوماته دار ایسارمزدن مادنن اولانن درجسندمه آتا دیل و ملی تاریخ خنده
معلومات آرانلیر.

ماده : ۸ یوڪل معام ڪٽيندين کوندير به جڪ طلبه خارجنده کي نامزد ردين آئينده کي

انط آراييلير .

(۱) ماڈون بولونڈنی مکتبہن لافل اعلیٰ درجہ نشأت ایش و سجدہ سنک
فوسرسزنی مکتب ادارہ سنک نصیقی و اعترافده بولونش اوق.

(۲) متاهل اولیامق

(۳) اعظمی یکری بش باشندہ اولق .

(۲) خسته لقرون ویا انتخاب ایدمچی مسلکک عالمیو فیملری حسن افا اتمده مانع الایحق فایضن آزاده اولم .

ماده : ۹. معارف و کالی هر سه تحصیل زیر بنی اختصاص پیدا الیهمک اوزره
مابقه الیه قبول ایلمیکی طلبه مقیاری کوز ظرفده تئید و مساقه شر اقلی مناسب
واستفادله هر طرفده اعلان ایدور .

ماده: ۱۰. معارف و کائنات و پرورشی تخفیفات ۱۷ تشرین ثانی ۱۹۲۶ تاریخلی
مبن و کله قراریله تثبیت اولوغشدور. هر عیلمده بر اکنده اشیا یهی وسطی مشتمل

بهاالقی جدوللریه نظر آ سفار تلر ویا طلبه منتقللری طرفدن میندنک بهالدفنی ییلار-
یلهجک اولورسه مذکور جدوللرکی نسبت دارمسنده تحصیلاته شم ایلملیر .

ماده : ۱۱ طلبه کیدیکجکری عمارک مسافه نه کوره عزیزت عوت خر حرامدار
طلبه تحصیلاتدن وریلیر .

ماده : ۱۲ طلبه مداموی بولوندفناری مؤسسات اجرتاری و لایور اتوار مصر فلاری
ایله تئورک طبی ایچون لازم اولان مبالغ وکالتجه تأمین اولونور .

ماده : ۱۳ وکالت حسابیه اجتی عکلتاره کوندیلهجک طلبه اکال تحصین
اعتبار سکر منه مدته وکالت طرفندن هر هائی بر عجلده اختصاصلری داخلده اولوق
شرطیه تکلیف اولوناق وطلبه قبول وایا و انشو تلمیاتهده محرر اسلیدن دواتی
تحصیلاتاری قطع ایلملیکی قدرده ایچون حکومتج اختیار ایداش اولان مصافی
یوزده الی فصلهسله و اسلالتک فائضیه برلکده قصیدن ایدیکجکریه داتر معتبر بر کیل
اراه وکالت عدلکدن مصدق بر تمهذنامه اعطا الیر .

ماده : ۱۴ طلبه وریلن تحصیلات بوجه زیر احواله قطع اولونور .

آ عمل تحصیله مواصلت نارخندن اعتبار اعظمی اون یش کون طرفندن دایم
ایدهجکی مکتب ویا مؤسسه یه قید و قبول ایچون بلاسیت و معذرت مراجعت اقمعل .

ب عمل و شعبة تحصیلی کندی کدیرنه دیکدیرمک :

ج سفاعله باؤوق اوق ویاخونده معقول بر سیه مستند اولمالیوق بورجلانق .

د منتشورک و آنبه ذکر ایدیلجک (عمار مدرسلرک) تیلیات و اختلاز نه

رعایت ایچمک .

ه بر معذره مستند اولقنیزین صنف ترفیع ایچمک ویا ترقی کوسومهک .

و مدت معینمک نظر فنده بلا معذرت اکال تحصیل اقمعل .

ماده : ۱۵ عمالک اخیلهده تحصیلده بولوندفناری مکشیردن اصولی وجهله مآذن
و مجاز اولاتلره مآذونینلاری نارخندن بر خدمته لیدلاری نارخینه قانار طلبه منتقلکی
نظامنامه توفیقاً اجرت وریلیر .

شهادتنامهستی استحصالدین سوکرا اوچ آیی نظر فنده تورکیه به بلا معذرت عوت
ایچیتلر بو مدته مالد اجرت مقطوعه یی آلامازلر .

ماده : ۱۶ کیدیکلارندن تحصیل ایچون اجتی عکلتاره کیش ویا کیدیکجک
اولاتلره حکومت طرفندن معاوت صورتیه تحصیلات اعطاسی اصولی ملقاتور . آ تحقیق
الیم معاوت کورمکده اولان طلبه یه تحصیللریک کتابتو کین کافی السابق معاوت اولونجقدر .
بو صورتله معاوت کوردهجک طلبه اصل طلبه کی خدمته مکلفلیر . بوندن باشقه
وکالت طرفندن آوروپا کوندیرلجک ستازمدرسه طله اسله تحصیلاتنک نصفی مجاز
ایچمک و بر سیه منحصر قاتی اوزره معاوتنه تحصیلات وریلیر .

ماده : ۱۷ هر آوروپا کوندیرلجک طلبهک دایم ایدهجکی مؤسسه ایله اوراده
تقیب ایدهجکی مساعی طرفری معارف وکالتی او شعبة علدک مدرسلرک و آوروپا طلبه
منتشانک مطالعهستی آلهرق تیت ایدور . و کیتی هم طلبه ، همده مقفه ییلیریر .

ماده : ۱۸ الیم اجتی عکلتاره تحصیلده بولونان ویا آلاخره تحصیل کوندیرلجک
اولان هر طلبهک مساعیسی یانندن تقیب ایچک اوزره معارف وکالتی دارالقنون و یا
کتابک عالی مدرسلرندن طلبهکک یالیشمقده اولدایقی شعبهده حاراضخاص اولان وکتن
اولدایقی قدرده عینی مؤسسهده اولجه تحصیل ایچش بولان بر مدرسی تقیب ایدور . طلبه
لاقل آتی آیدیه بر ایقی سینه تحصیل نظر فنده لاقل ایکی دفعه طلبه مفتقی واسطیه
کوندیرجکی منتظم بر راپور ایله بو (عمار مدرسه) تقیب ایلهجکی درسلی ، بایلهجکی
وطلبه ، انتزاک ایلهجکی تطبیقات مساعیسی حنده الک فرعی قنقلاره قانار
معلومات وریکجه عبوردر . عینی زمانده مساعیسی (عمار مدرسلرک) تقیب ایدهجکی
استقامت توجه ایلهککده مکلفدر . (عمار مدرس) ایجاب ایدوره طلبهک لازم کلن
تقیب ایلهجکی اجتی مسلکداشدریته دوشورودن دوشوریه مراجعت ایدورک لازم کلن
معلوماتیه طلب ایدهجک عینی زمانده کرایه طلبهکدن ، کرایه مللارندن آیدیه ایلهجکی معلوماتیه
نظر آ قناعت و انلیاعارلری طلبه مقفهده خلاسه ییلیریرجکدر .

بر نصف سندریسه انشاندیه مساعیسی حنده قناعت بخش معلومات وریمین طلبیه
برخی دفعهسندیه اختلاز ایکنجی دفعهسندیه (۱۴) نجی مادتهک (آ) قهرمنه کوره
مامله اولونور .

ماده : ۱۹ تحصیلده بولونان طلبه بویوک تعلیل انشاندیهکی مساعیسی ایچون (عمار
مدرس) طرفندن کدیرسینه وریلن و سالیق نظر دقه آلمه عبوردر . بالخاصه اجتی

Ek:6. Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun (1416 Sayılı Kanun)

331

Ecnebi memleketlere gönderilecek talebe hakkında kanun

(Resmi Gazete ile neşir ve ilânı: 16/4/1929 - Sayı : 1169)

№ 1416

BİRİNCİ MADDE — Umumi ve mülhak bütçe ile idare olunan Devlet devairi ve inhisar idarelerinin, vilâyetlerin, şehremanetleri ile belediyelerin, ticaret odalarının ve mukavelenameleri mucibince talebe gönderilmeğe mecbur olan şirketlerin tahsil için ecnebi memleketlere gönderilecekleri talebe bu kanun ahkâmına tabidir.

İKİNCİ MADDE — Birinci maddede sayılan makamlar tarafından ecnebi memleketlere gönderilecek talebe Maarif vekâletince müsabaka ile seçilir.

Bu makamlar göndermek istedikleri talebenin adedini, ihtisas zümresini ve bu talebede aradıkları evsafı ve okutmak istedikleri memleketleri ve takip etmesini arzu cildikleri tahsil plânının esaslı cihetlerini her sene nisan nihayetine kadar Maarif Vekâletine bildirirler.

Maarif Vekâletide o sene ecnebi memleketlere gönderilecek talebenin evsafını, tahsil şartlarını alâkadar tedris müesseselerine tebliğ ve gazetelerle ilân eder.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Sene sonu imtihanlarını müteakip tedris müesseselerinin muallim veya müderris meclisleri toplanarak o senedeki mezunlarla başkaca daha yüksek bir müessseden mezun olmamış evvelki seneler mezunlarından gerek malumat gerek zekâ ve seciye itibarile aranan evsafı haiz olanları müsabakaya girebilmek üzere namzet olarak ayırırlar.

Yalnız askeri fabrikalar umum müdürlüğünden tahsile gönderilmek istenen talebe için namzetler, imtihanları diğer talebe usul ve şartları dahilinde Maarif vekâletince yapılmak üzere, mezkûr Müdürlük tarafından seçilir.

DÖRDÜNCÜ MADDE — İmtihan merkezlerinde teşkil edilecek sıhhiye heyetleri namzetlerin müayenelerini yaparak ecnebi memleketlerinde tahsillerine mani olacak arızalardan salim bulup bulunmadıklarını tayin ederler. Namzetler bu heyetin vereceği sıhhat raporlarını almadan müsabaka imtihanlarına giremezler.

BEŞİNCİ MADDE — İmtihan sualleri Maarif vekâletince tayin edilecek mutahassislardan mürekkep bir komisyon tarafından tertip olunur. Bu komisyon lüzum gürdügü takdirde sual tanzimini hariçteki mutahassislara da havale edebilir. Ancak başka dairelerden gönderilecek talebenin sualleri tertip edilirken alakadar Vekâletlerden memur edilecek mutahassislara dahi âza sıfatile komisyona iştirak ederler.

ALTINCI MADDE — İmtihanların yapılacağı tarih, müessese ve merkez her sene Maarif Vekâleti tarafından tayin ve en az on beş gün evvel ilân olunur.

YEDİNCİ MADDE — İmtihanlar Maarif Vekâleti tarafından her merkez de teşkil edilecek heyetler huzurunda yapılır. Bu heyetlerin teşekkül ve çalışma usulleri bir talimatname ile tespit olunur.

SEKİZİNCİ MADDE — İmtihan evrakı, sualleri tertip eden komisyon tarafından tetkik edilir. Her derse ait imtihan evrakı biri alakadar Vekâletten memur edilmek üzere en az iki zat tarafından tetkik olunur. Ecnebi lisam notu diğer derslerden müsavi derecede notalanlar arasında tercih sebebi olarak nazarı itibara alınır. Sualleri tertip eden komisyon icabında ders zümrelerine emsal kabul edebilir.

DOKUZUNCU MADDE — Elyevm tahsilde bulunan ve bundan böyle gönderilecek olan her talebeye Maarif vekâletince tahsil şartlarını gösteren etraflı birer plân verilir. Lüzum ve

zaruret takdirinde bu plânlar (2) inci madde hükmü nazarı dikkata alınarak Maarif vekâleti tarafından tadil edilebilir.

ONUNCU MADDE — Müsabakada kazanan ve gönderilmeleri kararlaştırılan talebeden bu kanun ile kendilerine tahmil edilen mecburiyetleri ifa edeceklerine dair Maarif Vekâletince birer teahhütname alınır vebu teahhütnamelerin tasdikli birer sureti alakadar makamlara verilir.

ON BİRİNCİ MADDE — Bir talebenin tahsilini ikmal etmesi o talebenin tahsil plânında gösterilen merhaleleri geçirmesi dımdır. Hastahk veya her hangı meşru ve fevkalâde bir hal vaki olmadıkca talebenin tahsil plânında gösterilen müddette tahsilini bitirmemesi o talebenin geriye çağrılmasını icap ettirir.

ON İKİNCİ MADDE — Umumi ve mülhak bütçe ile idare olunan dairelerin tahsilde bulunan veya yeniden gönderecekleri talebe için her sene bütçeleriyle kabul olunacak tahsisat her daire namına ayrı ayrı maddeleri ihtiva etmek üzere Maarif Vekâleti bütçesinde açılacak bir fasılda cem olunur. Diğer makamlar kendi hesaplarına tahsilde bulunan ve ya yeniden gönderilecek olan talebenin Maarif Vekâletinden alacakları miktara göre senelik tahsisatının tediyasını her sene nisan nihayetine kadar Maliye Vekâletine tahriren taahhüt ederler. Bu taahhüt yekünü bir taraftan varidat bütçesine ithal diğer taraftan da Maarif Vekâleti bütçesindeki talebe tahsisatı faslına bir madde olarak vazolunur.

ON ÜÇÜNCÜ MADDE — Talebe tahsisatı, bütün talebeye şamil olmak üzere, her sene Maarif Vekâletinin teklifi ile İcra Vekilleri Heyetince tespit olunacak aylık miktar ve Maarif Vekâletince tahakkuk ettirilecek zarurî masraflar mecmuundan ibarettir.

ON DÖRDÜNCÜ MADDE — Maarif Vekâleti ecnebi mekteplerde tahsilde bulunan talebenin daimi ve muntazam bir surette teftiş ve mürakabesi vazifesile mükellef olmak üzere azamî dört Maarif müfettişinden ve askeri fabrikaları umum müdürlüğüne mensup bir müfettişten mürekkep bir teftiş heyeti bulundurulur.

Her müfettişe müteferrik ve müstacel masraflar için İcra Vekilleri karârile üç bin liraya kadar avans vermeğe Maarif Vekâleti salâhiyettardır.

ON BEŞİNCİ MADDE — Müfettişler mühim ve müstacel sebepler dolayısıyla bir talebenin bulunduğu şehir veya müesseseyi tebdil edebilirler. Askerî fabrikalara mensup talebeler sınıfım muhafaza etmek suretile bu ahkâma tabidir. Bu takdirde azamî bir hafta zarfında Vekâleti keyfiyetten haberdar ederler.

ON ALTINCI MADDE — Müfettişler kendi hesaplarına tahsilde bulunan Türk talebeinin vaziyetini ve çalışmalarını aileleri tarafından vuku bulacak müraceat üzerine teftiş ederler ve neticeden kendilerine malumat verirler. Bu talebeden millî şeref ve haysiyeti kırarak surette hareket ettikleri müfettişler tarafından tespit edilenler, velileriyle talebenin tahsilde bulunduğu memleket elçiliğine ve Maarif Vekâletine bildirilir.

ON YEDİNCİ MADDE — Maarif Vekâleti her talebenin tahsilini ikmal etmesinden altı ay evvel keyfiyeti ait olduğu makama bildirir.

Tahsilini ikmal ile avdet eden talebe üç ay zarfında taahhütname ile merbut olduğu makama müraceata mecburdur. Müraceatından itibaren mensup olduğu makamca bu talebeye, bir vazifeye tayin edilmedikçe, üç ay müddetle, ecnebi memleketlerde tahsilde bulunan talebe için itası mukarrer asgarî aylığının yarısı, aylık tahsisat olarak verilir.

ON SEKİZİNCİ MADDE — Avdet ve müracaat etmiş olan bir talebe ihtisası dahilinde kendisine teklif olunacak hizmeti kabule mecburdur. Ancak bu mecburiyet müracaatından itibaren üç ay nihayetine kadar bir hizmete tayin edilmeyenler için sakit olur.

Birinci maddede sayılı makamlardan belediyeler, ticaret odaları ve şirketler tarafından

— 333 —

talihle gönderilen talebe müstesna olmak şartıyla diğer memurlara bu talibe için gereken maddeye tevfikat bu talebenin red bülentleri çıkarması tabiki ile yazıfedat olamaz, avdet edecek talebeyi ağırlık binalarınlar üzere zamanında bürgele ile tahsisat teahhüt etmek veya mühtal bir vazifeyi hazır bulundurmamak gibi tedabiri evveliyeyi ittihazda ve intihap ve tayin ile mükellef olanlar tahsiden avdet ve mücazzat edile talebeyi bitirisanı dahilinde cümial bir hizmete kanunî sebepler dınsızın tayin için mühtal memurları ifada ihmal ve terahi gösterdikleri takdirde o talibentle cenebi memleketlerde talihli uğrunda ihtiyar edilmek masrafları tahmine mecburdurlar.

Taahhütüne ile mecbul olduğu mekân tarafından kenarına : memurlardan ihtiyar bir ay zarfında iş gösterilmiyen talebeyi tayin için bitirisanı kadar Devletin her hangi bir dairisi idarete tayin edebilir ve bu takdirde talibentle taahhütnameledeki mecburiyeti kendisi ile binaile tayin eden daireye itfak eder.

ON DOKUZUNCU MADDE — Çerçepe yığınlar talibe ile tahsisatı bitirerek üç ay zarfında avdet edecekleri ve (17 ve 18) inci maddeler mühtal ve tahsisat ve tedlif olunan hizmetleri kabul etmiyen talibe ile bunlardan mecburi hizmet cüküleri içinde istifa eden veya halı memuriyetten ihraç edilmeye uğrayanlar memurların kamununun alması mühtal ve tahsisatı tevfikat tahsil masraflarına tabiler ile beraber ödeyen mecburdurlar.

YIRMİNCİ MADDE — Devletin kredi tesapına talibe giren olan bir cinden tahsisatı e devam edemiyorsa variyet değişen olanlar bulunduğları memuriyetlere intihap geçirmiş ve bu intihaplarda muraflakayet terahim emiş bulundukları takdirde mühtalığı mütaleas ahadattan sonra kamusine alı tahsisat mevent olmak ve dairinece muvafak olunmak şartile bu kararın ahkâmına tabi talibe arasına alınabilirler. Cenebi memleketlerde resmi big bir intihap geçirmemiş olanların bu karar ahkâmına tabi talibe meyanına alınabilirleri için Maarif Vekâletince ağırlık mühtalaka intihaplarla içtihat emeleri şartlar.

YIRMİ BİRİNCİ MADDE — Birinci maddede yazık mekânlar tarafından talihli için cenebi memleketlere ayrıca memurlar göndermesi caiz değildir. Memurlardan talihli ile girmek isteyenler bu kararın ahkâmına tevfikat talibe statüsü Müsaba ve girmeyden evvel memuriyetlerinden istifaya mecburdurlar. Dairelerinde şubaj mekânların cenebi memleketlere gönderilecek memurlara bu kararın şümalı yaktır.

YIRMİ İKİNCİ MADDE — Bu kararın değeri lühenden mühtedir.

YIRMİ ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kararın ahkâmına icraya İcra Vekâletleri Heyeti memurdur.

10 Ocak 1920

Çankırıyca Reisliğine yazılan tezkerenin tarihi

ve numarası

8-4-1920 ve 1319

Bu kararın tasvir ve ilânı Muhteliliğe bildiril

iliğine dair Cüm . Reisliğinden gelen tezkerenin

tarihi ve numarası

10-1-1920 ve 1153

Bu kararın mühtalurelerini gösteren rubatların

cildi ve sayfa numaraları

CHİ

Sayfa

0

100

1

42,50

9

22,41:37

10

50,32:35

Bu kararın ilikili olan binaların numaraları

Ek:7. Milli Eğitim Bakanlığı araştırma izni.

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

Sayı : B.08.0.EGD.0.05.00.00.605.99- **64 13154**
Konu : Araştırma İzni

09/08/2011

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne)

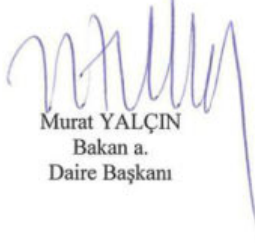
İlgi : a) 05.07.2011 tarih ve B.30.2.ANK.0.45.72.00/301-08-14 sayılı yazı,
b) 08.08.2011 tarihli Araştırma Değerlendirme Komisyon Kararı,
c) 28.02.2007 tarih ve B.08.0.EGD.0.33.05.311-311/1084 sayılı Makam Onayı ile Uygulamaya Konulan "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı Doktora öğrencisi Cengiz ASLAN'ın "Erken Cumhuriyet Döneminde Yurtdışına Gönderilen Eğitimciler, Düşünceler ve Uygulamalar (1923-1950)" konulu araştırması için Bakanlığımız Merkez Teşkilatında arşiv taraması yapma izin talebi incelenmiştir.

Üniversiteniz tarafından kabul edilen araştırma önerisi esas alınarak, Bakanlığımız Merkez Teşkilatında adı geçen araştırmacının arşiv taraması yapmasında Kurum amirlerinden izin alınması kaydıyla bir sakınca görülmemektedir.

İlgi (c) Yönergenin 5. Maddesinin (o) bendi uyarınca teslim tutanağının imzalanarak araştırmanın bitiminde sonuç raporunun iki örneğinin Bakanlığımıza gönderilmesi gerekmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Murat YALÇIN
Bakan a.
Daire Başkanı

GMK. Bulvarı No:109
06570 Maltepe/ANKARA
Tel : 0 312 230 36 44
Faks : 0 312 231 62 05
earged@meb.gov.tr | earged.meb.gov.tr

www.egitimcelik.meb.gov.tr

www.hayattizakula.org

www.bilgiyayinlari.meb.gov.tr